BABAMA SÖZ VERDİM

Hayatım, Anılarım

NURETTİN ÇARMIKLI

Babama Söz Verdim

{Hayatım-Anılarım}

Nurettin Çarmıklı

Nurol Kültür Sanat Vakfı - 2006

ÖNSÖZ

Konuşmayı, kendimden söz etmeyi fazla sevmem. Özel hayatımı hiçbir zaman gözler önüne sermedim. Bu yüzden, sanırım, iş hayatında bulunduğu konumla kıyaslandığında medyada en az görünen insanlardan birisiyim. Benimle ilgili merak sahibi olanların, şimdiye kadar medyada ya da başka yerlerde yazılmış çizilmiş olanlara bakarak meraklarını gidermeleri pek mümkün olmasa gerek

Beni, insan olarak Nurettin Çarmıklı'yı, en iyi anlatan iki yazıyı okuyanların da o yazılarda sözü edilen kişinin ben olduğumu anlamaları imkansızdı. Çünkü beni çok mutlu eden o iki yazıda da ismim yoktu. O yazılardan birini, yakın dostum Dursun Akçam'ın ölümünden sonra, 25.09.2003 tarihli Yeni Şafak gazetesinde Taha Kıvanç (Fehmi Koru) yazdı:

"Benim bir holding ortamında bulunmamın herhangi bir olağanüstülüğü yok, zamanımın neredeyse yarısı münasebetli-münasebetsiz birlikteliklerle geçiyor. Ancak 'Dursun Akçam'ın o holdingte ne işi vardı?' sorusuna aldığım cevap, sizin de ilginizi çekebilecek bir dostluk numunesidir: Köy Enstitülü TÖS Başkanı Dursun Akçam ile holdingin patronu çocukluk arkadaşıydılar ve o gün bugün aralarındaki dostluğu eksiltmemişlerdi... İnsanlar zenginleştikçe köklerinden koparlar; holding patronu ise yukarılara doğru yol aldıkça köklerine daha çok sarılmıştı... Dursun Akçam'ın herkesin önündeki iğneli takılmalarına da ses çıkarmiyordu patron... İyi günde kötü günde bağlarını koparmayı düşünmemişti iki dost... Bu yazıyı yazmama neden de geride kalan dostun verdiği gazete ilanı oldu...'

Yeni Şafak'ta adım anılmadan yayınlanan bu yazıdan iki yıl sonra 12 Eylül 2005 tarihinde, bu kez soldaki bir gazetede yine adımdan söz edilmeden bir yazı yayınlandı. Birgün gazetesindeki köşe yazısında, aynı zamanda hapishane arkadaşım olan L. Doğan Tılıç şöyle yazmıştı:

"Adı Sabitti. Dağ gibi bir adamdı. Milli güreşçiydi. Bir gecekondu operasyonunda evinde silah bulmuşlar. Üye yapıldığı örgütün adını bile söyleyemezdi. Havalandırma saatlerinde birini omzuna alır, öylece koşarak formunu korumaya çalışırdı. Makarnayı yoğurtla yerseniz kilo yapmaz' der, karavananın dibini kazırdı. Yoksuldu. Dışarıda karısı açtı. Açlıktan kötü yola düşer mi?' diye kahrolurdu. Koca adam, sara nöbetleriyle sarsılmaya başladı. Kendi de gönlü de

zengin iyi bir insan ona yardım etti. Pehlivan içerdeyken ona iş verdi. Karısı her ay gidip maaşını aldı. Pehlivan, o günleri unutmuş mudur acaba?

Adı... Önemli değil. Ülkenin önemli işadamlarından biriydi. Bizim düzen deyip değiştirmek istediğimiz şeyin merkezindeydi. Ama insan gibi insandı, Pehlivan'ın kabuslarına son veren adamdı. Doğu'dan Batı'ya memleketin her yerinde imzası vardı. Yollar, kanallar, fabrikalar yapmış; vergi şampiyonu olmuştu. O da bizimle yattı. Bir gün, elleri kelepçeli savcılığa giderken cezaevi komutanı Raci Tetik'in farkına varmadığı için sırtına dipçiği yedi. Yola iki seksen uzandı. Kafesin önünde cop seslerini dinledi, saçları sıfır numaraya kırpıldı. Hayatında hiç olmadığı kadar eşşoğlueşşek' oldu. Bize bunları yapacaklarına bir bomba atıp hepimizi öldürselerdi. Ben de içlerinde olsaydım' diye düşündü sık sık. Bizden unutanlar olduysa bile o hiç unutmadı. Hep anlattı."

Medyada adımdan söz edilerek yazılan yazıların, ister övgü ister yergi dolu olsun, hiçbirini adım anılmaksızın yazılmış bu iki yazı kadar önemsemedim. O iki yazıda, bir insan olarak Nurettin Çarmıklı'nın gerçek yüzüne ayna tutulmuştu. Umarım bu kitapta, o aynalardan yansıyandan biraz daha fazlasını bulabileceksiniz.

Konuşmayı fazla sevmem dediysem, bu sözüm dost meclisleri için geçerli değil. Dostlarım, birlikte olduğumuz sofralarda eski yeni anılardan, hapishane günlerimden söz ettiğime sık sık tanıklık ederler. Ancak, onlar da bilirler ki gözler önünde olmak benim tarzım değil. Bu yüzden şimdi karşılarına bir kitapla çıkmama en çok beni iyi tanıyanlar şaşıracaktır.

Yarım yüzyılı aşkın iş hayatım boyunca, deyim yerindeyse, "karınca gibi yaşadım". "Karınca gibi çalıştım" değil, karınca gibi yaşadım. Yani geriye baktığımda çok daha iyi görüyorum ki hayatımda işten başka hiçbir şey olmadı. İş, babamı kaybettiğimiz andan itibaren hayatimin her anını öyle doldurdu ki başka şeyler yapmaya fırsat bulamadım. Başka şeylerden kastım öyle gezip tozmak, gününü gün etmek değil. Zaten bunu yapabilecek bir mizaca da sahip değilim. Ama daha çok okumayı, daha çok sinemaya veya tiyatroya gidebilmeyi, daha çok sanatsal ve sosyal faaliyete katılmayı isterdim. İş yüzünden bütün bunları kendimden çalmış oldum.

Ben, ailesine düşkün bir insanım. Aileme bunu ne kadar hissettirebildim bilmiyorum ama onları ne kadar çok sevdiğimi anlatabilmeme imkan yok. Duygularımı pek belli edemem. Bizim

yetiştiğimiz yıllarda babalarin çocuklarını kucaklarına almaları, öpüp koklamalari adetten değildi. Babamın beni, kardeşlerimi ne kadar derin bir tutkuyla sevdiğini iyi biliyorum. Ama bir kez bile kucağına almamış, öpüp okşamamıştı. O zamanlar sevgi gösterileri sanki biraz ayıp sayılıyordu. Biz böyle bir ortamda büyüdük ve ben de kendi çocuklarımı doyasıya, içimden geldiği gibi okşayıp koklayamadım. İş yüzünden kendimden çalarken aynı zamanda ailemden, eşimden ve çocuklarımdan da çalmış oldum. Belki de hayatta pişman olduğum tek şey bu. Herşeyi geriye döndürebilsem ve hayatımı yeni baştan yaşayabilseydim eşime ve çocuklarıma sevgimi daha fazla gösterebilmek, onlara daha fazla vakit ayırabilmek isterdim.

Nasıl olup da böyle bir kitap yazdığımı merak eden dostlarıma hemen söyleyeyim: Bu kitabı yazmamın nedenlerinin başında eşimden ve çocuklarımdan çalıp işe verdiğim zamanı açıklama çabası yatıyor. Sadece beni anlamalarını, onları ne kadar sevdiğimi, yanlarında olmaktan çok işte olmamın onları yeterince sevmediğim anlamına gelmediğini bilsinler istedim. Onlara yeterince ifade edemediğim duygularımı, böyle bir kitapta açıklayip bir tür özür dilemek istedim.

Öte yandan, arkada yarım asırı aşan bir iş hayatı ve o hayatın ortaya çıkardığı değerler var. Benim hayat hikayem ile ülkemizin en önemli grupları arasında yer alan ve faaliyet alanlarını dünyanın bütün kıtalarına yaymış olan NUROL'un hikayesi büyük ölçüde örtüşüyor. Bu yüzden, bu hikayenin benim dışımda binlerce, onbinlerce insanı ilgilendirdiğini düşünüyorum.

Bunun yanı sıra, hayat hikayemi sizlerle paylaşarak bir şirket olarak NUROL'un tarih bilincine katkı sağlamayı ve benzer maceralara atılacak genç müteşşebbislere tecrübelerimi aktarmayı görev saydım.

Her insan gibi bizler de ölümlüyüz. Yarattığımız şirketler ve değerler bizden sonra da dilerim daha nice nesiller boyunca yaşayacaktır. Bu bayrağı bizden devralacakların nasıl bir bayrak devraldıklarını ve o bayrağın ne zorluklarla yükseltildiğini bilmeleri gerekir. Şirketin kuruluş hikayelerini, şirket tarihi boyunca yaşananları, ailemizi ve işletmemizi bir arada tutan değerleri, ilkeleri bilmeleri gerekir. O ilkelerin hangi hayat tecrübelerinden süzülerek oluştuğunu ve geliştiğini hissetmeleri gerekir. Bizlerin taşıdığı sorumluluk duygularını onların da taşımasının ve kendilerinden sonraki nesillere aktarmalarının yolunun böyle bir tarih bilinci yaratmaktan geçtiğine inanıyorum.

Bizden sonra bayrağı devralacak yeni kuşakların küçük hırslara

yenilmemelerinin, onlara devredilen değerlerin sadece onlara aktarılmış bir miras değil bütün bir topluma ait ve kendilerinden sonraki nesillere aktaracakları bir emanet olduğunu kavramalarının yolu da böyle bir bilinçten geçiyor. Hayatımı anlattığım bu kitabin ailemde, NUROL çalışanları arasında ve genel olarak ülkemizin iş hayatında bu tarih bilincinin yaratılmasına minik de olsa bir katkısının olmasını diliyorum. Umarım hayatımı onlarla paylaşmam, NUROL ailesinin birlik ve bütünlüğüne, ayrıca daha nice nesiller boyu başarılarını sürdürmelerine bir nebze de olsa katkı sağlar. İş hayatına atılmayı düşünen gençler, benim hayatimdan öğrenecekleri ve yararlanacakları birşeyler çıkarabilir.

İnanın bu kitabı yazmak, hiç de kolay olmadı. Öyle okunduğu gibi kısa bir sürede de yazılmadı. Biraz yoğun iş tempom ve biraz da konuşup hayatımı anlatma konusundaki ketumluğum yüzünden kitabın hazırlık aşaması yıllarca sürdü. Önüme teyibi koyarak yaşadıklarımı ve anılarımı anlatmam için karşıma oturanlar sık sık değişti. Her defasında şirketten bir başka arkadaşımız işe başladı ve bir başkası onun bıraktığı yerden devam etti. Böylece onlarca kaset dolduruldu, bu kasetler deşifre edildi ve daha sonra düzenlenerek bilgisayara geçirildi. Bütün bu süreçte emeği geçen şirket çalışanlarımıza ve sekreterlerime teşekkür ediyorum.

Ancak asıl teşekkür borçlu olduğum kişi, şirket Yönetim Kurulu üyemiz ve dostum Şakir Kaleli'dir. Hayatımı yazman konusunda en büyük ısrar ondan geldi. Benim yorulup durakladığım, konuşmalara ara verdiğim her dönemde beni teşvik eden, her seferinde bir başka teyiple bir başka arkadaşımızı karşıma oturtup konuşmalara devam etmem için zorlayan Şakir Bey oldu. Onun israr ve çabaları olmasaydı bu kitap ya yazılmaz ya da yazılabilmesi için daha pek çok yılların geçmesi gerekirdi.

Kitaba son şeklini verme konusunda ise Mamak günlerinden iki dostumun desteğini aldım. L. Doğan Tılıç, bizim oluşturduğumuz metni, baştan sona elden geçirerek yayınlanacak hale getirdi. Cumhur Özdemir ise sahibi olduğu Arkadaş Yayınevi'nde kitabın baskıya hazırlanmasını sağladı. Her ikisine de teşekkürü bir borç bilirim.

Nurettin Çarmıklı, Ankara, Ocak 2006

GİRİŞ

23 NİSAN 1931

Annem benim için sancılanmaya başladığında Ardahan'da da telaşlı bir hazırlık sürmekteymiş. Eskinin bayramlarını bilenler bilir; ister milli isterse dini bir bayram olsun, bayramlar o günlerde bir başka coşkuyla kutlanırdı. Milli bayramlara şimdi verilenden çok daha büyük değer verilirdi. En azından bana öyle geliyor.

Bayram hazırlıkları haftalarca önceden başlardı. Okullar hummalı bir çalışma içine girerlerdi. Talebeler coşarlardı. Onların coşkusu okullardan evlere, evlerden bütün kasabaya yayılırdı. 30'lu yıllarda kutlanan bir bayramın coşkusunun bugün kutlanan bayramlarla kıyaslanabileceğini hiç sanmıyorum.

Neden o yıllarda o kadar kabina sığmaz bir coşku yaşanıyordu? Her halde asıl neden cumhuriyetin gençliğiydi. İnsanların hafızasında nereden nereye gelindiği, Mustafa Kemal Atatürk'ün nasıl hiç yoktan bir ülke yarattığı, adeta küllerimizden doğduğumuz fikri ve hissiyati capcanlıydı. İnsanlar bir cumhuriyet kurduklarını, bir ülke ve modern bir devlet yarattıklarını ve bunu onca yokluğa karşın kendilerinin başardıklarını hissediyorlardı.

Bir şeyi kendin başardın ve yarattıysan, ondan aldığın keyif ve mutluluk da bambaşka olur. Bu, iş hayatinda da böyledir. İşte o yıllarda Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları, bütün bir ülkeyi kendilerinin yarattıklarını hissediyor ve bayramları da o hisle kutluyorlardı.

Bana öyle geliyor ki zamanla o his azaldı. Cumhuriyetin nasıl kurulduğu ve modern bir ülke yaratmak uğruna neler çekildiği, yeni nesillerin pek de farkında oldukları birşey değil. O yılların hissiyatını bugün aynı canlılıkla tekrar yaşamak ve yaşatmak belki mümkün de değil. Zaman geçip zorluklar aşıldıkça ve bina yükseldikçe, haliyle o binanın temellerinin nasıl atıldığı da unutuluyor.

30'lu yıllarda, cumhuriyetin temellerinin nasıl atıldığına ilişkin duygu ve düşünceler tazeydi. Bina, binayı kuran vatandaşların gözlerinin önünde yükselmişti. Bu yüzden her milli bayram, vatandaşlar arasında adeta bin bir güçlükle bitirilen bir tesisin kurdelasının milletçe

kesilmesi gibi bir keyif ve coşku yaratıyordu.

30'lu yıllarda, Anadolu kasabalarında bayram günleri sokaklar issız olmazdı. Sadece okullar değil bütün bir kasaba bayram yerine akardı coşkuyla. Sadece talebeler değil, herkes en yeni elbiselerini giyerdi bayram günlerinde. Bayram yeri genellikle kasabanın spor sahası olurdu. Okullar belli bir nizam içinde öğretmenlerinin nezaretinde tören alanına gider, orada yerlerini alırlardı. Merasim alanı tam bir şenlik yerine dönerdi. Şiirler okunur, konuşmalar yapılır, milli oyunlar oynanırdı. Gün boyu davullar zurnalar çalınırdı. Kutlamalar, merasim bittikten sonra da sürerdi. Okullar, geldikleri kadar düzenli olmasa da yine belli bir nizam içinde dağılır, merasim bittikten sonra da talebeler arkadaş arkadaşa oyunlar oynar, hava durumuna bağlı olarak pikniğe falan giderlerdi.

Kutlamalar gün bittiğinde de sona ermezdi. Hava karardığında alaydan ellerinde meşalelerle yola çıkan askerlerin yaydığı heyecan, onların izlediği yollar boyunca devam eder ve bütün kasabayı sarardı. Çocuklar ve büyükler, fener alayını ya pencerelerden sarkarak ya da evlerin önüne çıkarak izlerlerdi. Meşaleli askerlerin geçişinden gurur duyarlardı. Her mahallede peşlerine takılanlarla fener alayı daha da büyür, takipçi çocukların şamataları zaman ilerledikçe askerlerin disiplinini bozar, havaya daha çok neşe katardı.

Geceleri tiyatrolar, müsamereler ve temsiller olurdu. Kasabanın önde gelenleri ile halk, o müsamerelerde de bir arada olurlardı. Gece ilerler, insanlar bayramlık elbiseleri çıkarır ve yataklarına çekilirlerdi. Ama coşku ve mutluluk öyle hemen sona ermezdi. Bayram günlerinin mutluluğu ertesi sabaha, daha ertesi sabaha da sarkardı.

23 Nisan 1931'de, Ardahan'da toprak damlı bir evde doğmuşum. Tabii 1931 yılının 23 Nisan'ında neler yaşandığını bilmeme imkan yok. Ama daha sonraki yıllardan ve çocukluğumun bayramlarından hatırladıklarim, o gün de bütün bunların aynen böyle yaşandığını düşünmeme neden olur. Annem beni doğurmak üzereyken ve sancılar onu sıkıştırırken Ardahan'da yaşananların yukarıda anlattıklarımdan farklı olduğunu hiç sanmiyorum. Herhalde o gün, bizim evin doğum telaşıyla bütün kasabanın bayram telaşı birbirine karışmıştı.

Ben, uzun yıllar yaşgünü kutlamadım. Bizim çocukluğumuzda Anadolu kasabalarında yaşgünü adeti de yoktu. Bu yüzden bizim neslin insanları, ilk doğumgünü kutlamalarını kendi çocukları ile birlikte yapmışlardır. Daha doğrusu, onların ilk doğumgünü kutlamalarini düzenleyen kendi çocukları olmuştur. Benim için de bu

durum geçerli. Kendim, hiçbir zaman özel bir yaşgünü kutlaması yapmadım. İş hayatına atıldıktan sonra da hiç vaktim olmadı.

Çocuklarım doğduktan sonra evde onlar için yaşgünü kutlamaları yapılmaya başlandı. Belli bir yaşa geldikten sonra onlar da benim için doğumgünleri düzenlemeye başladılar. Ama öyle büyük şeyler yapmadık hiçbir zaman. Doğumgünümde benim için hediyeler alır çocuklar, ailece birlikte yemek yeriz. İşte o kadar.

Ama 23 Nisan'da doğmak güzel tabii. Ben farkında olmasam da doğduğum günü ve çocukluğumun sonraki yaşgünlerini bütün Ardahan kutluyordu. Şimdi de 23 Nisan kutlamalarını aynı zamanda yaşgünü kutlamam sayar, hem avunur hem övünürüm.

GÜLENDER EBE

1930'ların Türkiyesi'nde, Ardahan gibi bir kasabada kadınların çocuklarını doğurmak için hasteneye gittikleri duyulmuş şey değildi. Doğu'da kadınlar tarlalarda kendi kendilerine doğurur, bebelerinin göbeklerini buldukları bir taşla kendileri keserlerdi. Hemen yanı başımızdaki köylerde doğumlar böyle yapılırken, beni doğurmak için bir hastaneye gitmese de, annem onlardan şanslı sayılırdı. Şanslı sayılırdı, çünkü Gülender Ebe vardi.

Gülender Ebe sadece benim değil kardeşlerimin de ebesiydi. O yıllarda Ardahan'da başka ebeler de var miydı, bilmiyorum. Ama Gülender Ebe şimdilerin ünlü doktorları gibiydi. Ardahan'ın en meşhur ebesiydi. Kasabanın önde gelenlerinin çocuklarını hep o doğurturdu. Aslında Gülender Ebe, Ardahan'da benim jenerasyonumun belki de yüzde 80'ini dünyaya getiren kişiydi.

Doktor yoktu. Gülender Ebe, doktor yerine doğum sancıları sıkıştırmaya başlayınca eve çağrılır, evde doğumu yaptırır, bakar eder ve giderdi. Ebeler, doğumdan üç gün sonra doğum yaptırdıkları evleri tekrar dolaşır, bebeğe ve anneye bakarlardı. Bu ziyaret sırasında, adet olduğu üzere ebeye hediyesi ya da bahşisi verilirdi. Oğlan doğurtan ebeler, bahşişi daha bol olduğu için bu doğuma babalar kadar sevinirdi. Beni doğurttuktan sonra Gülenler Ebe'ye bahşiş ya da hediye olarak ne verildi bilmiyorum. Ama Gülender Ebe'yi hep çok iyi biri olarak hatırlıyorum. Benden sonra Erol'u ve diğer kardeşlerimi de doğurtan oydu. O yüzden onu gayet iyi hatırlıyorum. Gözümün önüne sevecen biri olarak geliyor hep.

Oysa o yıllarda ebeler, aynı zamanda birer tip otoritesi gibiydiler. Doğuracak kadınlar, ebelerine hem güvenir hem de ondan çekinirlerdi. Mahallelerde doğum işlerinden anlayan ve her doğuma koşturan yaşlı kadınlar olurdu. Asıl ebe gelmeden, eğer bebek erken gelirse diye, önce o kadınlar çağırılırdı eve. Evin büyük çocuklarından biri, evde o işi yapacak yaşta çocuk yoksa mahalledeki komşu çocuklarından biri, koşturur ebeyi çağırırdı. O yarım ebeler bile otoriter olurlardı. Kadınlar sancıları iyice sıkıştırmadan ebe çağırmaya korkarlardı. Olur olmaz sancıya çağrılan ebelerin, eğer doğum olmazsa, geldikleri evlerdeki hamile kadınları 'Beni bok ağrısına mı çağırdın?' diye azarladıklarını duyardık. Yani ebeler, günümüzün kimi doktorları gibi hastalarını aynı zamanda korkutan, ürküten kişilerdi.

Ama benim Gülender Ebem öyle biri değildi. Bizim hep sevgiyle hatırladığımız ikinci anamızdı o. Sadece birkaç gün gelip daha sonra bırakmadı annemi. Lohusalığında da ilgilendi.

O yıllarda, hele de Doğu Anadolu'da, lohusalık da kadınların korkulu rüyasıydı. Tarlada yapılan doğumlar kadar riskli sayılırdı kadınlar için. Kırk gün süren lohusalık dönemi sona erene kadar kadınlara soğuk su bile içirilmezdi, hasta olur da ölürler diye. "Kazma kürek kırk gün lohusanın başında durur." diye bir söz vardı Anadolu'da; lohusalık döneminde kadınların her an ölüp gömülebileceğini anlatan. İşte Gülender Ebe, o zor lohusalık günlerinde de bizimle ve annemle sürekli ilgilenmişti. Nur içinde yatsın.

TOPRAK DAMLI EVİMİZ

Aslında, ben ailenin ikinci çocuğuyum. Benden sonraki kardeşlerimi ve ilk kardeşimi de Gülender Ebe doğurtmuştu. İlk kardeşim, bir kız çocuğuymuş. Altı ay ya da bir yıl yaşamış yaşamamış, sonra ölmüş. Neden ölmüştü ya da nasıl bir hastalığı vardı, bilmiyorum. Daha sonraki yıllarda bunu anneme sorduğumda, "Çocuktu, öldü." demişti. "Çocuktu öldü!." İşte hepsi o kadar!

Benim çocukluğumda, Türkiye'de bebek ve çocuk ölümleri o kadar yaygındı ki kimse ölümün nedeni üzerinde fazla durmazdı. Bebek ölümleri doğal sayılırdı. Doğu Anadolu'da bebek ölümleri çok daha sıradandı.

Sanırım ilk kardeşimin, yani ablamın ölümü de öyle siradan bebek ölümlerinden biri sayılmıştı.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'de bebek ölüm oranlarının tam olarak ne olduğunu bilemiyorum. Saniyorum, o yıllara ilişkin sağlıklı istatistiklerimiz de yok. Ancak 1960'larda Türkiye'de doğan her bin bebekten 210'u ölüyordu. Bu çok yüksek bir ölüm oranıdır ve Doğu'daki ölüm oranları, Türkiye ortalamasının da çok üzerindeydi. Bugün bebek ölüm oranları, binde 35'e kadar düşmüş durumda. Ancak hâlâ Doğu ile Batı arasında bu alandaki uçurumu da kapatabilmiş değiliz. Benim çocukluğumda Doğu illerimizde, doğmak da ölmek de sıradan sayılıyordu. Şimdi, Doğu ve Güney Doğu illerimizi dolaşıp insanlara kaç kardeş olduklarini sorsanız, size 7-9 gibi sayılar vereceklerdir. Batı'da ise bu sayı, 2-3 civarındadır. Ne yazık ki günümüz Türkiyesi'nde bile, 15-19 yaş grubundaki Doğulu kadınlarımızın yüzde 11'i annedir ve Batı'da bir kadın ortalama 2 canlı çocuk doğururken Doğu'da doğurganlık sayısı 4.2'dir. Yani iki misli fazladır. Doğu'da doğan bebeklerin de, ölen bebeklerin de sayısı Batı ile kıyaslandığında en az iki misli fazladır.

İlk kardeşimin ölümüyle Ardahan'daki üç odalı toprak damlı evimize hüznün ve üzüntünün hakim olduğuna hiç kuşkum yok. Annem, ilk çocuğunu kaybedince kim bilir ne kadar üzülmüş, belki de gizli gizli ağlamıştı. "Üzülme, gençsiniz. Allah yine verir!" Bebek ölümleri sonrasında anne ve babayı özellikle de anneyi teselli etmek için söylenen bu klasik sözler mutlaka anneme de söylenmişti. Bir süre sonra benim doğumum evdeki hüznü dağıtmış olsa gerek.

Doğduğum ev Ardahan'ın içinde, şehrin merkezi sayılabilecek bir mahallesindeydi. O zamana göre yörenin lüks evlerinden biriydi. Babamın durumu, Ardahan'da yaşayanların çoğuna göre çok daha iyiydi ve biz de hali vakti yerinde bir aileydik.

O günün koşullarında Ardahan için lüks bir ev sayılsa da bugün kolay kolay kimseyi oturmaya razı edemeyeceğiniz toprak damlı bir binaydı evimiz. Şehrin merkezindeydi ama daha çok bir bağ evini andırıyordu. Alçak bir yapıydı. Damı topraktandı. Ağaç dikmeler arasına kerpiçten duvarlar çıkılmıştı, sanırım. Taban döşemeleri tahtadandı. O tahta taban, eve ayrı bir sıcaklık verirdi.

Toprak damlı basık evimiz bir avlunun içinde yer alıyordu. Evin pekçok işi o avluda hallediliyordu. Özellikle yaz aylarında avlu önemli bir işleve sahipti. Şimdi düşünüyorum da orası, küçük eve bambaşka bir hava katan çok daha sevimli bir yer olabilirdi. Ama değildi. Ardahan'ın ve Doğu'nun kuru, kıraç havasına uygun bir çıplaklıktaydı. Avlumuzda bir tek ağaç bile yoktu. Şöyle yeşillendirilmiş, çiçekli bir bahçe havasından fersah fersah uzaktı.

Doğu'nun özellikle Ardahan'ın kışı yaman olur. Ancak, o dondurucu kış aylarında bile içine doğduğum küçük evi hep sıcak bir yuva olarak hatırlıyorum. Kış aylarının bıçak gibi kesen ayazında hatta dondurucu gecelerinde bile sıcacıktı. Evimizin sıcağını tezek sobasına borçluyduk. Tezek ağır ağır yanar, kendine özgü bir koku yayarak tahta tabanlı alçak tavanlı odalarımızı ısıtırdı.

Damda her zaman taştan bir silindir dururdu. Taş, silindir ağaçtan bir kolla ittirilir ve dam üzerinde dolaştırılarak toprak sıkıştırılırdı. Sıkışan topraktan aşağıya eve su sızmazdı. Yağmurlardan sonra ve bazen de dama toprak taşıyarak o silindirle sıkıştırırdık. Yılda bir kez mutlaka evlerin damına toprak taşınır ve sıkıştırılırdı. Böylece her sene, evlerin damı biraz biraz yükselir kalınlaşırdı. O yıllarda Ardahan'da toprak damlı olmayan, çatısı saç kaplı bir iki tane ev ancak vardı. O evlerden birinde de askerî paşa kalırdı.

Bölgemizde askerî birlik vardı ancak tugay mıydı yoksa tümen miydi, bilmiyorum. Ama komutanı generaldi. Pantolununun paçalarındaki kırmızı şeritleri iyi hatırlıyorum. Şükrü Kanatlı isminde bir generaldi. Oraların en önemli insanıydı. Bırakın yoldan gelip geçerken karşılaştığı insanları, dükkanların içindekiler bile o geçerken ayağa kalkar, selam verirlerdi. O'na o kadar büyük saygi vardı. General Şükrü Kanatlı, bizim evin birkaç ev ötesinde otururdu, ancak işte onun

evi bizimki gibi toprak damlı değildi.

Kışın, hava biraz yumuşayınca her yerden önce toprak damlardaki karlar erirdi. İçerinin sıcağı damı isitip karları erittiğinden, evlerimizin damları biz çocuklara oyun sahası olarak da hizmet verirdi. Büyükce evlerin damlarında çok güzel çelik çomak oynanırdı. Çocukluğumun bir kısmı, toprak damlarda oyunlar oynayarak geçti.

Kardeşim Oğuz doğana kadar o üç odalı toprak damlı evde annem, babam ve ben yaşadık. Kardeşlerim doğdukça ev daha bir şenlendi. Babamı kaybedene kadar da hepimiz için sıcak bir yuva oldu.

Doğduğum evi, en son 80'li yılların başlarında gördüm. İyice yaşlanmış, harap olmuştu. Karşısına geçip bir süre öylece seyrettim. Şimdi sizlere aktardığım anilar orada, birkaç dakika içinde gözlerimin önünden akıp gitti. Artık o toprak damlı evden geriye hiçbir iz kalmadı. Yıkıldı gitti. Çocukluğumun Ardahan'ı üzerinde yükselen yeni Ardahan, eskiye ait çok şeyle beraber doğduğum evi de yuttu.

Oysa o ev, geçmişe ait anılarımın önemli bir kısmının tanığıydı. Orada doğmuştum. O evin bir odasında adım konmuştu. Beni kundağımla birlikte kim kucağına aldı, kim iki kulağıma önce ezan okuyup sonra “Nurettin, Nurettin, Nurettin” diye seslendi, bilmiyorum. Ama yeni doğan bebeklerin kulaklarına önce ezan okunup sonra isimlerinin söylenmesi adettendi. Çocuklara aile büyüklerinin, dedelerinin ya da ninelerinin isimlerinin verilmesi de adettendi. Ama benim dedelerimin hiçbirinin adı Nurettin değildi. Babam en küçük kardeş olduğu için, dedemin ve aile büyüklerimizin isimleri benden önce doğan amca çocuklarıma verilmişti. Adımı neden Nurettin koyduklarını hiç bilmiyorum. Merak edip sormadım. Nurettin ismini annem ya da babam, belki her ikisi birlikte seçip koydular. Nurettin, o günler için yeni bir isim sayılırdı. Muhtemelen oldukça ileri görüşlü ve modern bir kafa yapısına sahip olan babam bu ismi seçip koymuştur. Babam, ben ve kardeşlerim daha çocuk yaştayken ve henüz hiçbirimizin eli ekmek tutmadan bu dünyadan göçüp gitmesine karşın, benim üzerimde büyük izler bıraktı. Bugün bulunduğum yerde olmamda onun etkisi çoktur. Bu yüzden ailemizin ve şirketlerimizin şimdiki haline gelmesine giden yolun başlangicinda ben hep babamı görürüm.

AİLEMİN KÖKENİ VE BABAM EYÜP SABRİ

Oğlum Eyüp Sabri, ailemizin kökenlerine ilişkin kapsamlı bir araştırma yapıyor. O araştırma tamamlandığında hepimiz, büyük büyük dedelerimizin nerelerden geldiklerini, nelerle meşgul olduklarını detaylarıyla öğrenmiş olacağız. İtiraf etmek gerekirse ben hiçbir zaman bu konuda fazla meraklı olmadım.

Benim bildiğim kadarıyla ailemiz, Artvin Arhavi kökenli. Devlet arşivlerinde izlerimizi sürdüğümüzde ailemizin kökeni 1824 yıllarına kadar uzanıyor. Çarmıklılar'ın o yıllarda daha çok ticaretle meşgul olan bir aile olduğu görülüyor. Dedelerimin hepsi ticaretle uğraşırlarmış. Tuhafiyecilik ve kereste ticareti yaparlarmış.

Çok daha eskilere gidildiğinde ise ailemizin kökenlerinin Mısır'a kadar uzandığı görülüyor. Mısır'da denizcilikle uğraşan bir aileden geldiğimize ve Çarmıklı soyadınının da bir denizcilik tabirir dayandığına ilişkin kesinleştiremediğimiz bilgiler var. Çarmık, Farsça kökenli çarmıh sözcüğünün Türkçeleşmiş hali. Çarmıh ise gemilerde, özellikle yelkenlilerde, ana direkleri ve ana direklerin üzerine sürülen gabya isimli çubukları veya onların üzerindeki ikinci yelkenleri tutan halatlara verilen isim. Bu soyadı da ailemizin çok eskilerde denizcilikle uğraştığına ilişkin bilgileri doğrular nitelikte. Ancak bizim bilebildiğimiz bir geçmişte ailede denizcilikle uğraşmış kimse yok.

Babam terziydi. Çok iyi dikiş dikerdi. Ama ticaret, dedemlerden ona geçen bir tutkuydu. O yüzden babam dikiş dikmeyi hızla bıraktı. O işleri kalfalarına devretti. Dükkan onundu ama kalfaları çalışırdı. Kendisi pek dikiş işi yapmazdı. Tüccar-terzi olarak bilinirdi. Terzi dükkanı yanında bir de tuhafiyeci dükkanı vardı. Benim onu hatırladığım dönemlerde, 1940'larda daha çok tuhafiye ve inşaat işlerine yoğunlaşmıştı. Gittikçe de taahhüt işlerine ağırlık veriyordu. O zaman tuhafiye ya da manifatura denilen dükkanlarda hemen hemen herşey satılırdı. Bayan giyimi, ipekliler, bayan ayakkabıları, itriyat malzemeleri gibi çok çeşitli ve farklı malzemeyi babamın o dükkanında bulmak mümkündü.

Ailemiz Arhavili olmasına karşın babam, ticarette şansını denemek, ekmeğini kazanmak için Doğu'yu seçmiş. Bu yüzden önce Ardahan'a

gelmiş. Sonra nerede daha iyi iş yapacağını düşündüyse dükkanını oraya taşımış. Ardahan'dan bir süre sonra Şavşat'a gitmişiz.

Şavşat'a ilişkin tek anımın izini hâlâ sol baldırımda taşırım. Orada daha ilkokula bile gitmeyen küçücük bir çocukken zaman zaman Fırıncı Hasan Amca'ya giderdim. Evde hazırlanan pide içini fırına götürüp pideler fırından çıkana kadar orada beklerdim. Pide beklediğim günlerden birinde fırın içindeki mangala düştüm. Sol ayağımın baldır kısmı közlere yapıştı. Fena halde yandım. Yanığın iyileşmesi günlerce, haftalarca sürdü. Yanık iyileşti ama izi kaldı ve bugün bile o izi gördükçe Fırıncı Hasan Amca'nın mangalına düştüğüm anı hatırlarım.

Babam, Şavşat'tan sonra Göle'ye geçip orada dükkan açmış. Çok kısa bir süre de Göle'de kalmışız. Şavşat ve Göle'ye ait fazla hatıram yok. Herhalde küçük olduğumdan o taşınmaları hatırlamıyorum. Okula Ardahan'da başladığım, 6 yaşımdan sonra da hep Ardahan'da kaldığımız için anılarım, dostluk ve arkadaşlıklarım büyük çoğunlukla Ardahan'a aittir.

Babam küçükken dedelerim Arhavi'de oturur ve ticaret için sık sık Batum'a giderlermiş. Sovyet Devrimi'nden ve komünist rejimden önce. O zamanlar Batum, bizim oralardan çok ileri, çok daha medeni ve görkemli bir şehirmiş. Bizimkiler ticaret için İstanbul'a da giderlermiş. Batum'a ve İstanbul'a gidip gelmek onların görgülerini, giyim kuşamlarını çok etkiliyormuş. Hep temiz ve şık giyiniyorlarmış. Bu, o günlerde ailemin epeyce dikkat çekici bir özelliğiymiş.

Babam da son derece temiz ve şık giyinirdi. Yakışıklı bir adamdı. Tip olarak daha çok küçük kardeşim Oğuz'a benzerdi. Bize karşı hep yumuşak ve sevecendi. O zamanın şartlarına göre son derece ileri görüşlü bir insandı. Bizim jenerasyondan insanların babalarından tokat yememeleri pek nadir görülür. Ama ben babamdan hiç sopa yemedim. Annemden yedim, hem de çok yedim, fakat babamdan yemedim. Babamla ilgili hatıralarımda yalnızca olumlu şeyler, güzellikler vardır.

O yıllarda babaların çocuklarını kucaklarına almaları, sevmeleri, öpüp okşamaları olacak şey değildi. Ayıplanırdı. Biz de öyle gördük, öyle yetiştik. Babamın beni kucağına aldığını, öyle sarılıp sevdiğini hatırlamam. Ama çok derin bir sevgisi vardı. Bunu hep hissettim. Gariptir, o zamanlar bütün çocukların annelerine daha yakın olduklarını gözlerdim. Anneleriyle daha çok şey paylaşır, babalarından ise korkarlardı. Bizde durum tam tersiydi.

ANNEM EMİNE SAADET HANIM

Annem Emine Saadet Hanım Osmanlı bir kadındı. Otoriterdi. Üstelik ender görülen bir otoriterlikti onunkisi. Annemden korkardık biz. Annemin hiç şakası yoktu. Dayağı ondan yerdik. Yaramazlık yaptığımızda veya yanlış yaptığımızda bizi o cezalandırırdı. Sanki babamla aralarında sessiz bir iş bölümü vardı ve bizi disipline etmek anneme düşmüştü. Yemekte mızmızlık ettiğimizde bile cezalandırılırdık. Yemeği önümüze koyar, "Otur, ye" derdi. Beğenmemezlik edip yemedin mi, akşama kadar başka yemek vermez, aç bırakırdı. Gerçi, biz gidip kaçak olarak komşularda karnımızı doyururduk ama, o disiplininden asla taviz vermezdi.

Pisliğe hiç tahammülü yoktu annemin. Dağınıklığa da hiç tahammül edemezdi. Aslında üzerimizde disiplin kurmak istediği iki temel konu vardı: temizlik ve düzen. Şimdi düşünüyorum da annemin bütün istediği pis ve dağınık olmamamızdı. Belki de bunların ucu ona dokunuyordu. O zamanlar şimdiki gibi çamaşır, bulaşık makinaları, elektrik süpürgeleri yoktu. Kadınlar, evlerin bütün işini kendileri yapıyordu. Üstünü başını batırmış ve evi dağıtmış çocuklar, annelerin zaten ağır olan iş yükünü daha da ağırlaştırıyorlardı.

Annemin dikkat ettiği şeylerden birisi de sofra disipliniydi. Babam da yemek vakti hepimizin sofrada olmasını isterdi. Akşam yemeğinde herkes mutlaka sofrada olacak! Zaten o zamanlarda dışarda yemek diye birşey de yoktu. Bütün aileler akşam yemekte birleşirdi. Eğer nadir de olsa geç vakte kadar dışarda kalıp yemek vaktini kaçırdıysak annem mutlaka ceza verirdi. O akşam cezadan kurtulup yatsak da ertesi gün cezalandırmayı unutmazdı annem.

Şimdiki aklım olsa annemin yemeklerini kaçırır mıyım hiç? Toprak damlı evimizde annemin sofraya koyduğu tas kebaplarının tadını ve kokusunu hâlâ unutamadım. Tas kebabı en sevdiğim yemekti. O zaman yemeklerimiz daha çok et ağırlıklıydı. Ardahan'da sebze kültürü yoktu. Zaman zaman komşu evlerinde de karnımızı doyurduğumuzdan biliyorum, bizim evde pişenlerle diğer evlerde pişenler birbirinden farklı değildi. Patates de pişse, kuru fasulye de pişse içinde et olurdu. Tas kebabı, küçük küçük soğanlarla pişirilirdi. Etli, soğanlı, hafif de sulu olurdu. Daha avluda iken tas kebabının kokusunu alır, içeriye ağzımın suyu akmış olarak dalardım.

Çocuktuk; oyuna dalıp tas kebabını kaçırdığımız olurdu. Aslında çocuk olduğumuz için annemin kızdığı her huy bizde vardı. Yani pistik, dağınıktık. Bütün çocuklar öyleydi. Akşama kadar tozun toprağın içinde oynayıp kirlenmemek mümkün mü?

Biz üstümüzü başımızı kirletir, ortalığı dağıtırdık, annem de cezamızı verirdi. Annemin cezalandırma tarzı da ilginçti. Örneğin, bir suç işledikten sonra bana “Git, isırgan getir” derdi. Gider getirirdim. Sıkıysa getirme. Getirmesem, biliyorum ki cezanın dozu artacak. Ben isırganı getiririm, o da getirdiğim isırganı pantolonumun içine sokardı. Isırganın nasıl dağlayıp yaktığını şimdiki çocuklar pek bilmez. Pantolonunuzun içinde çıplak etin üstünde isırganı bir düşünün. Annem tepemde bekler, ben kıvranır dururdum.

Annemin terlik cezası da meşhurdu. Terliğini ayağından çıkarır, atar, bana da "Git getir” derdi. Daha o terliği ayağından çıkarıp attığında başıma gelecekleri bilirdim. Bilirdim ama nedense o cezaların hiçbiri aynı suçları tekrar tekrar işlememi engellemezdi. Ben terliği getirir, annemin eline verirdim. O da benim getirdiğim terlikle beni bir güzel döverdi. Elini hiç kullanmazdı ve mutlaka terlikle vururdu. Gerçi şimdi pek kalmadı ama o zaman terliklerin çoğu tahta topukluydu ve tahta topuğun değdiği yerde mutlaka bir “gül” biterdi!

Annemi, beş yıl kadar önce 22 Mart 2000 yılında kaybettik. İnsan, kuşkusuz sevdiklerinin ölümünü, ne zaman ölürlerse ölsünler erken ölüm sayıyor. Anneciğimin de daha nice yıllar bizimle yaşamasını dilerdim. Ancak babamın erken ölümüyle kıyasladığımda, anneciğimin bizim mürüvetlerimizi, başarılarımızı görmüş olmasından, ona elimizden geldiğince “gün göstermiş” olmamızdan dolayı mutluluk duyuyorum. Keşke babam da hayatta başardıklarımızın hiç değilse bir kısmını görebilseydi. Keşke ona da birazcık gün gösterebilseydik.

Babam annemden farklıydı. Onun cezalarının anneminkilerle hiç ilgisi yoktu. Onun cezaları bile tatlıydı. Bir tek fiske dahi vurmadı. Bir yanlış yaptığımızda yanına oturtur nasihat ederdi. Konuşurduk, "Yapma oğlum." derdi.

Kucağına almasa, okşayıp öpmese de babamla sevişirdik. Biz çocuklarını öyle derinden severdi ki, babamin sevgisini, o sevginin sıcaklığını ve gücünü çok küçük yaşlarımdan itibaren hep hissettim.

Babam herşeyimizle ilgilenirdi. Giyimimize, kuşamımıza çok düşkündü. Belki de, kendi giyim kuşam özenini aynen bizde görmek istiyordu. Bana bir giydiğimi bir daha giydirmezdi. Diğer çocuklarla

kıyaslandığında, benim Ardahan'daki çocuklardan çok farklı bir giyimim vardı. Kendi dikerdi, kalfalarına diktirirdi ya da İstanbul'dan getirirdi ama beni çok özenli ve şık giydirirdi.

ARDAHAN'DA ESNAF OLMAK

Ardahan küçük bir yerdi. Babamın çarşıdaki dükkani ile evin arası tam ne kadardı bilmiyorum. Çok uzak olamaz. Ama bizim o zamanki çocuk ölçülerimize göre evle dükkan arası çok uzakmış gibi gelirdi. Taş duvarlı, dar ama arkaya doğru uzun, derinliği olan, cam vitrini caddeye bakan, 70-80 bilemedin 100 metre kare bir dükkandi. O zamanlar bana inanılmaz büyük görünürdü. Burada kumaş, tuhafiye satılırdı. Kadınların ilgi gösterdiği, alışveriş yaptığı bir tuhafiye dükkanıydı. Babam, başka yerlerden örneğin Artvin'den mal getirir bu dükkanda satardı. Orada dikiş dikilmezdi. Dikiş dikilen bir başka dükkan daha vardı. Terzi dükkanı ile tuhafiye ayrıydı.

Babamın tuhafiye dükkanı bugün hâlâ durur. Geçenlerde gidip resimlerini çektim. Şimdi zaman zaman fotoğraflarına baktığım o dükkanı kim bilir kaç kez daha sabah ezanı okunmadan açmıştım. Dükkan, benim gittiğim ilkokula da yakındı. Önünden geçer okula, önünden geçer eve giderdim.

Babam dükkanı çok erken açardı. Sabahları daha güneş doğmadan dükkanda olurdu. Bazen gider ondan önce dükkanı açardım. Sabahın dördünde kalkıp dükkana koşardım. Babam bana "Kalk dükkanı aç" demezdi. Hiç bir zaman böyle bir isteği olmadı. Ama dükkanda çalışanlara, kalfalara sürekli söylediği bir söz vardı babamın. "Sabah erken kalkanın rızkı bol olur." derdi. O söz kafamın içine kazınmıştı. Hiç aklımdan çıkmıyordu. Bugün hâlâ çok erken kalkarım. Sabah 06:00'da kalkarım ve işleri, inşaatları, şantiyeleri denetlemeye giderim.

Çocukken de "rızkımız bol olacak" inancıyla kalkar, babamdan önce gider, daha gün ağarmadan dükkanda olurdum. Kimse beni tutamaz, durduramazdı. Dükkanı açtıktan sonra ortalığı süpürür, babamı beklemeye başlardım. Beni ondan önce gelip dükkanı açmış bulduğunda babamın gözlerinde parlayan ışığı görürdüm. Sevindiğini, mutlu olduğunu hissederdim. Birşey demezdi. Ama daha ortalık alaca karanlıkken o boş dükkanda, babamla birlikte geçirdiğimiz zamanda aramızdaki sessiz sevgi bağı iyiden iyiye güçlenirdi.

O yıllarda, Ardahan'da kimi esnaf sabah dükkanına sefer tasıyla yemek götürür ya da öğleyin yine sefer taslarıyla onlara yemek gönderilirdi. Dükkanlara yemeği evin ben yaşlarındaki çocukları veya çıraklar

taşırdı. Oysa babamın dükkanına sefer tasıyla yemek taşıdığımızı hiç hatırlamıyorum. Babam öğle yemekleri için bazen eve gelir bazen de çarşıdaki lokantada birşeyler yerdi. Bu; şıklığı ve modern görünüşüne eşlik eden, onu diğer esnaftan ayıran özelliklerinden bir diğeriydi.

Akşamları saat beş, altı olduğunda da eve gelirdi. Biz ondan önce evde olmaya dikkat ederdik. Babamın öyle kahve alışkanlığı falan yoktu. Ya evimize komşular gelip gider ya da biz komşulara ziyarete giderdik. Bir de, bazı akşamlar babam, kasabanın kalbur üstü insanlarının gittiği şehir kulübüne giderdi.

ARDAHAN'DA ÇOCUKLUK YILLARI

Çocukluğum Ardahan'da geçti. Ardahan'da doğdum. Sonra babamın işleri için bir süre Şavşat ve Göle'de kaldık. Altı yaşımda tekrar Ardahan'a döndüm ve on yedi yaşıma kadar bu küçük Doğu Anadolu kasabasından hiç çıkmadım. On yedi yaşıma kadar elektriği görmedim. Denizi de ilk kez 17 yaşımda gördüm. Bebeklik, çocukluk ve belki delikanlılığa ilk adım attığım yıllar... Bu yıllar ağırlıkla Ardahan'da, bütünüyle de Doğu'da geçti. Peki pişman mıyım? Daha başka yerlerde, o zaman çocukların hayallerini süsleyen bol ışıklı büyük kentlerde mi geçirmek isterdim çocukluk yıllarımı? Hayır, asla pişman değilim. Çok mutlu bir çocukluğum oldu benim. Çocukluğumu doya doya, özgürce yaşadım. Ardahan'ın tozu toprağı içinde, toprak damlı evlerin damlarında, evimizin avlusunda oradan oraya koşturarak yaşadım çocukluğumu.

En sevdiğim oyun çelik-çomaktı. En iyi oynadığım oyun da çelik-çomaktı. Belki de en iyi onu oynadığım için çelik-çomağı çok severdim. Çelik-çomağı iki takıma ayrılır oynardık. İki taşın arasına yerleştirdiğimiz küçük, kalınca ama kısa, 5-10 santim uzunluğundaki bir dal parçasını, onun altına yerleştirdiğimiz bir sopa ile hafifçe havaya kaldırır sonra aynı sopayla var gücümüzle vurarak alabildiğine uzağa göndermeye çalışırdık. Karşıdakiler de bizim fırlattığımız çomağı yakalamaya çalışırlardı. Çomağın hızını kesip yakalayabilmek için bazen çalı parçaları kullanırdık. Ceketlerimizi çıkarıp kullandığımız da olurdu. Çomağı yakalayan kazanmış olur, fırlatma sırası da onlara geçerdi. Bir parça dal ve odun parçasından dünyanın en güzel ve keyifli oyuncaklarını yaratmıştık. Şimdiki çocuklar, milyonlarca lira ödenip alınan uzaktan kumandalı oyuncaklarından, robotlarından, gerçeğine benzeyen akülü otomobillerinden, motosikletlerinden, bisikletlerinden aynı zevki alıyorlar mı acaba? O oyuncaklarla da bizim basit oyuncaklarımızdan aldığımız keyfi alarak oynuyorlar mı? Bilmiyorum. Ama çocukluğumuzda o basit oyuncaklarla oynadığımız oyunlardan aldığımız doyumsuz keyfin bugünün teknoloji harikası oyuncaklarında olacağını hiç sanmıyorum.

Çelik-çomakta gerçekten çok iyiydim. Mahallede hiçbir arkadaşım çomağı benim kadar sert ve uzağa atamazdı. Damda oynadığımız oyunlarda bazen çomağı öyle havalandırırdım ki gidip aşağıdan almak

zorunda kalırlardı. Çelik-çomakta o kadar iyi olmama karşın o zamanın en önemli oyunlarından biri olan aşıkta hiç iyi değildim.

Aşık, hayvanların diz kapaklarında bulunan bir kemiktir. O zamanın çocukları bu kemikleri bile önemli, değerli bir oyuncak haline getirmişlerdi. Şimdi belki artık hiçbir yerde aşık oynanmiyor ama benim çocukluğumda Türkiye'nin her yerinde oynanan bir oyundu aşık. Küçük baş hayvanlar kesildiğinde, dizlerinde bulunan aşık kemikleri mutlaka bu oyun için ayrılırdı. Kurutulur, temizlenirdi. Aşık kemiğinin çukur tarafına, şiş tarafına, şaşı tarafına değişik isimler verilirdi. Sanırım bu isimler yöreseldi ve Türkiye'nin farklı bölgelerinde farklı isimler kullanılırdı. Ama aşık, işte öyle şiş tarafına ayrı, çukur tarafına ise ayrı isimler verilen o kadar önemli bir oyuncaktı. Aşık kemiği ile farklı farklı oyunlar oynanır, bu oyunlar da yöreden yöreye değişirdi.

Biz, aşık oyununda yine birkaç arkadaş toplanır, belli bir uzaklığa bir çizgi çizer, her birimiz o çizgi üzerine birer aşık dizerdik. Sonra o dizili aşıkların karşısına geçer, bir çizgi üzerinden elimizdeki aşığı atarak dizili aşıkları vurmaya çalışırdık. Vurulan aşığın kazanılması için çizgiden en az üç ayak kadar uzağa gönderilmesi gerekirdi. Oyun böyle devam eder gider, kim daha çok aşığı vurup çizgiden uzaklaştırmayı başarırsa o en fazla aşığı ütmüş, yani kazanmış olarak oyundan kârlı çıkardı. Bunun için atılan aşık, aşık kemiklerinin büyüklerinden seçilir hatta onu daha da ağırlaştırmak için içine kurşun dökülürdü. Ben, bu kurşun murşun dökme işlerini hiç beceremezdim. Bu yüzden de aşıkta iyi değildim ve aşığı fazla sevmezdim.

Şimdi artık oynanmıyorsa da aşık, Anadolu'da bizden önce oynanmış bizden sonra da uzun süre oynanan bir oyundu. Bir insanın bir işte çok başarılı olduğunu, o işte ondan iyi kimsenin olmadığını anlatmak için kullandığımız "Onunla aşık atılmaz" sözü, dilimize bu oyundan yadigar kalmıştır.

Bir başka oyunumuz da çember çevirmekti. Bir çubukla ya da elimizle vurarak çevirdiğimiz çemberin peşinden sabahtan akşama kadar koşardık.

ÇINGIRAKLI KIZAKLAR

Ardahan'ın kışları yaman olurdu. Tam kara kış dediklerinden. Ama biz çocuklar için kışın zevki de bir başkaydı. Karın o zamanlardaki güzelliğini daha sonraki yıllarda hiç görmedim. Bembeyaz bir örtü gibi örterdi bütün Ardahan'ı. Evden başka bir eve zor giderdiniz kardan. Soğuk olurdu. Öyle bir soğuk olurdu ki eksi 35-40 derece. Evlerin damlarından kocaman, kılıç gibi, mızrak gibi buzlar sarkardı. Birinin başına düşse öldürür. Bu yüzden zaman zaman damlardan sarkan buz parçalarını sopalarla vurarak kırar, düşürürlerdi. Koca buz parçalarının düşmesini seyretmek bile bizim için bir oyundu. Köylerden Ardahan'a alışverişe, birşeyler satmaya gelen köylülerin kaşı gözü bembeyaz olurdu. Donardı. Bıyıklarından buz parçaları sarkardı.

Kışın köylüler, Ardahan çarşısına kızaklarla gelirlerdi. O kızaklara çok özenirdik. Kızakları atlar çekerdi. Kızak, at arabası gibi değildir. Yazın atların ve eşeklerin nal sesleri, taşa toprağa basarken çıkardıkları sesler uzaktan duyulur ama karda seslerini ancak iyice yaklaştıklarında duyarsınız. O karda kışta, köylerden kızaklariyla Ardahan'a gelen köylülerin en büyük korkusu kurt olurdu. Yolda aç kurtların saldırısına uğramaktan korkar, bu yüzden kızaklarına ve atların boynuna çıngırak takarlardı. Kızakların ayaklarından yalnızca hafif bir hişırtı çıkar ama kızak ilerledikçe çıngıraklar "çak çak" diye ses çıkarır, yakınlarda kurt murt varsa bu sesi duyar kaçardı.

Çıngırak, bütün Anadolu'da kurtlara karşı bir önlem olarak kullanılır. Sanırım Yaşar Kemal'in bir romanında vardı; Çukurova'da da köylüler, sürülerine dadanan kurtları yakalar ama onu öldürmez, boyunlarına bir çıngırak takar salarlarmış. Boynunda çıngırak olan kurt bir daha asla sürüye yaklaşamaz, çıngırağın sesinden köpekler ve koyunlar onun geldiğini duyarlarmış. Çingiraklı kurtlar, çıngırağın sesi yüzünden hiçbir avı yakalayamaz, zamanla açlıktan kıvrana kıvrana ölürlermiş.

Sesten bütün hayvanlar ürker. İşte bizim Ardahan köylüleri de kışın kurtları ürkütmek için çıngırak sesini kullanırlardı. Biz, çıngıraklardan çıkan o "çak çak" seslerinden kızakların Ardahan'a girdiğini anlar, peşlerine takılır, arkalarına asılırdık. Köylüler buna çok kızarlardı. Atlar için kullandıkları kamçıları, kırbaçları, kızağın arkasına bize doğru sallar, "şak şak" diye ses çıkararak bizi korkutup kaçırmaya

çalışırlardı. Biz bundan da büyük keyif alırdık.

Kışın en sevdiğimiz oyun kızak kaymaktı. Mahalleden arkadaşlarım Yadigâr, Nihat ve Orhan'la kendi kızaklarımızı yapar kayardık. Okula giderken geçtiğimiz dükkanların, mağazaların önünden tahta ambalaj kutularını alırdık. Onların en düzgün tahtalarını söker, kızağa ayak yapardık. İyi kayması için ayaklara balmumu sürerdik. Ayakları, yine bir tahta ile birbirine bağlayıp üzerine oturulacak bir yer yapardık.

O zaman kayak kayma bayağı yaygındı. Ardahan'da askerlerin hakiki kayakları vardı. Bizde olmadığı için onları kıskanırdık. Biz, kendi yaptığımız tahta kızaklarda kayardık. Bazen, Eskimolar gibi kızaklarımızı köpeklere çektirirdik.

Kışın, Ardahan'ın ortasından geçen Kura Nehri de donardı. Donmuş nehrin üzerinde çok güzel kayılırdı. Nehir öyle donardı ki bir ya da bir buçuk metre kalınlığında buz olurdu. Halk, su bulamazdı da o buzları kırıp altından su almaya çalışırdı. O suyu, hem içmek hem de kullanmak için evlerine taşırlardı. Buzun kırılışını izlemek de bir başka oyundu bizim için.

Kısacası çocukluğumu tam anlamıyla yaşadım. Doğu, bazılarına sanki bambaşka bir dünya gibi gelir. Oraların yoksulluğu, yokluğu, geriliği şaşırtır çoğu insanı. Benim içinse hepsi çok bildik şeylerdir. Doğu Anadolu hikayeleri karşısında hiç şaşkınlığa düşmem ben. Doğu Anadolu'yu, Türkiye'nin Doğu gerçeğini bütün doğallığı içinde yaşadım. Çocukluğum, delikanlılığa adım attığım yıllar orada geçti. Ben, o ortamda müthiş zevk alarak yaşadım çocukluğumu.

İDARE LAMBASINDAN LÜKS LAMBAYA

Elektriksiz bir kasabada, elektriksiz dam evlerde geçen kış akşamlarının güzelliği de bir başkaydı. Ne televizyon vardı ne de elektrik gibi bir teknoloji ve modernleşme nimetinin sağladığı başka eğlenceler. Radyo, tek eğlence ve dünyadan haberdar olma aracımızdı. Kış akşamları çok keyifli sohbetlerin olduğu, büyüklerin de oyunlar oynadığı ev gezmeleri olurdu. Erken yatılırdı. Biz ya oturur büyükleri dinler ya da ödevlerimizi yapar, ders çalışırdık.

İlkokula ilk başladığım günden itibaren derslerim konusunda çok titizdim. Çalışkandım. Oyundan geri kalmazdım ama derslerime de sıkı çalışırdım. Akşamları dersimi yapmadan asla oturduğum yerden kalkmazdım. Elektrik olmadığı için önceleri “idare" denilen gaz lambaları altında oturur ders çalışırdık. Mum ışığında bile çalıştığım olmuştur. İdare lambalarına 10 numara, 14 numara camlar takılırdı. 10 numara yerine 14 numara taktığınızda daha bir ışırdı ortalık. Geceleri, idare lambasının fitilini yandaki kolla iyice içeri çeker, işığı gece lambası ayarına getirirdik.

Gaz lambalarına idare denmesinin nedeni çok az bir sarfiyatla yanmasıydı. İdare dediklerimiz gaz lambalarinin küçükleriydi ve onlarda gaz sarfiyatı çok daha az olurdu. Fitilleri kısıldığında sabaha kadar çok az bir gaz sarfederek sürekli yanarlardı. Fitiller camın altındaki yine camdan gaz deposundan islanır, fitilin ucu yukari çıkarıldıkca lambanın alevi ve ışığı da artardı. Üzerine camı takılana kadar fitilden sarı cılız bir alev yükselirdi. O isli alevin koca odaları aydınlatması mucizedir. Ama aydınlatırdı. Camları takıldığında sarı cılız alev biraz daha toparlanır, güçlenir, etrafına o günün koşullarinda yeterli bir aydınlatma sağlardı.

Gaz lambalarının çift fitilli büyükleri de olurdu. Daha çok bu çift fitilli büyük lambalar işlemeli ve süslü olarak üretilirdi. O lambaların süsü ışıttıkları odaların, evlerin de süsüydü. Bunlar çoğunlukla misafir geldiğinde çıkarılır ve yakılırdı. Hem daha çok aydınlatır hem de daha bir gösterişli olurdu. İdare lambaları da bu büyük çift fitilli gaz lambaları da is çıkararak yanardı. Bu yüzden camları sık sık isten kararır, temizlenecek olurdu. Gece yanıp isten kararan lamba camları, sabah nemli bir bezle temizlenirdi. Bezi bir çubukla camın içine sokar,

sonra camın etrafında “gıcır gıcır” diye sesler çıkararıp döndürerek isi silerdik.

Sonraları lüks lambaları kullanmaya başladık aydınlatma için. İdare lambasından sonra lüks, aydınlatmada bir devrim sayılırdı. Lüks lambaların değişik markaları vardı. Hatırladığım kadarıyla en meşhur marka Optimus'du. Bugün bazı yerlerde, köylerde gaz lambasının veya idare lambasının hâlâ kullanıldığını görürsünüz ama onlardan sonra ortaya çıkan lüks lambalar nedense tamamen yok oldu. Lüks lambalarının da haznelerinde gazyağı olur, ancak küçük yanma kabına birkaç damla ispirto dökülerek önce amyant gömlek fitil yakılırdı. Sonra haznenin yanındaki kolla pompalayarak gaz dolu haznedeki basınç artırılır ve gazyağının yanışı ile gömlek fitilden çok parlak bir ışık elde edilirdi. Işık matlaşmaya başlayınca yine hazneyi pompalar, içerdeki basıncı artırarak ışığı güçlendirirdik. Lüks lambaların değişik boyutlarda olanları ve değişik modelleri vardı. Tavana asılanları, ayaklı olanları vardı.

İster gaz lambası kullanıyor olsun isterse lüks lamba, o yıllarda her ev aydınlatma için gazyağı tüketirdi. Bu yüzden gazyağı, en temel ihtiyaç maddelerindendi ve hemen her bakkalda satılırdı. Boşalan gazyağı şişelerimizi bakkala götürüp yarım ya da bir litrelik ölçülerle gazyağı alırdık.

İdareden sonra kullanılmaya başlanan lüks, biraz da zenginlik ve statü sembolüydü. Önceleri, öyle her evde bulunmazdı. Emin değilim ama mahallede lüks lambasının ilk girdiği ev belki de bizimkiydi.

YUFKA KEYFİ

Biz, Ardahan'ın varlıklı ailelerindendik ama mahallemizde yoksul aileler de çoktu. O zamanın yoksulluğu belki şimdikiyle kıyaslanamayacak bir yoksulluktu. Ama yine de aileler arasında bugünkü gibi bir uçurum yoktu. İhtiyaçlar da imkanlar da sınırlıydı. Biz, mahallenin çocukları, birbirlerimizin evlerine gider yemek yerdik. Oyun aralarında, bazen kimin evinin önünde acıkmışsak oraya girer yerdik. Ben mahallemizin orta halli ya da fakir ailelerinin evlerinde karnımı doyururdum, onların çocukları da gelir bizde doyururdu. Birimizin evindeki yemek, diğerinin evindekinden çok farklı değildi. Dediğim gibi arada uçurum yoktu. Sonuçta herkesin evinde biraz un bulunurdu. Herkesin evinde saç bulunurdu. Hamur yoğurulur, saçta yufka yapılırdı. Evde yoğurulan hamur daha bir lezzetli olurdu. Belki de bize o zaman öyle gelirdi. Sıcak yufkanın arasına yağ sürüp yemenin ya da peynir koyup yemenin tadını bilemezsiniz. O tadı sık sık özlerim. "Ah o yağlı, peynirli yufka dürümleri şimdi olsa da yesek." diye özlemle iç geçirdiğim çok olur.

Bugün hâlâ belleğimde capcanlı olan tatlar, lezzetler, güzellikler Ardahan'daki mahallemizden kalanlardır. Daha okul çağına gelmemiş on ya da on beş arkadaştık. Bütün günlerimiz birlikte geçerdi. Yadigâr, Nihat, iki Orhan, Solmaz, Nejdet Leloğlu ve diğerleri... Onlardan bazılarıyla aynı okul sıralarını da paylaştık. Nejdet sonraları iyi okudu. Profesör oldu. Kars'ta Kafkas Üniversitesi'nin rektörlüğünü yaptı. İstifa edip milletvekili adayı oldu. Kazanamadı. Aydın'da Adnan Menderes Üniversitesi'nde hocalığa devam etti. İlişkimiz hiç kopmadı.

KOMŞULUK

Mahallenin çocukları, sanki bütün mahallenin çocuklarıydık. Her ev bizimle ilgilenirdi. Dediğim gibi nerede acıkırsak orada karnımızı doyururduk. Komşuluk bambaşkaydı o zaman. Komşuluk vardı, mahallelilik vardı. Karşılıklı gidip gelmeler vardı. Konuşmak, sohbet etmek vardı. Şimdi aynı apartmanda oturduğun insanlarla bile görüşmüyorsun. Görüşsen de bir resmiyet içinde. Bir komşunun evine gidip karnını doyurmak mı, nerede? Oysa Nihat Kara Bey'in oğlu Solmaz'la öyle samimiydik ki onların evine gider, annesine yufka yaptırır, içine peynir koydurur yerdik. Bu sıradan birşeydi ve mahalledeki daha pek çok arkadaşımla ve onların aileleriyle aynı ilişkiler içindeydik.

Kızhanım dediğimiz Ahıskalı bir komşumuz vardı. Onu çok severdim. Mahallenin bütün çocukları onu çok sever, çok da sayardı. Berber Fehmi Bey de yakın komşularımızdandı. Eşi Emine Hanım'la annem sik görüşürlerdi. Kızları vardı, Müzeyyen. Müzeyyen, annesine ev işlerinde öyle yardım ederdi ki. Belki de ilk kardeşimin yani annemin kız olan ilk bebeğinin ölmüş olmasındandır, annem Müzeyyeni biraz fazla mı severdi yoksa bana öyle mi gelirdi, bilmiyorum. Ama ben Müzeyyen'i kıskanırdım. Küçücük bir oğlan olarak ben Müzeyyen'in ev işi yapmasına özenir, onu kıskandığımdan geceleri evimizin tahtalarını silerdim.

O günlerde komşuluk o kadar ileriydi ve toplum hayatındaki yeri o kadar önemliydi ki ben uzun yıllar komşularımızı yakın akrabalarımız gibi gördüm. 12-13 hatta 14 yaşına kadar benim için akraba yoktu, komşular vardı. Hakiki amcalarım, dayılarım, yengelerim olarak komşularımızı bildim. Komşularımızın çoğu da Arhavili'ydi. Bizim gibi Arhavili ama Ardahan'da oturan insanlar. Belki yakınlığımız biraz da bundan dolayı güçlü idi. Aramızda hiçbir akrabalık bağı yoktu ama akrabadan daha ileriydik. Ardahan'da akraba olarak bir tek babamın teyze oğullarından Ömer Bıyıklıoğulları vardı. Ben de ona amca der, onu amca bilirdim.

Ramazan'da, Kurban'da yani dini bayramlarda, bütün komşularımızı tek tek dolaşırdım. Arkadaşlarım, komşularımızın çocukları da bize gelirlerdi. El öper, şeker, para alırdık. Tatlı yerdik. O neslin büyükleri sanki çocukları daha fazla sahipleniyordu. Çocuklar da büyüklere daha saygılıydı.

BİR İNEĞİM OLDU

Kurban bayramlarında kurbanlıklar evlere birkaç gün önceden gelir, evin çocukları da onlara bakar, beslerlerdi. Kurbanlıklarla çocuklar arasında özel bir ilişki doğardı. Tabii sonradan o hayvanın kesilmesi, çocuğun onu görüp kabullenmesi biraz zor olurdu. Ardahan'da çocukluğumuz da kedilerin, köpeklerin, tavukların, atların, eşeklerin; yani hayvanların içinde geçmişti. Çocuklarla hayvanlar arasında bugün şehir hayatında kurulamayan türde bir ilişki vardı ve ben, bu ilişkinin çocukların ruhsal gelişiminde olumlu bir etkisi olduğunu düşünürüm. Sokakta hayvanlarla sürekli haşır neşir olurduk ama Ardahan'daki o toprak damlı evimizde hayvan beslememiştik.

1944 yılıydı sanırım, ben 12-13 yaşımdaydım, babamin Göle'de okul yaptığı günlerdi. Bir hayvanım olmaSini çok istedim. O zaman Göle'de devletin bir besihanesi vardı. Babamla oraya gittim. Oradan kendime bir inek aldırdım. O ineği çok severdim. Kendi elimle besler, bakardım. Tabii ki inek, sabah sürüyle beraber yayılmaya giderdi. Çoban gelir onu götürürdü. Akşam da eve dönerdi. Kışın bakılması için ineği köye bırakıyorduk. Köyde bakıyorlardı ama ben o inek için köye gider, zaman zaman kendim bakardım. İneğe bir ad da koymuştum. Şimdi tam hatırlamıyorum ama sanırım Sarikız'dı adı.

ARDAHAN HİÇ DEĞİŞMEDİ

Benim yaşadığım on yedi yıl boyunca Ardahan'da bir değişiklik olduğunu, bir gelişme yaşandığını sanmıyorum. Öyle bir izlenimim olmadı. O on yedi yıl boyunca Ardahan'da zaman sanki durmuştu. Doğduğumda gaz lambaları vardı ve elektrik yoktu. Evlerde su yoktu. Babam öldükten sonra biz Ardahan'dan ayrılırken de bunların hiçbiri yoktu.

Şimdi hayal etmesi bile güç ama o yıllarda Ardahan'da evlerdeki muslukların yerini omuzlukçular almıştı. Evde bir musluk açıldığında suyun akması büyük bir nimettir. 30'lu ve 40'lı yılların Ardahan'ında bu nimetten haberdar olan insanlar yoktu. Omuzlukçu denen insanlar belli bir ücret karşılığında evlere omuzlarinda su taşırlardı. Evde acil su ihtiyacı doğduğunda biz çocuklar kalkar giderdik. En yakındaki çeşme neredeyse oraya kadar gider eve su getirirdik.

Ardahan kuru ve kıraç bir yerdi. Bozkırdı. Suyu, bahçesi, sebzesi, meyvesi yoktu. Artvin'den satmak için eşek sırtında meyve getirilirdi Ardahan'a. Biz, birkaç arkadaş, o eşeklerin etrafını çevirir, adamı lafa tutar, konuşturur, o arada da meyvelerini kapar kaçardık. Kısacasi, çocukluğumda bir çocuğun yaptığı, belki yapması gereken herşeyi yaptım. Çocukluğumu dolu dolu yaşadım. Eşeklerden meyve kaptığım da oldu, gidip fırınlarin üzerinden tezek aşırdığım da!

TEZEK SEÇMEK

Nasıl gazyağı aydınlatmada kullanılan en önemli yakitsa ve bütün bakkallarda satılıyorsa çocukluğumun Ardahan'ında tezek de isinmada kullanılan en önemli yakıttı. Tezek seçmek önemli bir meziyetti. Tezeğin iyisinden anlamak, tezek için pazarlık etmek, en kaliteli tezeklerle yüklü arabaları herkesten önce bulup o tezeği getirip evinize yıktırmak kışın iyi isinmanın garantisiydi. Bu işi de belli bir yaştan sonra biz çocuklar yapardık.

Tezek seçmekte gayet iyiydim. Sabah erkenden kalkardım. Aynı iş için benim gibi başka çocuklar da kalkarlardı. Tezek Ardahan'a civar köylerden, fulgun dediğimiz dört tekerlekli atların ya da çifte öküzlerin çektiği arabalarda veya kağnılarda gelirdi. Köylüler, en iyilerini dış kısma getirmeye özen göstererek tezekleri bu arabalara istif eder, getirip Ardahan'da satarlardı. Koyun tezeği daha makbuldü. Dilim dilim olurdu ve iyi yapılan koyun tezeklerinin dilimleri kuruyunca açılırdı. O tezekler çıra gibi yanardı. Bu yüzden öncelikle koyun tezeğini tercih ederdik.

İnek tezeği, koyun tezeği kadar iyi yanmaz. Ama onun da iyisini seçmek gerekirdi. İnek tezeklerini ya duvara atar yapıştırır ve orada kuruturlardı ya da kaliplar halinde kesilmiş olarak yerde kuruturlardı. Arabaların üzerindeki tezeklerin arasından bazılarını alır, kontrol eder, temizlerini seçer, beğendiğimiz arabalari götürüp evimize yıktırırdık. En iyi tezeği herkesten önce yakalamak için evin bir iki kilometre kadar uzağına gider ve orada beklerdik. Bir, iki veya üç araba tezek beğenir, tezekleri evin avlusuna yıktırıp oraya istiflerdik. Kışın da oradan alır alır sobada yakardık.

Okul tatillerinde berbere, terziye çırak olan çocuklar olurdu. Ben hiç çıraklık yapmadım. Zaten babamın dükkanı vardı ve oraya giderdim. Tatiller daha çok harman zamanına denk gelirdi. Gider harmanlarda oynardik. Atlara binerdik. Düvene binerdik. Ardahan'ın ortasından geçen Kura nehrine gider, orada çimerdik. Tatil zamanları bizi eve sokmaya imkan yoktu. Üstümüzü başımızı batırır eve giderdik. Zaten annemden dayağı da en çok bu yüzden yerdim.

ARDAHAN

Şimdi il olan Ardahan, o zaman Kars'a bağlı küçük bir kasabaydı. Türkiye'nin kuzeydoğusunda, Gürcistan ve Ermenistan sınırında, Artvin'in yanında, Kars merkezinin kuzeyinde balıyla ünlü bir yerdi. O yıllarda da kasabanın Kafkas oyun ekipleri meşhurdu ve bayramlarda, törenlerde gösteriler yaparlardı.

Kura nehri, tam Ardahan'ın ortasından geçer ve şehri ikiye bölerdi. Büyüklerimiz, daha eski yıllarda Ardahan'ın iki mahallesi olduğunu; bunlardan birinin Kura'nın bir yanında diğerinin de öte yanında olduğunu anlatırlardı. Mahallelerden birinde Müslümanlar, diğerinde ise Ermeniler yaşarmış. Eskilerden dinlediğime göre uzun yıllar, arada hiçbir sorun olmadan birlikte barış ve huzur içinde yaşamışlar. Ardahan'ın yaşlıları, Ermenilerle ilgili olumsuz anılardan dolayı İngilizleri suçlar, “İngilizler Ermenileri tahrik etti." derlerdi. Ermeni olaylarında orada çok insan ölmüş. Çocukluğumuzda o hatıralar daha hâlâ canlıydı ve yaşlılar anlatırlardı. İki taraftan da insanlar ölmüş. Ama bir Ermeni katliamından söz etmek doğru değil.

Ardahan'da bir Halilefendi Camii (Yanık Cami de derler) vardı. Daha doğrusu, cami yanıp kül olduğu için sadece caminin yeri vardı. Savaşta yaralanan askerler, o camide tedavi edilirmiş. Ardahan'ın yaşlıları, Ermenilerin yaralı askerleri ve Müslüman halkı camiye doldurduklarını, üstlerini kilitleyip üç yüz kişiyi orada yaktıklarını anlatırlardı. Bugün orada bu katliamı anlatan bir Yanık Cami Anıtı vardır.

Ardahan'ın kurulu olduğu düz alanda antik çağlardan beri pek çok uygarlık yaşamış. Çocukluğumda zaman zaman gidip oynadığımız 16. yüzyılda inşa ettirilmiş olan Ardahan Kalesi, 14 kulesi ile bugün de Türkiye'nin önemli tarihi eserleri arasında yer alır. Ardahan'ın 42 kilometre doğusunda, antik İpek Yolu üzerinde yer alan Ortaçağ'a ait Ani şehri, sanırım benim çocukluğumdan bugüne biraz daha harap olmuş durumdadır.

Ardahan sınırları içinde yer alan Damal Dağları, benim çocukluğumda da aynı yerde şimdi olduğu gibi durmaktaydı. Ardahan'ı şimdilerde meşhur eden bir olay eminim o günlerde de aynen yaşanmaktaydı. Ama bizler bunun farkında değildik. Şimdilerde Haziran ayının 15'i ile Temmuz ayının 15'i arasında Ardahan'da "Atatürk'ün İzinde-

Gölgesinde Damal Şenlikleri" düzenleniyor. Şenliklerin nedeni, bu tarihler arasında Damal'daki Karadağ sırtlarında saat 18:00'den itibaren 20 dakika boyunca Atatürk'ün bir silüetinin net olarak görülmesidir. Dediğim gibi, o silüet herhalde 30'lu yıllarda da oradaydı ama kimse farkında değildi.

Doğduğum ve çocukluk yıllarımı geçirdiğim Ardahan, yurt savunması açısından da stratejik bir sahipti. Yörenin stratejik önemi, Kazım Karabekir Paşa tarafından vurgulanmış ve Kars-Ardahan yöresi stratejik açıdan Boğazlarla kıyaslanmıştı. Kazım Karabekir'in "Boğazlar boğazımız, Kars-Ardahan bel kemiğimizdir." sözü, Ardahan'da anıtlar üzerinde kazılı durur.

Tarihî, coğrafi ve stratejik önemi ne olursa olsun, Ardahan'ın benim için anlamı başka. Dolu dizgin, dopdolu, tam anlamıyla çocukça ve mutlu geçen bir çocukluğun şehridir Ardahan.

OKUL YILLARI

İlkokula başlamadan hemen önce altı-yedi yaşlarında sünnet düğünüm olmuştu. Ardahan'daki komşularımızın geldiğini, hediyeler getirdiklerini hatırlıyorum. Ahmet Amca diye birisi vardı, kirvem oydu. Sanırım komşulardan, babamın yakın arkadaşlarından biriydi. Sünnetçimin kim olduğunu ise hatırlamıyorum.

Davullu zurnalı, bayağı ciddi bir düğün olmuştu. Kesildikten sonra süslü bir yatakta bir süre yatmıştım. Hediyeler o zaman gelmişti. Ama küçük şeyler. Şimdiki gibi abartılı hediyeler değil. O zaman, şimdi olduğu gibi hediyeler de verilmiyordu. Hediye olarak bir koyun geldiğini hatırlıyorum. Ama nereden gelmişti, kim getirmişti hatırlamıyorum.

Kimbilir, belki de okula başlamadan önce sünnet olmam uygun görülmüştü. Böylece, ilkokula yazılmadan artık "erkek" de olmuştum.

İlkokulumun adı Cumhuriyet İlkokulu idi. Babam oraya kaydımı yaptırmıştı. Şimdiki gibi, anne-babaların çocuğun elinden tutup götürmesi, “ilk gündür, biz de sinifta duralım, alışsın” demesi gibi adetler yoktu o zaman. Tıpış tıpış kendi başıma okula gidip sınıfa oturmuştum. Birinci sınıftaki öğretmenimin adını hatırlamiyorum. İlkokul boyunca çok öğretmen değiştirdim. Neredeyse her sınıfta öğretmenim değişti. İlkokul müdürümüz Süleyman Bey'di. Şaşı olduğu için Kör Süleyman derdik. Öyle tanınırdı. O yıllarda pek çok insani, isminin yanında bir de lakapla çağırırlardı. Bizim müdürü de Ardahan'da herkes Kör Süleyman diye çağırırdı.

Dördüncü, beşinci sınıflardaki öğretmenlerimi iyi hatırlıyorum. Dördüncü sınıfta öğretmenimiz Mustafa Öncül'dü. Sonraki yıl, 5. sınıfta Hasan Bıyıklı olmuştu öğretmenimiz. Ömer Bıyıklı'nın oğlu. Ardahan'da aile büyüklerinden, akrabalarımızdan kimse olmadığı için ben Ömer Bıyıklı'yı amca bilir, ona amca derdim. Her ikisinin de bende büyük emekleri vardır. Allah rahmet eylesin, nur içinde yatsınlar.

Bizim Cumhuriyet İlkokulu, Ruslar'dan kalma sağlam taş bir binaydı. O binada beş sınıftık. Okul binası, bugün de olduğu gibi durur. Orada okuduğum yıllarda bana devasa bir yapı gibi görülen okul binamız, şimdi baktığımda küçülmüş gibi. O zaman çocuk ölçülerimle bana çok

büyük görünen şeyler, aradan yıllar geçip tekrar oralara gidip gördüğümde hep küçülmüştü ve beni hayal kırıklığına uğrattılar.

İlkokulda çok başarılı bir öğrenciydim. Derslerim çok iyiydi ve hep en yüksek notları alırdım. O zamanlar ilkokul bitirme imtihanları olurdu. Bütün derslerden bitirme sınavına girerdik ve o imtihanların sonucuna göre mezun olurduk. Ben, bütün derslerden pekiyi yani beş almıştım. Bir tek Matematik notum dörttü. Dörtte gayet iyi bir nottu ve dört alan çocuklar sevinçten göbek atıyorlardı. Ben ise bu dörde çok bozulmuştum. Kızdım, ağladım. Hocanın yanına gidip itiraz etti Hiç alışılmış birşey değil. Ama ben dayattım. "Bu notu kabul etmiyorum. Benim notumun beş olması lazım. Ya notumu düzeltin ya da beni yeniden imtihana alın." dedim. Hoca, "Oğlum, geçtin işte. Git başımdan." dedi, ama yok, ben inat ettim. Notumu düzeltin diye tepindim. Ne yapacaklarını şaşırdılar. Sonunda notumu düzeltmek zorunda kaldılar ve ben ilkokuldan bütün derslerden tam not alarak mezun oldum.

Başarısızlığa asla tahammül edemezdim. Çok hırslıydım ve herkesten önde olmak isterdim. Kitap, defter, kalem sıkıntım hiç olmadı okul yıllarında. Bu konularda yoksul arkadaşlarıma yardımım da oluyordu.

Çalışkan ve başarılıydım ama galiba biraz da yaramazdım. Aslında beni, yaramazlığa benden büyük yaşta olan öğrenciler sevkederdi. Ben küçüktüm. Daha doğrusu, ben ilkokul için normal yaştaydım da o zaman okullarda çok büyük yaşta öğrenciler olurdu. İlkokulda 18-20 yaşında, ortaokulda ise 20-25 yaşında koca adamlar vardı. Onlarla aynı sınıflarda okurduk.

ÖĞRETMENLERİM

Müdürümüz Süleyman Bey, Kör Süleyman yani, çok sert bir adamdı. Hiç insafı yoktu. Şaşı gözü, onu daha bir korkunç yapardı. Sağa bakar gibi dururken solundaki bizi görürdü.

Bir gün Dursun bana bir oyun yaptı. Dursun dediğim, Dursun Akçam. Biz, ilkokulda çok yakın arkadaştık. Sonra ikimiz de çok farklı yönlerde ilerledik ama hep arkadaş kaldık. Dursun ölene kadar da her zaman görüşmeyi sürdürdük. Neyse işte bu Dursun, beni Süleyman Bey'in odasının önünde kızdırdı. Ben de ona bir taş attım. Taş gitti camı kırdı. Kör Süleyman bizi çağırdı. İkimize de öyle bir dayak atti ki eşek sudan gelinceye kadar dövdü. Ayaklarımın altı davul gibi şişti falakadan. Ayakkabı giyemedim. O yetmezmiş gibi annem geldi, “Sen öğretmenine ne yaptın?" diye o da dövdü.

Ayaklarımın şişi iki, üç günde zor geçti. Hiç unutmam, ayaklarım kan içinde eve yalınayak yürüyerek gitmiştim. Ama ayakların şişi iner inmez biz intikam düşünmeye başladık. Bizim Nihat Solmaz’ın abisi vardı, Bahattin. O ortaokula gidiyordu ve bizden iki-üç yaş büyüktü. Ben dördüncü sınıfa gidiyordum. Bahattin Abi aklımı çeldi. “Gelin, biz de bu Süleyman'a bir oyun yapalım.” dedi. “Ne yapacağız?” dedim. Bize bir güzel anlattı. Süleyman Bey'in evi, bizim ev, Bahattinler'in ev, hepsi 100-150 metrelik bir mesafe içinde. Aramızda birkaç ev var. Plani yaptık: Kör Süleyman evine girerken kafasına yumurta atacağız. Süleyman Bey o zaman daha yeni evliydi. Galiba evleneli ancak 1-2 ay olmuştu.

Folluktan çürük yumurtaları aldık. Folluklarda, tavuklar onu görsün de yanına yumurtlasın diye bayat yumurtalar bulundurulurdu. Daha doğrusu, o iş için follukta bırakılan yumurtalar, günlerce hatta aylarca folukta kalır, bozulur kokardı. Biz, sipere yatıp Süleyman Bey'i beklemeye başladık. Geldi. Tam evinden içeri girerken Nihat’la birlikte salladık yumurtaları kafasına. O kokulu yumurtalar üstünde kırıldı. Kırıldı ama Kör Süleyman da bizi tanıdı. Kovaladı fakat yakalayamadı. Ertesi gün daha beter dayak yedik okulda. O zaman cezalar da şimdiki gibi değildi. Öyle okuldan uzaklaştırma, okuldan atma olmazdı pek. Dayak vardı bolca.

O kadar dayağını yedim ama Süleyman Bey'i rahmetle anarım. Nur içinde yatsın. Evet, dayak vardı, dayak atardı fakat bizim yetişmemiz

için herşeyi de yapardi. O yumurta olayından sonra kin beslemedi mesela. Böyle şeyler yapan öğrencilerini bile yetiştirip topluma kazandırmak zorunda oldukları çocuklar olarak görürlerdi. O zamanki öğretmenler, bizleri sadece bir dersi öğretecekleri talebeler olarak değil genel olarak yetiştirecekleri, hayata hazırlayacakları insanlar olarak görürlerdi. Süleyman Bey de öyleydi. Bize eğitim hayatımız boyunca verdikleri öğütler ve davranışlarıyla örnek oluşları, bugün bulunduğumuz yere gelmemizdeki en önemli faktörlerdir. Yıllar sonra Süleyman Bey'le Ankara'da karşılaştım. Hürmetle elini öptüm.

Ortaokula başlayınca üniformamız değişmiş, kasket takmaya başlamıştık. O giysiler içinde kendimizi daha bir önemli, büyümüş hissederdik. Ortaokulda da başarılı bir öğrenciydim. Yaramazlıklarım orada da sürdü. Ama daha önce de söylediğim gibi, yaramazlıklarımın arkasında daha çok benden büyük öğrenciler ve onların kışkırtmaları vardı. Büyüklerim öğretir, ben yapardım. Dayağı da onlar yerine ben yerdim.

Çok şık giyinirdim. Babam bizi öyle giydirirdi. Kızlar da haliyle bakarlardı tabii. Ama doğrusu benim kızlarla aram fazla iyi değildi. Dünyadan bihaberdik. Kızlarla ilişkilerim de hep yaşı benden büyük öğrencilerin doldurmasıyla oluyordu. İlişki dediysem şakalar yapardık kızlara. Başka birşey yok. Öyle ilkokul, ortaokul aşkım falan olmadı. Büyük öğrencilerin öğrettiği eşek şakalarını yapardık sadece. İlkokulda bile yaşı benden çok büyük kızlar, oğlanlar vardı. Kocaman, göğüsleri çıkmış kızlar vardı ilkokulda. Büyük oğlanlar bizi gönderir, kızların eteklerini kaldırtırlardı. Kaldırır ve kaçardık. Onlar bakar gülerlerdi, biz dayak yerdik.

Çocukluk aşkı diyebileceğim birşey olmadı, ama ortaokulda belki hepimizin biraz aşık olduğu bir kız vardı. Adı Emine'ydi. Kafkas kökenli, Acaralı'ydı. Çok güzeldi. Okulun en güzel kızıydı. Belki de Kafkas kültürünün etkisidir; diğer kızlara göre daha rahat, serbest bir kızdı. Herkes gibi ben de ona bakardım. Yıllar sonra Emine'yi tekrar gördüm. 80'lerin ortalarındaydı. Biraz konuştuk, eskilerden bahsettik. Kim var, kim yok, kimseyi görüyor mu? Bunlardan bahsettik biraz. Bir teknikerle evlenmiş. İki ya da üç kız çocukları olmuş. Kocası eziyor, hirpalıyormuş. O zaman Emine'ye çok acıdım. Güzelliği ona bir fayda sağlamamış, iyi bir yuva kuramamıştı.

Namık Bey isminde bir Fransızca öğretmenim vardı. Matematik öğretmenimiz Sait Bey'di. Her ikisinden de derslerim iyiydi. Yalnız, her zaman en başarılı olduğum ders matematikti. Matematikten hiç 10'dan aşağı not almadım. Bir gün, her sınavından 10 aldığım Sait

Bey'den de çok kötü dayak yemiştim. Şimdi tam olarak nasıl olduğunu hatırlamıyorum ama yine büyüklerden birinin dolduruşuna gelip bir kız öğrenciye tokat atmıştım. Sait Bey bunu gördü. Nasıl kızdı, anlatamam. Bana öyle bir dayak attı ki tarifi mümkün değil. Ben dayağa razıydım ama o, “Senin notunu sıfıra indireceğim”, “Seni okuldan attıracağım" diye korkuttu. Velime, aileme bildirmemesi için çok yalvarmıştım. Sanırım, en iyi öğrencisi saydığı bir öğrencinin, yani benim bir kıza vurmam, Sait Bey'i çok kızdırmış ve üzmüştü.

Seneler sonra, 80'li yıllarda Sait Bey'i tesadüfen tekrar gördüm. Bir arkadaş gösterdi. Şimdi Ankara'da, şirketimizin baş hukuk müşavirliğini yapan Cumhur Bozkurt vardır. Onun babası Çetin Bey vardı. Ortaokulda birlikte okumuştuk. Sanırım Çetin göstermişti. Gidip elini öptüm. Onca yaşlanmış olmasına karşın ve o kadar yıl sonra beni tanıdı. “Nurettin" diye ismimle hitap etti. “Yine öyle hırçın mısın?” dedi. “Yok, Hocam” dedim, "Uslandım artık".

Fransızca'dan yalnızca bir kez bütünlemeye kaldım. Orta ikinci sınıftaydım. Namık Bey, belki de haşarılıklarimdan dolayı beni cezalandırıp ikmale bırakmıştı. Ben buna çok bozuldum. Gurur meselesi yaptım. “Ne olursa olsun, ikmal imtihanına girmeyeceğim." dedim. Hocalarım yaramazlıklarıma kızıyorlar ama çalışkan bir talebe olduğum için de seviyorlardı. İkmal imtihanının olduğu gün evden çıkıp okula gittim. Ama imtihana girmedim. İmtihan başladı. Ben okulun futbol sahasında okul arkadaşım Turan'la ve onun abisi Orhan'la top oynuyorum. Arkadan birisi yaklaşıp kulağıma yapıştı. Baktım, Namık Bey. “Yürü” dedi, “Doğru sınıfa”. Kulağımdan tutup sınıfa götürerek beni sınava soktu. Sinava hiç çalışmadığım halde o dersten geçtim.

Bir de ortaokulda Rauf Bey isminde sınıf öğretmenimiz vardı. O kadar kibar, ince ve zarif bir insandı ki. Rauf Bey'in kibarlığı ve nezaketi, o günlerin Ardahan’ında herkesin dikkatini çekecek derecedeydi. Rauf Bey de bu özellikleriyle hiç unutamadığım öğretmenlerim arasında yer aldı.

OKUL ARKADAŞLARIM VE DURSUN AKÇAM

Okul arkadaşlarımın çoğuyla yıllarca ilişkimi kesmedim. Onlarla olan dostluğumu bugünlere taşımaya çalıştım. Hâlâ görüştüklerim vardır ve o görüşmelerin keyfi bambaşkadır. Bugün hangi konumda ve mevkide olursak olalım okul arkadaşları olarak bir araya geldiğimizde bunlar unutulur. O yıllara, çocukluğumuza gider ve şu yaşa gelmiş olmamıza karşın o yılların ağzıyla konuşuruz. Çocukluğumuzda, okul yıllarında yaşadıklarımızı bugün hâlâ saatlerce tartışabiliriz.

İlkokul arkadaşım Dursun Akçam'ın hayatımda hep çok özel bir yeri olmuştur. Dursun, benden birkaç yaş büyüktü. Ardahanlı'ydı. Ardahan'ın Ölçek köyünde doğmuştu. Önceleri Kuran kurslarında okumuş, daha sonra köylerinde açılan geçici Halk Dershanesi'nde okuma yazma öğrenmişti. Bizim Cumhuriyet İlkokulu'na sınavla girmişti. Çok başarılı, çalışkan, bilgili bir öğrenciydi.

Biz ikimiz okulun en iyilerindendik. Ben matematikte çok iyiydim. Ortaokul öğrencileri bile daha ilkokuldayken gelip problemlerini bana çözdürürlerdi. Dursun ise en çok tarihi severdi.

Dursun'la benim başarımız, öğretmenlerin de ilgisini çekmişti. Öğretmenlerimiz bizi sık sık kapıştırırlardı. "Hanginiz daha iyi biliyorsunuz?" diye bizi birbirimize takar, aramızda bilgi yarışmaları yaptırırlardı. O yarışmalarda birbirimize üstün geleceğiz diye kıyasıya çekişirdik. Birbirimizle aslında o yarışmalar sonucunda kaynaştık. Birbirimizi o yarışmalarda iyice tanıdık. Sonra yaşlandık ama ilişkimiz hiç kopmadı.

Dursun, 19 Eylül 2003'te Ankara'da iki aylık bir tedaviden sonra akciğer kanserinden öldü. Maltepe Camii'nde tabutu başındaydım. Cami avlusunda Türk solunun ve edebiyat dünyasının önemli isimleri vardı. Onlar düşünce olarak yakın oldukları bir insanı, iyi bir yazarı kaybetmenin üzüntüsünü yaşıyorlardı; ben ise ilkokul yıllarından beri en yakın hissettiğim arkadaşlarımdan birini kaybetmenin üzüntüsünü yaşıyordum.

Dursun'la yollarımız ilkokul son sınıfta ayrılmıştı. O, Köy Enstitüsü'ne gidebilmek için bir köy okuluna gidip oradan mezun oldu. Ben,

Ardahan'da ortaokula giderken o da sınavları kazanıp Cılavuz'da açılan Köy Enstitüsü'ne gitti. 1950 yılında Köy Enstitüsü'nü bitirip doğduğu yerlerde, kendi köyünde öğretmenlik yapmaya başladı. Daha yükseğini okumak için Gazi Eğitim Enstitüsü Edebiyat Bölümü'ne gitmişti. Orayı bitirdikten sonra da gelip benim okulum olan Ardahan Ortaokulu'nda Türkçe öğretmenliği yaptı.

Önceleri gittiği Kuran kurslarının da etkisiyle dindar bir çocuktu Dursun. Zaten bizim ilkokul yıllarımızda, o yaşlarda, sağ-sol gibi konularımız yoktu. Ama Dursun'un düşünceleri, sanırım asıl olarak Köy Enstitüsü'nde şekillenmeye başladı. Dindar bir çocuk olarak başladığı hayata sıkı bir solcu olarak devam etti ve öyle de öldü.

Yakın arkadaşımın iyi bir edebiyatçı olmasından hep gurur duydum. Dursun, yazdığı kitaplarla önemli ödüller aldı. Öğretmen hareketi içinde sivrildi. Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) kurucularından ve yöneticilerinden biriydi. Gazeteler de yazılar yazardı. Bazen yazdığı yazılar ve kitaplar üzerine de sohbet ederdik. Öykülerinde, romanlarında, röportajlarında birlikte yaşadığımız çocukluk yıllarının, o yılların Doğu Anadolusu ve köylerinin izleri vardır. Köylü anaları ve onların çocuklarını anlatırdı.

12 Mart'ta tutuklanmıştı Dursun. Hapiste ziyaret ederdim. Kaderin cilvesine bakın ki 12 Eylül'de o yurt dışına çıktı, ben ise gözaltına alınıp Mamak'a kondum. Dursun'un “sakıncalı” olduğu, yurtdışında olduğu, zorluklar yaşadığı günlerde de ilişkimiz hiç kesilmedi. 12 Eylül'den sonra gittiği Almanya'da da onu bulmuştum. Onu orada da ziyaret etmiştim.

Dursun'la beş-on yıl kadar bir kopukluğumuz oldu. Onun Ardahan'dan ayrılıp Köy Enstitüsü'ne gitmesinden sonra. Okul yıllarında. Ama sonra tekrar bir araya geldik ve neredeyse hergün beraber olduk. Onunla ve diğer okul arkadaşları ile ne zaman bir arada olsak eski günlerden konuşurduk. Çocuklaşırdık. Aynı ilkokul sıralarındaki insanlar olurduk. Gerçi Dursun'la birbirimize çok da takılırdık. Ben onu zorlardım, “Komünistlikten vazgeç” diye. O da bana, “Sen kapitalistlikten vazgeç” derdi. Ama aramızda hiç kırıcı tartışma olmazdı, bunlar hep şaka düzeyinde kalırdı.

Dursun'un oğulları Taner ve Cahit de hızlı solcuydular. Sol örgüt yöneticilerindendiler. Bir gün, Dursun'un evine gitmiştim. Sanırım solcu bir sendikacı ile ilgili olumsuz şeyler söylemiştim. Belki de Kemal Türker'le ilgiliydi ve onun öldürüldüğü zamandı. Küçük oğlu Cahit şahlanmış, bana ters bir cevap vermişti. Dursun, "Amcan'la nasıl

konuşuyorsun?” diye çıkıştı ona. Dünya görüşlerimiz farklı da olsa ve hayatlarımız çok farkli mecralarda aksa da sonuna kadar çok iyi dost kaldık Dursun'la.

Ortanca oğlu Taner, 1970'lerde Ankara'da hapis yatiyordu. Hakkında yüzlerce yıl ceza isteniyordu. O zaman savcı Aykut Kutlay vardı; bunun soruşturma grubundaydı. Karslı'ydı. Ben de tanıyorum. Kalktık Dursun'la beraber ona gittik. “Ya Aykut” dedim, “Sen de Karsli'sın, bu çocuk da. Bırak bunu”. Aykut bana parladı. “Ya” dedi, “Bana böyle nasıl gelirsin, bunun için nasıl gelirsin?” Üç ay sonra Taner hapisten kaçtı. Hem de kaçarken duvara “Duvarlarınız bize viz gelir." yazmış. Aykut'a, "Hani?" dedim, "Ne oldu? Ben söyledim bırakmadın ama oğlan kendi gitti”.

Dursun'un ölümünden sonra oğullarının öncülük ettiği bir girişimle Ardahan'da “Dursun Akçam Kültürevi” açıldı. Çok da iyi oldu. Dursun, doğduğu yerlerde öğretmenlik yapmayı öldükten sonra da sürdürüyor.

Çok iyi arkadaşlarımdan biri de Nejdet Leloğlu'ydu. Onunla ilişkimiz de hiç kopmadı okuldan sonra. Sürekli görüştük. Nejdet, okulu bitirdikten sonra üniversiteye gitmiş ve veteriner olmuştu. Doktora yaptı, doçent ve daha sonra profesör oldu. Veteriner Fakültesi dekanlığı, Kars Üniversitesi rektörlüğü yaptı. Şimdi, ne yazık ki Nejdet de rahmetli oldu.

Ortaokulu birlikte okuduğumuz Cengiz Savaş, Orhan Urak, Bozkurt Savaş ve Çetin Bozkurt'la arkadaşlığımız hâlâ devam eder. Fırsat buldukça görüşürüz. Mahalleden arkadaşım Yadigâr Kürdoğlu'yla da aynı şekilde hiç kopmadık. Yadigâr ve Orhan ticaretle uğraşmayı seçtiler. Mustafa vardı. Memurdu, emekli oldu. O da rahmetli olup aramızdan ayrıldı.

Çetin hukukçuydu. Ağır Ceza Reisliği ve bir dönem de Cumhuriyet Halk Partisi'nden Erzurum milletvekilliği yaptı. Ardahan'a Göle'den gelmişti. Zengin çocuğuydu ve çok yakışıklıydı. Kasketini şöyle yana yatırır iğnelerdi, fiyaka olsun diye. Okul için Ardahan'a gelince buna bir ev tutmuşlardı. Evi, bizim mahallede değildi. Bir gün bu bizim mahalleye geldi. Yine şapkayı yana yatırmış, iğnelemiş, fiyakalı. Herhalde mahallemizin kızlarına hava atacak. Mahallenin çocukları toplanıp bastık buna dayağı. “Şapkanı düzelt, bir daha bizim buralarda böyle dolaşma." dedik. Şimdi Çetin'le o olayı falan konuşuruz. “Lan, ben sana nasıl vurdum.”, “Yok sen bana vuramadın asıl ben sana nasıl vurdum." der, tatlı tatlı atışırız.

Daha sonra 1975'te MSP'de Sanayi Bakanlığı yapan Abdülkerim Doğru'nun küçük kardeşi rahmetli Mecit Doğru da çocukluk arkadaşlarımdan. Okuyup doktor, sonra profesör oldu. Hiç kopmadık.

Ben okuyamadım. Ortaokul sondan ayrıldım. Babamin ölümünden sonra ailenin bütün sorumluluğu benim omuzlarıma binmişti. Okulu bırakıp çalışmak zorunda kaldım. Ortaokulu sonradan sınavları vererek bitirdim. Önceleri okumamış olmak, benim için büyük bir sıkıntıydi. Okusam başarılarımın devam edeceğini biliyordum. Okuyanlara gıpta ettim. Önceleri daha ilerisini okumadığım için bir eziklik duyduğum oldu. Ama zamanla bu duyguyu yendim. Kendimi yetiştirdim. Gerek okuyarak gerek gezip görerek gerekse çevremdeki insanlardan öğrenerek kendimi yetiştirdim. Bazı konularda, kendi iş alanimda uzmanlaştım. Bu yüzden başlangıçta hissetiğim o eziklik duygusu kalmadı. Şimdi artık, “Keşke okusaydım, üniversite bitirseydim” gibi bir baskı altında hissetmiyorum kendimi. Ama çok uzun sürmemiş de olsa okul yıllarımın anılarını, dostluklarını, hâlâ hayatımın en değerli hazineleri olarak saklıyorum.

BABAM HASTALANIYOR

Babamın ölümü, okul hayatımın sonu olmuştu. Okul hayatımın sonu olurken iş hayatımın da başlangıcı olmuştu. Dört beş ay kadar süren bir hastalık sonunda kaybettik babamı. Ondan önce hastalandığını hiç hatırlamıyorum.

Hastalığa çare bulabilmek için elimizden gelen herşeyi yapmış, yöredeki doktorlara göstermiş, o da sonuç vermeyince geleneksel yöntemleri denemiştik. İyi gelir denen değişik otları, yiyecekleri denedik. Köylerde hastalıklara bakan insanlara gittik. Kocakarı ilaçlarını kullandık. Ama babam gün geçtikce daha da kötüye gidiyordu. Sonunda İstanbul'a gitmesine karar verildi. Orada doktorlara görünecek, hastaneye yatacakti. İstanbul'da amcam vardı. O ilgilenecekti. O günün ulaşım koşullarında önce Hopa'ya, oradan da gemiyle İstanbul'a gitmek gerekiyordu. Babamı, Ardahan'dan Hopa'ya ben götürdüm. Bir kamyonla seyahat etmiştik. O zaman insan taşımacılığında da kamyonlar kullanılıyor, Ardahan-Hopa arasında yalnızca o kamyonlar çalışıyordu.

Daha 18 yaşındaydım. Babam hasta olduğu için biz şoför mahalinde seyahat ediyorduk. Yol, 10 ya da 12-13 saat sürüyordu. Belki de hayatımın en uzun 12-13 saati. Çocuk aklımdan neler geçiyordu, neler? Babama ne olacak? İyi olacak mı? O ölürse bize ne olur? Bize kim bakar? Nasıl geçiniriz? Bencilce gelebilecek ama o yaşlarda bir çocuğun babasını kaybetme korkusuyla birlikte aklinda dolaşan düşünceler. Sonra tekrar babamı, çok ama çok sevdiğim babamı kaybetme düşüncesi. Korkunçtu. Yol uzundu. Ben korku ve karmakarışık düşüncelerle boğuşurken kamyon bozuk şosede ilerliyordu.

Belli ki o uzun yolculuk boyunca babam da benzer şeyleri düşünüyordu. Yol boyu saatlerce susmuştuk. Ben ne konuşabilirdim ki? Babamı teselli etmeye çalışsam, “Baba iyi olacaksın” gibi şeyler söylesem de olmuyordu. Ben çocuktum, o babaydı. Yine de bir iki kez bu türden şeyler geveledim. Ama genellikle hiç konuşmadık. Sonra yolun yarısını geçtiğimiz, Hopa'ya epeyce yaklaştığımız bir anda babam benimle konuşmaya başladı. O konuştu, ben dinledim. Yalnızca dinledim. Kısa bir konuşmaydı. Bir veda gibi. Ama o kısa konuşma bütün hayatımı etkiledi. Hayatımın hiç bir döneminde, taa bugünlere gelene kadar bir kez bile aklımdan çıkmadı babamın söyledikleri ve

babama verdiğim söz.

İLK HOPA YOLCULUĞUM VE AKRABALARLA BULUŞMA

Aslında o Hopa yolculuğu, benim ikinci Hopa yolculuğumdu. İkinci kez Ardahan'ın dışına çıkışımdı. Ondan 1 yıl önce, yani 17 yaşındayken bir okul tatilinde ilk kez Ardahan'dan ayrılmış ve Hopa'ya gitmiştim. Hopa'da akrabalarımız vardı. Anneannem vardı. O yaz tatilinde Hopa'ya gidip 10 gün kalmıştım. Anneannem'de kalmıştım. Anne tarafım Hopa'daydı. Arhavi'de baba tarafım vardı. Arhavi, Hopa'ya çok yakındı. Arhavi'ye gitmiş, orada amcamlarda kalmıştım. Eşimin babası da Arhavi'deydi. Onlarda kalmıştım. Ama doğrusunu isterseniz, o gidişimde eşimi hiç anımsamıyorum. Tabii görmüştüm ama ileride evleneceğimiz aklımın ucundan bile geçmezdi.

O yıl, 17 yaşındayken yani, ilk kez akrabanın ne demek olduğunu anladım. Hopa'da da, Arhavi'de de beni koyacak yer bulamamışlardı. Öyle sıcak, öyle yakın ve sevgi dolu davranmışlardı ki. Yakın akraba sevgisini, onların sıcaklığını ilk kez hissettim. O yakınlığın ve dayanışmanın ne kadar önemli olabileceğini gördüm. Anneannemde, amcalarımda, kuzenlerimde daha önceden hiç alışık olmadığım bir sevgiyi tattım.

Beni, babamla annem, Ardahan'da bir kamyonun kasasına bindirip yolcu etmişlerdi. O yolculuğu da asla unutamam. Kamyonun arkası, branda çadırla kapalıydi. Orada hem yükler hem insanlar vardı. Benim gibi belki 30-40 kişi vardı kamyon kasasında. Ya da bana öyle geliyor. Çok kalabalıktı ama. Hopa liman şehriydi ve önemliydi. İnsanlar İstanbul'a kadar kıyı şeridindeki kentlere Hopa limanından bindikleri gemilerle giderlerdi. Kamyon belki de bu yüzden doluydu. Yol, 12-13 saat sürdüğü için Ardahan'dan ne zaman çıkarsan çık geceye düşerdin. Kamyon kasasında bir gece yolculuğu olurdu. Gece yolculuğunun keyfi başkaydı. Gökyüzü, o ilk yolculuğumda bana müthiş güzel görünmüştü. Ay pırıl pırıldı. Yıldızlar sanki birbirleriyle oynaşıyor, aşağıda onları seyrederek hülyalara dalmış bıyıkları yeni terleyen bana göz kırpıyorlardı.

O zaman Türkiye'nin yol durumu felaketti. Sıfırdı. Yol diye birşey yoktu. Kamyon, o olmayan yollarda ilerlerken kamyon kasasında insanlar sohbet ediyor, kimileri uyukluyordu. Ben yıldızları seyrediyordum. Yolun karşı tarafında, yüksekte üç ışık gördüm. Yıldızlardan farklıydılar. İnce ince parlıyorlardı. Yolcular orayı işaret edip "Artvin" dediler. Artvin'de elektrikler yanıyordu ve ben hayatımda elektrik ışığını ilk kez o an, kamyon sırtında yolculuk

ederken uzaktan gördüm.

Gittiğimiz yol inanılmaz derecede dardı. Bizim kamyonun nasıl sığdığına şaşardınız. İki arabanın yan yana geçmesi asla mümkün değildi. O tenha yollarda nadiren iki araba karşılaşıyorlar, o zaman da birbirlerine yol vermek için arabalardan biri beş yüz, altı yüz metre geri gidiyordu. Öyle korkunç uçurumlar vardı ki düşsen parçan bulunmaz. O çocuk yaşta uçurumların korkunçluğunu pek farketmemiştim. Ama aynı yoldan 1965'de tekrar geçişimi hatırlıyorum. Erzurum'dan Hopa'ya, Aravi'ye gitmiştim. Evlendikten sonraydı. Eşim Arhavi'ye gitmişti gezmeye. Ben de onun yanına geçecektim.

Bir şoför, bir de ben gidiyoruz. Altımızdaki de kamyon değil otomobil. Bize dediler ki: "Torul yolundan, gölün oradan gündüz geçmeyin, korkarsınız. Gece geçin." Hesaplarımızı ona göre yaptık. Oradan gece geçeceğiz. Fakat şoför biraz hızlı gitti. Ben arkada uyumuşum. Gözümü açtığımda, şoförün sırtından yolu gördüm. Yol yok. Biz tepedeyiz ve gölün ortasındayız sanki. Kendimi gölün ortasında gibi görüyorum. Karşidan da kereste yüklü bir kamyon geliyor. Adam alışmış, tam gaz geliyor. Çaresi yok, göle uçacağız. Nasıl korktum, nasıl ürktüm, bilemezsiniz. Kendimi arabadan aşağıya attım. Yürümeye başladım. Yürüdükçe yolun kenarındaki uçurumu daha iyi görüyorum. Arabaya geri binmeye cesaret edemiyorum. Tam bir buçuk saat yürüdüm. Dağa yukarı yürüdüm. Dağı oyup yol açmışlar. Torul yolu, Torul şelalesinin oralar. Bir düşsen gölün içindesin. Erzurum'dan Artvin'e geçerken yaşadığım o korku yüzünden üç dört ay araba kullanamadım. O zaman yollarımızın hali öyleydi. Son derece tehlikeliydi.

Ben, 17 yaşında bir çocuk olarak Hopa'ya doğru giderken, yolların o korkunç halinin pek farkında değildim. Doğal gibi gelmişti. Sanki bütün yollar öyledir diye düşünmüştüm. Yol yapmak, birkaç şeritli otobanlar yapmak, gelişli gidişli asfalt yollar... Bırakın bir gün bunları benim yapacağımı, böyle şeylerin olabileceğini bile hayal etmem mümkün değildi o günlerde. Bunlara dair hiçbir şey bilmiyordum. Görmemiştim. 17 yaşındaydım ama 17 yıl boyunca hayatım elektriği olmayan, evlerinde suyu olmayan, televizyon diye bir aletin daha hiç bilinmediği, tezek yakarak ısındığımız Şavşat'ta, Göle'de, Ardahan'da geçmişti. Dünyaya ilişkin tek bilgi ve görgü kaynağım radyo idi. Radyo, mahallede bir tek bizim evde vardı. O da canı istediği zaman çeker, canı istemediği zaman çekmezdi. Ara sıra cızırtılı bir radyo dinleyerek o gün seyahat ettiğim yollardan başka yollar olabileceğini nasıl hayal edebilirdim ki!

Nasıl Hopa yolundayken uzaktan Artvin'in ışıklarını görmek elektrikle ilk tanışmam olduysa, Hopa'ya varmak da denizle ilk tanışıklığım oldu. Denizi ilk gördüğümde öyle şaşırdım ki şok oldum. O ani anlatabilmem mümkün değil. O güne kadar genişce sayılabilecek yeşillikler görmüştüm. Ama maviyi, böyle sonsuz gibi görünen, göz alabildiğine uzanan masmaviyi, laciverte çalan maviyi görmek hayalimin sınırlarını aşıyordu. Okulda okumuş olsam da görmek bambaşkaydı. Kime bilmiyorum, “Deniz ne kadar büyüktür?" diye sormuş. tum. “Namütenahi” diye cevap verdiklerini hatırlıyorum. O cevaptan, denizin ucubucağı bulunmayacak kadar büyük olduğunu anlamıştım.

Hopa limanında gemileri de ilk kez görmüştüm. Öyle gemilerin yanaştığı bir liman yoktu. Gemiler geliyor ama sahile yanaşamıyor, açıkta bekliyorlardı. İskeleden yolcuları alan motorlar, onları yolcu gemilerine taşıyorlardı. Ben şaşkın, hayretler içinde, denizi, gemileri ve onlara yolcu taşıyan motorları saatlerce izlemiştim.

BATUM'UN IŞIKLARI

Ardahan'da oturduğumuz ev ile Hopa'daki evleri, akrabalarımın evlerini kıyaslamak da mümkün değildi. Birisi köy damı, diğerleri adeta saray. Bana öyle görünmüştü. Hopa'da elektrik de vardı. Akşam belli bir saatte elektrikler gelir, saat gece 11:00'de sönerdi. Karşıda Batum vardı. Batum'un ışıkları ise çok daha parlaktı. Hopa karanlığa gömüldükten sonra da Batum ışıl ışıl yanardı. Batum'dan bu tarafa projektör tutarlardı.

Aradan yıllar geçtikten sonra 1989 yılında Batum'a gittiğimde bunu sordum. Dedim ki, “Çocukluğumda buradan karşıya ışık tutarlardı. Neden yapıyorlardı? Nereden yapiyorlardı?” Beni bir parka götürdüler. Deniz kenarinda bir park. Benim doğduğum yılda, 1931'de yapılmış o park. Boncuk boncuk taşlar döşemişler parka. Öyle taşlar döşeyerek yapmışlar. Beni işte o parka götürüp parkın ortasında, deniz kenarında koca bir masa büyüklüğündeki projektörü gösterdiler. Dediler ki: “İşte bununla tutardık ışığı buradan oraya.” 17 yaşında bir çocukken karşıdan hayranlıkla seyrettiğim ışığın kaynağını, 58 yaşında gidip yerinde görmüş oldum. Çocukluğumda ışıkları göz kamaştıran Batum, şimdi o zamanki gibi değil. Zaman içinde bizim bu tarafta ışıklar parlarken o tarafın ışıkları söndü.

Allah, çocukluğumda ışıklarına hayran olduğum şehrin ait olduğu ülkeye, Gürcistan'a fahri konsolos olmayı da nasip etti bana. Bununla

da gurur duyarım. 1995 yılında Gürcüstan büyükelçisi olarak Türkiye'ye gelen Sayın Nodar Komakhidze, biz İskenderun Demir Çelik Fabrikası'nı yaparken orada tercümanmış. Büyükelçi olarak Ankara'ya gelince beni buldu. Görüştük, hoş beş ettik. Ahbap olduk. Sıkıntıları olduğunda elimden geldiğince yardımcı oldum. Bunun üzerine bana fahri konsolosluk verdiler. 1996 yılından beri Gürcistan Fahri Konsolosu ünvanını taşıyorum. Gürcistan devlet başkanının davetlisi olarak Tiflis'e gittim. Dışişleri bakanları beni merasimle kabul etti. Protokol uygulandı; gazeteler, televizyonlar benden bahsetti. Bütün bunlar hakikaten gurur vericiydi.

Benim ilk görüşte hayran olduğum Hopa, 1829 yilinda Trabzon eyaletinin bir sancağı olan Batum'a bağlanmış. Yani Karadeniz'in iki yakasında karşılıklı olarak yer alan bu iki kent arasında eskiye dayanan böyle idari bir bağ da var. Ruslar, 1915 yılında Batum'u işgal etmişler. Daha sonra 31 Mart 1917 yılında imzalanan BrestLtovsk Antlaşması sonucunda Hopa tekrar milli sinirlarımız içine dahil olmuş. 1936 yılına kadar Rize iline bağlı imiş, o yıldan sonra ise Artvin'e bağlanmış.

Benim Ardahan'dan sonra gördüğüm ilk şehir olan Hopa, Artvin'in bir ilçesiydi. Trabzon-Rize-Artvin-Ardahan-Kars-Erzurum ve Gürcistan'ı birbirine bağlayan yolda bir kavşak konumunda olduğundan önemliydi. Sarp sınır kapısına 18 kilometre kadar uzaklıkta olmasi da bugün önemine önem katıyor. Karadeniz bölgesine özgü dağınık yerleşim yapısı, Hopa'da da aynen vardı. Asıl olarak balıkçılık yapılmaktaydı. O zaman, Ardahan'dan çıkıp gelen bir çocuk olarak insanların denize açılmaları, balık tutup satarak geçinmeleri de bana ilginç gelmişti. Hopa'nın tarıma uygun arazileri çok değildi ama Ardahan'la kıyaslanamayacak kadar sulaktı. Çay, fındık, turunç ve sebze bahçeleri vardı. Üzüm de
yetiştiriyorlardı. Anneannemin evi yeşillikler içindeydi. Bizim Ardahan'daki eve hiç benzemiyordu.

ARHAVİ

İki amcamın oturduğu Arhavi de yeşillikte Hopa'dan geri kalmıyordu. Düz bir alanda, Kapisre Deresi ya da Arhavi Suyu denen derenin Karadeniz'e döküldüğü yerin etrafına kurulmuştu. Kendi düzde olsa da arkası dağlıktı. Köyleri, Kamilet ve Derecik denen iki vadinin sarp arazilerine serpiştirilmişti. Sahilden hemen sonra başlayan Çatalkaya Dağı'nın yüksekliği 3 bin metreye yaklaşıyordu. Koyunyayla, Mete ve Dikme dağları da 2 bin metreden yüksekti. O zaman amcalarım bana o dağların üzerinde birbirinden güzel yaylalar olduğunu, çok nefis manzaralı göller bulunduğunu anlatmışlardı. O yaşta çok merak edip de göremediğim yaylaları; Nogadid, Sarıgöl, Alacagöl, Büyük ve Küçük Agara ile Karagöl gibi nefis manzaralı buzul göllerini ileriki yıllarda gezme fırsatım oldu.

Osmanlılar zamanında Arhavi, Laz kazasına bağlı bir köymüş. Ancak 1900 yılında Hopa ilçe olmuş ve Arhavi de bucak olarak Hopa'ya bağlanmış. 1936'da Hopa Artvin'e bağlanınca, Arhavi'de Artvin'e bağlanmış. Ben gittiğimde sene 1947 idi. Arhavi daha bucakdı. Arhavi'nin ilçe olması, yaklaşık 7 yıl sonra 1 Haziran 1954'de gerçekleşti. Arhavi ismi Lazca'dır. Adını antik çağlardan beri orada yaşayan Lazlar koymuş. Ne anlama geldiğini bilmiyorum. Ama çok eski çağlarda, MS. 500'lü yıllarda bile Arhavi'nin olduğu yerde yerleşik insanlar varmış. O zamanlar küçük bir köy olan yerin adı Arkhabi'ymiş. Zamanla Arkhavi, daha sonra da şimdiki hali olan Arhavi diye söylenmeye başlanmış.

Ben, Hopa'dan sonra Arhavi'de de inanılmaz mutlu olmuştum. Babamlar beş erkek, iki kız kardeşti. O zaman amcalarımdan biri İstanbul'da, diğeri ise Tokat'taydı. İki amcam da Arhavi'de. Beni orada bir türlü paylaşamamışlardı. Bir gün bir amcamın evinde, öbür gün diğer amcamın evinde kalmıştım.

Kısa süreli Hopa, Arhavi tatilim olağanüstü güzeldi. Nasıl mutlu olmuştum anlatamam. Dediğim gibi, ilk kez yakın akrabalara sahip olmanın ne demek olduğunu anlamış, ilk kez akraba sıcaklığını hissetmiştim.

MUTLU GÜNLER BİTİYOR

Ne yazık ki o mutlu günlerin hemen ardından babamın hastalığı geldi.

Babam beş-altı ay sonra rahatsızlandı. Hızla da kötüye gitti. Babamın ölümünden sonra okulu bıraktığım için Hopa-Arhavi tatilim benim son okul tatilim olmuştu aynı zamanda. Öyle bir tatildi ki o kısacık tatilde bir sürü ilk yaşamıştım. İlk kez Ardahan'dan dışarı çıkıp tek başıma uzun bir yolculuk yapmış ve bir başka şehir görmüştüm. İlk kez elektrik görmüştüm. İlk kez deniz görmüştüm. Daha önemlisi hayatımda ilk kez akraba sevgisinin sıcaklığını yaşamıştım.

Hiçbir mutluluk sonsuza kadar sürmüyor. O tatilin mutluluğu da babamın hastalığıyla gölgelendi.

O tarihte Ardahan'da uzman doktorlar yoktu. Doğumları ebeler yaptırıyor, pek çok sağlık sorunuyla da onlar ilgileniyorlardı. Hastalıklar daha çok geleneksel yöntemlerle iyileştirilmeye çalışılıyordu. Onlardan çare bulamayan, ciddi hastalıkları olanlar ise doktora giderdi. Askeriyenin doktoru vardı ve pratisyen olan o doktor halka da bakar, hükümet tabipliği de yapardı. Ardahan'a veya askeriyeye uzman bir doktorun düşmesi pek nadiren olan birşeydi.

Sanırım, babamı önce askeriyenin pratisyen doktoruna gösterdiler. Ama doktora gidildiğinde zaten iş işten geçmişti. Hastalık bütün ciğerini sarmıştı. Babam sararmıştı ve günden güne eriyordu. O yıllarda sarılık epey yaygindi; sarılık salgını vardı. Babam'a da sarılık dendi. Sarardığı için biz de sarılık sandık. Bilinen, oralarda yapılan ne kadar sarılık tedavisi varsa yapıldı. Hiçbiri fayda etmiyordu. Sarılık hastalarının dillerinin altını kesiyor, "sarılık oradan akar" diyorlardı. Babamın dilinin altını da kestiler. Ama o iyileşeceğine daha da kötüye gidiyordu. Alip Kars'taki doktorlara götürdük. Onlar da "Sarılıktır, geçer," dediler. Dinlenecek, iyi bakılacak! Ne denirse yapıyorduk.

BİR GARİP HALK HEKİMİ

Ardahan esnafı babamı çok severdi. Hastalığına herkes üzülüyordu. Kim etrafında bir yerlerden bir ilaç duysa gelip söylüyordu. Biz de o ilaçları deniyorduk. Galiba Kaymakam Bey'di; bize dedi ki, "Falanca köyde bir adam var. Köy ilaçları yapıyor. Dağ bayır dolaşıyor, otlar çiçekler topluyor. Onlardan ilaçlar yapıyor. Öyle iyileşmez denen hastaları iyileştirdi ki. Babanızı da iyileştirse iyileştirse o iyileştirir".

Ben bir ata atlayıp o köye gittim. Araba falan hak getire. Araba yok. En hızlı araç at. Ben de atla gidip adamin köyünü, köydeki evini buldum. Baktım ki on, onbeş adam daha var benim gibi. Benden önce gelmişler sıra bekliyorlar. O adam ise dağdaymış. Çiçek topluyormuş. Birlikte beklemeye başladık. Herkes birşey anlatiyor. Hastasını anlatıyor. Bu adamın ne kötü hastalari, İstanbul'daki doktorların bile iyi edemediği hastaları iyi ettiğini anlatıyorlar. Ben bayağı umutlandım. Hatta orada beklerken o adamın babamı iyileştireceğine iyice inandım.

Ben köye sabah erken saatte ulaşmıştım ama saatlerce beklediğimiz halde adam dağdan dönmedi. Öğle vakti oldu, adam hâlâ yok. Bir taraftan içimde umut vardı ama bir taraftan da korkmaya başladım. "Geceye kalırsam ne yaparım?" diye düşünüyorum. Geri dönerken yolda beni kurtlar parçalarsa diye korkuyorum.

Öğleyi biraz geçe adam geldi. Bir görseniz üstü başı dökülüyor. Perişan. Paçasını bir tutsan bütün yamalar sökülür, adamın üstündekiler dökülür. Çırılçıplak kalır. Öyle perişan yani. Ben, "Bu adam miymış?" diye içimden geçirirken o, o kadar insanın içinde geldi benim önümde durdu. Biz sırada bekliyorduk, ben en sondaydım ama herkes adama saygı duyuyor. Biraz çekiniyorlar ondan. Oradakilerin en küçüğü de benim. Benim önümde durup "Sen gel bakalım." dedi. "Senin baban basta, değil mi?" dedi. İnanılır gibi değil ama inanın ben bunları aynen yaşadım. Ben daha ağzımı açmadan, adam önümde durdu ve babamın hasta olduğunu bildi. Ben o zaman daha çok umutlandım. Adamda bir keramet olduğunu düşündüm. Ermiş falan olduğunu düşündüm. Öyle fazla konuşmadık. Ben birşey anlatmadım. O karşıma geçip durdu. "Baban hasta değil mi?" dedi. Ben sadece "Evet" dedim. Kısa bir süre sessizce durdu. Bütün adamlar bize bakıyordu. Sonra bana bakıp "Senin baban kara sarılık! Onun tedavisi burada değil." dedi. "Bende onun tedavisi yok. Siz onu götüreceksiniz.

İstanbula, büyük doktorlara, hastaneye götüreceksiniz. Ama orada da zor.” dedi. “Bu ayı çıkarırsa Mart-Nisan ayında bir tehlike daha var. Onu da atlatırsa tam atlatır. Ondan sonra korkmayın." dedi.

Biz Ekim ayındaydık. Adam, "Bu ayı çıkarırsa MartNisan ayı da zor.” diyor. Şaşırdım kaldım. Bana bazı çiçekler, otlar verdi. "Bunları kaynatıp içirin. Bir de koyun kesin, sıcak derisine sarın. Ama bir an önce götürün." dedi.

Ben verdiği otları, çiçekleri alıp eve döndüm. Koyun da aldık. Kesip sıcak derisine sardık babamı. Ben adamdan aldığım çiçekleri gösterip "Baba, bunları kaynatıp içireceğiz. Bir şeyin kalmayacak." dedim. "Hiç güvenim, umudum yok oğlum." dedi. "Yok" dedim. "Yok, iyi olcaksın."

Biz hemen hazırlıklarımızı yaptık. Ardahan'daki doktordan bir kâğıt almıştım. Öyle resmî birşey değil ama İstanbul'daki doktorlara gösterilecek birşey. Ekimin ortası olmuştu. Onbeşi falan. Kış bastırsa yollar kapanacak diye korkuyoruz. Hopa'ya, oradan da İstanbul'a götüreceğiz babamı. İstanbul'daki amcama önceden haber göndermiştik. Zaten amcalarım da durumu takip ediyorlardı. Konuşuluyordu. "Burada böyle tutmayalım. İstanbul'da herşey var. İstanbul'a götürelim." deniyordu.

BABAMA SÖZ VERİYORUM

Ben Ardahan'dan yine bir kamyonla yola çıktım. Bu kez babam yanımdaydı ve o hasta olduğu için önde, şoför mahallinde bir yer ayarlamışlardı. O biraz uzanabiliyordu. Ben de yanına ilişmiştim. Ardahan'dan Hopa'ya. Yine o 12-13 saatlik yol. İlk defasında oldukça heyecanlı, keyifli bir yolculuk olmuştu ama bu ikinci sefer ilkine hiç benzemiyordu.

Babam rahat değildi. Yol kötü ve uzundu. Sıkıntısı, izdırabı vardı. Pek konuşmuyorduk. Ben korkuyordum. Babamı kaybetmekten korkuyordum. Ara sıra köydeki o adamın söyledikleri aklıma geliyordu. O ayın, sonra da Mart ve Nisan aylarının sağsalim geçmesi için içimden dualar ediyordum. Allah'a yalvarıyordum. “Babam ölürse biz ne yaparız?” diye düşünüyordum.

Ben bu düşünceler içerisindeyken babam bir ara biraz doğruldu. “Bak oğlum" dedi. “Ben iyileşirim diye İstanbul'a gidiyorum ama belli olmaz. Çok umudum yok. İyileşirsem anneni de sizleri de hemen yanıma alacağım. İstanbul'a geleceksiniz. Ama iyileşemezsem, evet iyileşemezsem çocuklar sana emanet. En büyük sensin. Annen, kardeşlerin sana emanet. Ben size nasıl baktıysam sen de onlara öyle bakacaksın!” dedi.

Ben hiçbir şey söyleyemedim. Sözler, hıçkırıklar boğazımda düğümlendi. "İyi olacaksın, baba" gibi şeyler söylemek istedim. Teselli etmek, moral vermek istedim. Belki öyle bazı sözler de çıktı ağzımdan ama gerçekte sessiz kaldım.

“İyileşemezsem çocuklar sana emanet. En büyük sensin. Annen, kardeşlerin sana emanet. Ben size nasıl baktıysam sen de onlara öyle bakacaksın!” İşte bu sözler beynime çakıldı kaldı. Hopa'ya varana kadar bozuk plak gibi babamın bu sözlerini tekrarlayıp durdum kafamın içinde.

Hopa'da bizi halam ve amcam bekliyordu. Babamı onlara teslim ettim. İstanbul'a onlar götürdüler. Ben de geri Ardahan’a; annemin ve kardeşlerimin yanına döndüm. Hopa'da vedalaşırken babam yine benzer şeyler söyledi: “İyileşemezsem çocuklar sana emanet. En büyük sensin. Annen, kardeşlerin sana emanet. Ben size nasıl baktıysam sen de onlara öyle bakacaksın!"

Babam gemi ile İstanbul'a doğru giderken ben de Hopa'dan Ardahan'a aynı yolu geri dönüyordum. Ölümünü düşünmek, aklıma getirmek istemiyordum. Ölümü babama yakıştıramıyordum. Ama son sözleri kafama öyle çakılmıştı ki ben ne kadar başka şey düşünmeye çalışsam da o sözler gelip kafamı işgal ediyordu: “Annen, kardeşlerin sana emanet... Kardeşlerin sana emanet... Onlara sen bakacaksın..." O sözler, babamla o son konuşmamız, yıllardır canlılığından hiçbir şey kaybetmedi. Hayatım boyunca attığım her adımı etkiledi. Çalışmalarımda, iş hayatında beni sürekli kamçıladı. Tembelliğe yönelmeme, boş vermeme izin vermedi. O gün, o kamyonun içinde, babam omuzlarıma çok ağır bir sorumluluk yükledi.

Onun ölümünü hiç aklıma getirmek istemiyordum. Ölümü ona hiç konduramıyordum ama babam "Kardeşlerin sana emanet" dediğinde içimden sessizce "Söz, baba" demiştim. “Söz, sen bize nasıl baktıysan, ben de onlara öyle bakacağım.”

Ben Ardahan'a döndükten hemen sonra da kış, kar bastırdı. Yollar kapandı. Biraz daha geç kalsak belki babamı götüremeyeceğiz ya da ben geri dönemeyeceğim. Gerçi farkeden birşey de olmayacakmış. Babamı, İstanbul'da Haydarpaşa Hastahanesi'ne yatırmışlar. Kısa bir süre orada yatmış. Sanırım, doktorlar ümidi kesince çıkarmışlar. Eve götürmüşler. Amcamın evine. Kısa bir süre de evde yattıktan sonra ölmüş. 27 Kasımda, 1949 yılının 27 Kasımında kaybettik babamı.

ÖLÜM HABERİ GELİYOR

Ömrünün son yıllarında, müteahhitlik babamın asıl işi olmuştu. Yaptığı son büyük iş, belki de en büyük iş demek daha doğru, Göle'de bir ilkokul binasıydı. Göle'nin bir köyünde ilkokul binasının inşaatını almıştı, 1944 yılında. O okulun inşaatına ben de gitmiştim onunla. 13 yaşındaydım. Babam o inşaata çok önem veriyor, özeniyordu. Ama özense ne olacak, o zamanın imkanları çok kısıtlıydı. Çimento yoktu. Çamur kariyorlardı duvarları sıvamak için. Olsun, yine de o okul, bir müteahhit olarak babamın en büyük eseriydi. Babam Eyüp Sabri Çarmıklı, o okulu yaparak müteahhitliğe başlamış ve o okul faaliyete geçtikten üç yıl sonra da ölmüştü.

Babamın Göle'nin Tahtakıran köyünde yaptığı o okula ne kadar özendiği ve işini ne kadar ciddiye aldığı, okul 1983 yılında devlet tarafından yıkılırken anlaşıldı. Binada kullanılan taşlar, o kadar dayanıklı bulunmuştu ki yıkılan binanın hemen yanına yapılan yeni okul için de o taşlar kullanıldı.

Babamın o okulun duvarlarına koyduğu taşlar, NUROL Holding'i bu günlere taşıyan yola döşenen ilk taşlardı aslında. Bu yüzden babamın o günün teknolojisiyle çamur kararak okul yaptığı yere, ondan tam 60 yıl sonra en son teknolojiyi kullanarak bir okul yaptırmak istedim. Ancak köyde okul vardı ve o okulun duvarlarinda da babamın yaptığı okulun taşları kullanılmıştı. Köylüler, köyün suya ihtiyacı olduğunu söylediler. “Bir hayır yapmak istiyorsanız köyümüze su getirin.” dediler. Biz de babamın okul yaptığı köye su götürdük.

Ancak o yörede babamızın adını yaşatacak bir okul yaptırmaya kararlıydık. “Eğitime Destek Projesi,” bu kararımızı hayata geçirmeye vesile oldu. Tahtakıran'ın bağli olduğu Göle ilçesine yaptırdığımız “EYÜP SABRİ ÇARMIKLI LİSESİ”, babamızın hatırasına saygımızın bir anıtı oldu. Onun yaptığı o mütevazî okulun olduğu yörede şimdi 5 katlı, 5 bin metre kare kapalı alana sahip, içinde spor tesisi ve laboratuvarları olan, Avrupa standartlarinda bir okul yükseliyor. Yalnızca Tahtakıran'daki değil bütün civar köylerdeki öğrencilerin mükemmel bir eğitim görecekleri modern bir okul.

Babamın 27 Kasımdaki ölüm haberini biz üç gün sonra duyduk. O günün koşullarında ne cenazeyi İstanbul'dan getirmek mümkün ne de bizim İstanbul'a gitmemiz. Biz babamın vefatını duyduğumuzda o

çoktan Karacaahmet Mezarlığı'na defnedilmişti bile. Mezarini, daha sonraki yıllarda Zincirlikuyu Mezarlığı'ndaki aile kabristanlığımıza naklettik.

Babamın ölüm haberini aldığımda Ardahan'da dükkanda oturuyordum. Herhalde bize tel çekilmişti, belki önce Hopa'dakiler duymuştu. Ama bir şekilde haber bize geldiğinde ben dükkandaydım. Ve inanılmaz birşey oldu. Bu olay hâlâ hayatımın en büyük muammalarından biridir. Öyle batıl inançlarım falan da yoktur ama bu olayı nasıl yorumlayacağıma bir türlü karar verebilmiş değilim. Daha babamın ölümünü biz yeni duymuşken, o, babamın hastalığında köye gidip kendisinden ilaçlar aldığım adam, “Bu ayı çıkarırsa Mart-Nisan da kritik." diyen adam geldi. “Başınız sağ olsun" dedi. Nereden duydu, nasıl duydu, bizim dükkanı nereden biliyordu, nasıl öyle gelip de “Başınız sağ olsun" dedi, anlayabilmiş değilim. İnsan, ister istemez bazı ermiş kişiler olduğunu düşünüyor. Onlara inanası geliyor. Ben bu olayı aynen böyle yaşadım ve nasıl yorumlayacağımi hâlâ çözebilmiş değilim.

Babamın ölümünü benden sonra Erol yolda duydu. Eve gittik. Anneme biz söyledik. Birbirimize sarılıp ağlaştık. Ben 18 yaşındaydım, Erol ise 13 yaşındaydı. Kız kardeşlerim de küçüktüler. Oğuz daha 2 yaşındaydı. O, birşeyin farkında değildi. Ortalık kış kıyamet. Biz evde öyle büzüştük kaldık. Akşama kadar gelenler, gidenler oldu. Komşular hep bizdeydi. Ama akşam, o akşam, ilk kez biz bize kaldık. Babasız, biz bize. Ben ve babamın "onlara sen bakacaksın” dediği kardeşlerim, annem!

KARDEŞLERİM

Biz aslında yedi kardeşmişiz. Annem, benden önce bir doğum yapmış. Ablam doğmuş ama bir yaşına gelmeden ölmüş. Benden sonra da Erol doğdu. Aramızda 5 yaş vardır. Oğuz'dan önce Özer isminde bir erkek kardeşimiz daha oldu. O da yaşamadı. Sekiz ya da dokuz aylıkken öldü. Aynen ablamda olduğu gibi; "Çocuk" dendi geçildi. O zamanın doktor durumları, koşulları malum. Neden ölmüştü, önemli bir hastalığı mı vardı? Bilmiyorum.

Sonra kız kardeşimiz Aynur Türkan doğdu. Türkan'dan sonra da Müjgan Sevgi. En küçüğümüz ise Mehmet Oğuz. Oğuz'la aramızdaki yaş farkı çok büyüktü. O doğduğunda ben 16'ımı bitirmiştim. O evin maskotu gibiydi.

Kızkardeşlerimi; Aynur Türkan ile Müjgan Sevgi'yi çok severdim. Onlar benim herşeyimdir. Ama yaş itibariyle bana en yakın olan Erol'du, onunla da aramızda beş yaş vardı. Bende daha çocuk yaşlarda Erol'a karşı ağabeylik duygusu gelişmişti. Küçük yaşlarda 5 yıl da önemli bir fark. Erol'la birlikte oyun oynadığımızı, birlikte birşeyler yaptığımızı pek hatırlamıyorum. Benim arkadaşlarım farklıydı. Ben, 11-12 yaşlarımdayken, kendimi büyük bir adam gibi onu da daha bebek gibi görüyordum.

Sevgi, mutlu bir evlilik yaptı. Tokatlı eczacı Ferruh Kayaalp ile evlendi. Soyadı Kayaalp oldu. İki çocukları oldu. İkisi de çok güzel okuyup mühendis oldular. Türkan ise evlilik konusunda kardeşi kadar şanslı değildi. O da bir evlilik yaptı ama yürütemedi. Bir süre sonra ayrıldı. Kardeşinin yanında, aynı evde değil ama ikiz bir dairede oturuyor. Kardeşler olarak sıkı ve yakın bir ilişkimiz var. Hep öyle oldu. Ama nasıl biz erkek kardeşler işte daha yoğun birlikte oluyorsak Sevgi ve Türkan da, iki kızkardeş olarak, gündelik hayat içinde daha fazla beraber oluyorlar ve birbirlerine daha çok destek oluyorlar.

Yaşımız ilerledikçe de Erol'la aramızdaki o beş yaş farktan doğan mesafe korundu. Ben onun ağabeyiydim, o da benim küçük kardeşimdi. Bazen kavga falan ettiğimiz olmuştur. Her evde, her abi-kardeş arasında olan türden şeyler. Herhalde onu dövmüşümdür. Ama bu çok nadirdir. İlişkimize hep bir ciddiyet hakimdi. Sevgi vardı, saygı vardı. Babam öldükten sonra bu daha da gelişti. Galiba beni biraz da baba yerine koydular. Zaten ben de onları hep o gözle gözettim.

Korudum, kolladım.

Kızlar, erkekler ve kardeşler olarak birbirimize çok bağlıydık. Birbirimizi tutardık. Çok şükür, bu duygularımız hiç azalmadı. Aramızda hiçbir zaman sorun olmadı. Büyük bir uyum ve karşılıklı sevgi saygı içinde bugünlere geldik.

Ailede hiçbir zaman ayırım yapmadım. Benim için ben ne isem kardeşlerim de oydu. Başlangıçtan beri Nurettin Çarmıklı olarak yaptığım işler aynı zamanda kardeşlerimin işleridir. NUROL'u Erol'la birlikte kurduk. Zaten şirketimizin adı da benim ve onun isimlerinin ilk hecesinden oluşur. Ama onun öncesinde de Erol'u işlere katmıştım. Oğuz küçüktü. Zaten daha sonra Oğuz da ortak olarak aramıza katıldı. Ne yaptıysak hep birlikte yaptık.

Oğuz okudu. İçimizden sadece o okudu ve inşaat mühendisi oldu. 1979 yılında üçüncü ortak olarak aramiza katıldı. Bizim herşeyimiz eşittir ama kardeşler arasinda en büyük olduğum için iş yükü, en fazla benim omuzlarımda oldu hep. İşleri takip etme ve karar verme sorumluluğunu ben yüklendim. Babama verdiğim sözün gereği de buydu. Erol, bünyesi zayıf olduğu için her zaman merkezde kaldı. Ben şantiyelerde dolaştım. Bu arada Erol, çocuklarıma da babalık etti. Çocuklar sürekli dolaşan beni görmüyorlar, Erol'u görüyorlardı yanlarında. Bu yüzden hâlâ Erol'a çok yakındırlar. Bir sorunları olunca bana değil ona giderler.

Bugün şirketlerimizde çok sayıda bayan aktif olarak çalışıyor. Kızım bizimle çalışıyor. Ama o zamanlar kızkardeşlerimin yaptığımız işlerde olması mümkün değildi. Şantiye şantiye dolaşmaları mümkün değildi. Yine de onları, bizim işimizin dışında görmedik. Ne yapiyorsak aile için ve aile olarak yapıyorduk.

1992 yılına kadar kızkardeşlerim de şirket yönetim kurulundaydılar. Şirket yönetiminde olmanın getirdiği bazı idari sorumluluklar vardı. Kız kardeşlerim o sorumlulukları taşımak istemediler. Uğraşmak istemediler. Onlar İstanbul'da oturuyordu. Şirket yönetim kurulu toplantıları ise Ankara'da oluyordu. Katılamıyorlardı, gidip gelmek istemiyorlardı. Aile içindeki korumacı yaklaşımımız burada da ortaya çıktı. Kızkardeşlerim Aynur Türkan ve Müjgan Sevgi'yi azat ettik. İstemedikleri bir işe devam etmeleri için zorlamadık. Onların arzuları sonucu, şirket yönetimi biz erkeklere kaldı.

Kardeşler olarak aramızda sistematik bir işbölümü yapmamıştık. Erol da, Oğuz da beni sever ve sayarlar. Sözümden çıkmazlar. Ben ne

dersem yaparlar. Ben de hiçbir zaman onları zora koşmadım. Zor olanı ben üstlendim. Bugün bile Cezayir'deki, Dubai'deki veya Abudabi'deki işlere ben gidiyorum. Gençler demiyorlar ki “Bırak biz gidelim”. Hoş, deseler de ben dinlemem.

Benim yapım bu. Çalışmaz, koşturmazsam rahat edemem.

BABASIZ HAYAT BAŞLIYOR

Babam öldükten sonra annem ve beş kardeşimle Ardahan'da yalnız kalmıştık. Orada devam etmeyi düşünmüyorduk. Akrabalarımız Hopa'da, Arhavi'deydiler. Arhavi'deki amcalarım da “Artık orada kalmayın, buraya gelin.” diye çağırıyorlardı. Babam ticaret ve iş yapmak için Ardahan'a gitmeden önce bizim de Arhavi'de bir evimiz varmış. Toplanıp Ardahan'dan Arhavi'ye taşındık. Ama kendi evimize yerleşmedik. O evde kiracılar vardı. Başka bir ev tuttuk.

Ardahan'daki evden sonra bu yeni evimiz adeta villa gibiydi. Bahçe içindeydi. Etrafı yemyeşildi. O zaman şimdiki gibi apartmanlar yoktu. Bütün evler tek katlıydı. Bahçe içinde. Ardahan'da sabahları tezek kokusuyla kalkardık, burada çiçek kokusuyla kalkmaya başladık. Arhavi'de temizlik vardı. Herşey daha temizdi. Hava daha temizdi, su daha temizdi. İnsanlar daha bir farklıydı, daha moderndiler. Sonra akrabalar, amcamlar da etrafımızda, yakınımızdaydı. Babamı kaybettikten sonra bu değişiklik, aslında hepimize iyi geldi. Toparlanmamiza, kendimize gelmemize yardımcı oldu.

Babaannem dedemden önce vefat etmiş ve dedem de ikinci kez evlenmiş. Bu yüzden anneleri ayrı olan amcalarım ve halalarım vardı. Babamlar beş erkek kardeştiler. İki de kız kardeşleri vardı. Mehmet, İlyas ve Hakkı amcam, dedemin birinci hanımından babamın öz kardeşleriydiler. Zehra halam da aynı anneden kardeşleriydi. Ziya amcam ile Hacer halam ise dedemin ikinci eşinden olmuşlar.

Hakkı amcam İstanbul'daydı. Kereste ticareti yapıyordu. Babam hastalanınca onun yanına gitmişti. Ziya amcam ise Tokat'taydı. Mühendisti. Mehmet amcam ile İlyas amcam ise Arhavi'deydiler. Hacer ve Zehra halalarım da oradaydılar. Onların hepsi taşınmamıza, yerleşmemize yardımcı oldular. Çok hoş bir aile ortamıydı. Herşeyimizle ilgilendiler. Ardahan'da babam öldükten sonra hissetiğimiz yalnızlık, Arhavi'ye gelince biraz kayboldu.

Tabii bir süre sonra hayat, herkes için normale dönmeye başladı. Doğal olan da buydu. Amcalarımın ikisi de emekli olmuşlardı. Çocukları büyümüş, çalışıyorlardı. Ben, bizim evin büyüğü ama kuzenlerimin en küçüğüydüm. Onlar çalışırken oturmak ağırıma gidiyordu. Ardahan'dan ayrılırken okulu da bırakmıştım. Amcalarimin bakmasıyla, var olan üç beş kuruşluk birikimle, babamdan kalanlarla

yaşayacak değildik. Hem babama söz vermiştim: Anneme ve kardeşlerime ben bakacaktım!

ÇALIŞMAYA BAŞLIYORUM

Amcamlara gidip “Ben de çalışacağım.” dedim. İstanbul'daki kereste tüccarı Hakkı amcamın kızıyla, Arhavi'deki memur emeklisi Mehmet amcamın oğlu Ali Rıza Çarmıklı evlenmişlerdi. Tokat'ta mühendis olan Ziya amcamla, Mehmet amcamın oğlu Ali Rıza Ağabey ortak bir şirket kurmuşlardı. Onların şirketinin Sürmene'de santral işi vardı, santral inşaatını almışlardı. Ben de çalışmaya oraya gittim. İş hayatına o santral inşaatında çalışarak başladım.

Ne iş yapacağımı tam olarak bilmiyordum. "Git, hem işi öğrenirsin hem de yardım edersin.” dediler. Ben de kalkıp gittim. Sevinerek gittim ama orada belki de babamın ölümünden sonra en fazla sarsıldığım olayla karşılaştım. Tokat'ta mühendis olan Ziya amcamın Sürmene'de evi vardı. O günler benim akrabalarımı, akraba sıcaklığını ve sevgisini yeni keşfettiğim günlerdi. Babamın boşluğunu, onlarla doldurmaya çalıştığım günlerdi. O zamana kadar akrabalarımdan; amcalarımdan, halalarımdan büyük sevgi görmüş, sürekli baş tacı edilmiştim. Sürmene'ye santral inşaatına gidince de doğru Ziya amcamın evine gittim. Herhalde onun evinde kalirim ya da o beni bir şekilde bir yere yerleştirir diye düşünüyordum. Buna o kadar emindim ki Sürmene'de nerede kalacağım sorusu aklımın ucundan bile geçmemişti oraya giderken.

ZİYA AMCAM “ŞANTİYEDE YAT” DEDİ

Sürmene'de doğru Ziya amcamın evine gittim. Ben "amcamın evinde kalırım” diye düşünürken, o bana "Git, şantiyede yat" dedi. Doğrusu, o gün amcamino tavri beni çok üzdü. Ben "Amca, amca" diyerek gitmiştim, o bana "Git, şantiyede yat” demişti. Aklımdan binbir türlü düşünce geçti. Bu olay bana çok koydu, beni çok sarstı. Ziya amcamın üvey olduğunu bu olaydan sonra öğrendim. O zamana kadar bilmiyordum. “Üvey amcam olduğu için mi böyle yaptı” diye bile düşündüm.

Doğrusu, o zaman, amcamın benim işe alışmam, işte pişmem için böyle davranmış olabileceği hiç aklıma gelmemişti. Daha çocuk yaştaydım ve böyle düşünemeyecek kadar küçüktüm. Sonradan geriye dönüp baktığımda, amcamın o gün beni şantiyeye göndermesinin iş hayatıma ne kadar büyük katkıları olduğunu görüyorum.

Amcam "Git, şantiyede yat” deyince, ben hırsla onun evinden çıkmıştım. Doğruca şantiyeye gidip orada bir çadır kurdum ve çadırda yatmaya başladım. Gece sabaha kadar gözüme uyku girmedi. Hırsımdan neredeyse ağlayacaktım. O gece dedim ki “Ben çok çalışacağım. Öyle çok çalışacağım ki herkesten başarılı ve güçlü olacağım. Bu yaşadıklarım hep geride kalacak”.

Şantiyede çalışan bir amcamın oğlu daha vardı. O da çadırda kalıyordu. Biz ikimiz, iki amcaoğlu kendimizi işe verdik. Ha babam çalışıyorduk. Ama benim çalışma azmim çok daha fazlaydı. Bir şeye kızsam hırsımı işten çıkarıyor, bir şeye üzülsem kendimi çalışmaya verip teselli ediyordum.

Amcam beni eve almadı diye dert ediyor, kendimi onlara kanıtlamak, başarılı olmak için var gücümle çalışıyordum.

Amcamın evinden ayrılıp şantiyeye gittiğim gece, sabahı uyumadan ettim. Sabah, daha hava ışır ışımaz çıktım çadırdan. Bütün gece biriktirdiğim hırsla daldım inşaat alanına. Hayata ilişkin nasıl bir yol izleyeceğimi, nasıl dinlenmeden çalışacağımı bütün gece kafamda kurmuştum. Gerçi inşaat alanı, kafamda kurduklarıma ve bana çok yabancıydı. Daha önce babamın okul inşaatında bulunmak dışında,

hiç inşaat alanında bulunmamıştım. Hiç böyle bir işte çalışmamıştım. Demiri, demir çubukları, çimentoyu ilk kez görüyordum. Gördüğüm ve bilmediğim herşeyi sormaya başladım. Tek tek sorup ne işe yaradıklarını öğreniyordum. İşi öğrenmek için çalışanları yutar gibi izliyordum.

İLK İŞİM ÇİVİ TOPLAYIP DÜZELTMEKTİ

Önceleri fiilen yaptığım iş, çivi toplamak ve çivi düzeltmekti. Şantiyede yatan biri olsam da, soyadım Çarmıklı olduğu için diğer işçilere göre bir ayrıcalığım vardı. Mühendislerle rahat rahat oturup kalkabiliyor, onlarla sohbet ediyor, onlara sorular sorabiliyordum. Gündüz her işe koştururken bir süre sonra geceleri proje çalışmaya başladım. Projeleri alıp inceliyordum. Mühendislere projelerle ilgili sorular soruyordum. Bir projenin nasıl hayata geçirildiğini, tatbikatının nasıl olduğunu düşünüyor, gözümün önünde canlandırıyordum. Geceleri çadırda yatarken rüyamda bile proje uygulamaya, kâğıt üzerindeki bir projeyi uğraşıp didinip gerçekleştirmeye çalışıyordum.

Sene 1950-51'di. Ben Sürmene'de, o şantiyedeki çalışmamın karşılığı olarak ayda 70 lira alıyordum. Bir gün Ali Rıza Ağabey şantiyeye geldi. Benim orada yattığımi görünce çok kızdı. "Niye burada kalıyorsun?" dedi. Ben kem küm ettim, ağzımda birşeyler geveledim. O kızdı. Derhal bir ev tutalım sana dedi. Bana sahip çıktı. O, Ziya amcamın ortağı idi. Bordroya baktı. Baktı ki 70 lira alıyorum, maaşımı 90 liraya çıkardı. Ben, ev tutmayı kabul etmedim. Şantiyede kalmakta israr ettim. "Burada kalırsam işi daha çabuk, daha iyi öğrenirim." dedim. O israr etti, çarşıda bir evde kalmam için. Sonunda ortayı bulduk. Şantiyeden çıkmadım ama çadırdan çıktım. Orada daha düzgünce bir kulübe yaptık kendimize. Artık kulübede kalmaya başladım.

Bu ısrarım, belki Ali Rıza Ağabey'in hoşuna gitmişti. Benimle daha çok ilgilendi şantiyede. Ne yaptığımı, nasıl yaptığımı sürekli gözledi. Bazı işler verip beni sinadı. Ziya amcam maaşımı artırdığı için ona kızdı ama sonunda fazla birşey demedi. Ben aldığım maaşın dörtte üçünü eve, annemlere gönderiyordum. Tabii, ev sadece o parayla dönmüyordu. Benim eve gönderdiğim o para, babama verdiğim sözü tuttuğumun sembolik bir göstergesiydi. O parayı göndererek sorumluluğumu üstlendiğimi, sorumluluğumun gereğini yerine getirmeye başladığımı gösteriyordum. Hem kendime hem de evdekilere.

ALİ RIZA ÇARMIKLI

Ali Rıza Ağabey, benden 11 yaş büyüktü. Ben 18-19 yaşında şantiyeye gittiğimde o 29-30 yaşındaydı. Aradaki fark büyüktü. O bana bir baba gibi, amca gibi kol kanat gerdi, gerçek bir ağabey oldu hep. İş hayatım boyunca sürekli onun desteğini gördüm. Zaten daha sonra da kendisi kaynım oldu. Bana yaptığı iyilikleri hiçbir zaman unutamam.

Ali Rıza Ağabey'le babam da çok sevişirlermiş. Babam Ali Rıza Ağabey'i, o da babamı severmiş. Zamaninda babam ona destek olmuş. Onun okul elbiselerini, kitaplarını alırmış. Ali Rıza Ağabey, annemi de çok severdi. Annemin, yengesinin kucağında büyümüş. Biz Şavşat'tayken, ben çok küçük bir çocukken bize geldiğini, beni sevdiğini hatırlıyorum. Yani aramızdaki yakınlık, aslında çok eskiye gidiyor ve babamla onun yakınlığına dayanıyor. Ali Rıza Ağabey zaman zaman babamı, babamın ona yaptıklarını anlatır, “Onun bana yaptıklarını hiçbir amcam yapmadı." derdi.

Babam öldükten bir süre sonra askere gitmem gerekecekti. Ama o konuda da Ali Rıza Ağabey elimden tuttu. Babamın ölümünden hemen sonra "Senin yaşını küçülttürelim.” dedi. “Yaşını küçülttürelim, askere gitmeden bir kaç sene daha ailenin başında dur. İşleri yoluna koyup oturttuktan sonra git askere.” dedi. Biz de Ardahan'da mahkemeye başvurduk. 1949 yılında mahkeme kararıyla yaşımı üç sene küçülttük. İş hayatımın ilk gününden beri bana önderlik eden, yol gösteren Ali Rıza Ağabey, askerden döndükten sonra da ortaklik teklif etti.

Ali Rıza Ağabey, babamın Tahtakıran köy okulunu yapmasından dört yıl sonra iş hayatına atılmış, müteahhitliğe başlamıştı. İlk işi, 1948 yılında aldığı Bayburt İçme Suyu ihalesiydi. Sürmene'de santral inşaatını yaparken müteahhitlikte 2-3 yıllık bir tecrübesi vardı. Daha sonra, Türkiye'nin en önemli müteahhitlerinden biri oldu. Yurtiçinde binlerce konut, fabrika, sanayi bölgesi, altyapı inşaatları ve tesis yapti. 1975 yılında Libya'ya giderek yurtdışına açıldı. Binlerce insana iş imkanı sağladı. Türkiye'nin vergi rekortmenleri arasında yer aldı. Doğum yeri olan Arhavi'ye de sosyal ve kültürel amaçlı tesisler kurdu. Vakıflar kurarak çok sayıda öğrenciye eğitim imkanı sağladı. 22 Mart 2001 tarihinde İstanbul'daki evinde, 81 yaşında, uzun süreden beri tedavi gördüğü prostat kanserinden öldü. Ali Rıza Ağabey'im her zaman örnek aldığım bir insan oldu. Allah rahmet eylesin, toprağı bol olsun.

TAŞERONLUĞA BAŞLIYORUM

Bir ailede evin direği olan babanın ölümü, ciddi sarsıntılara yol açıyor. Ailenin her bireyi bir şekilde etkileniyor. Babasını ya da annesini kaybeden çocuklar hangi yaşta olursa olsunlar bir depresyon yaşıyorlar. Tabii, bu depresyon küçük yaşlarda daha da ağır oluyor.

Babamın ölümünden sonra ben okulu bırakıp çalışmaya başladım. Hepimiz çok sarsılmıştık. Bütün kardeşlerim ve annem perişandı. Annem bize kol kanat germeye çalışıyordu. Ama bir kadın olarak yapabilecekleri de sınırlıydı. Hem en büyük çocuk ben olduğum için, hem de babama verdiğim söz hiç aklımdan çıkmadığından bir an önce çalışmaya başlamak istiyordum. Ne iş olsa yapacağım ama yapabileceğim işler de sınırlıydı. Amcamların yaptıkları işler beni doğal olarak inşaat sektörüne yöneltmiş, şantiyelerde çalışmak kaderim olmuştu. Ben de, kaderin bana çizdiği o yolu, azimle ve arzuyla izledim.

Sürmene'deki şantiyede bir sene çalıştım. Orası benim için okul oldu. İşi orada öğrendim. Neredeyse bir yıl boyunca hiç şantiyeden çıkmamış, inşaatın her aşamasını yakından gözlemiş, her aşamasında çalışmıştım. Sonra Ziya amcam ile Ali Rıza Ağabey, Tokat'ın Erbaa ilçesinde bir sulama işini aldılar. Ben de Erbaa'ya gittim.

Erbaa'ya iner inmez, çıktım Ziya amcamın karşısına. Dedim ki "Ben artık maaşlı çalışmak istemiyorum."

“Eeee" dedi. “Peki, ne yapacaksın?” “Ben taşeronluk yapacağım. Taşeron olarak çalışacağım” dedim. Bir yıl içinde kendimde o işi yapma gücünü görmüştüm. Kendimi hazır hissediyordum.

ERBAA VE DEPREM

Erbaa'ya gittiğimde sene 1951'di. Şehir, ilki 1939'da sonuncusu da 1943'de olan peşpeşe üç depremle sarsılmıştı. 39 depremi, Erbalıları 26/27 Aralık gecesi karakış hüküm sürerken uykuda yakalamıştı. O depremde 319'u merkezde olmak üzere toplam 377 kişi ölmüştü. Aynı deprem; Niksar, Reşadiye, Suşehri, Koyulhisar, Erzincan ve Erzurum'u da perişan etmiş; bu hat üzerinde 2 bin 600'den fazla insanı öldürmüştü. 39 depreminin acısı, halk tarafından "Erzincan Ağıtı" olarak destanlaştırılmıştı. O destanın Erbaa ile ilgili olan kısmını orada sulama kanallarının inşaatında çalışan yöre insanı işçilerden duymuştum:

Niksar'da kalmadı dikili bir taş,
Erbaa'yı sormayın döker kanlı yaş,
Tokat'ta geçti zorlu bir savaş
Şikayetim kimden, kime ne diyem?

Destan, 39 depremi için olsa da Erbaa asıl felaketi 1942 depreminde yaşamış. Yine soğuk bir kış günü, bu kez gündüz vuran deprem, Erbaa'yı adeta haritadan silmiş. Şehirde büyük hamam ve birkaç ahşap yapı dışında ayakta bina kalmamış. Toplam 534 kişi ölmüş ve 2 bin 295 ev yıkılmış. Belediye binası dahil bir tek işyeri bile ayakta kalmamış. Çıkan yangınlar, deprem felaketinin acısını daha da artırmış. O depremin en korkunç olayı bir otel ve altındaki kahvehanede yaşanmış. Otel ve kahvehane enkazının altından tam 64 ceset çıkarılmış.

Bir sonraki sene, Kasım ayında tekrarlayan depremin şiddeti düşük olduğundan zaiyat da düşük olmuş. 12 kişi ölmüş. Ancak peşpeşe yaşanan üç deprem üzerine hükümet harekete geçmiş. Yöreye heyetler gönderilmiş. Jeolojik ve tektonik incelemeler yapılmış ve Bakanlar Kurulu kararıyla ilçenin yerinin değiştirilmesi kararlaştırılmış. 15 Nisan 1944 tarihinde Hükümet Konağı'nın törenle temelinin atılmasıyla, Erbaa resmen yeni yerine taşınmış. Benim gittiğim Erbaa modern şehircilik anlayışıyla bir plan çerçevesinde yapılmış, 7-8 yıllık yepyeni bir şehirdi. Eski Erbaa'nın güneyinde "Ardıçlık" mevkii denen bir yerde kurulmuştu.

Erbaa, benim Türkiye'nin deprem gerçeğiyle de tanışmama vesile olmuştu. O zaman bütün bir şehrin yerle bir olup bir başka yere

taşınması, gözüme çok büyük bir olay olarak görünmüştü. Belki de orada dinlediğim deprem öyküleri yüzünden bende çok erken yaşlarda bir deprem bilinci oluştu. İnşaa ettiğimiz yapıların her türlü sarsıntıya dayanıklı olması fikri gelişti. Biraz da Erbaa depremlerinin benim üzerimde yarattığı etkiden olsa gerek yıllar sonra 17 Ağustos 1999'da ülkemizin Marmara bölgesini vuran büyük depremde, deprem yaralarının sarılması için en başta koşanlar arasında NUROL Holding vardı.

Grubumuz, depremin ilk gününden itibaren yetkililerle temasa geçti. Bütün imkanlarımızla deprem bölgesinde hizmete hazır olduğumuzu bildirdik. Sakarya, Yalova ve Avcılar'a 22 adet çeşitli makine ve ekipman sevk ettik. TRT'nin yardım kampanyasına katıldık. FMC-NUROL olarak sağlık alanında hizmet vermek, günde 20 bin kişiye yemek ve içme suyu üreten bir seyyar mutfağı devreye sokmak için derhal meye bastık. Yetkililere, yaraların sarılması için her türlü fedakarlığa hazır olduğumuzu ve zerre kadar kazanç beklemeden bölgenin yeniden imarı için görev yapabileceğimizi bildirdik. Bizim bu hızlı refleksimizde benim Erbaa anılarımın da payı vardır.

Biz, depremden sonra yeniden kurulan Erbaa'nın etrafında sulama kanalları açıyorduk. Ben de ilk kez orada taşeronluğa başlamıştım. Ziya amcam ile Ali Rıza Ağabey bana iş veriyor, ben de taşeron olarak aldığım o işi yapıp bitiriyordum. Toprak kanallar açıyorduk, beton döküyorduk, menfezler yapıyorduk. Küçük köprü işleri alıp bitiriyordum. İşçileri ben buluyor, malzemeyi ben buluyor, herşeyi kendim yapıyordum. Orada iyi paralar kazandım. Taşeron olarak iyi para kazanıldığını gördüm.

Başkaları beş kazanıyorsa ben on kazanıyordum. İşimde titizdim. Zamanından önce bitirirdim. İşte o zaman, tam manasıyla eve de ben bakmaya başladım. Kazandığım para eve bakmaya da yetti, kenara koymaya da.

PARA BİRİKTİRMENİN SIRRI

Neden kenara para koyabiliyordum? Bunun bir tek nedeni vardı; çalışmaktan başka birşey düşündüğüm yoktu. O zaman Erbaa bayağı modern bir şehirdi. Çok güzel bir sineması vardı. Erbaa'ya temsiller gelirdi. İnsanlar sinemaya, temsillere giderlerdi.

Biz taşeron olarak Erbaa'da bir ev tutmuş, üç-dört kişi orada kalıyorduk. Artık şantiyede kalma dönemi bitmişti yani. Halamın oğlu İrfan ve İlyas amcamın oğlu Avni ile birlikte o evde kalıyorduk. Onlar da taşeronluk yapıyordu. Ben onlardan fazla kazanıyordum, az harcıyordum. Taşeronluk yanında, para işlerine de ben bakıyordum. Tabii delikanlılık yıllarımız; insan gezmek tozmak, eğlenmek istiyor. İrfan'la Avni gezer eğlenirlerdi. Sinemaya, tiyatroya giderlerdi. Eğlenmek için Erbaa'dan kalkıp Samsun'a giderlerdi. Bende bunlar yoktu. Erbaa'da çalıştığımız sürece oradan hiç ayrılmadım. Erbaa'dan Niksar'a, Tokat'a gittiğim olmuştu ama yine iş için.

Niksar'ın bir “Dönekse "si vardı, unutmak mümkün değil. Yol, döne döne Niksar'a inerdi. Korkunç bir yoldu ve orada ilerlerken yüreğiniz ağzınıza gelirdi.

Erbaa'da lokantaya, kahveye falan da gitmezdim. Zaten bir ahçımız vardı. Yemeği o yapardı. Ben, bazen Erbaa'daki sinemaya giderdim. Onun dışında, akşamlari yemeği yer yatardım. Sabahları en geç saat 05:00'de de kalkardım. Benimkisi öyle bir çalışmaydı. O delikanli yaşlarda bile hayatımda çalışmaktan başka birşey olmadı.

SİVAS GÜNLERİ VE İNSAN TANIMA

Erbaa'dan sonra Sivas'ta bir iş alınmıştı; dere islahı işi. Sivas'ta hem götürü işi yaptım hem de şantiyeyi yönettim. Yani idarecilik yaptım. Sivas'taki iş 2-3 yıl sürdü. Ancak ben, Sivas'ta 1 yıl kadar kaldım ve sonra askere gittim.

Erbaa ve Sivas, beni daha da olgunlaştırdı. Buralarda kendimi, insan tanıma konusunda yetiştirdim. Hangi işi yaparsanız yapın insanlarla çalışıyorsunuz. Çalıştığınız insanları, etrafınızdakileri, dostlarınızı doğru seçmeniz hayatta başarılı ve mutlu olmanız açısından son derece önemli. Size dost görünüp düşmanlık yapan, mesafeli göründüğü halde hiç kötülüğü dokunmayacak insanlar vardır. İnsan seçiminin bir okulu yok ki öğrenesiniz. Öyle olsa ne iyi olurdu. Ama belki de size hayatta en fazla gerekecek bu meziyeti, ancak hayatın içinde sürekli insanlarla içiçe olarak kazanabiliyorsunuz. Bir süre sonra kısa bir görüşmede bile insanlara not verebilecek hale geliyorsunuz. İşte ben bu yönümü Erbaa ve Sivas'ta geliştirdim. Oralarda çok sayıda insanla tanıştım. Herkesle görüşür konuşurdum. Asla insan ayırımı yapmazdım. Hiç bir zaman büyüklük taslamadım. İnsanlarla eşit konumda birlikte olabilmek, insanları tanıyabilmenin tek yoludur. Araya mesafeler, rütbeler, kademeler koyarsanız insanları doğru tanıyamazsınız. Bu da sizi insan ilişkilerinde hatalar yapmaya götürür. O hataların da iş hayatında büyük maliyetleri olur.

ASKERLİK

Sivas'taki iş iki-üç sene sürdü. Ama ben Sivas'ta o kadar kalmadım. Bir sene çalıştıktan sonra askere gittim.

İnsanlar, genellikle askerlik anılarını anlata anlata bitiremez. Askerde neler çektiklerini, nelere katlandıklarını, kimlerle arkadaşlık ettiklerini, komutanlarının kimler olduğunu saatlerce anlatırlar. Benim öyle fazla askerlik anım yok. Çok rahat bir askerlik yaptım. Hiç sıkıntı çekmedim. Çocukluğum Doğu'da, ilk gençliğim de şantiyelerde çalışarak geçtiğinden hanımevladı değildim. Zorluklara alışkındım. Askerlik hiç zor gelmedi. Zaten zor bir askerlik de yapmadım.

Acemiliğim Kütahya'da geçti. Altı aylık bir acemilik döneminden sonra da İstanbul'a sevkedildim. Jandarmaydım. O zamanlar İstanbul'un içinde jandarmalar, karakollarda polise yardımcı olarak çalışıyorlardı. Ben de askerliğimi Bakırköy Jandarma Karakolu'nda yaptım ve orada da bitirdim.

Askerlik yetmiş iki milletin kaynaştığı bir yerdir. Bu açıdan özellikle askerlik yaşına kadar bir hayat tecrübesi olmayan gençlerin ilk piştikleri, hayatı öğrendikleri ocaktır. Orada her türden insanı tanırsın. Memleketin dört bir yanından gelmiş yaşıtların sayesinde memleketi tanırsın. Daha önce hiç Doğu'yu görmemişsen ülkede başka dilde konuşanlar da olduğunu orada öğrenirsin. Memleketin eğitim düzeyini görürsün. Okuma yazma bilmeyen insanlar tanırsın. Oturmasını, kalkmasını, yürümesini bilmeyen, askere gitmeseydiniz belki yollarınızın asla kesişmeyeceği insanlarla arkadaşlık edersin. Sevsen de sevmesen de bazı insanlarla birlikte olursun; aynı yerde yemek yer, aynı yerde yatarsın. Kavgalar edersin. Dayak yersin ya da sen birilerini döversin. O yetmiş iki çeşit insan, otoritenin getirdiği bir bütünlük içinde bir arada olur.

O ortamın içine girdiğimde ben, daha ilk günden sivrildim. Torpilli falan değildim. Hiçbir tanıdığım yoktu. Herkes gibi sıradan bir er olarak gitmiştim askere. Ama daha önce edindiğim yaşam tecrübesi, açıkgöz ve becerikli oluşum Kütahya'da beni hemen öne çıkardı. Çevreme kısa sürede uyum sağladım ve kendimi sevdirdim.

Bu yüzden beni bölüğe yazıcı olarak aldılar. Bu sayede doğru dürüst eğitimlere de çıkmadım.

Benimle barışık olmayan bir astsubay vardı. Bana takmıştı ve üzerime üzerime gelirdi. Nedenini şimdi bilemiyorum. Mutlaka bir nedeni olmalı ama hatırlamıyorum. Belki de astsubayın benimle doğrudan hiçbir sorunu yoktu ama tabur komutanı beni çok sevdiği için bana ters gidiyordu. Tabur komutanıyla olan derdinin cefasını bana çektirmeye çalışıyordu. Birlikte olduğumuz zamanlarda, komutanın ondan çok benimle sohbet etmesi ona dokunuyordu belki. O astsubay, tabur komutanı olmadığı zaman cumartesi-pazar günleri bana nöbet yazardı. Binbaşının olmadığı zaman canıma okuyordu. Ama ben, onu binbaşıya şikayet etmiyordum. Tahmin ediyorum ki bana yaptıklarını binbaşıya anlatsam binbaşı onu çiğ çiğ yerdi.

Binbaşı tabur komutanımızdı ve beni çok sever, tutardı. Soyadını hatırlamıyorum ama adı Faik'di. Faik Binbaşı. Faik Binbaşı, muazzam bir adamdı. Benim organizasyon yeteneğimi, becerikliliğimi çok takdir ederdi. Zaman zaman benimle sohbet ederdi. "Keşke daha ilerisini okusaydın." derdi. Ben de "Komutanım, benimkisi hayat okuması. Bu da önemli. İnsanı çok daha fazla olgunlaştırıyor." derdim.

Yazıcılık yüzünden acemilikte pek arkadaşım olmadı. Kendimi yazıcı odasına kapatıyordum. Bu işime de geliyordu. Bu yüzden acemilik dönemimden aklımda kalan kimse yoktur. O günlerden hatırladığım bir tek o astsubay ile Faik Binbaşı var.

BAKIRKÖY JANDARMA KARAKOLU

Bakırköy Karakolu'nda geçen günlerim askerlik bile sayılmaz. Karakoldayken üniforma giymedim. Sivil giyinirdim. Elimde bir çanta akşama kadar dolaşırdım. Evrak götürür getirirdim. Günlük vakaları, evrakları adliye ya da emniyete götürürdüm. Bazen sabah saat 08:00'de çıkardım, gece 11:00, 12:00'de döndüğüm olurdu.

O zamanlar İstanbul hızla gecekondulaşıyordu. Muazzam göç alıyordu Anadolu'dan. Zeytinburnu'nda gecekondulaşma yüzünden olaylar oluyordu. Ben oralara gidip geziyordum. Elde çanta sivil dolaşıyordum. Bu yüzden çoğu beni sivil takipten, MİT'ten sanıyordu. Bu kadar rahattı askerliğim.

Sabah çıkıp işlerimi bitirdikten sonra bizimkilerin yazıhanesine gider otururdum. Yani askerlikte bile bir taraftan işleri takip ederdim. İstanbul'da tanıdıklar, akrabalar vardı. Onlara giderdim, gezerdim.

O yaşlarda insan tabii yaşamak, eğlenmek, hovardalık yapmak istiyor. Kimin aklından geçmez? Düşünmedim diyen yalan söyler. Benim de aklımdan geçiyordu; gezeyim, tozayım, eğleneyim. Ama o yaşta İstanbul'da, o kadar rahat askerlik yaparken ve boşken bile bunlara vakit harcamadım. Vakit de, para da harcamadım. Ben hakikaten aileme çok düşkün bir insandım. Şimdi de öyleyim. O zaman, bir yerde 10 kuruş harcayacak olsam "Bunu burada yemeyeyim de götürüp eve vereyim." ya da "Kardeşlerimle beraber yiyeyim." diye düşünürdüm. Hiçbir zaman "ben" diye düşünmedim, öyle yaşamadım. Hep "biz" diye düşündüm.

Ben askerdeyken Erol Sivas'taydı. Benden sonra Sivas'a gitmişti. Muhasebe işine bakıyordu oranın. Ben askerden geldim, o Çanakkale'ye askere gitti. Ben gençliğimin tadını çıkaramasam da Erol çıkardı biraz.

AHIRI KENDİME EV YAPTIM

Biz; Ali Rıza Ağabey'in kardeşleri, diğer amcamın çocukları, halamın çocukları, Ziya amcamın kaynı, hepimiz aynı dönemde aynı işleri yaparak atıldık hayata. Beni onlardan ayıran en önemli özellik, belki de tek fark, delikanlılık yaşlarında bile işten başka birşey düşünmememdi. Onlar iş biter bitmez gezmeye tozmaya, parklara kız tavlamaya falan giderler, ben işte kalır, çalışmaya devam ederdim. Bu yüzden benim hanemde zarar diye birşey hiç yazmazdı. Gece gündüz uyumaz çalışırsan, paranı çarçur etmezsen niye zarar edeceksin? O yüzden ben askere gidene kadar da iyi para kazandim, iyi para biriktirdim, askerden sonra da.

Ben askerdeyken Ali Rıza Ağabeyler Çanakkale Ovası sulama inşaatını almışlardı. Orada da bataklık kurutma işleri almışlardı. Kumkale Ovası'nın kurutma işini almışlardı. Ben askerlik biter bitmez doğru oraya gittim. Onlardan götürü işler istedim. Kanallar açıyorlar, taşeronlara iş veriyorlardı. "O işleri ben yapacağım." dedim. Kararlıyım, ovaya çadır kurup çalışacağım.

Bataklık... Sivrisinekler rahat vermiyor. Çadırda durulacak gibi değil. "Köyde bir ev tutayım." dedim. Fakat köylüler bekar diye ev vermiyorlar. Sonunda adamın birini kandırdım. Ahırını ev olarak kiraladım. Adam parayı görünce bekar mekar dinlemedi; hayvanları çıkardı ahırı bana ev olarak kiraladı. Hayvanlar çıktı ama içerisi nasıl kokuyor. Duramıyorsun. O koku, aldı beni Ardahan'daki tezekli günlerimize götürdü. Bu yüzden kokudan yılıp kaçmadım. Tam onbeş-yirmi gün, belki bir ay havalandırdım ahırı. İçeriye bir güzel badana yaptım, düzenledim. Tabii, kokunun tamamen çıkması mümkün değil. Kim içeri girse burnunu tutuyordu. Ben o kokuyu onbeş dakika kadar alıyordum sonra alışıyordum, esans gibi geliyordu.

1957, 1958-59 yıllarında iki yıl orada çalıştım. İyi para kazandım.

O yıllarda Türkiye'de siyasal hayat da ciddi çalkantılar içine girmişti. Demokrat Parti (DP) iktidardaydı ama ona karşı gösteriler oluyordu. Askerle tepkisi vardı. İsmet İnönü'nün Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ile Adnan Menderes'in DP'si arasında büyük bir gerilim vardı ve bu gerilim her geçen gün tırmanıyordu. Ben sürekli şantiyelerdeydim, arazideydim, siyasi gerilimlerden uzaktım. Ama 1960'lara gelindiğine köy kahveleri bile ayrılmıştı. CHP'liler başka, DP'liler başka kahvelere

gider olmuşlardı. CHPDP çizgisinde bölünen aileler bile vardı. Bu yüzden kavgalar oluyordu, insanlar birbirleriyle konuşmuyorlardı. Ben ise sadece işle ilgiliydim, işlere gömülmüştüm ve siyasetin çok dışındaydım.

ALİ RIZA ÇARMIKLI ORTAKLIK TEKLİF EDİYOR

Ali Rıza Ağabey bendeki hırsı, çalışma azmini ve iş disiplinini görüyordu. Bir gün beni çağırdı. "Ben artık yoruldum. Şantiyelere gidemeyeceğim. Sen, ben ve Muammer ortak bir şirket kuralım." dedi. Muammer de amcamın oğlu. Ali Rıza Ağabey'in küçüğü. Ben "Tamam" dedim. Böylece üçümüz ortak bir şirket kurduk ve ilk kez benim bir şirketim olmuş oldu.

Ortak şirketimiz kurulmuştu ama iş alamıyorduk. Daha önce Samsun'da Ali Rıza Çarmıklı'nın almış olduğu bir kolej inşaatı vardı. Samsun'un tepesinde, henüz etrafta hiç bir şeyin olmadığı bir yerde, devlet hastanesinin, sigorta hastanesinin üzerinde bir yerde okul inşaa ediyoruz. Sene 1959. Ben kalktım o inşaatın başına gittim.

Samsun'da inşaatın bütün işlerine ben bakıyordum. Bir yandan işlere koşturuyor, bir yandan da muhasebeye bakıyordum. O zaman ilk kez annemi de yanıma aldım. O da Samsun'a gelip benimle oturmaya başladı. Ben Samsun'da 1 yıl kadar kaldım. 1960 İhtilali, biz kolej inşaatını yaparken oldu.

27 MAYIS İHTİLALİ

İnşaatla uğraşıyoruz ama herkes gibi biz de memleketteki gerilimin farkındayız. Kulağımız radyoda, ajans haberlerini kaçırmamaya çalışıyoruz. Ben sabahları yine çok erken kalkıyorum. 27 Mayıs 1960 günü sabahın erken saatinde ajans haberlerinden ordunun yönetime el koyduğunu öğrendim. Türkiye'deki pek çok insan gibi Alparslan Türkeş'in sesini ben de o gün ilk kez duydum. Milli Birlik Komitesi'nin bir üyesi olarak ordunun yönetime el koyduğunu radyodan o duyurmuştu. Sonra tutuklamalar başladı. DP'liler tutuklanıyordu. Başbakan Adnan Menderes, hükümet üyeleri ve çok sayıda DP'li tutuklanıp Yassıada'ya götürüldü. Sonrası malum; Yassiada yargılamaları 15 Eylül 1961'de bitti. DP'liler mahkeme sonuçlanıncaya kadar Ada Hapishanesi'nde tutuldular. Ben iki kez duruşmaları izlemek için Yassıada'ya gittim. İçim kan ağlayarak izledim orada yaşananları. Sonunda, o yargılamalar asla tamir edilemeyecek bir kararla neticelendi: Başbakan Menderes ile bakanları Fatin Rüştü Zorlu ve Tansu Polatkan Yassıada'da idam edildiler.

O idamların Türkiye'ye büyük zararı olduğunu düşünüyorum. İdamların Türk siyasi hayatında açtığı yaranın acıları, ne yazık ki bugün bile hissediliyor. Sadece siyasi değil ekonomik hayat da 27 Mayıs darbesinden yara almıştı diye düşünüyorum. Zaten siyasi krizlerin ve darbelerin ekonomiye hiçbir zaman yararı olmaz. Tersine büyük zararları olur. Türkiye çok partili hayata adım attığı 1950 yılından bu yana sık sık siyasi krizler yaşadı. Bu, bizimkisi gibi, demokrasi geleneği çok eskilere gitmeyen genç bir cumhuriyette normal karşılanabilir. Ama her krizin ülkeye bir sosyal ve ekonomik maliyeti oluyor. Siyasi krizler ve darbeler, ekonomin küçülmesine, milli gelirin azalmasına yol açıyor. İnsanların beklentilerinde, öngörülerinde ciddi sarsıntılar ve değişiklikler oluyor. Toplumun yatırım, tüketim ve harcama kararları önemli ölçüde değişiyor. Bu yüzden siyasi krizlerden ve darbelerden uzak, istikrarlı bir politik ortam ve sürekliliği olan hükümetler her zaman iş dünyasının yararına oluyor. Dolayısıyla memleketin kalkınması ve daha ileri gitmesi de kolay oluyor.

İHTİLALLER EKONOMİYİ DE VURUYOR

Türkiye çok partili hayata geçmeden bir yıl önce, 1949'da, kişi başına düşen milli gelirimiz sadece 158.5 dolardı. O rakamlara bakılırsa bugün nereden nereye geldiğimiz çok daha iyi anlaşılır. 1949'dan 1959'a kadar, on yıl içerisinde milli gelirimiz üç buçuk kat kadar artmıştı. İhtilalden bir yıl önce Türkiye'nin kişi başına milli geliri 584 dolara çıkmıştı. İhtilal'den bir yıl sonra ise 194 dolara düştü. Aynı tür ekonomik gelişmeler, 1971 ve 1980 ihtilalleri sonrasında da görüldü. 1970'de kişi başına milli gelirimiz 539 dolarken 1971'de 476 dolara geriledi. Onca olumsuzluğun ve çatışmanın yaşandığı 1980 öncesi kişi başına düşen milli gelir 1877 dolarken 1980'de 1540 dolara düşmüştür.

yazık ki her ülkede siyasal krizler yaşanıyor. Ama ekonomik hayattaki tecrübelerimin bana öğrettiği, bu krizleri ne kadar az sarsıntıyla atlatırsak memlekete çıkan toplumsal ve ekonomik maliyetin de o kadar az olduğudur. Benim şahsi işlerim açısından 60 ihtilali sonrasında olumsuz bir gelişme olmadı. Tersine yeni yeni işler alarak daha da geliştik. Ama yine de memleketin geneli açısından siyasi krizlerin ve ihtilallerin ne kadar zararlı olduğunu söylemem gerek.

1960 İhtilali olduktan sonra, biz Samsun'dan İstanbul'a geçtik. Annemi, kız kardeşlerimi kısacası bütün aileyi alıp İstanbul'a gittim. İstanbul'da bir kooperatif işi aldik. Maltepe'de askerî bir kooperatif yaptık. Yaklaşık bir yıl kadar da o işin başında bulundum.

ORTAKLIK ÇATIRDIYOR

Ali Rıza Ağabey, Muammer ve benim ortak olarak kurduğumuz şirket ilk işini daha sonra aldı. Sarmısaklı Ovası'nın sulama işini, o şirket adına aldık. Şirket adına iş alınca şirketin makineleri falan da oldu. Makineler aldık, diğer şirket demirbaşlarını aldık. Kısacası, yavaş yavaş gerçek anlamda bir şirket ortaya çıkmaya başladı.

Ali Rıza Ağabey, daha şirket kurulmadan "Artık ben yoruldum. Şantiyelere gidemeyeceğim." demişti. Bunu hepimiz kabul etmiştik. Müteahhitlik belgesine sahip olan da oydu. Onun İstanbul'da kalması doğaldı. Ancak Sarmısakli Ovası'nda çalışırken, (daha sonra da Eleşkirt Ovası birinci kısım sulama işini almıştık) aramızda sorunlar çıkmaya başladı. Koşturan hep bendim. Sorun buradan çıktı.

Amcaoğullarıydık, Ali Rıza Ağabey büyüğümüzdü ve ona saygı duyuyorduk ama aramızda anlaşmazlıklar da çıkmaya başlamıştı. Ali Rıza Ağabey başımızda bulunmasına rağmen bir türlü aramızda tam bir uyum sağlayamamıştık.

Bir gün, Muammer'in evinde aldığımız bir sulama işini konuşuyorduk. Muammer'in kayınpederi de vardı. Kayınpederi, o da şimdi rahmetli oldu, mühendisti ve konuşmalarımıza o da katılıyordu. O gün, orada, ben ortaklığı daha fazla sürdürmenin aile ilişkilerimizi örseleyeceğini, dostluğumuzu sarsacağını hissettim. "Ayrılıyorum" deyip işi bıraktım.

Sonra Ali Rıza Ağabey'e mektup yazdım. "Ben ortaklıktan ayrılıyorum. Lütfen, beni şirketten ayırın." dedim. 1963'ün sonuna doğru bizim ortaklığımız da bitti.

NUROL'UN TEMELLERİ ATILIYOR

Yaşanan hiçbir şey boşuna yaşanmıyor. İnsan her olaydan bir ders alıyor, birşeyler öğreniyor. Şirket olmanın avantajlarını, uyumun ve uyumlu çalışmanın bir şirkete kazandıracaklarını, ortakları ve çalışanları arasında uyumun olmadığı bir şirkette ise sorunların kanser gibi hızla yayılıp bütün bünyeyi saracağını bizzat yaşayarak öğreniyorsun.

Bir işyerinde veya şirkette ortaklar veya çalışanlar arasında uyum yoksa, onlar birbirlerine güvenemiyor, rahatlıkla arkalarını dönemiyorlarsa başarı da imkansız. Ben zaman içinde bütün bunları görerek ve yaşayarak kavrıyordum. O uyumu ve güveni, kardeşlerimle birlikte mükemmel olarak yakalayacağımızı biliyordum. O güne kadar yaşadıklarım ve yaptıklarım, artık bana kendi ayaklarım üzerinde durabileceğimi de göstermişti. Zaten kendime güvenim her zaman yüksekti.

Böylece 1964'te gidip kendi başıma, Nurettin Çarmıklı olarak iş aldım. İki yılda bitirilecek o işi, bir yılda bitirdim. Ondan sonra bana ikinci bir iş daha verdiler. Bunu üzerine ben de Erol'a "Bir ortak şirket kuralım." dedim. Şirket kurarken Ali Rıza Ağabey'de vardı. Ortak değildi ama teminat mektubu alırken ya da başka bazı işlerde bize yardımcı oluyordu. Biz de ona kazandığımız paradan bir pay veriyorduk. Helali hoş olsun. Yattığı yer nur içinde olsun. Biz kazandık, ona da verdik. Ama o bize çok yerde öncülük yaptı, destek oldu. Bugünkü duruma gelmemizde büyük rol oynadı.

Doğu'nun zor koşullarında büyümüştüm. Kendime güveniyordum, çalışkandım, gözüm de karaydı. Nerede iş olsa gider yapardım. Ben gidip Ağrı'dan iş aldım. Eleşkirt'te sulama işi aldım. Eleşkirt'teki işimiz, iki üç yıl sürdü. Ben iki yıl boyunca Eleşkirt'te kaldım. Eleşkirt işiyle birlikte çocukluğumun Doğusu'na geri dönmüş oldum.

ELEŞKİRT GÜNLERİ

Eleşkirt; Ağrı'nın batısında, il merkezine 35 kilometre mesafede, 1.900 metre rakımlı bir ilçeydi. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Eleşkirt'in merkezi, bugünkü Toprakkale köyündeymiş. 1926 yılında İran transit yolunun geçtiği bugünkü yerine taşınmış şehir. Şehrin çok eski yıllarda Zidikan olan adı, sonraları Varaşkent ve Alaşkirt olmuş ve söylene söylene bugünkü Eleşkirt halini almış. Eleşkirt'in arazisinin yüzde 30'u dağlık, yüzde 20'si de kıraçtı. Yüzde 50'si ise Eleşkirt ve Şeryan çaylarının geçtiği, adını da bu çaylardan alarak Şeryan ya da Eleşkirt ovası denen verimli topr lardan oluşuyordu. Bizim işimiz işte bu ovadaydı.

Eleşkirt halkının yüzde 90'ı Kürt'tü. Yüzde 10'u ise 1933-34 yıllarında buraya yerleştirilen Ahıska ve Kafkas muhacirleriydi. Yörenin ekonomik koşulları kötüydü. Halk, tarım ve hayvancılıkla uğraşıyordu. Şeker pancarı, buğday ve arpa yetiştiriyorlardı. Yollar bugünkülerle kıyaslanır gibi değildi. Eleşkirt'te bugün bile birkaç marangoz atölyesi ve un değirmeninden başka "sanayi" denilecek birşey olmadığı düşünülürse, o zamanın koşulları daha iyi anlaşılır.

O zaman, şimdi yaşanan türden bir Kürt-Türk gerilimi yoktu. Böyle çatışmalar yoktu. Ama yine de yerli halk, dışardan gelenlere çok iyi bakmıyordu. Yabancılara zorluk çıkarıyorlardı. "Senin araban benim köyümden geçmesin. Senin adamların benim köyümden geçmesin. Arsamda iş yapma." gibi sorunlar çıkıyordu. Bir köyün yanında şantiye kuruyorsun, arabalarını köyden geçirmiyorlar. Köyden parasıyla ekmek alamıyorsun. Civar yörelerden ekmek getirip karnımızı doyurmaya çalıştığımız olmuştur.

Böyle engeller çıkarıyorlardı. Orada aşiret ilişkileri hakimdi. Vatandaşı fişekleyen mutlaka birileri vardı. Aşiretler hakimdi. Ben onlardan kuşkulanıyordum. Aslında, bıraksalar işimizi yapsak bundan onlar faydalanacaktı. Sulama yapabilseler üç beş kuruş daha fazla kazanacaklar. Bunlari hiç düşünmeyip sürekli bize sorun çıkarıyorlardı. Neyse sonra işleri yoluna koydum. Arayı düzelttim.

ELEŞKİRT'TE KÜRT OLDUM

Ardahan'da büyümemiş olsaydım belki de orada iş yapamazdım. Kürt olmayanı rahat çalıştırmıyorlardı. Ben de ne zaman Türklük, Kürtlük konuları açılsa, "Gidin başımdan" diyordum, "Biz de Kürdüz. Benim babamı Dersim'den sürdüler. Kürtçeyi unuttum, konuşamıyorum ama Kürtlük benim içimde." diyordum. Erzurum'da veteriner müdürü olan Avşarlar'dan bir Kürt arkadaşım vardı. Asım Avşar. Gittim, onu yanıma getirdim. "Asım" dedim, "Ne olur köye gel. Şunlarla Kürtçe konuş. Akrabam olduğunu söyle. Birşeyler yap, köylüleri inandır." O da kırmayıp geldi, konuştu. "Amcamın oğludur." dedi. "Bunlar soyadlarını değiştirdiler. Soyadlarımız farklı ama amcaoğluyuz." dedi. Ondan sonra Eleşkirt'te yollar bana açıldı.

İnşaat işi zor iştir. Hangi iş olursa olsun vatandaşla iyi ilişkilerin olmazsa iş yapamazsın. Bırakın Eleşkirt gibi o zaman eşkiyanın olduğu bir yeri, Ankara'da ya da İstanbul'da şehrin göbeğinde inşaat yapsan komşularla iyi münasebet içinde olacaksın. Münasebetlerin iyi olmazsa sürekli engellerle karşılaşırsın. Bunun dışında zevkli iştir inşaatcılık. Zevki şuradadır. İş bittiğinde arkanda bıraktığın eseri görürsün. Ona bakar büyük bir haz duyarsın.

Ben Eleşkirt'teki işlerimi bitirdim. Bitirmesine bitirdim ama orada az macera da yaşamadım. Çalıştırılmadığım oldu, kovulduğum oldu, dayak yediğim oldu. Yine de işi o koşullarda yapıp teslim ettim.

ŞEYHİN ELİNİ ÖPMEDİM, ŞANTİYEDE DAYAK YEDİM

Bir gece, Eleşkirt'te şantiye binasında oturuyoruz. İki de bekçimiz var şantiyede. Masada mühendisle beraber oturuyorduk, hesaplara bakıyorduk. Mühendis Orhan Bey vardı. Ben şantiyede olmasam, korkudan kimse şantiyede kalmıyordu. Elektrikler gece bir saatten sonra kesiliyordu. O gün bayağı erken kesildi. Jeneratörümüz de arıza yapmıştı. Bekçilerden biri aynı zamanda çayımızı yapıyordu. Ona dedik ki, "Bi çay yap, getir de dinlenelim." Bir süre sonra odaya birileri girdi. Ben çaycı gelmiştir diye bakmadım bile. Mühendis, yabancı olduğunu görüp benden daha atik davrandı. Masanın altına girdi. İçeri girenler ikimize birden giriştiler. Yer misin, yemez misin? Nasıl vuruyorlar. Allah yaratmış demiyorlar. Mühendis, masanın altına olduğu için daha az darbe aldı. Ben dayaktan, yumruklardan bir türlü doğrulamıyorum. Zaten fırsat bulup ayağa kalkınca adamlar kaçtı. Ama kaçana kadar beni fena benzettiler. Her yerim morardı, davul gibi şişti.

O adamlar kimdi? O gece niye geldiler? İki bekçiyi bağlayıp şantiyeye girmek kolay iş değil. Bunu nasıl ve niye yaptılar? Soru çok ama kesin cevabını veremiyoruz tabii. O gece bir faili meçhule kurban gittik yani.

Ben kafamdan olayın sorumlusunu buluyorum ama birşey kanıtlamama imkan yok. Kanıtlasam da yapabileceğim fazla birşey yok. O olaydan bir gün önce, aşiret önde gelenlerinden biri olan yörenin şeyhi belediye başkanının evine gelmişti. Selahattin diye bir belediye reisi vardı. Telefon açtı. "Nurettin, buyur sen de gel. Şehirden misafirlerimiz var. Bunlar büyük adamlar, önemli adamlar. Gel. Hem de tanışmış olursun." dedi. Ben gitmek istemedim. "İşim var." falan dedim. Ama bahane. "İçimden, başlarım şeybinden, meyhin "diyorum. Neyse daha sonra kaymakam telefon açtı. Kaymakam Cahit Gündüz Bey vardı. Ara sıra birlikte oturur, sohbet ederdik. "Nurettinciğim, haydi gel." dedi. "Bana da gelmem için ısrar ediyorlar. Sen gidersen ben de giderim. Yoksa gitmem. Bu kadar ısrara karşı gitmememiz boş olmaz. Ne olur, gel gidelim." dedi. Ben de "Peki" dedim. Biz kaymakamla beraber kalktık gittik Reis'in evine.

Şeyh gelmiş, belediye reisinin evinde oturuyor. İçeri giren doğru gidip

elini öpüyor. İnanmazsınız, gözümün önünde kaymakam bile gitti elini öptü. O ortamı yaşamak inanılmaz zor, kötü birşey. Orada adamın ayağını öpüp cebine para koyanı gördüm ben. Parayı koyanda beş kuruşa muhtaç. Yine de ayak öpüp şeyhin cebine para koyuyor.

Sıra bana geldi. Şeyh elini şöyle bir uzattı, burnuma doğru. Resmen "Al da öp" diyor. Ben elini tuttum. Sıktim, bıraktım. Tatsız bir hava oldu. Zaten belediye başkanı da Şeyh'in bana içerlediğini söyledi. Ertesi gün de biz dayağı yedik. Artık siz neye yorarsanız yorun!

ACAR PALAS OTELİ

Böyle olaylar yaşayınca Eleşkirt'i unutmak tabii mümkün değil. Ben Eleşkirt'e ilk geldiğimde orada kalacak hiçbir yer yoktu. Bir tek otel yoktu. Bu yüzden biz kalmak için Ağrı'ya gittik. Orada Acar Palas isminde bir otel vardı. O zamanın koşullarında çok güzel bir oteldi. Sahibi Ağrı'nın zenginlerinden, ağalarından Sebahattin Acarbay. O zamanda Ağrı'ya kaloriferli otel yapmış. Büyük lüks. Biz altı-yedi kişilik bir ekibiz. Mühendisler, topograflar var. Hep beraber doğru Acar Palas'a gittik biz. Zaten başka kalacak doğru dürüst bir yer de yok.

Akşam olmuş, hava kararmış. Biz zor durumdayız. Otelin sahibi Sebahattin Bey bize yer vermiyor. Bütün odalar boş, adam bize oda vermiyor. "Gidin kardeşim." diyor. "Ben müteahhitlere yer vermiyorum." diyor. "Beyefendi, nasıl vermezsiniz? Biz buraya gelmişiz. Kalmaya mecburuz. Nereye gidelim?" "Nereye giderseniz gidin. "Size yer vermiyorum." diyor, başka birşey demiyor. Aşağıdan alıyorum yok. Yukarıdan alıyorum, yok. Hava iyice elekriklendi. Hepimiz gerildik. Altı-yedi kişilik ekip, Eleşkirt'te kalacak yer yok diye Ağrı'ya gelmişiz, bizi otele almıyorlar. "Yahu neden?" "Müteahhitsiniz." Biz, "Bize yer vermeye mecbursun." diyoruz. O, "Vermiyorum baba, çekin gidin." diyor.

Herşey tam kontroldan çıkacakken Sebahattin Bey'in ağabeyi geldi. Hukukçuymuş. Avukat Cevdet Kethudaoğlu. Soyadları farklı ama öz kardeşler. Cevdet Bey çok kibar bir adam. Koluma girip beni otelin dışına çıkardı. Sakinleştirdi. Dönüp kardeşiyle falan da konuştu. Bizi otele aldılar. Biz otele girdik ama otelin sahibi yerinde değil. Sinirlenmiş, çekmiş gitmiş.

Sonradan öğrendik: Sebahattin Bey Ağrı'nın en zenginlerinden. Çok da hayırsever bir adam. Herkese yardım ediyor. Ama yaptığı yardımları anlatmayı da seviyor. Dışarı çıkıp "Şuna şu kadar verdim, buna bu kadar verdim." diye anlatıp övünüyor. Bu oteli de ihtiyacı olduğundan yaptırmamış. Ağrı'ya bir hizmet olsun, gelen yabancıya mahcup olmayalım diye, biraz da kendine nam olsun diye yaptırmış. Çok güzel bir otel olmuş.

Bir gün bu otele bir müteahhit geliyor. Bakıyor ki, Sebahattin Bey'de para çok, bunu dolandırmayı kafasına koyuyor. Sebahattin Bey

aşağıda otururken bizim müteahhit bunun yanına iniyor, sürekli yanından telefon açıyor. Telefonda ha babam para yağdırıyor. "150 bini şuraya çıkarın", "100 bini oraya gönderin", "Falancaya 10 bin verin". Sürekli bu tarz konuşmalar. Bir gün iki gün değil, günlerce bunu yapıyor. Bu konuşmalara kulak misafiri olurken bizim Sebahattin Bey'in gözleri fal taşı gibi açılıyor. "Yahu" diyor, "Memlekette ne zengin adamlar var. Ben kendimi zengin sanıyordum ama benden zenginleri de varmış".

Biz Sebahattin Bey'le sonradan çok samimi olduk. Bunları aynen hep kendisi anlattı. "Adam telefonda öyle sağa sola para yağdırırken." dedi, "Ben içimden diyordum ki bu herif paraya bir sıkışsa. Sıkışıp benden istese de ben de buna yardım etsem. "Uyanık müteahhit aslında Sebahattin Bey'i çözmüş. Onun böyle düşüneceğini biliyor. Bir gün, herhalde Sebahattin Bey'in kıvama geldiğini hissedince bu yine telefona iniyor. Başlıyor karşı tarafla konuşmaya. "Derhal" diyor, "Bana 50 bin lira gönderin. Acil paraya ihtiyacım var". Karşıda kimse var mı? Varsa ne diyor, bilmiyoruz. Bu başlıyor bağırmaya. "Yahu, nasıl olmaz. Hemen bulun o parayı. O kadar para içinde beni burada 50 bin lira için rezil etmeyin." Adam böyle bağırıp çağırıyor. Sonra, hiddetle "Ben anlamam, parayı hemen gönderin." deyip telefonu kapatıyor.

Sebahattin Bey fırsatı kaçırır mı? "Beyefendi" diyor. "50 bin lira için sıkıntıya girmeyin. Ben size o parayı taktim edeyim. Gelince siz bana verirsiniz". Adam, "Olur mu?" falan deyip biraz nazlanıyor. Bizimki ısrar ediyor. Neyse müteahhit bundan 50 bini alıyor. 50 bin de az para değil o zaman. Büyük para. Sebahattin Bey "Adam milyonlarla oynuyor ama benim parama muhtaç oldu." diye keyiflenirken müteahhit tası tarağı toplayıp gidiyor. Ondan sonra koyduysan bul. Müteahhitin Ankara'da adresini buluyor. Ankara'ya gidip arıyor ama bir sekreterden başka kimseye ulaşamıyor. Hiçbir şey alamadan geri dönüyor ve "Bundan sonra müteahhite bokumu bile vermem." diye yemin ediyor. İşte o olaydan sonra karşısına çıkan ilk müteahhit de ben oluyorum.

AĞRI'DA SİNEMA KEYFİ

Eleşkirt'te çalışırken Savcı Bey israr ederdi, bazen birlikte Ağrı'ya giderdik. O zaman Eleşkirt'te sinema yoktu. Şimdi olduğunu da sanmıyorum. Neyse bir gün Savci Bey'le sinemaya gittik Ağrı'ya. Girdik oturduk. Millet nasıl çekirdek çıtlatıyor. Hem film izliyorlar hem çekirdek çıtlatıyorlar. İçerde fena halde ağır bir koku var. Resmen ayak kokuyor. Tezeğin içinde yatıyorum, o kokuya dayanıyorum ama buna dayanamadım. Savci Bey'e "Arkadaş, gel çıkalım. Biraz yürüyelim. Hava alalım." dedim. "Peki" dedi. Biz filmin yarısında çıktık. Biz çıkarken adamlardan biri söylendi: "Hele babo, adamlara bah" dedi. "Medeniyet, filim görmemişler ki, ortasında çıbıyirler."

Bu da tatlı bir anıdır benim için. Belki de ondan sonra bir daha sinemaya hiç gidemedim. Bu eksiklik tabii. Sinemaya veya tiyatroya gitmek, sanatsal etkinlikleri izlemek insanı zenginleştiriyor. Dünyaya bakışını değiştiriyor. Hayattan daha fazla, daha başka bir tad almaya başlıyorsunuz. Oysa ben, kendimi çalışmaya vermekten bunlara vakit ayıramadım. Kendime vakit ayıramadım aslında. Geriye dönüp baktığımda, hayatta pişman olduğun tek şey ne sorusuna verdiğim cevap şu: Kendime vakit ayıramamak. Eşime, çocuklarıma vakit ayıramamak. Bunun telafisi de mümkün değil. Hayatta herşeyin bir maliyeti, bir bedeli oluyor. Benim işteki başarılarımın maliyeti kendimden, eşimden ve çocuklarımdan çalmak oldu. Onların zamanını çalmak oldu. Onlardan ve dolayısıyla kendimden çaldığım zamanı ne kadar yerine koymak istesem de bu imkansız. Başka türlüsü mümkün müydü? Olduğunu da sanmıyorum. Benim yapımda ve koşullarımda bir insanın önünde çalışmaktan başka seçenek yoktu. Seçenek yoktu derken buna mecburdum demek istemiyorum. Benimle beraber başlayan, benimle çalışıp aynı işi yapan arkadaşlarım, amca ve hala oğullarım kendilerine daha fazla zaman ayırmayı seçebildiler. Beni çalışmaya zorlayan benim dışımda kimse yoktu. Benim yapım buydu ve çok çalışmayı kendim seçtim.

DOĞU'DAN BATI'YA

Eleşkirt'ten sonra Aydın'a geçtim. 1966 yılında. Aydın Sanayi Sitesi inşaatını aldık ve o NUROL olarak yaptığımız ilk işti. Daha önce ben Nurettin Çarmıklı olarak çalışıyordum. Aydın'da üç senelik işi, 1.5 yılda yapıp teslim ettik. İşin hiç başından ayrılmadan çalıştım.

Muazzam bir başarıyla tamamladık işi.

Ağrı'dan Aydın'a geçince aradaki farkı görüyorsunuz. Türkiye'nin doğusu ile batısı arasındaki farkı net bir şekilde anlıyorsunuz. Fark o kadar büyük ki. Uçurum. O günden bugüne memleket çok ilerledi ama doğu ile batı arasındaki uç umu kapatamadık. Bir tarafta insanlar müreffeh bir hayat yaşıyor, öbür tarafta sadece sıkıntı var. O zaman durum aynen buydu. Ağrı'dan Aydın'a geçince bu bütün çıplaklığı ile görünüyor.

Tabiat bile eşit davranmamış. İklim koşulları, maddi koşullar, insan yapısı; herşey Doğu'nun aleyhine. Bir tarafta ne eksen yetişiyor, insanlar rahatlıkla geçiniyor; diğer tarafta ne kadar çalışsa acından ölüyor. Yine de Doğu'nun, Doğu insanının kaderini değiştirebilecek bir tek şey var: çalışmak. Ama oranın yapısı, onları öyle kaderci yapmış ki tembelleşmişler. Hayatlarını, hayvanlarının yaşam ritmine uydurmuşlar. Mayısta hayvanlar dışarı çıkıyorlar, yayılmak için. İnsanlar da onlarla beraber çıkıyorlar. Eylüle kadar biraz hareket ediyorlar. Eylül 15-20 dediği zaman hayvanlar içeri girer. İnsanlar da onlarla beraber eve kapanıyor. Bir tarafta kalorifer var, diğer taraftaki ısınmasını da hayvanlara bağlamış. Oturduğu yeri hayvan pisliğiyle ısıtıyor, tezek yakıyor.

İnsanlar tabii eşit doğuyorlar ama içinde bulunduklari ortam, coğrafi yapı, toplumsal koşullar onların karakterini yoğuruyor. Şekillendiriyor. Sonra bu karakter, nesilden nesile de aktarılıyor. Karadeniz'in, Marmara'nın insanı başka, Güney'in, Doğu'nun insanı başka oluyor. Ben, Doğu insanında o zaman gördüğüm çalışma isteksizliğini, tembelliği oranın koşullarına bağlıyorum. Şeyhlik, şıhlık, ağalık düzenine bağlıyorum. Osmanli zamanından devraldığımız bu düzen, orada cumhuriyetle de devam etti. Cumhuriyet o düzeni yıkamadı. Bölgeye pekçok yatırım yapıldı, cumhuriyet hükümetlerinin hepsi de bölgenin kalkınması için bir çaba sarfetti. Ancak ağalar, şıhlar, şeyhler insanların gözlerinin açılmasını, kendi çıkarlarının nerede olduğunu görmelerini istemediler. Doğu'da bir köylü, hiçbir zaman kendi için çalışırsa neler kazanacağının farkına varamadı. Ağalar boğaz tokluğuna çalıştırdılar. Şıhlar, şeyhler okumalarını, bilinçlenmelerini istemediler. Ağalarla el ele insanların cehaletinden beslendiler. Yıllar yılı, canı çıkana kadar da çalışsa eline birşey geçmediğini gören Doğu köylüsü, bunu kader sandı. Çalışmamaya, boş oturmaya başladı. Çalışsam da değişen birşey olmuyor dedi. Osmanlı oraları ağalarla, şıhlarla, şeyhlerle idare etmiş. Adamın birine sen buranın ağasısın, idare et demiş. O da insanlara göz açtırmamış. Sadece eziyet etmiş. Cumhuriyet, birşeyler yapmaya çalışsa da, o eski

yapıyı ortadan kaldıramamış. Bana göre sorunların temelinde bunlar var.

YOLALTI VE YOLÜSTÜ

İnsan karakterinin çevreyi nasıl etkilediğini, mevcut koşulları nasıl değiştirebildiğini yine çok çarpıcı bir şekilde Eleşkirt'te gördüm. Orada, Ağrı'ya giderken Yolalti ve Yolüstü diye iki mahalle vardı. Aynı yerde iki mahalle. Aralarında sadece bir yol var. İklim aynı, koşullar aynı, imkanlar aynı, iş ve işsizlik durumu aynı. Yolüstü'nde evler düzgün. Kapısı penceresi düzgün. Evlerde düzgün sobalar yanıyor. Evlerin önüne bahçeler yapmışlar. Bahçelerle uğraşıyorlar. Sebze yetiştiriyorlar. Eylül ayında o bahçelerden taze domates yiyorsun. Salatalık yiyorsun. Yol altında ise durum tamamen farklı; derme çatma taş duvarlı evler var. Ne kapıları kapıya benziyor, ne pencereleri pencereye. Evlerde tezek yaniyor. Bahçe falan hak getire. Aynı yerde bu büyük fark neden?

Yolüstü'nde Rusya'dan gelen Kafkas kökenli göçmenler oturuyor. Demek ki çok farklı bir toplumsal yapıda farklı yoğurulmuş hamurları. Uğraşıp, çalışarak çevrelerini değiştirebileceklerini görmüşler. Çalışınca hayatlarının değiştiğini görmüşler. Bunun bilgisi ile ve bu karakterde göçüp gelmiş, oraya yerleşmişler. Yolaltı'nda ise Kürtler yaşıyor. Onlar bambaşka koşullarda o günlere gelmişler. Sonuçta, biri kaderci olmuş, "Allah ne verirse şükür." diyor. Diğeri çalışarak kaderini değiştirebileceğini biliyor.

Ben oraya iş yapmaya gitmişim. İşçi çalıştırıyorum. İş yaptığım köylerin adamı gelip yanımda çalışmıyor. Beş, on, onbeş gün çalışıyor; sigara parasını, ne bileyim, bir gömlek ya da pantalon lazımsa onun parasını kazanıyor, bırakıp gidiyor. Ben, bu yüzden başka yerlerden işçi getirmek zorunda kalıyordum. Taa Erzurum'dan işçi getirdiğim oluyordu. Benim için daha zor, masrafı daha fazla ve iş yaptığım köyde çalışacak onca boş adam var. Ama çalışmıyor. Güvenemiyorsun.

İnsanlar çiftçi. Biz oraya su götürüyoruz. Bu onun üretimini, kazancını artıracak. Destek olması lazım. Bizimle birlikte çalışması lazım. İş bitsin diye bizden çok acele etmesi lazım ama o tam tersini yapıyor. İşi engelliyor. Dışardan işçi getiriyorum, barınamıyorlar. Barındırmıyorlar.

EŞKİYA BASKINLARI

Eleşkirt'te iş yaparken çalıştığımız yerleri, şantiyelerimizi geceleri eşkiyalar basardı. İşçiler, çadırda kalmaya korkuyorlardı. Bırakıp gidiyorlardı. Turgut Bey isminde bir vali vardı Ağrı'da. Gittim onunla konuştum. "Sayın Valim, eşkiya yüzünden işçi çalıştıramıyorum. Aman bana yardım edin. Bu işe bir çare bulun. Yoksa iş bitmeyecek." Vali "Tamam. Birşeyler yapacağız." diyor, "Bakacağız." diyor ama birşey olduğu yok. Bir ay geçti, iki ay geçti değişen birşey yok. Tedbir alacak ne jandarma ne polis var. Karar verdim; kendi tedbirimi kendim alacağım. Ama Vali'den, devletten izinsiz adım atmak da istemiyorum. Bu yüzden sürekli Vali'den yardım istiyorum. O da birşey yapamıyor.

O zaman Cumhuriyet Halk Partisi'nden bir İçişleri Bakanı var: İlyas Seçkin. Samsunlu'ydu. Sahilden gelmiş, yöreyi dolaşıyor, denetliyor. Duydum ki Ağrı'ya geçecek. Ben yine Vali'ye çıktım. "Sayın Bakan'a öğle yemeğini ben vereyim." dedim. "Hem bu vesileyle ona sıkıntılarımı da anlatırım." Vali Bey kabul etti. Biz hazırlık yaptık. Politikacı ağırlayacağız. Bakan yanında en az 25-30 kişi ile gelir. Ona göre bir masa hazırladık. Kuzu kestik. Sofrayı en mükemmel şekilde donattık. Bakan gerçekten de yanında 25-30 kişiyle geldi. Masaya oturuldu; bir taraftan yemek yeniyor bir taraftan da sohbet ediliyor. Sıra yörenin sorunlarını anlatmaya geldi. Söz aldım. "Efendim, biz burada huzursuzuz. Çalışamıyoruz." dedim. Eşkiyaların rahat vermediğini anlattım. "Nasıl olur efendim?" dedi.

Bir süre önce Enver Saatçigil, Erzurum'a vali tayin edilmişti. Hınıs Kaymakamı ile Emniyet Müdürü yeni valiyi ziyarete gidiyorlar. Dönüşte eşkiyalar yollarını kesiyor. Bunları durdurup çekiyorlar. Yolda oynatıyorlar. Bu olay üzerine şube reisi albay istifasını vermişti. Ben bunu anlattım. Dedim ki "Bakın, böyle böyle olaylar oldu". "Saati, zemini, şuyu buyu belli değil. Eşkiya istediği zaman ortaya çıkıyor. Gece işçileri nasıl şantiyede tutalım". Bakan şöyle bir saatine baktı, "Yabu", dedi, "Bu saatte falan da çıkıyor mu bunlar. Bu kadar azıttılar mı?" "Hiç belli olmuyor, Efendim." dedim. Bakan daha yemek bitmeden, "Bize müsade, işlerimiz var." deyip apar topar kalktı gitti.

Sonradan Vali Bey'e telefon açmış. "Nurettin Bey'e yardımcı olun." demiş. Tabii, yine değişen birşey yok. Ben Vali Bey'e dedim ki "Müsadenizle ben tedbirimi kendim alayım." "Nasıl?" dedi. "Vallahi" dedim, "Başka çarem yok. Ben tedbirimi kendim alacağım. Adamlar

getireceğim. Kendime bekçi tutacağım. Adam ölür, birşey olur, sorumluluk benim. Ama artık rahat çalışmak istiyorum." "Peki" dedi Vali Bey. "Git getir."

TOSYA'DAN ADAMLAR GETİRDİM

Trabzon'un Tonya kasabası vardır. Oradan 50-60 kişi getirdim. Bunları ovaya saldım. Gece gündüz bekleyecekler. Talimatım şuydu; "Saat akşam 6'dan sonra köyün dışına kimseyi çıkarmayın. Sakın yaralanan, ölen falan olmasın. Ama gözünüzü dört açın, ne yapın edin hava karardıktan sonra kimseyi köyün dışına salmayın."

O sene sadece ben değil herkes rahat etti. Doğu'da herkesin birbiriyle bir takıntısı vardır. Gece birbirlerinin harmanlarını yakarlar. Benim kendim için aldığım o tedbir sonucu, o yıl bizim çalıştığımız yörede bir tek harman bile yanmadı. Ancak ertesi sene bu benim tuttuğum adamlar bana sırnaşmaya başladılar. Gelip gidip, "Bak, biz seni kurtardık; sen de bizi biraz daha gör diyorlar". Yani bizim adamlar geçti bu sefer eşkiyanın yerine. Yalnız bunların yörenin eşkiyalarından bir farkı var. Eşkiya jandarmadan korkmuyor; bunlar korkuyor. Karadeniz insanı jandarmadan korkar. Kanundan korkar, kanuna karşı daha saygılıdır. Ben bu sefer jandarmayı getirdim. Jandarma kanalıyla bunların hesabını kestim, gittiler.

Anladım ki kimsenin elinde kanunsuz silah olmayacak. Kanunsuz güç, bugün senin yanında olsa da yarın sana karşı dönebiliyor. Sonunda her kanunsuz güç eşkiya aslında. Karadenizli de olsa, Doğulu da olsa eşkiya. Eşkiyaya güven olmuyor. Ne yaparsan yap, işlerini kanunlar çerçevesinde yapacaksın. Kanunun gücü ve yasal güvenlik güçleri dışında bir güce güvenmeyeceksin, dayanmayacaksın.

EŞKİYA DODO

Söz eşkiyadan açılmışken bir başka anımı daha anlatayım. Biz Eleşkirt'te iş yaparken, 1963'de memlekette çimento sıkıntısı hüküm sürüyordu. Yaptığımız işe göre çimento tahsisatımız vardı. Çimento Rusya'dan Kars'a geliyor, Valilik emriyle veriliyordu. Vali tahsisatlara karışmayacak, ama dağıtımı o yapacaktı. İşleyiş böyleydi. Fakat bizim çimento gelmedi. Vali tahsisatımıza el koydu. Telefonda konuştuk, tartıştık, anlaşamadık. Bunun üzerine ben kalkıp Kars'a gitmeye karar verdim. Eleşkirt'ten tek başıma arabayla yola çıktım. O zaman rde gençlik var. Kendime güveniyorum. Yoldan falan çekinmiyorum. Gazlayıp Horasan'a kadar gittim. Orayı döndüm, 5-6 kilometre gittim gitmedim yolda genç bir delikanlı elini kaldırdı. Arabada yalnızsın, canın sıkılıyor. "Hem birine yardımcı olurum hem de yol arkadaşlığı yapmış oluruz." diye düşündüm. Sağa çekip durdum. Onu birkaç metre geçmişim. Hiç acele etmeden, arkadan aheste aheste geldi. Kapıyı açıp, öne oturdu.

Biz başladık birlikte yolculuk etmeye. O zamanlar sigara da içiyorum. Çıkarıp sigara tuttum. "Nereye gidiyorsun?", "Ne iş yapıyorsun?" diye sorular soruyorum ama bizimki fazla konuşkan değil. Zaten Türkçeyi çok zor konuşuyor. Derdini ancak anlatıyor. Biz konuşmuyoruz da benim gayretimle konuşmaya çabalıyoruz. Dereden tepeden söz ediyoruz. Ben de buna yardımcı olayım diye uğraşıyorum. Nasihat ediyorum. "Yahu, bak çakı gibi delikanlısın. Taşı sıksan suyu çıkar. Boş boş gezme. Gel sana iş vereyim. Çalış." gibi şeyler söyledim. Biz böylece Sarıkamış'a yaklaştık. Şehre 10 kilometre kadar kala "Ben burada ineyim." dedi. İnerken döndü, önünü açtı. Baktım silah, cephane dolu. Bende bet beniz attı. Rengim mengim kaçtı. "İşte!" dedim, "Şimdi hapı yuttum." O, şöyle kapıyı yarım açık tutarak bana döndü. "Bana bak" dedi. "Ben arabaya seni soymak için binmiştim. O tatlı dilin, güzel konuşmaların bana engel oldu. Ben Dodo'yum." dedi. "Beni buralarda iyi tanırlar. Sözümü dinle. Sen sen ol, bir daha yoldan böyle adam alma. Bilmediğin, tanımadığın adamları arabana alma." Sonra kapıyı örttü, gitti. Ben de o gün bugün, gerçekten yoldan tanımadığım kimseyi arabama almadım.

Sarıkamış'a kadar o 10 kilometre yolu 1 saatte mi gittim, 2 saatte mi gittim, bilmiyorum. Elim ayağım titriyor. Dizlerim çözülmüş. Arabayı kullanamıyorum. Yanıma aldığım adam Eşkiya Dodo'ymuş. Adam oralarda öyle meşhur ki namını duymayan yok. Biz, onca asma kesme

hikayelerini dinlediğimiz eşkiyayı arabamıza almışız da haberimiz yok.

Dodo, 1967 ya da 68 yılında Ağrı'nın Tutak ilçesinde jandarma ile girdiği bir çatışmada öldürüldü. Tutak jandarma komutanı Gürsel binbaşının komuta ettiği bir müfreze tarafından kıstırılmıştı. Teslim olmayı reddedip sonuna kadar çatışmış. Binbaşı Gürsel, yöreyi Dodo gibi bir eşkiyadan temizlediği için İsmail Sakarya ismindeki alay komutanından bir ödül bile almıştı.

Oralarda, tabii kendimizi korumak için, silahımız vardı. Tabancamız vardı ama yanımızda taşımıyorduk. Yanında tabanca taşımak riskliydi. Eşkiyalar, durdurdukları adamların üzerinde tabanca bulurlarsa "Bu böyle mi çalışıyor?" diye dalga geçer, adamın kendi tabancasıyla ayağına kurşun sıkarlardı. Kars'a giderken ben tabancamı yanıma almıştım. Arabanın torpido gözünde duruyordu. Ama tabii Dodo'ya silah çekecek halim yoktu.

O zamanlar Doğu'da iş yapmak böyleydi. Eşkiya rahat vermezdi. Müteahitler gitmez, giden de doğru dürüst çalışmaz, çalışamaz, işi yarım bırakır kaçardı. Ağası, şıhı, şeyhi, eşkiyası yıllarca Doğu'nun kalkınmasına engel oldular. Oysa, Doğu ile Batı arasındaki uçurumu ortadan kaldırmak, Türkiye'nin en önemli ve en acil sorunu.

O zaman eşkiya Dodolar vardı. Şimdi başka eşkiyalar var. Maalesef terör olayları ve güvenliğin sağlanamaması yüzünden bugün hâlâ işadamları Doğu'ya gidemiyor. Doğru dürüst yatırım yapılamıyor. Devletin ve işadamlarının öncelikle de Doğulu iş adamlarının, o bölgenin kalkınması, Batı'ya yetişmesi için çok şey yapması lazım. Bunların yapılabilmesi için de herşeyden önce güvenliğin sağlanması gerek.

Güvenlik olmazsa iş olmuyor, iş olmazsa güvenlik olmuyor. Bu biraz da tavuk yumurta ilişkisi gibi birşey. Bu yüzden yöreye yatırım yapmak için oturup güvenlik koşullarının tam olarak sağlanmasını beklemek de pek doğru değil. Böyle düşünen tek işadamı ben değilim. Nitekim Necmettin Erbakan'ın başbakanlığının ilk aylarında onunla birlikte Malezya'ya giden beş işadamı; Halis Toprak, Erdoğan Demirören, İdris Yamantürk, Yusuf Özer ve ben, uçakta bu konuları konuşurken o günlerin en sorunlu yörelerinden Diyarbakır'ın ilçesi Lice'ye bir ortak yatırım yapmaya karar verdik. Lice, hem Halis Toprak'ın memleketiydi hem de olayların en yoğun olduğu, zaman zaman milletvekillerinin, parti başkanlarının bile giremediği bir ilçemizdi. Deniz Baykal ve CHP heyetinin Lice'ye giremediği günler

hatırlardadır.

İnsanlar, işsiz olunca örgütlerin propagandasına daha kolay kanıyorlar. Biz de yörenin yaralarını bir nebze de olsa sarabilmek için beş ortak Lice'de bir mermer üretim ve işletme tesisi kurmaya karar verdik. O Malezya seyahati sırasında yaptığımız konuşmalardan bir şirket kurarak Lice'ye yatırım yapma kararı çıktı. Havada alınan bu kararın yere indiğimizde unutulacağını söyleyenler oldu ama biz Türkiye'ye döner dönmez harekete geçtik. 1997 yılının 25 Ekiminde, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in bölgeye yaptığı bir gezi esnasında Lice'deki tesis işletmeye açıldı. O gün orada insanların gözlerinde parlayan ışığı görmek, inanılmaz bir duyguydu.

Lice'nin terör olayları başlamadan evvel 15 bin olan nüfusu birkaç bine inmişti. Sokaklar, kahveler işsiz insanlarla doluydu. Aslında Lice'de gördüğümüz manzara bütün Güneydoğu'nun ortak manzarasıydı. Orada, 150 dönüm arazi üzerinde kurduğumuz fabrika, yılda 650 bin metrekare mermer levha ve fayans üretecek, 350 insana istihdam ve iş sağlayacaktı. O 350 kişinin her biri, oradan kazandığı parayla birkaç nüfusu besleyecekti. O gün Lice'de insanların gözleri bu yüzden parlıyordu ve bölgenin sorunlarının çözümü için böyle daha nice fabrikanın açılması gerekiyordu. Bizim, 1 yıl gibi kısa bir süre içinde gerçekleştirdiğimiz o günkü parayla 1 trilyonluk projenin bana sağladığı en büyük kâr, o gün Liceliler'in gözlerinde gördüğüm umut ve ışık olmuştur.

DOĞU'NUN KOŞULLARI

Ben gözümü Doğu'da açtım. Bu yüzden Doğu'nun koşulları, beni hiç bir zaman yıldırmadı. Benim için sürpriz de olmadı. Orada kötü koşullarda büyümüştüm. Elektrik yoktu, su yoktu, gaz yoktu. Yok oğlu yoktu. İkinci Dünya Savaşı koşullarını yaşadık. Şeker yoktu. Ekmek karneyleydi. 1942-43 yılları, Ardahan'daki 5 kişilik ailemize 1250 gram ekmek veriliyordu. Sabah erkenden gider, hissemize düşen ekmeği fırından alır, yolda dayananamaz eve gelinceye kadar yarısını yerdim. Gerçi bizim evde ayrıca ekmek de pişerdi ama normal istihakımızdan bana düşen el kadar bir dilim ekmekti. Zeytini zor bulur, şeker yerine üzüm kurusuyla çay içerdik. Bu koşullarda büyüyünce Doğu'da iş yapmak, bana o kadar zor gelmedi. Alışkın olmayanların Doğu gerçeği karşısında nasıl şaşırdıklarını, nasıl zorladıklarını yanımda çalışanlardan gözlemleyebiliyordum.

Bir gün, İzmirli bir mühendisle çimento için Kars'a gidiyorduk. Yolumuzun üzerinde bir köy var. Adını haamıyorum. Şöyle bir rampa çıkarak giriyorsun köye. Biz o rampayı çıktık, baktık, yolun kenarındaki hendeklerden buhar çıkıyor. Mayısın 10'u, 15'i. Karlar yeni eriyor. Yol kenarındaki hendekler kar suyu dolu. Yaklaştık. Baktık ki iki çocuk. Çıplak. O buharlaşan yerden bunlar çıktı. Kar suyunda yıkanıyorlar. İzmirli mühendis şok oldu. "Yahu" dedi, "Ne biçim yer burası? Böyle insan yaşar mı?" Yol boyunca "Allah, Allah; Allah Allah!" deyip durdu. Ben ise çok normal karşılamıştım. Doğu buydu. Doktor yoktu, ilaç yoktu. Anaları babaları işte güçteyken çocuklar kar suyunda oynar, çimerlerdi. Sonra hastalanıp ölenler ölür, bünyesi en kuvvetli olanlar yaşardı.

Doğu gerçeğine yabancı olanlar bunlara şaşardı. Dayanamaz kaçardı. Çok müteahhit, oralarda aldığı işi bitiremeyip yarım bırakmıştır. Bırakıp gitmeyenler de sık sık işlerinin başından uzaklaşıyorlardı. En yakında biraz nefes alabilecekleri neresi varsa oraya gidiyor; içki, kadın gibi eğlencelerde zaman öldürüyordu. Ben ise bir taraftan Eleşkirt'teki işi bitirmeye çalışırken diğer yandan da başka işler kovalıyor, başka ihalelere giriyordum. Batı, bana alışkın olduğum Doğu'dan daha ilginç geliyordu. Doğu'da bunalan müteahhitlerin biraz nefes almak için arasıra eğlenceye gitmelerini anlayabiliyordum da Batı'nın rahatlığı içinde keyfine ve zevkine düşkün olanları, eğlenceye işinden çok önem verenleri anlayamıyordum.

MÜTEAHHİTLER FIKRALARA KONU OLDU

Hayatta hiçbir şey tek taraflı değil. Ne iyilik ne kötülük. Bunu Adana'da bir sulama ihalesi için belge almaya gittiğimde gördüm. Orada Muammer Aksoy isminde bir Devlet Su İşleri Bölge Müdürü vardı. Onu öyle bir anlatırlardı ki müteahhit olarak asla karşılaşmak istemezsiniz. "Müteaabitleri iflas ettiren, nefes aldırmayan, sert, nemrut bir adam." "Kötünün kötüsü." Herkes böyle söylüyor.

Ben onun yanına çıktım. "Demek" dedi, "buraya geleceksiniz?" "Kismetse." dedim. "Eleşkirt'te iş yapıyorsunuz." dedi. Oradaki çalışmamı duymuş. "Buraya gelirseniz çok mutlu olurum." dedi. "Burada çalışmanız için her türlü imkanı veririm. Zemini hazırlarım, rahat çalışırsınız." dedi. Ben onun bu tavrına şaşırdım. Hiç hakkında anlatılanlara benzemiyordu benimle konuşurken. Biraz sohbet ettik. "Siz" dedi, "Eleşkirt'te o koşullarda çalışıyorsunuz. Buradaki müteahhitler eğlenceye düşmüş. Sabah işe geliş saatleri neredeyse öğleden sonrayı bulur. Akşam da sabaha kadar pavyonlarda gezerler." Sonra Muammer Bey'i oradan aldılar. Şikayet üzerine aldılar. Genel Müdürlüğe gitti, danışman olarak.

O Muammer Bey, daha sonra bir gün, Iğdır'a giderken Eleşkirt'te bana uğradı. Akşam birlikte oturduk. Yemek yedik. Dedim, "İşte burada rakımız var. Viski de aldırırdım ama burada bulunmaz". "Yahu, sen ne biçim adamsın." dedi. "Böyle nasıl çalışıyorsun? Bu yokluk, imkansızlık içinde, şantiyede yatıp kalkarak çalışıyorsun. Batı'daki müteahhitler senin eline su dökemez. Sen böyle çalışırken onlar pavyon pavyon, o kadın senin bu kadın benim geziyorlar. Ertesi gün gelip benden bakediş talep ediyorlar." Bunları söyleyip beni şapur şupur öpmüştü.

Her meslekte iyi de var kötü de. Malesef bir meslekte işini hakkıyla yapmayan, üç kağıtçılık yapan, kazık atan insanların olması o mesleğin diğer mensuplarının karşısına da bir fatura çıkarıyor. İnşaatçılık, ciddi bir iş ve şakaya gelmiyor. Türkiye bir deprem bölgesi. İşini ciddiye almayan, işin hakkını vermeyen müteahhitlerin nelere yol açtığını her depremde çok acı olaylar yaşayarak öğreniyoruz. Geçenlerde müteahhitlerle ilgili bir fıkra anlattılar: "Bir gün, cennettekiler ve cehennemdekiler Tanrı'dan izin alıp birbirleriyle

görüşmüşler. Görüşme çok güzel geçmiş. Dünyadan birbirini tanıyanlar hasret gidermişler. Görüşme sonunda, daha sık bir araya gelme kararı almışlar. Tanrıdan izin istemişler. Tanrı da cennetle cehennem arasına bir köprü yaparlarsa ayda bir buluşabileceklerini söylemiş. Oturmuşlar, tartışmışlar. Planlar, projeler hazırlanmış. Köprüyü 6 ayda bitireceklermiş. İki taraftan inşaata başlayacaklar, 6 ayın sonunda tam ortada buluşup köprüyü tamamlayacaklarmış. Törenle de açılış yapacaklar. Cehennemdekiler, 6 ayda bitirilmesi gereken işi 3 ayda bitirip köprünün ortasına gelmişler. Bakmışlar ki, cennet tarafında hiçbir hareket yok. Kimse de görünmüyor. Hemen bir elçi göndermişler. Neden başlamadınız, neden hiçbir şey yaptırmadınız?' diye sormuşlar. Cennettekiler, 'Vallahi çok aradık ama burada inşaattan anlayan bir tek kişi, bir tek müteaahit bulamadık' demişler."

Bu fıkrayı duyduğumda Muammer Bey'i, Acar Palas Otel'in sahibi Sebahattin Bey'i anımsadım. Sanırım bu tür fıkraların ortaya çıkmasının nedeni onların karşılarına çıkan türde müteahhitler olsa gerek. Yoksa bugün Türk müteahhitleri hepimizin göğsünü kabartacak işler yapıyorlar. Rusya'da, Orta Doğu'da, Afrika'da, Avrupa'nın ve dünyanın her yerinde Türk müteahhitlerin imza attığı muhteşem eserler var artık. Türk inşaat sektörü, ekonominin lider sektörlerinden biri oldu. İnanıyorum ki Türk müteahhitlerinin gün geçtikçe yükselen grafiği, dünyanın her yanında anlatılmaya başlanan başarıları, ortaya koydukları sağlam eserler, bu tür fikraların anlatılmasına da bir son verecektir.

Ne mutlu bize ki Türk şirketlerinin başarısı, artık burada bizler tarafından konuşulduğundan çok daha fazla dışarda konuşuluyor. Yabancı basında geniş yer buluyor. 2005 Eylülünde, Fransızların Le Figaro gazetesi "Türkiye, tüm Arap-Müslüman dünyası ve Orta Asya'da, Kafkaslar üzerinden, Afganistan'dan Magrip'e kadar uzanan bir coğrafya bölgesinde hakim konuma geliyor... Türkler, mükemmel bir kalite-fiyat dengesi ile hızlı inşaa ediyorlar." diye yazdı. Bunlar gurur verici satırlardı. Ben de Türkiye'nin başarılarından söz edilen o coğrafyada önemli işlere imza atmış bir işadamı olarak gurur tablosundan kendime düşen payın haklı övüncünü yaşıyorum.

50'LERDEN 70'LERE: TAŞERONLUKTAN İSKENDERUN DEMİR ÇELİK'E

1951 yılında ilk taşeronluk işini yaptığım Erbaa'dan 1971 yılında İskenderun Demir Çelik Fabrikaları'nın ana üretim tesisleri inşası için İskenderun'a geçtiğim 20 yıllık dönemin ortak özellikleri vardır. Bu dönem, şahsen benim açımdan ve 1966 yılında kurduğumuz şirketimiz NUROL açısından bir olgunlaşma dönemi olarak tanımlanabilir. İskenderun Demir Çelik Fabrikaları ile işlerimizin bir başka düzeye sıçradığını, sanayi tesisleri inşasi gibi bir alana kaydığımızı söyleyebilirim. İskenderun, bir anlamda, bizim gerçek sanayi ile tanıştığımız ilk yer olmuştur denebilir.

70'li yıllar, Türkiye'nin de sanayileşme hamleleri yaptığı, Türk ekonomisinin tarımsal kabuğunu kırmaya çalıştığı yıllardır. İnşaat alanında, endüstriyel üretim tesislerinin inşası o dönemde öne çıkmaya başlamıştır. İskenderun Demir Çelik endüstriyel alanda Türkiye'nin en önemli tesislerindendir ve dünya çapındaki bu önemini hâlâ korumaktadır. İskenderun Demir Çelik Fabrikaları'nın inşası, Türkiye'nin sanayi hamlesine başlamasının sembolü olarak da tanımlanabilir. Bu anlamda bizim işlerimizde yaşanan çap, boyut değişikliği ve bizim sanayi tesisleri ile tanışmamızla Türkiye'nin yeni bir döneme adım atması arasında da paralellik vardır.

1966 yılında Aydın Sanayi Sitesi inşaatını almıştık. O işle hem çok küçük ölçekte de olsa biraz sanayiye bulaşmış hem de Doğu'dan Batı'ya kaymıştık. Aydın'dan önceki işlerimizin ağırlıklı yanını sulama tesisleri, kanallar, dere ıslahları, bataklık kurutma gibi faaliyetler oluşturuyordu. Erbaa'da, Sivas'ta, Kayseri ovasında, Erzincan'da, Erzurum'da, Ağrı Eleşkirt'te, Söke ovasında sulama işleri yapmış, Çanakkale'de Kumkale ovasında yine benzer nitelikte bir iş olan bataklık kurutma çalışmalarını sürdürmüştük. Erzurum Atatürk Üniversitesi'nin sulama inşaatını yapmıştık. Bu işlerin hepsinden de yüzümün akıyla çıktım. Çoğunu zamanından önce bitirip teslim ettim.

1966'da Aydın Sanayi Sitesi inşaatını 18 milyona almıştık. İşi aslında Ali Rıza Bey almıştı. Bir süre sonra bana, "Nurettin, bu işi ben bitiremeyeceğim. Al sen bitir." dedi. İşi ben yapayım ama kendisinde

görünsün istiyordu. Ben de tamamen bana devrederse alacağımı söyledim. O işi bu şekilde aldım. Aydın'da bir yıl boyunca deli gibi çalıştım. Hemen her gün hiç istisnasız günde en az 18 saat çalıştım. Sonunda işi bitirdik. Yine zamanından önce ve büyük bir başarıyla bitirdik. Aydınlılar benim çalışmama hayrandı. Beni çok sevmişlerdi. Sürekli işinin başında duran, çevredeki herkesle iyi ilişkiler içinde olan biriydim. Aydın'dan ayrılırken beni davul zurnayla ve büyük sevgi gösterileriyle İncirli Ovası'na kadar uğurladılar. Aydın'ın da hayatımdaki önemi büyüktür. Orada çok dost edindim ve o dostlardan büyük bir kısmıyla ilişkilerim hâlâ devam eder. Menderes ailesinin tümünü orada tanıdım. İsmet Sezgin'i, hakim ve sonradan milletvekili olan Kemal Ziya Öztürk'ü, Nahit Menteşe'yi, Alim Aydın'ı, Eczacı Nedim Timuçin'i hep orada tanıdım. Onlar, Aydın'ın bana kazandırdığı paradan milyonlarca kez daha değerli arkadaşlar, dostlar oldular.

Erbaa taşeronluğa başlamamın, Eleşkirt kendi adıma ilk işimi almamın sembolleridir benim için. 1971'e kadar geçen zaman içinde Aydın da bir başka önemli duraktır. O yirmi yıl aynı zamanda hayatımın en zorlu yıllarıdır. Deli gibi çalıştığım, kimi zaman çadırda, kimi zaman ahırda, handa, kulübede, kimi zaman kiralanan evlerde, kimi zaman DSİ lojmanlarında ama hep evden uzak ve şantiyelerde geçen yıllardır. O dönem boyunca muhatabımız ağırlıkla DSİ olmuştur. 1962'de aldığımız Eleşkirt işi toplam 14 milyon tutarında bir işti. Ben bu işin her biri 2.5 milyondan toplam 5 milyonluk iki kısmını yapmıştım. 1960'larda yılda ortalama 5-6 milyonluk iş yapan birisiydim. Bu dönemde, Ankara'da önemli bir yapı olarak yükselen Ulus 100. Yıl İş Merkezi'ni de biz yapıp başkente kazandırmıştık.

DEVLET SU İŞLERİ (DSİ)

Kuşkusuz, müteahhitliğe başlamamda ailemin diğer üyelerinin katkısı olmuştu. Ali Rıza, Hakkı ve Ziya Çarmıklı beylerin, yani kuzenlerim ve amcamın kurduğu ÇARMIKLI İnşaat Şirketi ilk işverenimdi. Ardından Bayındırlık Bakanlığı ve asıl olarak da eski adı Su İdaresi olan Devlet Su İşleri (DSİ) ile çalışmıştık.

İstihaklarımızı DSİ'den, bölge müdürlüklerinin tasdikinden sonra alırdık. Büyük miktarda istihkak aldığımızda Ziraat Bankası parayı bir seferde ödeyemezdi. Eleşkirt'te iş yaparken büyük miktar paralar olursa gidip Ağrı'dan alırdık. Parayı şantiyelerde elden dağıtırdık. Paraları bankadan alır, şantiyeye kendim getirirdim. Ağrı'dan Eleşkirt'e para getireceğim zaman mutlaka önce sebze haline uğrar, şantiye için alışveriş yapar ve paraları aldığım sebze meyvenin içine saklayarak taşırdım. O zaman yolların ne halde olduğunu anlatmıştım. Eşkiyaya, hırsıza, soyguncuya karşı bulduğum en güvenli yol buydu.

Doğu'da zorlu iş koşullarının üstesinden gelmeye çalışırken zaman zaman kaldığım DSİ lojmanları, bana biraz rahat sağlayan yerler olmuştu. DSİ'nin sözünü ettiğim 1950-70 döneminde, hem bizim şirket olarak gelişmemizde, hem de Türkiye'nin kalkınmasında önemli bir yeri vardır.

Osmanlılar zamanında, şu üzerinde yaşadığımız topraklardaki su yapılarının, kanalların inşaası vakıflar tarafından yürütülürmüş. Vakıfların imkanları ne kadar büyük olursa olsun, merkezî ve güçlü bir devlet kurumu olmadığından büyük su inşaatları gerçekleştirilememiş. Konya Ovası sulaması, bazı su yolları ve bentler dışında o dönemde gerçekleştirilen kayda değer su yapıları yoktur. Su işlerinin süreklilik arzeden bir şekilde ve kurumsal bir yapının müdahalesiyle ele alınması, 1914 yılında Nafia Nezareti'nin, yani Bayındırlık Bakanlığı'nın, yeniden yapılanması sonucu oluşturulan "Umur-u Nafia Müdürüyet-i Umumiyesi'nin, bugünkü adıyla Bayındırlık İşleri Genel Müdürlüğü'nün kurulmasıyla başlar. Ülke genelindeki sulama, kurutma, taşkınlardan korunma, nehir ulaşımı, su biriktirme ve dağıtımı gibi son derece önemli işler, bu Genel Müdürlük tarafından yürütülüyordu.

Cumhuriyetin ilanından sonra benim doğduğum 1930'lu yılların başlarında bu işler Türkiye için büyük önem kazanmıştı. Cumhuriyet

hükûmetleri memleketin su kaynaklarını geliştirmek için geniş çaplı girişimlerde bulunuyor, kapsamlı projeler yapılıp uygulanıyordu. 1925 yılında "Sular Fen Heyeti Müdürlüğü" kurulmuş ve Bursa, Adana, Ankara, Edirne ve İzmir'de Su İşleri Müdürlükleri oluşturulmuştu. Ancak ödenek azlığı gibi nedenler yüzünden bu kurumdan beklenen netice alınamamıştı. 1929 yılında yaşanan şiddetli kuraklık ve kıtlık, su işlerine daha fazla önem verilmesini zorunlu kılmış ve bu anlayışla "Sular Umum Müdürlüğü" kurulmuş, 1939 yılında da "Su İşleri Reisliği" oluşturulmuştur. Cumhuriyetin ilk barajları, bu müdürlük ve reislikler tarafından yaptırılmıştır. Bunlar arasında; 1936 yılında işletmeye açılan Ankara'daki Çubuk I Barajı, Bursa'daki Gölbaşı Barajı (1938), Niğde Gebere Barajı (1941), Van Sihke Barajı (1948) ve Eskişehir Porsuk I Barajı (1949) sayılabilir.

1936 yılında çıkarılan "Çeltik Ekimi Kanunu", 1943 yılında çıkarılan "Taşkın Sulara ve Su Baskınlarına Karşı Korunma Kanunu", 1950 yılında çıkarılan "Bataklıkların Kurutulması ve Bunlardan Elde Edilecek Topraklar Hakkında Kanun" bizim aldığımız sulama, dere ıslahı ve kurutma gibi işlere temel oluşturan ve kökleri cumhuriyetin ilk yıllarına kadar uzanan kanunlardı. Su İşleri Teşkilatı, 1953 yılında yeniden düzenlendi ve 18.12.1953 tarihinde kabul edilip 28.02.1954 tarihinde yürürlüğe giren 6200 sayılı kanunla Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğü kuruldu. Bu yeni kurumun yetkileri artırılmış, katmabütçeli ve tüzel kişilikli bir Genel Müdürlük haline getirilmişti. İş hayatımızın ilk yıllarında yaptığımız işlerin çoğunluğu, işte bu DSİ'den alınmıştır ve ben de Türkiye Cumhuriyeti'nin bu önemli kurumuyla birlikte memleket kalkınmasına bir ölçüde de olsa katkıda bulunmuş olmanın gururunu yaşarım.

EVLİLİK

Çalışma hayatımın en zorlu, en yoğun yıllarına yani şantiyeden şantiyeye, şehirden şehire, Doğu'dan Batı'ya sürekli koşturduğum 60'lı yıllara, günde 18 saat çalıştığım o yıllara evliliğimi de sığdırdım. Eğer eşimle değil de başka biriyle evlenmiş olsaydım bu huzurlu çalışma ortamını bulabilir miydim? Başardıklarımı başarabilir miydim? Eve doğru dürüst uğramayan, işinden başka birşey düşünmeyen benim gibi birine bir başkası tahammül eder miydi? Hiç sanmıyorum.

Bu yüzden çok şanslı ve doğru bir evlilik yaptığımı düşünmüşümdür hep. Eşim Nermin Hanım, her zaman destekçim oldu. Benim şantiyelerde yattığım yıllar boyu çocukların bütün yükünü o taşıdı. Daha önce de belirtmiştim, bugün hayatta duyduğum en büyük pişmanlık hatta tek pişmanlık ne diye sorulduğunda, söyleyeceğim ilk şey; "işlerim yüzünden eşimi ve çocuklarımı ihmal etmek" olur.

Nermin Hanım'ı ilk defa, herhalde, o hiç unutamadığım okul tatilinde, ilk kez yalnız başıma gidip akrabalarımı tanıdığım Hopa-Ardahan seyahatinde görmüştüm. Herhalde diyorum çünkü hatırlamıyorum. O zaman ikimiz de çocuktuk, Nermin 12-13 yaşındaydı. Ardahan'da amcalarım beni başlarının üzerinde tutmuş, ilk kez tattığım akraba sıcaklığını yaşatmışlardı. Hayatımın en mutlu günleri arasında sayarım o günleri. İşte o zaman, Ardahan'da Mehmet amcamın, yani daha sonra iş hayatımda bana çok destek olan Ali Rıza Ağabey ve bir süre ortaklık yapıp ayrıldığımız Muammer Bey'in babası olan amcamın, evinde kalırken karşılaştım Nermin'le ilk kez. Dediğim gibi onu o günden hiç hatırlamıyorum. O zaman ne ben ne de o evliliği aklımızın ucundan geçirecek bir yaşta değildik zaten.

Evliliğimizi düşünen ve uygun gören de ailelerimiz oldu. Mehmet amcam 1963 yılında hacca gitti. Hacca gitmeden hemen önce hac hazırlıklarının yapıldığı günlerde, bir sabah kalkıp Nermin'le benim evlendiğimizi rüyasında gördüğünü söylemiş. Bizim evlenmemiz fikri böylece ve ilk olarak rahmetli amcamdan çıktı. Evlenmemizi Mehmet Amca istedi, sonra ailede uygun görüldü. Böylece biz sözlendik. Yaklaşık 1 yıl sonra da 14 Mayıs 1964'de İstanbul'da evlendik.

Şin ilerde kuzenlerin birbirleriyle evlenmesi pek doğru bulunmuyor. Ben de artık doğru bulmam. Yakın akraba evliliklerinin tibbi açıdan çok sayıda sakıncası da var. Ancak bizim gençliğimizde ve bizim

yörelerde kuzenlerin evlenmeleri oldukça yaygındı. Aileler bu tür evliliklerde daha fazla huzur, saygı, sevgi ve güven olacağını düşünürlerdi. Tanımadıkları birinin evlilik yoluyla aileye girmesindense çocuklarını doğumundan beri yakından tanıdıkları, huyunu suyunu çok iyi bildikleri kuzenleriyle evlendirmeyi uygun görürlerdi. Analar babalar, "Oğlumuzu el kızıyla evlendirirsek elden ayaktan düştüğümüzde belki bize bakmaz." diye düşünüp amca, dayı, teyze kızlarıyla evlenmeye özendirirlerdi.

Özellikle kırsal kesimlerde, toprağa dayalı bir geçimin hüküm sürdüğü yerlerde, bu tür evliliklerin en önemli nedenlerinden biri de mülk paylaşımıydı. Toprak bölünmesin, mal mülk mümkün olduğunca aile içinde kalsın anlayışıydı kuzen evliliklerinin arkasındaki neden.

Bizim evliliğimize giden yolu, amcamın hac öncesi gördüğü rüya ve amcamın bizi birbirimize uygun görmesi açtı. Amcam, bizim evlenmemizi gerçekten ilk kez o rüyayı gördükten sonra mı düşündü yoksa bizim evlenmemizi istiyordu, düşünüyordu da o düşünceler mi ona böyle bir rüya gördürdü, bilmiyorum. Ama nasıl olduğunun hiçbir önemi yok. Aradan bunca yıl geçtikten sonra Nermin Hanım'la onca zorluğu, sıkıntıyı ve mutluluğu paylaştıktan sonra, bugün amcamı şükranla ve rahmetle anıyorum. "İyi ki amcam o rüyayı görmüş. İyi ki ailelerimiz bizi birbirimize münasip görmüş." diyorum.

Nermin Hanım'la evlenmeseydim asla bugünkü Nurettin Çarmıklı olamazdım. Gözüm arkada kalmadan şantiye şantiye dolaşamazdım. Ailede huzur ve mutluluk bulmasam böyle verimli çalışamazdım. Çocuklarımı, mükemmel bir annenin eline bıraktığımı bilmesem, onları bırakıp bırakıp iş kovalayamazdım.

Her evliliğin ilk yılları çok önemlidir. Birbirinizi önceden ne kadar tanırsanız tanıyın, ister yıllar süren nişanlılıklar yaşamış ister beraber büyümüş iki genç olun, evlendiğiniz günden itibaren artık daha önce hiç tanımadığınız iki insan olarak birliktesinizdir. Karı ve koca olarak, eş olarak birliktesinizdir ve bu nitelikte bir birliktelik ancak nikah defterini imzaladıktan sonra başlar. İnsanlar o andan sonra farklı olabilirler, farklı davranışlar içine girebilirler, karınızı ya da kocanızı daha önce hiç karşılaşmadığınız bir yüzü veya huyuyla bulabilirsiniz karşınızda. O yüzden evlilik, büyük ölçüde bir şans işidir. Doğru kişiyi bulduğunuzda mutluluk sizindir. Yanlış kişi ile ise hayat zehir olur.

Ben evliliğimde çok şanslıydım. Doğru kişiyi bulmuştum. Evliliğimizin ilk yıllarında eşime inanılmaz zorluklar yaşattım. Omzuna çok ağır yükler yükledim. Ama o hepsinin üstesinden geldi. Şantiyelerde

yatmak, eşkiyaların bastığı ovalarda çalışmak sadece benim için zor birşey değildi. Bu, aynı zamanda eşim için de çok zor bir durumdu. "İyiyim" diye eve her gün tel çekerdim evliliğimizin ilk günlerinde. Her gün eşinizin "iyiyim" haberini beklerken geçirdiğiniz günleri, ilk evlilik yıllarını düşünün. Çocukların ateşi çıktığında, hasta olduklarında ya da ilk adımlarını attıklarında eşinizin yanınızda olmadığını düşünün. Bunlar kolay şeyler değildi. Nermin Hanım, bunların hepsine göğüs gerdi. Hepsinin üstesinden geldi. Bu yüzden aramızdaki sevgi ve saygi her geçen gün güçlendi. Kendimi her geçen gün ona daha fazla borçlanmış hissettim. Bana karşı böyle anlayışlı ve iyi bir eş olduğu için, çocuklara mükemmel bir anne olduğu için ve iş peşinde koşarken ondan çaldığım zamanlar için ona hep borçlu hissettim. Bu öyle bir borç ki asla ödenemez!

Nişanımız, düğünümüz İstanbul'da Hilton'da oldu. Orada nikah yaptık ve bir kokteyl verdik. Kesinlikle öyle şaaşalı bir düğün değildi. Hilton'da olmuştu ama tipik "Hilton düğünleri'ne göre çok sadeydi. Biz Nermin Hanım'la öncesinde konuşmuştuk. Planlar yapmıştık. "Balayına gideriz." demiştik. "Yurtdışında balayı yaparız." O da yurtdışında balayına hazırlanıyordu. Bizim nikah, düğün bitti. Bana şantiyeden kontrol mühendisi tel çekti. Balayı falan unutuldu, ben işe gittim. İşte Nermin Hanım daha evliliğimizin ilk gününden itibaren böyle şeyler yaşamaya başladı.

ÇOCUKLAR DOĞUYOR

15 Eylül 1965 tarihinde oğlum Eyüp Sabri doğdu. Doğum Ankara'da oldu. Ben doğum için geldim. Doğumdan sonra bir ay kadar Ankara'da kaldım. Ondan sonra tekrar işe gittim. Yani ilk çocuğumun gelişimini, büyümesini, doğumdan sonra en fazla bir ay izleyebildim.

Kızım Gaye ise Aydın'da dünyaya geldi. 2 Ekim 1967'de. O zaman ben Aydın Sanayi Sitesi'ni yapıyordum. Aydın'ın içinde bir evde duruyorduk. Kuşadası'nda da yazlık bir ev tutmuştum. Yazın ben Aydın'da işin başında dururken, Nermin Hanım ve çocuklar Kuşadası'ndaki yazlık evde kalırlardı. Ben onlarla daha çok zaman geçirebilmek için büyük gayret sarfederdim. Sabaha karşı 04:00'de, 05:00'de yola çıkar Kuşadası'ndan Aydın'a işin başına gider, akşam da aynı yolu tekrar döner çocukların ve eşimin yanına gelirdim. Yine de şantiyede kaldığım geceler az değildi. Çoğu geceleri, mühendis Oktay Bey'le birlikte şantiyede oturup kesin hesapları hazırlarmakla geçirirdik. Oktay Bey çok iyi çalışan bir mühendisimizdi. Ali Rıza Çarmıklı onun çalışmasına hayrandı. Bana "İşin bittiğinde, o mühendisi bana ver." demişti. Ben de ona, "Ben o arkadaşın buyunu suyunu biliyorum. Birlikte nasıl çalışılır biliyorum. Sen onunla benim çalıştığım gibi çalışamazsın. Benimle çok çalışkan ama seninle tembel biri olabilir. Harcarsın adamı." demiştim. Buna rağmen ısrar edince, Oktay Bey'i Ali Rıza Ağabey'in yanına göndermiş, onun yerine de işe Şinasi Eroğlu'nu almıştım. Şinasi Bey'le de çok verimli ve uyumlu çalışıyorduk.

Görüyorsunuz, ailemden söz ederken bile araya iş giriyor. Ne yazık ki bu, gerçek hayatta da hep böyle oldu. Neyse, ben yine çocuklara döneyim. Hiç unutmam, bir gün, hava müthiş sıcak, biz arabayla Kuşadası'na gidiyoruz. Yolda bir yerde asfalt çalışması var. Asfaltın sıcaklığı, kokusu arabaya vurdu. Öyle bir iki dakikalık bir şey de değil. Yavaş ilerliyoruz. Sıcak hava, asfaltin kokusu ve asfaltın arabaya vuran sıcaklığı. Bu yüzden Gaye zehirlenmişti. Gaye, daha 1.5, 2 aylık. Ben ne yapacağımı şaşırdım. Öyle korktum, öyle panikledim ki! "Vah" dedim, "Vah, çocuk öldü". Gaye'yi öyle çaresiz, perişan Nermin'in kollarına bıraktım. Yıldım ben. O hiçbir zorluktan yılmayan adam gitti, çaresiz bir zavallı oldum arabanın içinde.

Nermin Hanım, bu konularda müthiş başarılıydı. Bilgiliydi. Çocuğu aldı, ıslattı. Soydu. Yüzüne, vücuduna ıslak bezler koydu. Gözümde

öyle büyüdü ki o gün! Kızima adeta ikinci kez can verdi, Gaye'yi ikinci kez doğurdu. O gün Gaye'yi bize, Nermin Hanım'ın bilinçli çabaları ve Allah bağışladı.

Benim o anki beceriksizliğim, çocuklarım büyürken yanlarında olamamın bir sonucuydu. Çocuklarım beni hiç yanlarında görmediler ki! 5-6 yaşlarına gelene kadar Erol'u baba bilirlerdi. Erol, o zaman bizde kalırdı ve Sabri ile Gaye'ye sadece amcalık değil babalık da yaptı. Çocuklar Erol'a "Baba" dediler.

EN BÜYÜK PİŞMANLIĞIM

Hayattaki en büyük pişmanlığım çocuklarıma, onları öperek, okşayarak babalık yapamamış olmamdır. Oysa ne kadar isterdim hep kucağımda olsunlar, göğsüme bastırayım. Koklayayım, öpüp okşayayım. Ama yapamadım. Babam bana yapamamıştı ben de onlara yapamadım. Ama onları o kadar çok sevdim, öyle çok sevdim ki! Belki babamın beni sevdiği gibi sessiz ve gösterişsiz sevdim.

Ama sevdim. Onlardan uzak olduğum zamanlarda, gecelerde, içimde hep onlara olan özlemimi büyüttüm. Yanlarında olduğumda öpüp okşayamadım da uzakta olduğumda hayallerini kucakladım sevgiyle. Hayallerini öpüp okşadım. Rüyalarımın en mükemmel anlarında hep onlar vardı. Onları ne kadar sevdiğimi, onlara hiç gösteremedim. Bütün dileğim, gösteremesem de, onlara karşı duyduğum büyük sevgiyi, onların benim en değerli varlıklarım olduklarını hissetmiş olmaları. Ben, babamın beni nasıl sevdiğini hissetmiştim! Umarım Sabri ve Gaye'de benim onları ne kadar sevdiğimi hissetmişlerdir.

İSKENDERUN DEMİR ÇELİK

İskenderun Demir Çelik Fabrikaları (İSDEMİR), kuruluş tarihi itibariyle Türkiye'nin üçüncü en büyük entegre demir çelik fabrikasıdır. 3 Ekim 1970 tarihinde İskenderun'un 17 km kuzeyinde Payas yöresinde kurulmuştur. O zaman için dev bir yatırımdı. Yaklaşık 6.8 milyon m^2 alan üzerine yayılıyordu. O dev tesis, büyük bir hızla tamamlanarak 1975 yılında yıllık 1.1 milyon ton çelik blum üretim kapasitesiyle işletmeye alınmıştı. Bu türden her tesis gibi İSDEMİR de bulunduğu yörenin ekonomik ve sosyo-kültürel yapısını büyük ölçüde etkiledi. Değiştirdi, geliştirdi.

İSDEMİR'den iş almak kolay değildi. Her müteahhitin harcı değildi. Dev entegre tesis, ünitelere bölünmüş ve üniteler farklı müteahhitlere ihale edilmişti. Aynı anda kısım kısım çalışan 8-10 müteahit vardı. Kömür hazırlama kısmı ünitesi ile kömürün yan ürünleri ünitesini ben almıştım. Hiç unutmam, ben İskenderun'a iş almaya giderken, Adana'da Ziya amcama uğramıştım. Ziya amcamın Adana'da işi vardı. Bana dedi ki, "Oğlum bak. Gel, sen bu işe girme. Biz bu işten anlamayız. Biz sulama işinden anlarız, toprak işinden anlarız. Böyle teknik işleri bilmeyiz. İyisi mi vazgeç. Bir düzen kurmuşsun, öyle devam et. Sen bu işte batarsın." Ben de ona "Amca" dedim, "Bu işleri yapanlar analarının karnında öğrenmiyorlar ya. Ben bu işi yaparım, hem de herkesten iyi yaparım".

Benim anlayışım şudur: Doğru adamı bulduktan sonra yapılmayacak iş yoktur. Benim yapmam gereken, bir işi aldıktan sonra onu yapacak en iyi elemanları bulmak, onları bir araya getirmek, organize etmekti. Bir binayı yaparken harcı ben karmıyorum, duvarı ben örmüyorum ki. Harcı en iyi karanı, duvarı en iyi öreni bir araya getirirsen, onları ve işi en rasyonel şekilde organize edersen, hesabını kitabını iyi yaparsan hem ortaya düzgün bir bina çıkıyor hem de iyi para kazanıyorsun. Ben hiç anlamadığım bir işe girebilirim. Mesela bir gün karar verip oturduğumuz koltukların üretimine başlayabilirim. Bunun için yapmam gereken uzmanını bulmak. Koltuğu en iyi yapacak elemanı bulmak. Koltuğun yapılması için gerekli malzemeleri sağlamak. Yapılacak iş, ister bir koltuk üretimi olsun ister bir entegre çelik fabrikası mantık değişmez. Ben, bu anlayıştayım ve İskenderun'a da bu anlayışla gittim.

Sene 1971'di. Sıkıyönetim ilan edilmişti. Yollarda denetimler vardı ve

gece sokağa çıkma yasağı uygulanıyordu. Sabah saat 05:00'de Ankara'dan yola çıktım. Günü birlik İskenderun'a gidip geleceğim. Orada işyerini göreceğim, koşullara bakacağım ve ertesi gün de ihaleye gireceğiz. Yanımda Göksel Anmaç isminde bir mühendis arkadaş var. Serde de gençlik var. Arabayı ben kullanıyorum. Düştük Adana yoluna. 200 km hızla gidiyorum. Bir saat sonra Şereflikoçhisar'ı buldum. Oradan geçerken saat 06:00 ya da 06:15 falan, jandarma bir benzinlikten çıktı silahı bize uzattı. "Dur" diyor. Yolda dur işareti yok. Biz de öyle süratliyiz. Ani bir fren yaptim. Araba gitti gitti, durdu. Bizi fren mi durdurdu, Allah mı durdurdu, bilmiyorum. Neyse jandarmalar geldi. Başladılar bizi sorgulamaya. "Ne bu sürat?" diyorlar. Ben günü birliğine gidip gelmek için acele ettiğimizi, ertesi gün ihale olduğunu, iş için gittiğimizi anlatıyorum. "Hüviyetlerinizi çıkarın, verin" dediler. Ben çıkardım, verdim. Mühendisin yanında hüviyeti yok. Almayı unutmuş. Bizi sorgulayan da bir jandarma eri. Ona derdimizi anlatmaya çalışıyoruz. Komutanı olsa belki dert anlatmak daha kolay. Ama jandarma bize takar bekletirse belki birkaç saat gecikeceğiz ve herşey yatacak.

Bizim mühendisin yanında uçak bileti varmış. Çıkardı onu verdi. Ben hiç sesimi çıkarmadım. O da bozuntuya vermiyor. Asker baktı baktı, "Ya" dedi "Nüfus cüzdani mi bu? Bunlar yeni mi çıktı?" Bizim genç mühendis "Evet" dedi, gayet kendinden emin. "Allah, Allah" dedi asker ve bize yol verdi. Biz daha çok bastık gaza o açığı kapatmak için. Uzatmayalım, saat 11:00'i geçiyordu İskenderun'daydım ben. Gittik, işyerini gezdik. Kağıdı; iş yeri görme belgesini aldık. Dediler ki, "Demir Çelik Bölge Müdürü ve Baş Mühendis İskenderun'da yemek yiyor. Sizi görecekler."

Sanıyorum, aylardan Temmuzdu. Anormal bir sıcak vardı. Bizden şıpır şıpır ter akıyor. Öyle terlemişiz. Neyse, biz yemek yenen yeri bulduk. Bölge Müdürü ile Baş Mühendis yemek yiyor, içki içiyorlar. Bize, "Hoş geldiniz. Buyurun, oturun" dediler. "Hoş bulduk" dedik. "Vallahi" dediler, "Buradan yemek yemeden göndermeyiz sizi. Birşeyler yemeden, içmeden gidemezsiniz". O sıcakta, o ter içinde yemek bana işkence gibi görünüyor. Zaten acele de ediyoruz. Bir an önce Ankara'ya dönelim istiyoruz. "Ben içki içmiyorum." dedim. "Zaten tokuz." "Olmaz öyle şey." diye ısrar ettiler. Ne dediysek fayda etmedi. Biz mecburen oturduk. Orada birşeyler atıştırıp iki kadeh içki içtik. Bizim ter kurudu. "Bakın" dedi Bölge Müdürü, "Burada böyle acılı yemez içki içmezseniz buram buram terlersiniz. Burada, bu sıcakta iş yapacaksanız acılı yemeyi, içki içmeyi öğreneceksiniz. Yoksa çalışamazsınız."

ŞANTİYELER OKUL OLDU

Döndük Ankara'ya geldik, sonra da işi aldık. Biz İskenderun'a 1971'de girdik, 1974'ün başında da işleri bitirdik. Teslim ettik. 74'ün sonunda ben, bütün kesin hesapları aldım çekildim. İş bizim daha önce yaptıklarımızdan farklı olduğundan ben İskenderun'da herşeye dikkat ediyordum. Yeni yeni teknikler, çalışma biçimleri öğrenme gayretindeydim. O zaman, o işte bizimle beraber ENKA da çalışıyordu. ENKA, zaten hep bu tür işleri yapıyordu. Bizim gibi sulama, kurutma işleri yoktu onların. Küçük bir şirkettiler ama uzmanlık alanları bu tür işlerdi. Ben gece 12:00'den, 01:00'den sonra bizim şantiyeden çıkar onların şantiyesine giderdim. Gider onların çalışmalarını izlerdim. Nasıl çalışıyorlar, onlardan ne öğrenebilirim diye uğraşırdım.

Biz İskenderun'da Yarıkkaya diye bir yere şantiye kurmuştuk. Daha şantiye kurulurken ben işin başındaydım. Nezaret ediyordum. Orada ilk kez şantiye binaları kuruyoruz. Daha önce hep çadırlarda çalışmışız; şantiye diye baraka, kulübe türü şeyler yapmışız. Burada ciddi ciddi binalar yapıyoruz. Onlar yapılırken ben hem nezaret ediyor hem de içimden söyleniyorum. "Yahu" diyorum, "Bir şantiye binasına da bu kadar masraf edilir mi?" Binaları kurduk, çatılar yapılıyor, çatıları işte telle falan bağlıyorlar. Biz öyle çalışırken bir köylü geldi. Çoban, oralarda hayvan güdüyor. Geldi, "Selamün aleyküm." dedi. "Aleyküm selam." dedim. "Ne yapıyorsunuz?" dedi. "Bina kuruyoruz." dedim. Adam dedi ki, "Boşuna kuruyorsunuz. Bizim burada sonbaharda öyle bir rüzgar olur ki bunu küt diye alır gider." "Haydi kardeşim." dedim, "Git işine. Senin başka işin yok mu?" Biz binalarımızı kurduk, oturduk içine. Gerçekten sonbahar geldi, rüzgar esmeye başladı. Yaman rüzgar esiyor. Bir gün sahilde bir lokantada oturmuş yemek yiyoruz, bana bir telefon geldi. Dediler ki, Yarıkkaya'da şantiye binalarının çatıları uçuyor. Bende bir Mercedes vardı. Kalktık, atladık Mercedes'e gidiyoruz. Öyle yavaş gidiyoruz ki 60-70 yaptığımız zaman rüzgar neredeyse Mercedes'i yoldan atacak. Yavaş yavaş geldik. Baktik, gerçekten de birçok binanın çatısı uçmuş. Bizimkiler çatıyı damperli kamyona bağlamışlar. Rüzgar vurdukça damperli kamyon havaya kalkıyor. Koca kamyon sanki şahlanıyor. O manzarayı görünce aklıma, "Git işine kardeşim" deyip kovaladığım çoban geldi. Bu Yarıkkaya'nın rüzgarı öyle meşhur ki tabii sonradan yaşayarak öğrendik, estiği zaman İskenderun'da hayat felç oluyor. Kısacası şantiyeler bir tür okul oldu bana. Hem kendi işimi, işimizdeki yeni gelişmeleri takip ettim şantiyelerde hem de memleketin binbir

türlü halini görüp öğrendim.

SENDİKACILARLA İLK KARŞILAŞMA

İskenderun'da ben ilk kez sendika, sendikacı tanımış oldum. Daha önceki işlerde yoktu sendika falan. Buraya sendikacılar da gelmiş. Örgütleniyorlar. Biz dedik ki "Sendika mendika bilmeyiz arkadaş. Ne sendikası?" Ben sendikacıları, bizim şantiyeye yaklaştırmıyorum.

İskenderun'da otelde kalıyordum. Akşam da saat dokuz oldu mu yatardım. Erken yatar erken kalkardım. Sıcak bezdiriyordu, yoruyordu. Bir akşam yine böyle erken yatmıştım, saat dokuz buçuk, on gibi resepsiyondan aradılar. Dediler ki, "Bir bey geldi, sizinle görüşmek istiyor." "Kimseyle görüşecek halim yok." dedim. "Efendim" dediler, "Zaptedemiyoruz. Eğer siz inmezseniz, kendisi çıkacak." Ters bir durum olduğunu anladım. Giyindim. Tabancayı arkaya belime soktum. Aşağı indim. Aşağıda bir değil, bir-iki kişi var. Sendikacılarmış. Tehditkar tehditkar konuşuyorlar. "Sen bizim kim olduğumuzu biliyor musun?" diyorlar. "Allah değilsiniz." dedim. "İnsansınız. Ben sizi insan olarak görüyorum, insan olarak biliyorum." "Her yerde örgütleniyoruz." dediler. "Senin oradaki işçileri de sendikaya üye yazacağız. Sıra sende." "Ben tehditle sendika falan yaptırmam arkadaş." dedim. Baktılar ki, bende öyle gürültüye pabuç bırakacak bir hal yok o gece biraz daha konuşup gittiler.

Biz epey sürtüştük sendikacılarla. Ben direttim. Orada 20 müteahhit vardı. Ben sert çıktım. Bizim şantiyede gerilim olunca işçiler de sendikaya fazla meyil etmediler. Bunlar bana "Sen ses çıkarma. Biz diğer yerleri sendikalı yapalım." falan demeye başladılar. "Diğerleri beni ilgilendirmez." dedim. Her yer sendikalı oldu, tek sendikasız bendim. Sonradan DİSK oraya hakim oldu. Meşhur sendika. Bir gün bütün işleri durdurdular, işçileri sokağa çıkardılar. İSDEMİR'in her yerinde genel bir grev başlattılar. Bu benim şantiye de etkiledi. İki gün, üç gün iş durdu. Dört gün oldu, çalışma yok. Devletten de bir fayda yok. Sendikacılar, işçileri kontrol ediyor. Ne dedilerse artık?

Bizim Ali Çakıroğlu isminde gözüpek bir muhasebeci çocuk vardı. Yıllardır bende çalışırdı. Ona seksen kişi verdim. Şantiyeye girip çalışacaklar. Ali önlerinde, seksen kişiyle beraber biz o topluluğu yırttık. Şantiyeye girip işe başladık. Böylece grevi sona erdirmiş olduk. Ondan sonra da orası duruldu.

Ben sendikanın işçilerin hakkını savunduğuna inanmıyorum. Öyle sendikacılar tanıdım ki asıl dertleri işçileri savunmak değil kendi çıkarlarını savunmaktı. Bizim çalışanlarımızın rahat ve mutlu olması bizim işlerimizin iyi olması için de gereklidir. İşçilerimin haklarını vermem için bir sendika olmasına gerek yok. Şimdi eskiden sendika olan bazı işyerlerimiz var. Otellerimiz var. Dileyen gidip oradaki çalışanlarımıza sorabilir. Hepsi de şimdiki durumlarının sendika zamanından daha iyi olduğunu söyleyecektir.

YENİ İŞLER ALIYORUZ

Sonuçta, biz İskenderun Demir Çelik Fabrikaları'nın ana üretim tesislerini altı sözleşme halinde yapıp bitirdik. O işi başarıyla tamamlayınca bana daha fazla cesaret geldi. Artık bu türden daha gelişmiş teknolojiler gerektiren, daha komplike işleri de yapabileceğimizi gördüm. Böylece benzer işlere talip olmaya başladık. Japonlarla teknolojik işbirliği yaparak Elazığ Ferrokrom Tesisleri'nin inşaasını aldık ve teslim etmemiz gereken zamandan bir yıl önce bitirdik. Orada da başarılı olduk. Murgul Sülfrik Asit Fabrikası Romenlerle girilen bir teknolojik işbirliği ile yapıldı. Antalya Barit Öğütme Tesislerini, İskenderun'da edindiğimiz deneyimlerin de katkısıyla kısa sürede ve büyük bir başarıyla tamamladık. Bu saydığım tesislerin hepsi de dönemin en önemli sanayi projeleri arasında yer alıyordu.

Bir yandan bu tür sanayi projelerini gerçekleştirirken Öte yandan da konut sektörüne girdik. Konut sektörüne girişimiz ise Azot Sanayi Soma Sosyal Tesisleri'nin yapımıyla başladı. Ankara'nın ilk çok katlı kurumsal binalarından olan, o zamanki adıyla Azot Sanayi Genel Müdürlük Binası'nı da bu dönemde yaptık. Böylece 70'li yılların ortasına, 1975'e gelmiş ve bu dönemde şirket olarak da adeta Türkiye'nin sanayileşme sürecine paralel bir gelişim seyri izlemiştik.

O yıllarda Türkiye, bir yandan sanayileşme hamleleri yaparak dışa açılmaya başlarken öte yandan da buna engeller çıkaran yasalar, mevzuat ve bürokrasi ile boğuşuyordu. Memleket kalkınmasında önemli roller üstlenmesi istenen işadamlarına inanılmaz engeller çıkarılıyordu. Türk inşaat sektörü, yurtdışına açılmaya başlamıştı. Türkiye'de yapılacak olan büyük projelerin daha rahat gerçekleştirilebileceği düşüncesi ile devlet de bu tür projeleri teknoloji ve finansman desteği sağlayabilecek yabancı şirketlerle konsorsiyum, iş ortaklığı yapan ya da doğrudan ortak olan şirketlere verme eğilimine girmişti. Biz İSDEMİR'i ve diğer büyük çaplı projeleri başarı ile gerçekleştirmenin verdiği özgüvenle artık Türkiye'de açılan uluslararası ihalelere de girmenin zamanı geldi diye düşünüyorduk.

DIŞA AÇILIYORUZ

1975 senesinde Türk Deniz Kuvvetleri'nin Pendik Tersanesi'nin ihalesi vardı. İhaleye girebilmek için yabancı ortak şartı aranıyordu. O yıllarda şirketimizde danışmanlık yapan Ercüment Kılıçbay'dan, tersane işinde deneyimli bir yabancı firma aramasını istedim. Ercüment Bey, bir süre sonra aradığımız niteliklere sahip bir Fransız firması bulduğunu söyledi. Sanırım Grand Travey Marsell isimli bir şirketti. Paris Büyükelçiliğimizi de devreye sokarak bu şirketle ilk temasları kurduk. Ercüment Bey'le birlikte şirketin merkezinin bulunduğu Paris'e gidip müzakerelere başlama kararı aldık.

O ara İtalya'da da bir işim vardı. Önce İtalya'ya gittik. Oradan ufak tefek hediyeler aldım. Kemer ve çanta gibi, Türkiye'ye dönünce dağıtacağımız küçük hediyeler. Ben bir valizi bu tür şeylerle doldurdum. Yalnız alışveriş ederken bayağı zorlanıyorduk. O tarihte Türkiye'nin kambiyo rejimi çok katıydı. Yurtdışına çıkışlarda işadamlarına ayrıcalık tanınmıyordu. Yurtdışına çıkarken yanımızda kişi başına en fazla 200 dolar götürebiliyorduk. 200 dolarla bir işadamı yurtdışında ne yapabilir? Bırakın işadamını, herhangi bir vatandaş ne yapabilir? Biz ne yapıyorduk; bire beş, bire on verip yurtdışındaki işçilerden döviz alıyorduk. Daha kredi kartı diye birşey yoktu. Koca koca işadamları yurt dışında rezil olmayacak kadar para bulundurmak için resmen döviz kaçakçısı durumuna düşüyorlardı. O tarihlerde yurt dışına çıkarken çoraplarının içine, ayakkabısının altına döviz saklayan nice işadamı bilirim.

KALDIĞIMIZ OTEL ORTAKLIK BOZDURDU

İşte biz de Fransa'ya iş ortağı bulmaya giderken parasal olarak bu durumdaydık. Olan paraların bir kısmı da İtalya'da harcandı. Biz Avusturya'ya da uğrayıp oradan Paris'e geçtik. Cebimizde kalan paraya baktık. Şanzelize'de ahşap küçük bir otelde kalmaya karar verdik. Daha lüks bir otele yerleşsek parasız kalıp rezil olma riski var. Neyse, biz o bulduğumuz firmaya gittik. Tam randevu saatimizde bizi bekliyorlardı. Bizi çok iyi karşıladılar. Oturduk, konuştuk. Ortaklık müzakerlerinde bütün ayrıntılar ele alındı. Protokol hazırlandı. Karşılıklı teşekkür ettik. Dediler ki, "Ortaklık onuruna yemek vermek istiyoruz akşam. İmzayı da orada, yemekte atarız. Yemek için sizi akşam saat sekizde otelinizden alırız."

Biz herşey bittiği için son derece mutluyuz. Çıktık randevu saatine kadar keyifle gezdik. Saat yedibuçukta otele geldik. Odalarımıza çıkıp hazırlandık. Tam saat sekizde aşağı indik. Yeni ortaklarımız bizi gelip alacaklar. Resepsiyondan bize bir not verdiler. Ortaklar yok, notları var. Ercüment Bey mesajı okudu. İkimiz de donup kaldık. Ben beynimden vurulmuşa döndüm. Biz, döviz bulmak için o kadar uğraşmışız. Binbir zorluğa katlanıp Paris'e kadar gelmişiz. Oturmuş konuşmuş, bütün detaylarda anlaşmışız. Protokolümüzü de hazırlamışız. İş imzaya kalmış. Adamlar diyor ki, "Biz sizinle ortaklık yapamayız." Ortaklığı bozuyorlar yani.

Ortaklığı bozma nedenlerini ertesi gün anladık. Meğer onlara kaldığımız otelin adını ve adresini verince işin rengi değişmiş. Bunlar demişler ki, "Bizimle bu işleri yapacak bir işadamı, gelip Şanzelize'de üçüncü sınif bir otelde kalmaz". Ne yaparsın? Yapacak hiçbirşey yok. Orada ağzımızla kuş tutsak artık adamları ikna edemeyiz. Biz döndük, Türkiye'ye geldik. Gümrükten geçtik. Eve geldim. Hanıma dedim ki, "Şu valizde hediyeler var." Açtı, baktı ki valiz boş. İçinde işe yarar hiçbirşey yok. Valizdekileri İtalya'da çalmışlar. Hanım çok üzüldü. Ama benim gözümün valizi, hediyeyi görecek hali yok. Kaldığımız otel yüzünden koca işi kaybediyoruz.

Ertesi gün derhal Fransa Büyükelçiliği'ne telefon ettim. Randevu alıp gittim. Kendimi tanıttım. Yaptığımız işleri anlattım. Bizim Paris Büyükelçiliği aracılığı ile de o tarihteki kambiyo rejimimizi Fransız

ortaklara anlattırdık. Ankara'daki büyükelçiliklerini araya sokup onlani buraya davet ettik. Adamlar geldiler; şirketimizi, bizi tanıdılar. Misafirimiz oldular. Bir Türk işadamı hakkında yurtdışında kaldığı otele bakarak karar verilemeyeceğini öğrendiler. Bizimle ortaklık sözleşmesini imzalayıp gittiler.

Biz, bu Fransız ortağımızla birlikte ihaleye girdik. O zaman Süleyman Bey başbakan. Süleyman Bey'le de her zaman çok yakın bir dostluğumuz olmuştur. Kendisini çok sevdiğimi herkes bilir. İhale bizde kaldı. Ancak o zamanlar Çavuşoğulları sivrilmekteydiler. Güneş gazetesini falan almışlardı. Onlar, yüzde 15 tenzilat yaptılar ve iş onlara gitti. İş onlara gitti ama o Pendik tersanesi de 15-20 senede bitmedi.

Bu olayı, mevzuat ve yasalar yüzünden o yıllarda işadamlarının ne tür zorluklar çektiklerini göstermek açısından anlatmak istedim. Turgut Özal'ı rahmetle anmamızı gerektiren nedenlerden birisi de budur. O kambiyo rejimini değiştirdi de işadamları "döviz kaçakçısı" damgası yeme riskinden kurtuldular. Yurt dışında rahat ettiler.

AYAŞ TÜNELİ

Biz 70'lerin ikinci yarısında yan sektörlerde kardeş şirketler kurmak için çalışmalara başladık. İşin büyümesi ve inşaat sektöründe vardığımız nokta daha büyük başarılara imza atmak için yan sektörlere açılmayı gerektiren bir büyüme stratejisini dayatıyordu. Bu stratejimizin en önemli adımlarından biri ya da ilk önemli adımı, 16 Kasım 1976'da NUROL Makina A.Ş.'nin fabrikalarının hizmete girmesidir. Böylece başta çelik imalat olmak üzere muhtelif alanlarda çalışmalarımız başlamış oldu.

Ancak 1976 yılının şirketimiz açısından önemi, dünyanın en uzun altıncı demiryolu tüneli olarak projelendirilen Ayaş Tüneli'nin taahhüt altına alınmış olmasıdır. Ayaş Tüneli'ni aldığımızda Necmettin Erbakan'ın da içinde olduğu koalisyon hükûmeti iktidardaydı ve Bayındırlık Bakanlığı Erbakan'a bağlıydı. Tünel için açılan ihale o zaman Türkiye'nin en büyük ihalesiydi ve 800 küsür milyona bizde kaldı. Biz işi aldık ama tabii bir de bunu hakkıyla yapmak gerek.

O zamana kadar Türkiye'de hiç kimse yanlardan girmeden 10.5 km uzunluğunda tek boy bir tünel açmamış. O güne kadar bizde "Sivas metodu'yla 100-150 metre tüneller açılmış. Ayaş tüneli benzerinde bir tüneli daha önce açan olmadığından, bu konuda tecrübeli bir firma ve bu işi yapacak makinalar da yok.

Ben bunun üzerine Avrupa'ya gitmeye, orada bu işlerin nasıl yapıldığını incelemeye ve gerekli teknolojiyi ülkemize getirmeye karar verdim. Avusturya'nın bu konuda deneyimli olduğunu öğrendik. Avusturya'ya gidip oradaki çalışmaları görünce ağzım açık kaldı. Anladım ki Avusturyalılar'ın kullandığı sistemi Türkiye'ye getiremezsek Ayaş Tüneli projesinde başarılı olmamız imkansız.

Ben, işi aldıktan sonra Türkiye'de birkaç defa tünel yapmış, 200-300 metrelik tünellerde başarılı olmuş mühendis-müteahhit bir arkadaşla anlaşmıştım. Ercüment Sevgen isimli bir arkadaştı. Ona yüzde 10 vererek ve sürekli işin başında olması şartıyla Ercüment Bey'le anlaşmıştık. Avusturya'daki durumu görünce dedim ki "Bizim sistemle bu işi yapmamız mümkün değil. Biz Avusturya'nın teknolojisini buraya getireceğiz." Böylece ben Avusturya'daki firmayla ilişkiye geçtim. Onlar yapmakta oldukları işi bitiriyorlardı. "Arkadaş" dedik, "Sizin işiniz bitti. Elemanlarınızı bize verin." Uzman mühendislerini

aldım. Üç Avusturyalı mühendisi Türkiye'ye getirdik. Bizim mühendislerimizle ortak çalışmalar yaptılar. Ayaş'ın zemin koşulları, onların alışık olduklarından farklıydı. Onların teknolojilerinin bizim zemin koşullarımızda uygulanması için bilimsel çalışmalar yapıldı. Bu vesileyle uzmanlarımız dünya çapında önemli bilimsel çalışmalara dahil oldular. Bizim mühendislerimiz 1-1.5 yıl Avusturyalılar'ın yanında staj yaptılar. Son derece başarılı oldular.

Ben Avusturyalılar'dan yalnızca mühendislerini değil kullandıkları makinaların listelerini de aldım. Makinaları aldım. Tünelin içine adam, malzeme taşımak için lokomotif, tren aldım. Makinalara lazer ışınlarıyla istikamet vermeye başladık. Bunlar, Türkiye'de ilk kez yapılan şeylerdi. Türkiye'de pek çok ilke imza atmışızdır ve "Avusturya metodu" olarak bilinen tünel açma yöntemini ülkemize getirmek de bu ilklerden biridir.

Ayaş Tüneli, şirketimiz açısından bir başarı öyküsü olarak ilerliyordu. Ancak getirdiğimiz yeni teknoloji, elle yapılan bazı işlerin makinalarla yapılması, tünel işindeki fiyatların hepsini değiştirdi. Bazı işler, daha ucuza mal olurken bazı işlerin fiyatı arttı, bazı kalemler tamamen ortadan kalktı.

AYAŞ TÜNELİ SORUŞTURMASI

Bu tür işlerde her hükûmet değişikliğinde veya her yıl yeni kararnameler çıkar. Enflasyon oranına göre fiyatlar yeniden belirlenir. 1979 yılında da böyle bir kararname çıktı. O kararnamede Ayaş Tüneli zammı açıkça belirtiliyordu. Şimdi Türkiye'de başka pek çok tünel daha yapılıyor tabii. Kararname onların hepsini de kapsıyor. Ancak diğer tünellerin hepsi 300-500 metre, 10.5 kilometre tünel yapan bir tek ben varım.

Ecevit hükümetinin bakanlarından Tuncay Mataracı ihtilalden sonra tutuklanınca sanıyorum Adalet Partisi'nden de birilerini alıp dengeyi sağlayalım mantığı hakim oldu. Böylece, Adalet Parti'nin Bayındırlık Bakani Selahattin Kılıç dosyasını açtılar. Nurettin Çarmıklı'ya özel kararname çıkartılmış, ona özel zamlar verilmiş iddiasında bulundular. Böyle birşey mümkün değil. Kararname, bütün müteahhitler için çıkıyor ve biz o kararnameye göre uzunluk zammı alıyoruz. Başkaları 300-500 metre içeri giriyor ve ona göre zam alıyor; ben 10.5 kilometre giriyorum ve ona göre zam alıyorum.

12 Eylül ihtilalinden sonra Mataracı'yı dengelemek üzere Selahattin Kılıç dosyasını açmaları, hayatım boyunca asla rüyamda bile göremeyeceğim şeyleri yaşamama yol açtı. Soldan ve sağdan binlerce insanın, gencin, eylemcinin doldurulduğu Mamak Cezaevi bir süre benim de mekanım oldu. Türkiye'de bir ilki gerçekleştirirken yepyeni bir tünel teknolojisini ülkeye getirirken yapılan ve o günün koşullarında son derece olağan sayılan bir çek olayı yüzünden cezaevi ile tanışmış oldum. Üstelik, bu öyle bir cezaeviydi ki adı 12 Eylül ihtilali ile özdeşleşmişti ve orada yaşamayanların asla hayal edemeyecekleri koşullara sahipti.

Hayatımda önemli bir iz bırakan cezaevi dönemine tekrar döneceğim. Ancak önce cezaevine girmeme yol açan Ayaş tüneli bahsini kapatmak istiyorum. Bilindiği gibi, Ayaş Tüneli, aradan yaklaşık 30 yıl geçmesine karşın hâlâ bitirilebilmiş değil. Tam bir yılan hikayesine dönüştü ve zaman zaman şirketimizin imajını zedeleyen haberlere de malzeme oldu. Oysa Ayaş Tüneli'nin bitmemesinin bizimle hiçbir ilgisi yok. O önemli proje politik nedenlerle ve siyasi kararlar sonucu bu noktaya geldi. Proje hâlâ bizde, elimizde. Ama ne bitirilmesine izin veriliyor ne de projeyi bizden alıyorlar. 30 sene evvel o tünel işine başladığımızda ben tığ gibi delikanlıydım. Tünelin 9 kilometrelik

kısmını açtık. 2 kilometre kadar birşey kaldı. Tünel açılsa bu güzergah Ankara-İstanbul arasını 3.5 saate indirecek. Ama raporlar hazırlanıyor, o raporlarda bu işin doğru olmadığı, eski yolun yapılması gerektiği belirtiliyor. Sonuçta bunlar benimle ilgili konular değil. Ben bir işadamıyım. Bir işi alıp onu en mükemmel şekilde bitirmek benim sorumluluğum. Bir siyasi iktidar bu güzergahı, diğeri öteki güzergahı tercih ederse benim yapabileceğim hiçbirşey yok.

Ben, eğer bu tünel yapılmayacaksa işin benden alınmasını, işin tasfiye edilmesini istiyorum. Ne işi bitirmemiz için gerekli tahsisatı veriyorlar ne de işi bizden alıp tasfiye ediyorlar. Tabii, tünelden vazgeçip işi tasfiye etmek de kolay değil. Buna bir iktidarın karar verebilmesi büyük cesaret gerektiriyor. İş tasfiye edilse tünel çökecek. Onca çaba, para, emek boşa gidecek. Siyasiler bunu göze alamıyorlar. Arada biz eziyet çekiyoruz. Yıllardır düzenli olarak tünelin bakımını yapıyoruz. Yapılan işin zarar görmemesi için çabalıyoruz. Tünelin 9 kilometrelik bölümünü açık tutuyoruz ama tünelin ucundaki ışığı göremiyoruz. O tünelin ucundaki ışığı görmeye ömrüm yetecek mi bilmiyorum. Bildiğim birşey varsa o tünelin inşaası sırasında yaşadığım son derece sıradan ve olağan bir çek olayının beni Mamak'a taşımış olduğudur.

HAMİLİNE ÇEK

Daha önce de belirttiğim gibi Selahattin Kılıç'ın dosyasını açıp Ayaş Tüneli'nde Nurettin Çarmıklı için özel kararname çıkarılmış iddiası ortaya atılınca beni de soruşturmaya aldılar. 1979'da Ecevit hükümeti sırasında pek çok şeyin sıkıntısı çekilmeye başlanmıştı. Yağ gibi, tüpgaz gibi halkın günlük hayatta kullandığı önemli tüketim maddeleri bulunmuyordu. Bizi yaptığımız işler açısından en fazla zorlayan ise akaryakıt sıkıntısı idi. Akaryakıt temin edebilmek için şoförleri taa Gerede'ye hatta daha da ileriye kadar gönderirdik. Ceplerine para koyar, 300-500 fazladan para verip fark ödeyip akaryakıt temin ederdik. Bunu yapmasak işler duracak. Bu aldığımız yakıtlar karşılığında da hamiline diye çekler yazardık. Yani o dönem zorunluluktan çok sayıda hamiline çek kestik.

O günlerde Bayındırlık Bakanlığı Devlet Liman ve Hava Meydanları (DLH) Genel Müdürlüğü'nden emekli olmuş bir tandığım da zorda kalmış, benden ricada bulundu. Bir araba alacak, 500 lira eksiği var ve bunun için sıkıntı çekiyor. O sıralar, gazeteler araba için kampanyalar düzenliyordu. Taksit taksit gazeteye ödemelerinizi yapıyor, başlangıçta, arada veya size araba çıktığı zaman daha kabarık ödemeler yapıyordunuz. Suat Taftalı Bey'e de Hürriyet'ten araba çıkmış, onun ödemesini yapmak için benden borç istedi. Suat Bey'i Genel Müdürlük döneminden tanıyorum. Doğrusu bu duruma çok da üzülmüştüm. Devletin bir genel müdürü. Emekli olmuş. Bir araba alamıyor. Ben Suat Bey'e o parayı verdim, hiç düşünmeden verdim. Çeki de hamiline kestim.

İşte bu Suat Bey'i de soruşturmaya almışlar. Benim haberim yok. Suat Bey, çeki kız kardeşine vermiş. O da götürüp Hürriyet'e yatırmış. Suat Bey'in soruşturması sırasında o çek ortaya çıkmış. İş, Nurettin Çarmıklı Suat Taftalı'ya rüşvet verdi şekline dönüştü ve beni de ifadeye çağırdılar. Bu benim çok ağırıma gitti, çok üzüldüm. Sinirlendim.

MECLİSTE SORGU

Bizimle ilgili soruşturma, askerî hakimler tarafından Meclis'te yapılıyordu. Beni bu soruşturma çerçevesinde ifade vermek için Meclis'e çağırdılar. Arayıp "Yarın gelebilir misiniz?" dediler. Ben de "Yarın gidiyorum, işim var. Bu akşam geleyim." dedim. "Yarın nereye gidiyorsunuz?" dediler. "Yurtdışına." dedim. "Peki" dediler, "O zaman bu akşam gelin." Kalktım gittim.

Orada askerî hakimlerin karşısına çıktık. O sorgular sırasında ilginç bir tavrı vardı askerlerin. Sürekli alakasız alakasız sorular soruyorlar, giyim kuşamımı sorguluyorlardı. "Sırtındaki elbise nereden?" diyorlar, "Avrupa'dan." diyorum. "Ayağındaki ayakkabı nereden?" "Avrupa'dan." "Bunları nereden buluyorsun?" "Yurtdışına gidiyorum. Oralardan alıyorum." "Allah, Allah...

"Biz burada birçok şeyi bulamıyoruz. Siz Avrupa'dan giyiniyorsunuz." Tam bu tarz bir sorgu oluyordu.

Sonra "Sen çek vermişsin, hamiline çekler vermişsin.' dediler. "Evet, verdim. Öyle çok çek verdim. Kime verdim, ne için verdim, şimdi hatırlamam mümkün değil. Kime verdiğimi söyleyin, isim verin, açıklayayım." dedim.

O zamanlar bazı lüks mallar, ev eşyaları Türkiye'de bulunmuyor. Yurt dışında belli bir süre kalan devlet görevlileri yurda dönüşlerinde bu eşyaları getirip satıyorlardı. Yurtdışına göreve gitmiş subaylar da diğer kamu görevlileri gibi, bunu yaparlardı. Getirdikleri eşyaları satar, aldıkları parayı biriktirdikleri paraya katar burada kendilerine daire falan alırlardı. Bizim hanım da böyle yurtdışından dönen bir subaydan birkaç kez eşya almıştı. Ona da hamiline yazılı çekler vermiştik. Evimizdeki eşyalar, bu şekilde bir subaydan ve yurtdışında görevden dönen başka şahıslardan alınmış eşyalardı.

Bana, bir hanımda, Suat Taftalı'nın kız kardeşinde çıkan çeki sorup duruyorlar. Ben bunu hatırlamıyorum. "Öyle bir hanım tanımıyorum. Ben hiçbir hanıma çek vermedim." diyorum. Sonunda dedim ki, "Bizim hanım, çeki ev eşyaları aldığı subayın hanımına verdi. Çek de oradan bir yerlere gitmiş olabilir. Yakıt almak için verdiğimiz çeklerden biri gitmiş olabilir. "Ben bunu söyledim. "Peki", dediler "Haydi, güle güle." Çıktım gidiyorum. Asansöre geldim. Beni asansörün kapısından

çevirdiler. "Gelin, bir çayımızı için. Biraz sohbet edelim." dediler. Ben de döndüm. Oturduk, sohbet ettik. O günkü ortam ve kendi psikolojik durumum nedeniyle askerleri epey kızdıran şeyler de söyledim.

O yıl ben vergi şampiyonu olmuştum. 100. yıl işadamı seçilmiştim. Ankara'daki, Atatürk Orman Çiftliği'ndeki "Atatürk Evi'ni yapmıştım. Ev için Selanik'e mimarlar göndermiş, mühendisler göndermiş sonra Atatürk'ün Selanik'teki evinin birebir aynısını burada yapmıştık. Birkaç gün sonra evin açılışı olacak, Konsey Başkanı Kenan Evren de evin açılışını yapacaktı. Evin anahtarı da bende. Altın bir anahtar yaptırdık, açılış töreni sırasında anahtarı da Kenan Evren'e vereceğiz. Ben, birkaç günlüğüne bir iş için yurtdışına gideceğim sonra da gelip bu açılış törenine katılacağım.

ATATÜRK EVİ

O evin bize yaptırılmasının da ilginç bir hikayesi vardır. 12 Eylül İhtilali'nden sonra yönetime el koyan Konsey üyeleri, Selanik'teki evin aynısını AOÇ'de yaptırmaya karar verince kime yaptıracakları konusunda uzun süre tartışıyorlar. Birçok işadamı da bu evi yapmak istiyor. Tabii evin yapılması, Konsey'le yakın bir ilişkiye de vesile olabilir. Herkes böyle düşünüyor. Başka işadamları da yapmak istiyor evi. Konsey üyeleri de bu konuda titizleniyorlar. Belli bir gruba yakın görünmek istemiyorlar. O sırada bizim adımız geçiyor. Araştırıyorlar. Bizim için "Bunlar çok dürüst insanlar, onlar yapsın." diyorlar. Sonra bizim başka birkaç işadamı ile birlikte yapmamızı düşünüyorlar. Bana da teklif önce böyle geldi. Ben dedim ki, "Yok", "Yaparım ama tek başıma yapar bitiririm. Böyle bir iş birkaç kişiyle yapılmaz." Sonunda "Tamam." dendi ve biz tek başımıza o işi yaptık.

Vergi şampiyonu olduğumuz, 100. yıl işadamı seçildiğimiz ve Konsey üyelerinin "Bunlar dürüst insanlar" diye Atatürk Evi'nin yapımını bize verdiği günler. Tam da evi bitirmişiz, birkaç gün sonra evin altın anahtarını Kenan Evren'e bizzat teslim edeceğim. Bu koşullarda soruşturmalara gidip geliyorum ve son derece rahatım. Olumsuz birşey çıkacağı aklımın ucundan bile geçmiyor. Zaten sorup durdukları da hamiline yazılmış bir çek. Ben o rahatlıkla soruşturmalarda da ileri geri konuştum.

Neyse beni asansörden döndürüp içerde bir odada bir süre daha oturttular. Çay içtik, sohbet ettik. Hâlâ benim aklıma kötü birşey gelmiyor. Sonra bir astsubay geldi, "Haydi" dedi, "Garnizon'a gidiyoruz. Sizi Garnizon Komutanlığı'na götüreceğiz." İşte kez o zaman içime bir kuşku düştü. Akşam olmuş, bu saatten sonra ne olabilir. İçimden, "Nurettin" diyorum, "Bu saatte Garnizon Komutanlığı'na gitmek pek hayra alamet değil." Ama yine de tutuklanmayı falan hiç konduramıyorum. "Herhalde" diyorum, "orada da yapılacak bir işlem var. Fazla sürmez, bırakırlar giderim eve." O günün tarihini hiç unutmuyorum: 20 Ekim 1981.

GARNİZONDA GECELİYORUM

Meclisten çıkarken bana kelepçe taktıklarında başımdan aşağı kaynar sular döküldü. Tam anlamıyla şok oldum. Ne diyeceğimi bilmiyorum. İçimden hâlâ kendimi teskin edecek birşeyler geçiriyorum ama artık bileklerime kelepçeler takıldı. Kendimi kelepçelenmiş; öyle haydut gibi, hırsız gibi, terörist gibi düşünmek kahrediyor. Birileri görecek diye başımı kaldıramıyorum. Utaniyorum. Kelepçelenmemi gerektirecek birşey yapmadığımı bildiğimden isyan ediyorum. Ama boşuna. Artık konuşacağım, derdimi anlatacağım kimse de kalmadı etrafta. Askerler ve ben. Askerler de aldıkları emrin gereğini yerine getiriyorlar. Yıkıldım ben. Allak bullak oldum. Aklımdan binbir türlü düşünce geçiyor. Kötü kötü düşünceler. Ama hemen kovuyorum onları aklımdan. "Garnizona gidince" diyorum, "bir komutan çıkar karşima. Muhatap olabileceğim biri çıkar. Konuşurum. Özür dilerler. Çıkarırlar kelepçeyi. Eve kadar götürürler beni." Böyle düşünüyorum. Daha doğrusu düşünmeye çalışıyorum ama koşullar da gittikçe kötüleşiyor.

O zaman, ilk kez ihtilalin ne olduğunu anlamaya başladım. Haberlerde sürekli dinlediğim, benden çok uzaklarda, benimle hiç ilgisi olmayan yerlerde hatta bir başka ülkede oluyormuş gibi dinlediğim olayların vehametini kavradım. Memleketi bir çatışma ortamından kurtardıkları için, belki de bir iç savaşı önledikleri için hepimiz askerlere şükran duyuyorduk. Binlerce, onbinlerce, yüzbinlerce insanın tutuklanmasını, sorgulanmasını, hapse atılmasını, kulağımıza gelen kötü muamele haberlerini pek umursamıyor, doğal karşılıyorduk. Hapishanelerde, poliste dayak olduğuna, işkence olduğuna ilişkin haberleri çok abartılı buluyorduk.

Ellerim kelepçeli garnizona doğru giderken bütün bu haberler, düşünceler, en korkunç haliyle kafama doluşmaya başladı. Ben ne kadar uzaklaştırmaya gayret etsem de garnizonda üst rütbeli birini bulup durumu düzelteceğimi düşünmeye çalışsam da korkunç görüntüler kafamın içine üşüşüyorlardı. Kelepçeler moralimi bozuyor, sanki idama giden bir adammış gibi bütün hayatım gözlerimin önünden geçiyordu.

Bileklerimde kelepçe olması, o güne değin böyle birşeyin uzağından bile geçmemiş olan bana son derece korkunç görünüyordu. Karmaşık düşünceler içinde ve moral olarak çökmüş bir şekilde geldim Garnizon Komutanlığı'na. Beni koydukları odada sedye gibi birşey vardı. Bir

sedye vardı. Bir astsubay geldi. O sedyeyi gösterdi. "Burada yatarsın." dedi. Kafa konulacak yerde kirli bir yastık. Normal zamanda o yastığı görsen miden kalkar. Ama o anda ne sedyeyi ne de kirli yastığı düşünecek halde değilim. Bütün umudum rütbeli birini görüp derdimi anlatmak. Nedense ortalıkta rütbeli kimse de yok. Karşımdaki en rütbeli kişi, bana sedyeyi gösterip "Burada yatarsın" diyen astsubay.

İLK EŞŞOĞLU EŞŞEK!

Ben orada iyice çocuklaştım. Böyle koşullarla daha önce hiç karşılaşmadığım için tam bir muhallebi çocuğu gibi davranmaya başladım. Astsubay'a dedim ki "Ne olur, izin verin bir telefon açayım. Evdekilerin haberi yok. Kimse burada olduğumu bilmiyor. Hiç değilse burada olduğumu haber vereyim. Merak etmesinler." Astsubay "Ben o konuda birşey yapamam." dedi. "Elimden hiçbirşey gelmez. Komutan var. Onunla konuşun, belki o izin verir." dedi.

Komutan bir albay. Koridorda bir aşağı bir yukarı yürüyor. Önündeki, yakasındaki düğmeler açık, volta atıyor. Kapıdan kafamı uzatıp, "Albayım" dedim. Durdu, bana şöyle tepeden tepeden baktı. Beni kötü kötü süzdü. Ben cesaretimi toplayıp "Albayım" dedim, "Sizden bir ricam var. Buraya geldiğimden hiç kimsenin haberi yok. Ne kardeşlerimin, ne eşimin, ne de evin haberi var. Müsade ederseniz eve haber vereyim. Bir telefon edeyim." Albayın cevabı benim için bir başka şok oldu: "Git oradan eşşoğlu eşşek. Hilton'da yattığını mı sanıyorsun." Böyle dedi ve başka birşey demeden çekip gitti. İşte asıl o zaman başımdan aşağı kaynar sular döküldü. Anladım ki, Atatürk Evi'ni yaptırmamızın, vergi şampiyonluğumuzun, işadamlığımızın burada bize bir faydası yok.

Sabahı nasıl ettiğimi bilmiyorum. Sabaha kadar uyuyamadım. Aklımdan binbir düşünce geçti. Bazen sedyenin üzerine uzanıp biraz sızıyor sonra kalkıp odada dolaşıyordum. Sabahın ilk ışıkları ile birlikte içimde yeniden biraz umut yeşertmeye çalıştım ama nafile. Artık kendimi adeta 10 yıl birden yaşlanmış gibi hissediyordum. Meğer o ana kadar yaşadıklarım hiçbir şey değilmiş. Asıl karabasan beni Mamak'ta bekliyormuş. Bunu ertesi gün anladım.

MAMAK

Dostlarım, belki de artık benim Mamak sohbetlerimi dinlemekten bıktılar. O günlerden o kadar çok söz ediyorum ki. Nasıl etmem; Mamak benim hayatımda en fazla iz bırakan anılardan biridir. Orada gördüklerimi, orada yaşayıp duyduklarımı asla unutamam.

Mamak, 12 Eylül 1980 ihtilalinin sembolü haline gelen cezaevlerinden biriydi. Ankara'nın Mamak semtinde, Mamak Muhabere Okulu içinde yer alan bu askeri cezaevi, ihtilal dönemlerinde sivil siyasi tutukluların da konulduğu bir yer olmuştu. Daha önce 1971'de de bu amaçla kullanılmış, o dönem Mamak'ta yaşananlar sonra yazılan romanlara, öykülere konu olmuş. Mamak'a gidene kadar benim bunların hiçbirinden haberim yoktu.

Sabah saat 08:30-09:00 gibiydi. Garnizon Komutanlığı'nda kirli bir sedye üzerinde, başımı koymaya tiksindiğim kirli bir yastıkla geçen uykusuz gecenin ardından, yine bir astsubay gelip "Kalk, gidiyorsun" dedi. "Nereye gidiyorum?" diye soramadım bile. Kalkıp onu takip ettim. Ellerim yine kelepçelendi. Beni öylece bir askerî araca bindirdiler. Araç hareket etti. Askeri araç durduğunda, Mamak Askeri Cezaevi A Blok'un giriş kapisina, nizamiyeye gelmiştik. Cezaevinin ürkütücü havası orada suratıma çarptı.

Kapıdan içeri girdik. Birkaç kişiydik. Bizi kafes dedikleri yerin, girişte ortada bulunan demir çubuklarla yapılmış kafesin önüne diktiler. Orada bizden önce gelmiş, saçı sakalı birbirine karışmış, korkunç ve perişan görünüşlü başka insanlar, gençler vardı. Kir pas içerisindeydiler. Sonradan o insanların Emniyet'ten Mamak'a getirildiklerini öğrendim.

Kafesin içinde de birkaç kişi vardı. Bir asker, yüksek sesle komut vererek onlara talim yaptırıyordu. Hiçbirimizin sağa sola bakmasına izin verilmiyordu. Sürekli "Başlar yukarı, lan! Başlar yukarı!" diye bağıran askerlerin sesleri çınlıyordu kulaklarımda. Kafesin içindekiler kan ter içinde kalmışlardı. Dermansız, perişandılar. Onlara eğitim yaptıran asker var gücüyle bağırıyordu. "Çek dizlerini, lan. Çek dizlerini. Ayaklar yere vursun. Ses çıkacak, ses!" İçerdekiler, dizlerini son bir gayretle göğüslerine kadar çekerek ayaklarını kafesin beton zeminine "rap rap" diye vuruyorlardı. Asker bağırarak komut veriyordu: "Yürüyüş kararı sayılacak! Say!" "Bir... ki... üç... dört. Bir..

ki.. üç.. dört. Bir, ki, üç, dört. Komandoooo!" Kafestekiler ne kadar yüksek sesle bağırırlarsa bağırsınlar, bu sesler lara eğitim yaptıran asker için yeterli olmuyor, o da sürekli "Daha yüksek, daha yüksek! Ses çıksın, ses!" diye bağırıyordu.

Asker eğitime sık sık ara veriyor, kafestekilerin birini yanına çağırıyor, "Niye dizlerini çekmiyorsun?" ya da "Niye bağırmıyorsun?" diyerek elini kafesten dışarı uzatmasını istiyordu. El bir kez kafesin dışına çıktı mı, plastik copların insan etinde şaklamasının ürkütücü sesi koridorda, duvarlarda yankılanıyordu.

Yeni gelenler bütün bu dayakların atıldığı kafese girene kadar da boş bırakılmıyor, sürekli itilip kakılıyor, dövülüyorlardı. Giriş kapısından yeni birileri geldiğinde, bir manga asker ayaklarını abartılı bir şekilde beton zemine vurarak ve yüksek sesle bağırarak onları karşılıyor, akıllarına estiği gibi sorguluyordu:

- "Nerelisin, lan?"

- "Yozgatlı".

- "Komutanım diyeceksin. Burada herkese komutanım diyeceksin. Öğretmediler mi sana?

- "Şimdi söyle, nerelisin?"

- "Yozgatlı, komutanım."

- "Bağır, lan. Bağır. Sesin çıksın biraz!"

- "Yozgatlı, komutanum."

- "Olmuyor, lan. Olmuyor. Dön bakalım Yozgat'a doğru. Dön, domal".

Aşağı yukarı bu tür bir sorgudan sonra kendilerince Yozgat'a döndürdükleri tutuklunun kaba etlerini coplamaya başlıyorlardı. Kafesin önünde dikilmiş beklerken bu tür karşılama törenlerinden birine tanık oldum. Copların kaba ette çıkardığı sesler başımı döndürüyor, gözlerimi karartıyordu. Neredeyse dizlerimin bağı çözülecekti. Bütün bunlar olup biterken ortalıkta pek üst rütbeli subay görünmüyordu. Daha sonra koğuşa gönderildiğimde içerdekilerden pek çok kafes hikayesi dinledim.

YÜZBAŞI "BEYEFENDİ" DEDİ

Ben kafesin önünde dikilmiş, duyduklarımın ve gördüklerimin dehşeti içinde ayakta durmakta zorlanırken bir jandarma yüzbaşısı yanıma geldi. Karşıma geçip gayet kibar bir şekilde, "Beyefendi, senin burada ne işin var?" dedi. O an o yüzbaşının sesi bana ilaç gibi geldi. Etrafta sürekli duyduğum "lan'lar, bağırtılar, çağırtılar arasında birisinin bana "Beyefendi" demesi inanılmaz güzeldi. Sesi kulağıma nefis bir melodi gibi geldi. Kendimi toparlamaya çalışıp "Bilmiyorum" dedim. "Herhalde ifademi alacaklar." "Siz" dedi, "Atatürk Evi'ni yapan kişi değil misiniz?" O yüzbaşı, orada o perişan halimle beni tanıdı. Orada olmama şaşırdı.

Ben "Neden burada olduğumu bilmiyorum, herhalde ifademi alacaklar." deyince yüzbaşının yüzünde acı bir tebessüm belirdi. "O işler çoktan bitti, Beyefendi." dedi. "Sizi Mamak'a getirdiler. Sizi içeri atmışlar, artık cezaevindesiniz." Artık cezaevinde olduğumu ben de çoktan anlamıştım ama yüzbaşıya ne söyleyebilirdim ki!

Yüzbaşının benimle olan bir-iki dakikalık sohbeti, benimle konuşma tarzı, etraftaki askerlerin de dikkatini çekti. Sanırım biraz da o sayede kafesin önünde herkesin geçtiği dayaklı karşılama töreninden kurtuldum.

Bütün bunlar olurken muhasebecimiz Öcal Kurtoğlu da benimleydi. Suat Taftalı da gözaltına alınmıştı ama gözaltı zamanlarımız aynı olmadığından, Mamak'a o bizimle gelmedi. Öcal'ın başını yakan da bizim ifadelerimiz alınırken orada bulunan maliyeci uzmanlarla konuşma şekli oldu. Maliyeciler birbirleriyle "üstat" diye konuşurlar. Öcal Bey de benim ifadem alınırken orada bulunan ve arkadaşı olan Mehmet ismindeki maliyeciye "Üstat" demişti. "Üstat, bunda birşey yok ki. Böyle şeyler hep olur. Biz hep hamiline çekler veriyoruz. Açık çek veriyoruz. Siz de bilirsiniz, bunlar olağan şeylerdir."

Öcal Bey'in hakimler önünde maliyecilerle bu şekilde konuşarak yapılan işi savunması askerî hakimleri kızdırdı. Onun "üstat" kelimesine bayağı takıldılar. Böylece biz ikimiz birlikte Mamak'a geldik.

MAMAK TRAŞI

Yüzbaşı sayesinde kafes dayağından kurtulduk. Bizi karşıda bir odaya aldılar. Bizimle birlikte bir müsteşar vardı, bir ben, bir de Öcal. Benim üzerimde lacivert takım elbise. Diğerlerinin de giyimi gayet düzgün. Pencereleri tavana yakın bir yerde olan o odada bizi bir sandalyeye oturttular. Üzerimize öyle bir bez falan koydukları da yok. Bir asker, elinde tıraş makinası, çöktü başımıza. Fırt, firt, firt... Başladı saçlarımızı tıraş etmeye. Beni kesti, kaldırdı. Tıraş değil resmen kırpma. Kimi yerlerde saçlar uzun kalmış, kafamızda makinanın izleri görünüyor. Ensemiz kulağımız kıl doldu. Aynı şekilde müsteşarın, Öcal'ın saçları da kırpıldı. Bizi kırpan asker benim elime bir süpürge tutuşturup yerdeki saçları gösterdi. "Sen şuraları süpür, bir güzel temizle." dedi. Ben süpürgeyi elime aldım. Öcal da benim elimden aldı, bana süpürtmemek için. Bunun üzerine asker parladı; "Git ulan eşşoğlu eşşek." dedi, "Burada kime emrettiysem o süpürür, sen ne yaptığını sanıyorsun?" dedi Öcal'a. Ben süpürgeyi tekrar elime aldım ama o yüzbaşı beni gösterip "Buna dokunmayın." demişti. Asker belki onu hatırladı, bana, "Geç lan, sen de yerine." dedi. Sonra müsteşara dönüp "Sen" dedi, "Müsteşar mısın, ne boksun. Al süpürgeyi, süpür şuraları". Azizim, sonra müsteşara tuvaleti de temizlettiler.

O sırada, bizim bulunduğumuz odanın dışında, duvara karşı değişik şekillerde dikilmiş adamlar vardı. Adamlar, tek ayak üzerinde falan öylece duruyorlar, şekillerini bozduklarında da askerler basıyord copu. Onların yanından geçip doktor kontrolüne gittik.

Sözüm ona doktor kontrolü. "Bir şeyiniz var mı?" diye sordular. Ben, "Tansiyonum var." dedim. Bir astsubay tansiyonumu ölçtü. Yüksek. Tamam. İşlem bitti. Biz o odadan da çıktık. O zamana kadar kimsenin dikkatini çekmeyen bir tesbih vardı elimde. Güzel, pahalı bir tesbihti. Bir asker tesbihi gördü elimde. "Bu ne lan, eşşoğlu eşşek." dedi. "Yasak olduğunu bilmiyor musun?" Çekti aldı tesbihi elimden. Eşşoğlu eşşeklerin sayısı gittikçe çoğalıyor ama üzerimdeki etkileri, ilk duyduğum andaki kadar ağır olmuyordu.

Bizi A-Blok'tan tekrar bir askerî araca bindirerek DBlok'a götürdüler. O jandarma yüzbaşı sayesinde bu yolculuk da dayaksız geçti.

D-BLOK

Mamak Askerî Cezaevi, 12 Eylül sonrası yakalanan ve tutuklanan on binlerce insana yetmez olmuş, tutuklananları koyabilmek için üst taraflarda, C-Blok'un karşısında tek katlı prefabrik koğuşlar inşa etmişlerdi. DBlok'un koğuşları, D-1, D-2, D-3 diye U harfi şeklinde yanyana sıralanan üç prefabrik yapıdan oluşuyordu. Bunların tümü de ortadaki havalandırmaya açılıyordu. Havalandırmanın ön kısmında ise ana giriş kapısı vardı ve etraf bütünüyle tel örgülerle çevriliydi. Bunların biraz üzerinde tel örgülerle ayrılmış bir bölümde her iki tarafta da askerlerin bulunduğu bir ortamda açık görüş yapılıyordu. Yine yukarıda, bizim karşımızda kızların kaldığı koğuş vardı. Tutukluları sağlık kontrolüne götürdükleri D-Blok reviri de bizim blokların üst kısmındaydı. Tel örgülerin dışında da iç kısımda da nöbetçi askerler olurdu.

Mamak'ta A, B, C ve D olarak adlandırılan dört ayrı blok vardı. Bu blokların askerî sorumluları, komutanları da birbirlerinden farklıydı. Genel olarak Mamak cezaevinin her biriminde aynı kurallar geçerli olsa da her blokta diğerinden kısmen farklı uygulamalar görülmekteydi. Bloklar biraz da tutukluların suç durumuna göre ayrılmıştı. A Blok, en ağır suçlardan yargılananların tutulduğu yerdi ve orada en sert koşullar hüküm sürüyordu. D-Bloktakiler, A-Blok'tan söze ederken adeta bir cehennemden söz eder gibiydiler. Orada çok ağır eğitimin olduğu, günün her saati tutuklulara dayak atıldığı anlatılıyordu. Ben zaten kafese, kafesin içinde ve önündeki uygulamalara tanık olmuştum. Bu yüzden A-Blok hakkında anlatılanlar bana fazla şaşırtıcı gelmiyor, orada olabilecekleri gözümün önüne getirebiliyordum.

B-Blok'un ise banyo hikayeleri meşhurdu. B-Blok'ta banyo, koğuşun dışındaymış ve zaman zaman tutukluları cezalandırmak için banyoya götürürlermiş. Banyo'da atılan dayak hikayeleri nedense çok daha korkunç bir etki bırakıyordu insanın üzerinde.

C-Blok ise hemen izim D-Blok'un karşısında idi. Oradakilerin eğitim seslerini rahatlıkla duyuyorduk. Havalandırmada dolaşmalarını görüyorduk. D-Blok'un havalandırmasında bize eğitim yaptıran çavuşlar, zaman zaman C-Blok'takilerin seslerine dikkat çeker, bizi onlarla rekabete sokup daha fazla bağırtmaya çalışırlardı. Ancak tutukluların büyük çoğunluğunun eğitim düzeyi askerlerden,

çavuşlardan çok daha yüksekti. Ya üniversite mezunu ya üniversite öğrencisiydiler. Aralarında mühendis, öğretmen, memur olanlar vardı. Gecekondu bölgelerinden gelmiş, eğitim düzeyi düşük tutuklular da çoktu. Ancak tutuklular, genellikle ortak hareket ettikleri için çavuşların bu tür gaza getirme taktikleri fazla etkili olmuyordu.

Beni, D-Blok'un ana giriş kapısında askeri araçtan indirdiler. Kelepçelerimi çözdüler. Orada kısa boylu, tombulca yüzlü bir çavuşa teslim ettiler. Çavuş, sanırım o gün nöbetçiydi, Öcal'la beni alıp D-1'in kapısına kadar getirdi. Kapıyı açıp bizi içeriye soktu.

D-Blok'a kadar nasıl geldim, D-Blok'un kum ve ince çakıl dökülmüş toprak havalandırma bahçesinden nasıl geçip D-1'in kapısına ulaştım doğru dürüst hatırlamıyorum bile. Ruh gibiydim, moralim çok bozuktu ve tam olarak kendimde değildim. Daha sonra, D-Blok'a ilk gelenlerin de kapıdan girdikten sonra bahçeyi geçene kadar bir hoş geldin dayağına tabii tutulduklarına tanık oldum. Bize o dayağı da atmadılar. Belki, çoğunluğu üniversite yaşında olan diğer tutuklulara göre yaşlı olduğumuzdan, belki de kafeste karşılaştığımız jandarma yüzbaşının muhabbeti bizi hâlâ koruduğundan, koğuşa bir tek cop yemeden girdim.

ARTIK CEZAEVİ KOĞUŞUNDAYIM

Koğuşa girdiğimde yüzüm allak bullaktı. Kapı arkamızdan kapanınca, bir daha buradan hiç çıkamayacağım hissine kapıldım. O ana kadar, o dayakları atan askerleri bile kendime yakın hissediyor, kendimle onlar arasında bir ortak nokta bulabiliyordum. Ama koğuştaki bu tutuklularla benim ne gibi bir ortak yanım olabilirdi. Cezaevi koğuşu denince aklıma pala bıyıklı, korkunç tipli haydutların, hırsızların, katillerin yattığı, içerde de birbirlerini bıçaklayıp şişledikleri korkunç bir yer geliyordu. Böyle bir yerde yaşayabileceğimi asla düşünemiyordum. Çok kötü bir şoktaydım. "Kim bilir bunlar içerde bana neler yaparlar?" diye düşünüyorum içimden. O güne kadar bir kez karakola gitmiş, ifade vermiş insan değilim. Gelmiş bir cezaevi koğuşuna tıkılmışım. Etrafa bile doğru dürüst bakamıyorum, korkumdan.

Koğuşa girip birkaç adım attım atmadım; genç, temiz yüzlü bir çocuk karşıladı. "Amca" dedi, "Geçmiş olsun. Hoş geldiniz." Şimdi, o ana kadar duyduğum seslerden sonra bu karşılama bana o kadar sıcak geldi ki. Ben elleri tesbihli, belleri bıçaklı, sert sert volta atan haydutlarla karşılaşacağımı beklerken gençten bir çocuk bana "Amca" diyor. Bu ses yüreğime biraz su serpse de henüz şoktan çıkabilmiş değilim. Neyse o delikanlı, daha koğuşun kapısındayken bana birşeyler anlattı. Yanında başkaları da var. Onlar da dinliyorlar. Ben tam olarak neler söylendiğini anlayamıyorum şoktan ama işte "Burada sağcılar, solcular var. Ayrı ayrı kalıyoruz. Arada İslamcılar var. Onlar iki üç kişi. Onlar da ayrı kalıyor. Siz nerede kalacaksınız? Sağcılarla kalacaksanız şu tarafa, solcularla kalacaksanız bizim tarafa, bu tarafa gelin." gibi şeyler söylediğini anladım. "Ne tarafta kalmak?" istiyorsunuz sorusunu anladım. O an sağcı solcu düşünecek halde değilim. Herhalde başka ne zaman sorsalar kendimi sağcı olarak tanımlarım. Ama orada, o koğuşun kapısı önünde bizimle konuşan delikanlıyı dinlerken "Allah allah" dedim, "Bunlar hiç de benim düşündüğüm gibi adamlar değil. Ya, bunlar ne kadar iyi insanlar. Ne işleri var bunların burda?"

İşte aklımdan böyle şeyler geçirirken belli belirsiz "Sizinle kalacağız" dedim bizimle konuşan çocuğa. Ben böyle dedikten sonra bizi dinleyenlerden birkaç kişi ayrıldı. Meğer onlar da benim ne

diyeceğimi merak eden, bekleyen sağcılar, ülkücülermiş. "Sağcılarla kalmak istiyorum." desem onlar alıp götürecekler kendi taraflarına. Ben solcuları tercih edince, onlar bırakıp gittiler.

İçerde solcular çok daha kalabalık. Mamak'ın bütün bloklarında, bütün koğuşlarında bu böyle. Önceleri sağcı-solcu ayrı koğuşlarda kalıyorlarmış. Ama ihtilal olunca bunların koğuşları birleştirilmiş. Sağcılarla solcuları aynı koğuşlarda karıştırıp barıştırmak düşünülmüş. Ama olacak şey değil. Bunlar epey dayak yedikten sonra aynı koğuşlara girmişler ama aralarında hiçbir ilişki yok. Hiç konuşmuyorlar. Arasıra kavga çıkıyor, döğüşüyorlar. Kavgaların ilk anda galibi kim olursa olsun, bir süre sonra her iki taraf da mağlup oluyor. Çünkü askerler kavga çıkan koğuşu sağcı solcu, suçlu suçsuz ayırımı yapmadan toplu halde cezalandırıyor, coptan geçiriyorlar.

SANTİM SANTİM YATAK HESABI

Birbirleriyle hiç konuşmasalar da aynı koğuşta yaşayan sağcıların ve solcuların birçok şeyi ortak kullanmaları gerekiyor. Verilen yemekleri, çayı, yatılan yatakları, banyoyu, kısacası herşeyi paylaşmaları gerekiyor. Bunun içinde aralarında bir hukuk oluşturmuşlar ve her iki taraf da bu hukuka riayet ediyor.

Yataklar, iki katlı tahta ranzalar üzerine, koğuşun iki yanındaki pencerelerin dibine boydan boya dizilmiş. Adam başı bir yatak düşmüyor. Koğuştaki bütün yatakların boyunu cetvelle santim santim ölçmüşler ve kişi başına kaç santim yatak düştüğünü hesap etmişler. Yatak böyle paylaşılıyor. Sağcıların tarafına yeni biri geldiğinde onların yatacağı yer birkaç santim, solcuların tarafına yeni biri geldiği zaman da onların yatacağı yer birkaç santim genişliyor. Böylece, koğuşa gelen her yeni kişinin siyasi kimliğine bağlı olarak sağcıların ya da solcuların hükümranlık alanı da biraz genişlemiş oluyor.

Koğuşlarda kıdemli dedikleri bir koğuş sorumlusu, bir de onun yardımcısı bulunuyor. Solcular, sayıca kalabalık olduğundan kıdemli solcu, yardımcısı da sağcı oluyordu. Ben solcularla beraber kalacağımı söyledikten sonra birkaç kişi ile birlikte koğuşun kapıdan girince sol tarafta kalan dip köşesine geçtik. Bu arada cetveller çıkarılıp yatak hesapları tekrar yapıldı. Sağcılar birkaç santim geri çekildiler bize yer açmak için.

Bu arada bizi ilk karşılayan delikanlı, sürekli benimle ilgileniyor. Adı Doğan. Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde okuyormuş. Bu Doğan benim çok üzgün ve moralsiz olduğumu gördü. Bir taraftan sakinleştirmeye çalışıyor, bir taraftan teselli ediyor, bir taraftan da yatacak yer ayarlıyor. Bana temiz çarşaflarını falan verdi. Yeni gelmiş çarşaflar, dışarda kardeşleri yıkayıp getirmiş, mis gibi kokuyor. Ben yavaş yavaş kendime gelmeye başladım. İşadamı olduğumu falan söyledim. İşte, "Nurettin Çarmıklı'yım." dedim. Tam Atatürk Evi'nin açılışını yapacakken hiç nedensiz beni nezarete aldıklarını söyledim. Dinliyorlar ama inanan yok. Nurettin Çarmıklı ismi onlara birşey ifade etmiyor. Biraz onlardan yaşlı olduğum için hürmet ediyorlar, biraz da, sonradan öğrendim, hal ve hareketlerimden benim fazla hırpalanip hafiften kafayı üşüttüğümü düşünüyorlar. Ara sıra Mamak'a yaşı başı ilerlemiş kaçakçılar da geliyormuş, işte beni onlardan biri sanıyorlar.

CEZAEVİNDE YEMEK

O gece ben, iki günlük yorgunluğun ve bitkinliğin ardından biraz da cezaevi koğuşunun korktuğum gibi çıkmamasının rahatlığı içinde Doğan'ın verdiği tertemiz çarşaflarda deliksiz uyudum. Ertesi gün sabah saat 06:00'da kalktık. Bütün koğuş kaktıktan sonra temizliğini yapıyor, herkes sakal tıraşını oluyor, sonra da kahvaltı geliyordu. Kahvaltıda genellikle çay ve çorba olurdu. Çorba olarak ya bulgur çorbası ya da şehriye çorbasi verilirdi. O gün koğuş nöbetçisi olanlar kapıya çıkıp askerin getirdiği karavanaları alırlardı. Yemek de önce sağcılar ve solcular arasında kelle sayısına göre paylaşılıyor daha sonra yemek dağıtmaktan sorumlu bir kişi tarafından servis ediliyordu. Tabaklar, bardaklar plastikten, kaşıklar ise tahtadandı. Belki Doğu'da geçen çocukluk yıllarımdan sonra ilk kez tekrar Mamak'ta tahta kaşıkla yemek yedim.

Yemekler, askerlere çıkan karavanın aynısıydı. Ancak belki de o karavana içinden de bir seçme yapılıyordu. Verilen çorba bazen su içinde yüzen bulgur ya da şehriye tanelerinden ibaretti. Öğle ya da akşam verilen yemekler ise çoğu kez yağ içinde yüzerdi. Karavanayı koğuşa aldıktan sonra kepçeci karavanın üzerindeki yağı süzer atar, yemeği öyle dağıtırdı. Yemek konusunda da D-Blok'takiler şanslıydı. Nöbetçiler çıkar, yemeği alır, bu sırada nadiren dayak yerlerdi. Oysa, A-Blok'ta yemek almanın bile bir kabus olduğu anlatılıyordu. Yemek almaya çıkan üç nöbetçi, yemekleri dağıtan manga tarafından kapı önünde bir müddet talim yaptırılıp bağırtılıyor sonra mutlaka bir bahaneyle dövülüyor ve yemek ondan sonra veriliyormuş.

Bütün bloklarda tutukluların kantinden bazı yiyecek maddelerini almalarına izin veriliyordu. Kantinci asker gelip istenilenlerin listesini alıyor, parası karşılığında kantinden getirdiği malzemeleri koğuştakilere veriyordu. Kantinden genellikle süt, bisküvi, margarin, reçel, helva, yoğurt gibi yiyecekler, salata yapacak sebzeler, sabun gibi temizlik malzemeleri ve sigara aldırılıyordu. Salata yapılması için koğuşlara marul, salatalık, domates veriliyordu ama bıçak yoktu. Bıçak yasaktı. Salata malzemeleri ya permatiklerin içinden çıkarılıp saklanan jiletlerle ya da sebze kasalarını birbirine bağlamak için kullanılan teneke şeritlerin yere sürtülüp keskinleştirilmesiyle elde edilen bıçaklarla doğranıyordu. Sık sık yapılan aramalarda bunlardan biri ele geçerse bütün koğuş dayak yiyordu.

Solcular, kendi aralarında komün kurmuşlardı. Özellikle gecekondulardan gelen yoksul tutuklulara pek para gelmiyordu. Ama kimden gelirse gelsin, gelen para ortak bir kasada toplanıyor oradan ihtiyaçlar alınıyor ve herkes tarafından eşit olarak tüketiliyordu. İlk günkü kahvaltımızda ben, daha bu adetleri bilmiyordum. Zaten yanımızda hiç para yoktu, olsa bile her istediğiniz zaman kantinden alışveriş yapamıyordunuz. İlk kahvaltiya solcularla beraber oturdum ve bulgur çorbasının yanında onların dağıttığı bir parça margarin ve reçeli yedim. Yanında da askerin getirdiği karavanada kaynatılmış çayı içtim. Bazıları çorbaya hiç dokunmuyor, bazıları ise bulgur çorbasını keyifle kaşıklıyordu.

Kahvaltılarını bitirenlerin plastik tabaklarını ekmek içiyle pırıl pırıl temizlemeleri dikkatimi çekmişti. Tabaklar böyle temizlendikten sonra bir plastik leğenin içine dolduruluyordu. Sonradan anladım ki tabakların öyle silinmesi bulaşık yıkayanlara kolaylık sağlamak için. Zaten her zaman sıcak su bulunmazdı. Bir leğende deterjanli soğuk su içinde yıkanan tabaklar, bir başka leğendeki deterjansız su içinde de durulanıp kaldırılıyordu.

Her iş ortak ve sırayla yapılıyordu. Revire çıkıp ilaç yazdıranların artan ilaçları bir yerde toplanıyor, sağlık konusunda bilgili biri tarafından ihtiyacı olanlara veriliyordu. İlaçlar böyle kullanılmasa özellikle ağrı kesicilerin başka amaçlarla kullanılması mümkündü. Kimi koğuşlarda doktorlar ya da tıp öğrencileri vardı ve bu ilaç sorumluluğunu onlar yapıyorlardı. Bizim koğuşta ise yaşı diğerlerinden büyük, Orta Doğu mezunu Cumhur Özdemir isimli birisi vardı. Benim karşı tarafımda üstte yatardı. İlaçlardan o sorumluydu. Cumhur Bey, aynı zamanda koğuşun tatlıcısıydı.

Mamak'ta, o yokluk içinde, insanlar öyle yaratıcı olabiliyor ve keyif alabilecekleri öyle şeyler yapabiliyorlardi ki aklınız durur. Tavla, satranç gibi oyunlar yasaktı. Ama onlar ekmek içlerini birşeylerle karıştırıp yoğuruyor, onlara şekiller veriyor, pişirip sertleştirerek tavla pulu ya da satranç taşları yapıyorlardı. En önemli keyif maddesi ise Mamak tatlısıydı. Bu özel birşeydi ve her zaman yenmezdi. D-Blok'ta Mamak tatlısı genellikle görüş günlerinde, ziyaret sona erdikten sonra dağıtılırdı. Yoğurt kapları içinde dağıtılan bu tatlıyı, herkes köşesine çekilip büyük bir keyifle yerdi.

Bu tatlıyı yapmak için ekmek içlerini toplar, onları ufalar, tabakların durulandığı leğenin içinde süte yatırır, sütle karıştırarak bir tür bulamaç, pudding haline getirir, içine reçel katıp tatlandırır, limon kabuklarını rendeleyerek bir aroma verir ve de kakaolu bisküvileri de

ufalayıp karıştırarak çikolatalı pasta havası verirlerdi. Zaman zaman bu tatlının içine kuru üzüm ya da kırılmış fındık veya meyve parçaları koydukları da olurdu. Sonraları bu Mamak tatlısı işinin iyice geliştirildiğini, ekmek içi yerine etimek kullanılarak şekilli yaş pastalar yapıldığını duydum. Dışarda yüzüne bakmayacağınız bu tatlılar içerde müthiş bir keyifle yenirdi. İşte bizim koğuşta tatlı yapma işi de baştan sona kadar Cumhur Bey'in denetiminde olurdu.

SAYIMLAR

Mamak'ta sayımlar cezaevi hayatının et tatsız, en belalı ve en korkunç olayıydı. Koğuşlar günde iki kez dişarıya çıkarılarak sayılıyor; yağmurlu, çamurlu havalarda sayımın içerde yapıldığı da oluyordu. Hemen her sayımda koğuştaki yatakların altı üstüne getiriliyor, içerisi didik didik aranıyor, sayımdan sonra bütün eşyaları tekrar düzeltmek gerekiyordu. Sayımlara nöbetçi subay, astsubay, çavuş ve askerlerden oluşan bir manga geliyordu. Koğuşun kapısı açıldığında içerdeki tutuklular, zembereğinden boşalmış yay gibi koşarak dışarı fırlıyorlar; bu arada askerler coplarını kapılara, duvarlara vurarak "Çabuk lan, çabuk! Koş lan, koş! Koş, koş, kooooş!" diye bağırıyorlardı. Bu sesler inanılmaz derecede moral bozucuydu. Dışarı çıkan tutuklular; büyük bir hızla tek sıra halinde diziliyorlardı. Birkaç kez rahat hazırol yaptırılıyor sonra sayıma geçiliyordu. Koğuş kıdemlisi nöbetçi çavuşa, nöbetçi çavuş nöbetçi astsubaya, o da nöbetçi subaya "D-Blok 1. Koğuş 99 mevcuduyla sabah sayımında emir ve görüşlerinize hazırdır komutanım!" diye bağırarak tekmil veriyor, "Sağdan say." komutuyla da tutuklular "bir, iki, üç" diye saymaya başlıyordu. İşte bu esnada birileri mutlaka dayak yerdi. Sağcılar var güçleri ile bağırırken solcular direniş yapıyor, alçak sesle sayıyorlardı. Alçak sesle sayanlar, ses çıkarmadıkları için dayak yiyorlar ama ne kadar dayak yerlerse yesinler seslerini yükseltmiyorlardı. Ben istesem de çok fazla ses çıkaramıyordum. Benden önce bir sağcı saysa onun sesi benimkinden çok yüksek çıkacağı için ben mutlaka dayak yiyecektim. Bu yüzden Doğan, hemen benden önce sıra olup ses tonunu düşürüyor, benim sesim ondan yüksek çıktığı için dayaktan kurtuluyordum.

Doğan, Mamak'ta tanıdığım ve hiç unutamadığım insanların başında gelir. Birlikte yattığımız kısa süre içinde bana o kadar sıcak ve yakın davrandı, o kadar yardımcı oldu ki ben de ona bir iyilik yapmak istedim.

İYİLİKTEN MARAZ DOĞUYOR

D-Blok'taki ilk günümde öğle vakti savcıya çıktım. Zaten ailem, kardeşlerim nerede olduğumu öğrenmiş, ilgilenmeye başlamışlardı. Savcı Nurettin Soyer vardı. Tanışıklığımız, dostluğumuz vardı kendisiyle. Sıkıyönetim başsavcısı olarak görev yapıyordu. Ben, Mamak'taki ilk günümden itibaren öğle vakti onun yanına gitmeye başladım. Beni çağırtıyordu, orada öğle yemeği yiyordum.

Bir gün Nurettin Soyer'e, "Yahu" dedim, "Sizin bu Emniyet, askeriye hiç adil çalışmıyor. İçerde haksız yere tutuklanmış yatan bir sürü genç var. Pırıl pırıl çocuklar. Üniversite mezunu, üniversite öğrencisi olanlar var. Okuma yazma bilmeyen, Türkçe konuşamayan askerlerle muhatap oluyorlar. Eziyet görüyorlar. Onlara bunları yapmaya kimsenin hakkı olamaz." "Mesela" dedim, "Doğan diye bir çocuk var. Pırlanta gibi birisi. Çok efendi bir çocuk. ODTÜ öğrencisi. İçerde bile ders çalışıyor, arkadaşlarına İngilizce çalıştırıyor." Ben Doğan'ı Nurettin Soyer'e methediyorum, hani diyeceğim ki bu çocuğu bırakın, bırakamaz mısınız? Nurettin Soyer, "Hangi Doğan bu?" dedi. "Doğan Tılıç" dedim. "Vayy" dedi, "Doğan Tiliç orada mı? Seninle aynı yerde mi?" "Evet" dedim ben. Hani bekliyorum ki bir iyilik yapacak.

Akşama doğru koğuşa gittiğimde, baktım Doğan yok. "Doğan nerede?" "Askerler geldi, A-Blok'a götürdüler." dedi arkadaşları. Başımdan aşağı kaynar sular bir kez daha döküldü. Öyle üzüldüm ki tarifi mümkün değil. Hani iyilikten maraz doğar derler ya ben ona iyilik yapmak isterken Nurettin Soyer, "Onun yeri D-Blok değil, A-Blok." deyip daha ben koğuşa dönmeden Doğan'ı ABlok'a göndertmiş.

Doğan'la yıllar sonra dışarda tekrar buluştuk. Gazetecilik yapıyordu. Bir süre okula gidememiş, o günlerde de iş istiyor durumuna düşmemek için beni aramamış, sonra afla okula dönüp bölümü birincilikle bitirmiş, master yapmaya başlamıştı. Onca eziyeti çektikten sonra bu başarılar her insanın gerçekleştirebileceği şeyler değildi. Masterdan sonra, bir yandan uluslararası bir ajans için gazetecilik yaparken bir yandan da doktora yaptı, doçent oldu ve üniversitede ders vermeye başladı. Yurtiçinde ve yurtdışında önemli gazetecilik örgütlerinin yöneticiliğini ve başkanlığını yaptı.

Cezaevinde benim yüzümden A-Blok'a gönderildiği günden yaklaşık 7 yıl sonra ilk kez karşılaşana kadar hep vicdan azabı çektim. O vicdan

azabı yıllar sonra Doğan'ı başarılı biri olarak karşımda görünce dindi ancak.

HAPİSHANE ARKADAŞLARI

Mamak'da birlikte yattığımız ve hâlâ birer "hapishane arkadaşı" olarak dostluğumuzu sürdürdüğümüz kişilerden birisi Doğan ise diğer ikisi de Cumhur Özdemir ve Çetin Hatipoğlu'dur. Bu üçü de Orta Doğu Teknik Üniversitesi'ndendiler. Cumhur Bey, daha önce belirttiğim gibi, koğuşun ilaççısı ve tatlıcısıydı. Son derece bilgili bir kişiydi. Diğerlerinden yaşca da büyük olduğu için onlardan saygı görüyordu. "Cumbur Abi'siydi koğuşun. Onunla da yıllar sonra Doğan sayesinde tekrar görüştük. Arkadaş Kitabevi'nin sahibiydi. İşini büyütmüş, yayıncılıkta önemli mesafeler katetmiş, Microsoft'un yazılım alanında birçok ülkede temsilciliğini yapmaya başlamış, son derece başarılı bir işadamı olmuştu.

Çetin, D-Blok'taki bir olayla dikkatimi çekmişti ilk kez. Son derece terbiyeli, efendi bir gençti. Ufak tefekti. Babası emniyet müdürüydü. Bir gün, ondan hiç beklemediğim bir şekilde durup dururken koğuşun ortasında sağcı bir çocuğa tokat attı. Ortalık birden karıştı. Araya girip ayırdılar. Sonra askerler götürüp Çetin'e bir ton sopa attılar. Geldiğinde elleri davul gibi şişmişti. "Yahu, oğlum, durup dururken niye öyle yaptın?" dedim. "Epeydir dayak yememiştim." dedi. "Arayı fazla açarsak ellerimizin nasırı gidiyor, yumuşuyor. Sonra daha fazla canımız yanıyor." İşte Çetin, böyle birisiydi. O da uzun süre yatıp çıktıktan sonra iş hayatına atıldı. Bursa'da müteahhitlik yapıyor. Ankara'ya geldikçe bana uğruyor, görüşüyoruz.

RACİ TETİK DİPÇİĞİ

Bir gün yine beni koğuştan aldılar. Savcıya diye götürüyorlar. Ben böylece Nurettin Soyer'in yanına gidiyorum, oturuyorum, akşama doğru koğuşa dönüyorum. Ufak tefek bir astsubay vardı. Astsubay, çavuş ya da başçavuştu. Dili hafif Kürtçe'ye çalıyordu. Ağrılı'ydı. Beni aldı, iki askerle birlikte D-Blok'tan savcılığa götürüyor. Yürüyerek gidiyoruz. Ben biraz diğerlerinden yaşlıyım ya bununla sohbet etmeye başladık. İşte nerelisin, ne iş yaparsın gibi bir sohbet. Ben Ağrı'da kaldığımı, Ağrı'yı iyi bildiğimi, Eleşkirt'te işler yaptığımı falan söyledim. Şimdi, ben koca komutanın memleketini biliyorum, bildiğimi söylüyorum ya sanki bu benim için büyük bir şeref, büyük bir lütuf. Konuşurken Ağrı'dan söz edince böyle bir hava oluşuyor.

Biz böyle yürüyoruz. Benim ellerim kelepçeli. Kelepçe rahatsızlık veriyor ama eskisi kadar değil. İnsan herşeye alışıyor. Ben de kelepçelerimi eskisi kadar yabancılamıyorum. Biz öyle sohbet ederek yürürken sağdan soldan tekmil sesleri gelmeye başladı. Askerler bağırıyorlar; "Nöbetimde vukuatım yoktur komutanum!" Ama nasıl bağırma; her komutana öyle tekmil verilmez. Ben bir şey anlamadım. Aynı yürüyüşüme devam ediyorum. Sırtıma birden bir dipçik indi iki seksen yere uzandım. Elim kelepçeli yolun ortasında yatıyorum. Ne olduğumu anlamadım. Sesimi de çıkaramıyorum. Zaten dipçik de öyle kafamın üzerinde duruyor, yerden kalkmayayım diye.

Sonra kalktım. Bizim iki kelimeyi bir araya getiremeyen astsubay, "Görmüyon mu?" dedi. "Komutan geçiyo." Meğer bir jipin içinde cezaevi komutanı Albay Raci Tetik geçiyormuş. O geçerken benim kafamı yukarı kaldırmam, sağa sola bakmamam gerekiyormuş. Ben böylece bir dipçik darbesiyle yere uzanarak Raci Tetik'le tanışmış oldum.

Raci Tetik çok ünlüydü. Mamak'ta sadece tutuklulara değil askerlere karşı da son derece sertti. Nöbetçi erler, nöbetleri sırasında onunla karşılaşmamak için dua ederlerdi. Tutuklular büyük operasyonları bizzat onun yönettiğini, dayak attırmaktan zevk aldığını anlatıyorlardı. O ilk ve son karşılaşma dışında Raci Tetik'le hiç karşılaşmadım, herhangi bir uygulamasına tanık olmadım. Ama o yoldan geçerken benim başıma gelenler, askerlerin ve astsubayın gösterdiği reaksiyon, tutuklularin anlattıklarının asılsız olmadığının kanıtı gibiydi.

SAVCININ ÖĞÜDÜ: ÇEKİ DOSTUMA VERDİM DE, KURTUL

O gün Nurettin Soyer'in yanına gidince "Arkadaş" dedim, "Beni bir daha buraya çağırma. Her gelişimde ellerime kelepçe vuruyorlar. Askerlerden işittiğim lan'ların, eşşoğlueşşek'lerin haddi hesabı yok, aşağılaniyorum, zoruma gidiyor. İyisi mi oturayım koğuşta." Bir şey demedi. Güldü. Biz yine onun odasında oturduk, konuşuyoruz. "Ya Nurettin" dedi. "Bir kadında çıkan hamiline çek yüzünden sürünüyorsun." "Ben" dedim, "Hiç bir hanıma çek vermedim. Benim bir hanıma 500 liralık çek vermem mümkün değil. O çek mutlaka başka bir yere verilmiştir. Oradan gitmiştir." "Böyle uzatacağına" dedi, "O kadın benim dostumdur' deseydin. Dostum olduğu için çeki verdim' deseydin." dedi.

"Arkadaş, ben nasıl böyle bir şey söylerim? Hanım belki birinin nikahlı eşi. Nasıl onu mahvederim? Yıllarca yatırsalar böyle birşey söyleyemem."

Allah'a bin kez şükür ki beni yanıltıp öyle bir ifade verdirtmedi. Sonradan o hanımın Suat Taftalı'nın kızkardeşi olduğunu öğrendim. Dedikleri gibi ifade verseydim belki 8.5 ay yatmayacaktım ama yıllar yılı insanların yüzüne bakamazdım.

Tam 8.5 ay o hamiline çek yüzünden hapis yattım. Bunun kısa bir süresi Mamak Askeri Cezaevi D-Blok 1. Koğuş'taydı, geri kalanı ise tansiyon rahatsızlığı yüzünden kaldırıldığım askerî hastanede geçti. Tam 226 gün göz altında kaldım. Normal hukuk koşullarında gözaltı süresini nezarette geçirmem gerekirken ben hep cezaevinde yattım. Neden yattığımı, neden tutuklandığımı bir türlü anlayamadım. Anayasa Mahkemesi'nde hakim karşına çıkana kadar hiçbir şeyden haberim yoktu. Orada benim dosyamı Selahattin Kılıç'ın dosyası ile birleştirdiler. O hamiline yazılı bizden çıkan çeklerden dolayı, güya Selahattin Kılıç benden rüşvet almış, ben de ona rüşvet vermişim diye iddia edildi. Zavallı Selahattin Kılıç'a "Aldığı rüşvetlerle evini yeniledi, mobilyalarını yeniledi." diye iftira attılar. Evine gidildi, bakıldı ki adamın koltulari 15-20 senelik. Ama bize bir leke sürülmüş oldu.

03.06.1982 tarihinde tutuklandım. Bugün için inanılır gibi değil ama tam 226 günlük bir gözaltı süresinden sonra tutuklandım. Tutuklu

kaldığım süre ise yalnızca 14 gündü. 17.06.1982 tarihinde, eylemimin suç oluşturmadığına hükmedilerek tahliyeme karar verildi. O dönemde, bu tür hukuk dışı uygulamalara sıkıyönetim mahkemelerinde sık rastlanıyordu. Ancak beni Anayasa Mahkemesi yargılıyordu ve Anayasa Mahkemesi yönünden bu kabul edilemez bir hukuk hatasıydı. Ben nezarette iken, 19.03.1982 tarihinde, Anayasa Mahkemesi'nde davam açılmıştı. Dolayısıyla mutlaka hakim huzuruna çıkarılıp tutuklanmam veya serbest bırakılmam gerekirdi. Oysa beni Anayasa Mahkemesi'nde hakim huzuruna çıkarmadan nezarette tutmaya devam ettiler. Nezaret diye tuttukları yer de cezaeviydi. Davam açıldıktan sonra da tam 76 gün hakim yüzü görmeden, sebebi belli olmadan nezarathane yerine hapiste yattım. O günün koşullarında bütün bunları düşünebilecek durumda değildim. Aradan yıllar geçtikten ve ancak serbest kaldıktan sonra hukukçu dostlarımdan bana yapılanın ne kadar vahim bir hukuk faciası olduğunu defalarca dinledim.

Anayasa Mahkemesi'nde yargılanma nedenlerimiz de trajikomikti. Sadece bir kez yargıcın karşısına çıktım. Orada da kısa bir sorgu oldu. "Anan yahşi, şi, haydi güle güle serbestsin." Yallah!

Tamam serbestim ama benim orada çektiklerim, bana yaşatılanlar ne olacak? Bunların bir karşılığı yok mu? 12 Eylül falan denip geçilecek mi? Şimdi, beni suçladıkları şeylere bakın: Selahattin Kılıç'ın damadı benim yanımda çalışıyormuş! Selahattin Kılıç'ın damadı, Selahattin Kılıç'ın damadı olmadan evvel benim akrabam. Aynı memleketteniz, babalarımız teyze çocukları. Hem akrabam olmasa ne olacak? Yanımda çalışıyor. Kenan Evren'in damadı da benim yanımda çalışıyor. Bir gün bir başka ihtilal olacak, bu kez de Kenan Evren'in damadını çalıştırdığım için beni çağıracaklar! Böyle hukuk olur mu? Bütün bunları, bana yapılanları unutmam, affetmem mümkün değil. Bu dünyada bir şey yapamasam da, öbür dünyada iki elim yakalarında olacak.

DEVLETİN TRENİNİ KOVALAYANLAR

Böyle hukuk komedileri olabileceğine, bizzat başımdan geçmese asla inanmazdım. Ama Mamak'ta yattığım sürece öyle hukuk facialarının yaşandığını gördüm ki insan ağlasın mı yoksa gülsün mü bilemiyor.

D-Blok'ta gecekondudan getirilmiş, yaşlı saf bir adamcağız vardı. Yoksul biriydi. Bir yerde odacılık ya da çaycılık yapıyormuş. Adamcağızın dünyadan haberi yok. Parası pulu da yok. O da solcularla birlikte kalırdı. Çocuklar bunun mahkeme dilekçelerini, mektuplarını falan yazarlardı. Yardımcı olurlardı. Zaman zaman toplanır kendi mahkemelerini, hukuki durumlarını değerlendirir, savunmalarını yazarlardı. Bir çoğu bu konuda avukat kadar bilgi sahibi olmuştu. Bu adamcağız, sanıyorum 1 yıldır yatıyordu. Perişan durumdaydı ve ne zaman gençler toplanıp mahkeme dilekçeleri falan yazsalar bu yanlarına gelir, kendi durumunun ne olacağını sorardı. İşte o an, hemen her seferinde aynı hikayeyi anlatıp adamcağızı korkuturlardı. Ben onun durumuna çok acırdım. Ama hapishanede de günler bu tür oyunlar oynanarak geçiyordu.

O yanlarına oturunca dilekçe yazdıracağı gençler, "Dayı" derlerdi, "Sen şimdi bir daha en baştan anlat bakalım, nasıl yakalanmıştın." Adamcağız Hacettepe Hastanesi'nin altındaki tren istasyonunda tren bekliyormuş. Hemen 12 Eylül'den sonraki günler. Solcular da AOÇ ayran şişelerinin içine koydukları tutkallarla tren istasyonuna afiş yapıştırıyorlar. Etraf sivil polis dolu. Bizimki tren beklerken bir yandan da ayran içiyor. O sirada polisler, afiş yapıştıranları yakalamak için harekete geçmiş. Ortalık karışmış, koşuşturmalar falan olmuş. Bu da olan bitenden habersiz, tren kalkıyor diye koşmaya başlamış. Ayranı üzerine dökmüş. Polisler yakalamışlar. Elinde ayran şişesi, üstünde ayran lekesi. Bunu afiş yapıştırmak ve sol örgüt üyesi olmaktan emniyete götürmüşler. Çok işkence görmüş. Hep aynı hikayeyi anlatıyor ama polisler inanmıyorlar. Bir ifade yazıp Mamak'a gönderiyorlar. Bu olup biteni böylece anlatıp "Vallahi de billahi de benim afiş yapıştırmayla, örgütle falan bir ilişkim yok." derdi. Gençler de o zamana kadar susup dinler, o bunu söyleyince birkaç ağızdan, "Keşke olsaydı Dayı" derlerdi. "Keşke olsaydı. O zaman kolaydı. Bak, şu yanındaki 3 kişiyi öldürmüş. Ama fazla yatmaz çıkar. Neden? Onunkisi kişiye karşı suç. Sen devletin trenini kovalamışsın. Tren

yürüyünce peşinden koşmuşsun. Devletin treni kovalanır mı? Seninki devlete karşı suçlara giriyor ki onun cezası cinayetten ağırdır." Adamcağız ne yapacağını bilemez, bu şakalara inanırdı.

Ben D-Blok'tan ayrıldığımda o hâlâ oradaydı. Sonra ne oldu, ne kadar yattı, ne zaman çıktı, bilmiyorum.

D-Blok'ta yatarken tanıdığım kişilerden birisi de Sabit Dağ idi. Sabit Dağ, eski milli pehlivanlardandı. Gecekondu bölgelerinden birinde yapılan operasyonlarda evi aranmış ve sanırım evinde silah bulunmuş. Onu da bir örgütle ilişkilendirip tutuklamışlar. Sabit Dağ da son derece saf bir adamdı. Havalandırma saatlerinde omzuna tutuklulardan birini alır, o sırtında bahçenin etrafında koşarak antrenman yapardı. Tutuklanıp içeri düşünce ailesi çok zor durumda kalmıştı. O içerde bir şekilde karnını doyuruyor ama dışardaki ailesi geçinemiyordu. Biraz bir türlü tahliye olamamanın verdiği sıkıntı, biraz da dışardaki ailesinin durumu yüzünden sık sık sara nöbetleri geçirmeye başlamıştı. Nöbet başlayınca dağ gibi adam yere yıkılıyor, önce ağzından köpükler saçarak bir süre tepiniyor, kasılıyor sonra hareketsiz kaliyordu. Çocuklar onun nöbetlerine alışmışlardı. Nöbet geçirmeye başlayınca hemen birkaç kişi ellerini ayaklarını tutar, bir yerlere vurup kendini yaralamasına engel olmaya çalışırlardı. Dilini ısırmasın ya da dili boğazına kaçıp nefessiz kalmasın diye tahta kaşıkla çenesini açar, dilini dışarda tutmaya çalışırlardı. Ne kadar yararı olurdu bilmiyorum, ama içerde kolonya gibi şeyler bulunmadığı için, açılsın diye de, kriz esnasında mutlaka bir kuru soğanı kırıp koklatmaya çalışırlardı.

Eski bir milli güreşçinin cezaevinde düştüğü o haller, dışarda ailesinin perişan hali beni çok üzmüştü. Çocuklar rica ettiler, iş güç tasası olmazsa Sabit Pehlivan'ın belki biraz rahatlayacağını söylediler. Sabit Pehlivan'ı, o daha içerdeyken bizim şantiyelerden birine bekçi aldım. Karısı gidip maaşını alıyordu. Çıktıktan sonra da gelip bizde şantiye bekçiliği yaptı. Uzun süre bizde çalıştıktan sonra ayrılıp İzmir'e gitti. Sonra ne oldu, şimdi ne yapıyor bilmiyorum.

D-Blok'ta aynı koğuşta yattığımız Ömer Kızıl vardı. Öğretmendi. Cin gibi, çok çalışkan birisiydi. İçerden çıktıktan sonra artık öğretmenlik yapamaz olmuştu. O da bizim holdingde işe başladı. Sigorta bölümüne girdi, hâlâ da başarılı bir şekilde bizimle çalışıyor.

YAŞLILIĞA TERFİ ETTİM

Şimdi, kimse yaşlılığı kendine yakıştırmaz, ihtiyarlığı kabul etmez. Ama hiç unutmuyorum, Mamak'ta bir gece birdenbire ihtiyarlığa terfi ettim ve bu terfiyi seve seve kabul ettim. Sanıyorum, akşam saat 09:00-09:30 falandı. D-Blok 1. Koğuş'ta hepimiz eşofmanları, pijamaları çekmiş yataklara uzanmıştık. Zaten oturacak sandalye falan yoktu koğuşta. Oturulacak tek yer yatakların üzeriydi. Ben de öyle yatağımın üzerine oturmuştum. Dışarda hava soğuktu. Kar vardı. Birden askerler içeri doluştu. Başlarında o Ağrılı astsubay vardı. "Koğuş kalk!" diye bağırarak daldılar içeri. Kiminin üzerinde pijaması var, kimi don paça, herkes yataklardan fırladı. Terliğini bulan buldu, bulamayan çıplak ayak dizildik ranzaların önünde. "Rabat, hazır ol! Rabat, hazır ol!" "Olmuyor, bir daha!" "Rabat, hazır ol!" Kiminde terlik, kimi çıplak ayak, rahat-hazır ol yaparken yere vuruyoruz, şapur şupur sesler çıkıyor. Neyse bizim astsubay, "Sağdan say!" diye bağırdı. Sağcılar var güçleriyle bağırıyorlar; "biiiiir, ikiiiiii, üüüüüç... "Sıra solculara geliyor ses yok; "On, on bir." Öyle alçak sesle sayıyorlar. "Olmadı, bir daha!" "Olmadı, bir daha!" Bize böyle üç, beş kere saydırdılar. Sonra "Koğuş" diye bağırdı astsubay: "Dışarı, marş marş!" Herkes dışarı koşturmaya başladı. Ayağında terlik olan var, olmayan var. Dışarda lapa lapa kar yağıyor ama bahçeye koşuyorlar. Askerler de sürekli bağırıyor. "Çabuk lan, çabuuuuuuk!" Ben artık dayanamadım. "Ne var ya!" dedim. "Öldürmek mi istiyorsunuz? Öldürün işte. Çıkmıyorum." dedim. Astsubay ters ters yüzüme baktı. Sonra ortaya bağırdı: "İhtiyarlar içeri!" İşte o zaman ben ihtiyarlığı kabul ettim, geçtim yatağa uzandım. Çocukları dışarı çıkardılar; öyle pijamalarla, don gömlek, terlikli, terliksiz... Kar altında neredeyse bir saat koşturup eğitim yaptırdılar.

MAMAK'TA ZİYAFET SOFRASI

Bir gece de beni tek başıma çıkardılar koğuştan. Saat yine 09:00'u geçmişti. Sayım yeni bitmişti. Bir çavuşla iki asker geldiler. "Komutan seni çağırıyor." dediler. Ben önce telaşlandım. "Bu saatte ne komutanı? Neden çağırıyorlar?" diye korka korka gittim. Bir de baktım ki nöbetçi yüzbaşı. Orada bir odada masa hazırlatmış. Masada yok yok. Kebap, salata, kuruyemiş... Masaya cam bardaklar konmuş, peçeteler konmuş. İki gün önce bana "eşşoğlueşşek" diyen asker de hizmet ediyor. Hazırolda dönüp duruyor odanın içinde. Ben odaya girdim. Kapının kenarında öyle ayakta duruyorum. Bana "Otur", dedi. "Yemek ye!" "Efendim, biz yemek yedik.' dedim. Sonra "efendim" dediğim için "pardon" dedim. "Komutanım, biz yemek yedik".

Yüzbaşının, "efendim "e, "komutanım'a aldırdığı yok. Gülüyor. "Otur, otur." dedi. Emir büyük yerden, nasıl oturmazsın? Mecburen oturdum. Yemeklerden atıştırmaya başladık. Yüzbaşı bana acayip iyi davranıyor. Sürekli ikramda bulunuyor. Masada yiyecek içecek herşey var. O, "Al bakalım." deyip önüme birşeyler sürdükçe, ben "Efendim, teşekkür ederim." diyorum. O yine gülüyor, "Al, al." diye ısrar ediyor. Neyse o gece yüzbaşı tarafından bir güzel ağırlandım. Bana "eşşoğlueşşek" diyen asker de bir güzel hizmet etti bize. Sonra yine koğuşa götürdüler beni. Tabii içerdekilere bir şey söyleyemedim. "Masa kurulmuş, yemek yedik." diyemedim. "Yüzbaşı sohbet etmek istemiş, konuştuk." dedim.

Sonradan o yüzbaşı dışarda kardeşimi bulmuş. Erol'la buluşmuş. İşte benden haber götürmüş. "Ben ilgileniyorum, merak etmeyin." falan demiş. Aileme, benimle ilgilendiğini unutturmamak için epey çaba sarfetmiş!

Gözaltında geçirdiğim sekiz ayın bir ayı Mamak DBlok 1. Koğuş'ta geçti. Yedi buçuk ayı ise Askerî Mevki Hastane'sinde geçirdim. Bu sürenin yalnızca 14 gününde, yani yarım ay kadar, tutuklu statüsündeydim. Asıl uzun süreyi askerî hastanede geçirmeme rağmen Mamak'ta geçen bir ayın anıları, o bir ayda kurduğum dostluklar, hastane dönemindekinden kat kat fazladır. Mamak'ta yatarken benim sürekli tansiyonum çıkıyordu. Revire götürüp getiriyor ama fazla birşey de yapamıyorlardı. Tansiyon hastalarından korkuyorlardı da, kötü bir şey olur diye. Bu arada dışardan da baskı yapılıyordu benim çıkmam için. Normal koşullarda hiç içeriye girmeyecek bir durumda

olmama rağmen ihtilal koşullarında beni dışarı da çıkaramıyorlardı. Bizim tansiyon ine çıka, revire gidip gelirken bir gün dediler ki "Haydi, seni hastaneye göndereceğiz."

ALLAH DÜŞMANIMI MAMAK'A DÜŞÜRMESİN

Ertesi sabah bizi kapalı aracına bindirdiler. Ellerimiz yine kelepçeli. Araçta iki üç bayan tutuklu vardı. Dört beş de erkek vardık. Biz, öylece Ankara Askerî Mevki Hastane'sine gittik. Hastanede Mehmet Ünlü diye bir doktor vardı. MHP'liymiş. O benim tansiyonuma baktı. Baktı ki tansiyon 19. Müdahale edip düşürmeye çalıştı. Bir türlü tansiyonumu düşüremediler. Bunun üzerine doktor, "Yatacaksın." dedi. Yatış o yatış, tahliye olana kadar da hastanede kaldım ben.

Hastanedeki ilk bir-iki ayı korku içinde geçirdim. Hastanenin koşulları tabii Mamak'la mukayese edilmez. Ben Mamak'tan hastanenin tutuklu koğuşuna gelince Hilton'a gelmiş gibi oldum. Bir taraftan da korkuyorum, tekrar Mamak'a götürürler diye. Allah bana bir daha Mamak gibi bir yer göstermesin. Allah düşmanlarima orayı göstermesin. Bir insan suçlu olabilir. Suçun cezalandırılması gerekir. Bu doğaldır. Ama Mamak'taki gibi bir cezalandırma insana yakışmaz, insanlığa sığmaz. İnsana öyle azap verilmez. Mamak çekilecek gibi bir yer değildi ve orada yıllarca yatıp çıkan, sonra dışarida başarılı olan insanları gördükçe ben onlara inanamamışımdır. İnsanın orada yaşananlardan sonra hayata tekrar tutunup başarılı olması kolay bir iş değildir. Mamak'ta iken askerlerin o hareketlerini, değişen tavırlarını gördükçe çoğu kez şöyle düşündüğüm oldu: "İnsanlara bu azabı verinceye kadar toplayın hepsini bir yere. Bir bomba atın. Yaş kuru herkes gitsin. Ben de içlerinde olayım." Her zaman "Allah beni bir daha Mamak gibi bir yere düşürmesin." diyorum ama orada yaşadığım deneyimi yaşamaktan, orada olup bitenleri görüp olgunlaşmaktan dolayı da biraz memnun oluyorum. Mamak beni olgunlaştırdı. Mamak'ta yatmaktan en büyük kârım orada tanıdığım arkadaşlar oldu.

Ben askerleri severim. Mamak'ta yaşadıklarımdan sonra da severim. Çok asker arkadaşım vardır. Ordu ile işler yaptım, yapıyorum. Askerleri çok iyi tanır, onlara güvenirim. Ancak Mamak'ta bazı askerlerin öyle değiştiklerini görünce gözlerime inanamadım. Onların; benim tanıdığım, inanıp güvendiğim, cumhuriyetin teminatı olarak kabul ettiğimiz ordumuzun mensupları olabileceklerini bütün yaşadıklarımdan sonra bile düşünemiyorum.

Ben başarılı bir işadamı olarak Atatürk'ün 100. yaş gününde, "100. Yıl

İşadamı" ödülünü almıştım. Atatürk Evi'ni yapmıştım. "100. Yıl İşadamı" seçilenlere plaket verilmişti. Vehbi Koç, Sezai Türkeş ve ben plaket almıştik. O plaketi aldıktan bir hafta sonra kendimi Mamak'ta buldum. Ben Mamak'ta bunları yaşadıysam, kimbilir oradaki diğer insanlar neler yaşadı.

Mamak öyle bir yerdi ki orada benimle görünmemek için çok yakın akrabalarım bile ziyaretime gelmedi. Ben bir suçum olmadığını biliyordum. Yakınlarım da biliyordu. Ama aylarca kendimi savunma imkanı bulamadım. Amcamın çocukları, amcam beni ziyarete gelmediler içerdeyken. Belki beni ziyaret etseler, kendilerinin de suçlanacağından korktular. Belki onlar bile beni suçlu bildiler. İşte o günlerin Türkiyesi öyle bir Türkiye idi. Ben tutuklu idim ama neden tutuklu olduğumu bilmiyordum. Suçumun niteliği belli değildi. 40 yaşında bir insanın, o yaşa kadar dışarda bir iş hayati olmuş, herşeyi görmüş geçirmiş ama asla bir karakol görmemiş bir insanın bütün bunları Mamak'ta yaşamasi kolay değildi. O ızdırabı çekmek kolay değildi. O hitap şekillerine, itip kakmalara, kelepçelere, dipçik yeyip iki seksen uzanmalara dayanmak kolay değildi. Bir de herkes tarafından suçlu gibi görünmenin utancı vardı. Kendime bir şeyi açıklayamazken kime, neyi, nasıl açıklayacaktım. Orada dünya bana kapkaranlık göründü. Şimdi, "o çeki verdim" desem ne olacak? Ki o hanima ben çek vermemiştim ve bunun için her türlü yemini ederim.

HASTANE GÜNLERİ

Çok yakın asker arkadaşlarım, Mamak'ta yanıma uğrayamadılar. Çocukluktan arkadaşım Cengiz Savaş vardır. O zaman albaydı. Ben hastaneye geçince aşağı yukarı hergün ziyaretime gelmeye başladı. Hastanede ziyaretime gelen albaylar, paşalar vardı. Onlar nasıl bir haksızlığa uğradığımı biliyor, bana güveniyorlardı. Bu yüzden kendileri için riskli olmasına rağmen ziyaretime geliyorlardı. Kimi akrabalarımın bile beni ziyaret etmeye çekindikleri o günlerde, dostluklarını sergilemekte hiç tereddüt etmeyen o arkadaşlarıma karşı kendimi borçlu hissediyorum.

Hastanedeydik, hastaydık ama sonuçta biz hâlâ askerî yönetimin yargılamak üzere gözaltına aldığı insanlardık. Kaldığımız oda hastane içinde bir cezaevi koğuşu sayılıyordu. Bizden sorumlu astsubaylar vardı. Bir gün, Cengiz yine ziyaretime gelmişti ve biz oturmuş sohbet ediyorduk. Bir subay geldi, teğmen ya da üsteğmen olabilir, "Albayım, lütfen burayı terkedin." dedi. "Peki." ded Cengiz. Dışarı çıktı. Dışardan ben seslerini duyuyorum. O subaya, "Gel bakayım buraya." dedi. "Esas duruşa geç." dedi. Sonra "Haydi, şimdi çek git. dedi. Ben, tekrar geldiğinde, "Cengiz, sen ne yaptın?" dedim. "Nurettin, odada birşey diyemezdim. Dışarıda gerekeni yaptım." dedi. 39

D-Blok'ta geçirdiğim kısa süre, bugüne kadar getirdiğim bazı yeni dostlukların kurulmasına vesile oldu. Yolum oralara düşmese o insanlarla asla tanışma imkanim olmazdı. Hastane çok daha rahattı ve eski dostlarin, dışardan tanıdıklarımın ziyaretleri ile zaman nisbeten hızlı geçiyordu. Yine de hastanede kaldığım süre içinde de "hapishane arkadaşı" diyebileceğim bazı insanları tanıdım.

Rahmetli Alparslan Türkeş'i de orada tanıdım. O da tutukluydu ve hastanede kalıyordu. Hemen yanımdaki odada kalıyordu. Ben hastanede, MHP davasından yargılanan Namık Kemal Zeybek'le, Yaşar Okuyan'la ve şimdi İşçi Partisi liderliğini yapan Doğu Perinçek'le aynı odada yattım.

ALPASLAN TÜRKEŞ'TEN DOĞU PERİNÇEK'E

Alpaslan Türkeş asker olduğu için ona daha farkli davranıyorlardı. Daha özel bir muamele gösteriyorlardı. Yandaki odada kalıyor ama zaman zaman bizim odamıza geliyor, bizimle oturup sohbet ediyordu. Çok iyi, çok dürüst bir ndı. Orada Türkeş'i dört dörtlük bir insan olarak tanıdım. Memleket ve millet sevgisiyle doluydu. Ne yazık ki, 80 ihtilaline gelene kadar memlekette örgütleşmeler oldu. İnsanlar sağda ve solda kendilerine birer kale kurup içine kapandılar. Kalenin içindekiler kendi kalelerinin dışındakilere herşeyi yapıyorlardı. Oysa her iki tarafta da vatanını seven insanlar vardı. Ben buna tanık oldum. Türkeş'in vatan sevgisini ise çok az insanda görmüşümdür.

Rahmetli Türkeş'le görüşmelerimiz dışarıda da sürdü. Sık sık buluşup yemek yerdik. Ölümünden 2 gün önce dışarda yediği son yemeği de bizim şirkette birlikte yemiştik.

Bir gün yine birlikte yemek yiyorduk. Yemekte zamanın ANAP'li İçişleri Bakanı Mehmet Gazioğlu, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Haluk Yardımcı, Yavuz Donat, Şakir Kaleli ve MHP'li Sinan Ocak vardı. Bakan Gazioğlu, güvenlik sağlamanın ne kadar zor bir iş olduğunu anlatıyordu. Türkeş, bakana dönerek "Sayın Bakan, güvenliğinizi sağlamakta zorlanıyorsanız bırakın ben sağlayayım." demişti.

Rahmetli Türkeş'in Azerbaycan'a, Karabağ'da savaşmak üzere buradan insan gönderdiğini biliyorum. Bu tür konularda, devletin bilgisi dahilinde hareket etmeye özen gösterdiğinden eminim. Kıbrıs'ta bir işadamının, Kıbrıslı mücahitleri organize etmek için Türkeş'ten adamlar göndermesini istediğini, bu iş için bir gemi tahsis edip 600 bin pound kadar da para önerdiğini kendisinden dinlemiştim. Türkeş, böyle bir ilişkinin devlet adamları düzeyinde kurulması gerektiğini belirtip konuyu dönemin Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'e aktarmakla yetinmiş.

Türkeş'le olan bu yakınlık sayesinde, 1980 sonrası kurulan DYP binası tefriş edilirken Süleyman Bey'in ricası üzerine MHP'li bir işadamından yardım istemiş ve Türkeş'e yakın o arkadaştan DYP için yardım almayı başarmıştım.

Alpaslan Türkeş'in ölümünden sonra MHP Genel Başkanı olan Devlet Bahçeli ile ise yalnızca bir kez konuştum. Ben işadamıyım, hangi partiden olursa olsun iktidara gelen siyasilerle görüşürüm. Sayın Bahçeli ile de o başbakan yardımcısı iken görüştüm. Randevu alıp gittim. İktidara gelişini kutlayacak ve işlerimizi anlatacaktım. Bunun için yanına gittim. Özel kaleminde onbeş dakika kadar bekledikten sonra bizi içeri aldı. Ben daha ona kendi durumumuzu anlatmadan o konuşmaya başladı. Bir saat kendi durumundan yakındı. "İş yapamıyoruz, çalışamıyoruz, istediklerimiz olmuyor." diyerek yakındı. Baktım ki o bizden çok daha dertli ve yorgun. Söyleyeceklerimi söylemekten, isteyeceklerimi istemekten vazgeçtim. "Biz sizi tebriğe gelmiştik." dedim. "Allah kolaylık versin. Allah'a ısmarladık." deyip ayrıldım. Bir daha da görüşmemiz olmadı.

Hastanede Doğu Perinçek'le de aynı odada kaldık. O ve diğerleri, parti liderleri ya da yöneticileri oldukları için Mamak'tan ayrı bir yerde, Dil Okulu'nda kalıyorlardı. Rahatsızlandıklarında da oradan hastaneye getiriliyorlardı. Doğu Perinçek de hastanede ameliyat olmuştu ama durumu düzeliyor, iyileşiyordu. İyileştiği için tekrar cezaevine gönderilecekti. Ben o sırada dişlerime dolgu yaptırıyordum. Hastanedeki askerî doktorlarla ve askerlerle de iyi bir ilişkim olmuştu. Biraz da beni ziyarete gelen askerlerin etkisiyle bana daha farklı davranmaya başlamışlardı. Ben orada biraz rahat dolaşıyordum. Ama diğerlerine nefes aldırmıyorlardı.

Bir gün dişçiye giderken Doğu Perinçek bana dedi ki, "Şimdi ben gitmeye kalksam götürmezler dişçiye.

Sen beni de götürür müsün?" Ben "Tamam." dedim. İsmini hatırlamıyorum ama dişçi bir binbaşıydı. Ona, "Doğu Perinçek'in dişleri ağrıyor. Gelse bir bakar mısınız?" dedim. "Tabii, neden bakmayayım?" dedi. Sonra Perinçek'le beraber gittik dişçiye. Binbaşı dişlerine baktı, muayene etti. "Acil bir şey değil." dedi. "Tedavisi de uzun sürer. En az bir ay buraya gelip gideceksiniz." dedi. Ona o ana kadar gayet iyi davranmış olan dişçi binbaşıya Perinçek tuttu "Ben" dedi, "Alpaslan Türkeş olsaydım, beni burada yatırırdın. Beni yatırmamak için bunu yapıyorsun." Azizim, binbaşı döndü, Perinçek'e bir tokat attı. Düşüyordu, ben tuttum.

Mamak'tı, hastaneydi derken hayatımın üzerimde en fazla iz bırakan 8.5 ayını 12 Eylül ihtilali yüzünden içerde geçirdim. Sanıyorum çıktığımda artık ben, eski ben değildim. Cezaevi ve orada yaşadıklarım hayata bakışımı değiştirdi. Çıktıktan sonra uzun süre

büyük bir haksızlığa uğramışlık duygusu yaşadım. Kendi ülkeme karşi duygularım değişti. Hiçbir suçum günahım olmadığı halde bir damga yemiş ve herkesten kaçar hale gelmiştim. Toplum içinde kendimi savunacak gücü bulamıyordum. Bir müddet kaçmak istedim. Türkiye'yi bırakıp gitmek istedim. Bu duygular, yurt dışında iş arama çabalalarımızı da kamçıladı. Suudi Arabistan'da konut inşaatı, Mekke ve Riyad'da kanalizasyon işlerini ben içerden çıktıktan sonra aldık. Eğer o işleri alamasaydık ben yine yurt dışına çıkacak, bir süre Türkiye'ye dönmeyecektim. Yaşadıklarım yüzünden, bana yaşatılanlar yüzünden kendi ülkeme küsmüştüm.

YURTDIŞINA AÇILIYORUZ

Benim Mamak'ta ve askerî hastanede geçen tutukluluk günlerimin ve o günlerde yaşadıklarım sonucunda biraz Türkiye'ye küsmemin, Türkiye'den kaçmak istememin yurtdışında iş arayışlarımızı yoğunlaştırmamızda, Suudi Arabistan'a yönelmemizde önemli bir etkisi vardır. İşe iyi tarafından bakmak gerekirse, Mamak bana yalnızca bazı iyi dostlar kazandırmakla kalmamış aynı zamanda NUROL Holding'in yurtdışı faaliyetlerinin de kamçılayıcısı olmuştur.

Kuşkusuz yurtdışına açılmamız ve Suudi Arabistan'da işler almamız yalnızca benim Mamak maceramla açıklanamaz. Nasıl 1970'ler Türkiye'nin sanayileşme hamleleri yaptığı yıllarsa ve biz o yıllarda İskenderun Demir Çelik Fabrikaları inşaatıyla işlerimizi bir başka düzeye sıçratmışsak 1980'ler de Türkiye'nin dışa açılım politikalarını benimsediği yıllardı. Bizim dışa açılmamız Türkiye'nin bu doğrultudaki yeni politikalarına paralel olmuştur. Bu alanda da öncülüğü, holdingimizin belkemiğini oluşturan NUROL İNŞAAT yaptı. O yıllarda petrol üreticisi Orta Doğu ülkelerinde cazip iş olanakları vardı. NUROL İNŞAAT olarak bu olanakları kovalamaya başladık.

İlk olarak Suudi Arabistan Krallığı'nda Yanbu Sanayi Şehri Konutları'nın inşaası işini aldık. Sonra Mekke Şehri Su Temin ve Kanalizasyon Şebekesi ile Riyad Şehri Kanalizasyon Şebekesi gibi projeleri alıp başarıyla tamamladık. 1981'den 1989'a kadar oralarda iş yaptık. Şantiyeler kurduk. Bu şantiyelere Türkiye'den elemanlar taşıdık, işçilerimizi Türkiye'den götürüp binlerce insana iş olanağı sağladık. Ancak Suudi Arabistan'da fazla para kazanamadık.

Bizim orada iyi para kazanamamızın nedeni, 1970'den 1980'e kadar o ülkede iş yapan Amerikan, Alman, İngiliz ve Fransız şirketleriydi. O dönem içinde bu ülkelerin şirketleri, tabiri caizse Suudi Arabistan'ın anasını ağlatmışlardı. Bütün büyük işleri, çok iyi paralar alarak yapmışlardı. Bizim yaptığımız onlardan arta kalan işlerdi. Ufak tefek işleri, "İşte, bu fiyattan yaparsanız yapın, yapmazsanız yapmayın." diye bir anlamda önümüze atıyorlardı.

Türklere de hiç sempatileri yoktu. Tersine bize karşi alerjileri vardı. Bir sürü zorluk çıkarıyorlardı. Osmanlı döneminden kalma bir kinleri vardı ve adeta onun acısını çıkarmaya çalışıyorlardı. Bu yüzden Osmanlılar zamanında yapılmış, Osmanlı mimarisinin izini taşıyan

birçok eseri yıktılar, yok ettiler. O kemerli, mermerli, oymalı yapıları kaybettiler. Osmanlı'nın bir izi kalmasın diye ellerinden geleni yaptılar. Suudi Arabistan'da Türkler'e karşı bu tavrı açıkça görüyorduk. Ancak daha sonra iş yaptığımız Dubai'de bunu görmedim ben. Dubai öyle değildi ve Dubaililer Türkler'i seviyordu.

Ben, iş hayatım boyunca hep zorlukları göğüsledim. Zorluklardan yılmadım. Gençliğimi yaşamadım. İşlerim, her zaman bütün sosyal yaşamımı işgal etti. Yeter ki yapılacak iş olsun, iş olduğu zaman benim gözüm başka birşey görmezdi. Her işte bilfiil çalışırdım. Mamak, benim zorluklara katlanma düzeyimi daha da yükseltmişti. Suudi Arabistan'ın iş koşulları, özellikle sosyal yaşamın sınırlı olması nedeniyle çok zordur. Sinema, tiyatro, eğlence diye birşey bulamazsınız. Gündelik hayatınız bazı kurallar tarafından sınırlanmıştır. Mutavva adı verilen din polisi sürekli sokaklarda dolaşır, iş yerlerinizi kontrol eder; sizin namaz kılıp kılmadığınızı, Ramazan'da oruç tutup tutmadığınızı denetler. Kadınların araba kullanması bile yasaktır. Namaz vakti geldiğinde namaza gitmeyenler ya işyerlerinde kapı pencere kapatır mutavva'dan saklanırlar ya da arabalarına atlayıp yollara çıkarlar. Çünkü yolda olanların, seferi oldukları için, namaz mecburiyetleri yoktur.

Oradaki bu sıkı rejim, insanı son derece kısıtlıyor. Araba kullanırken korkuyorsunuz. Birine sürtünseniz siz yabancı olduğunuz için suçlu oluyorsunuz. Herşey birilerinin iki dudağı arasında. Sosyal yaşam itibariyle Mamak'ı aratmıyor. Ancak, ben, gerek zor iş koşullarına alışık olduğumdan gerekse de iş dışında bir sosyal yaşamım zaten olmadığından, Arabistan'da fazla zorluk çekmedim. Hele Mamak'tan sonra oradaki sıkıntılar hiç dert değildi benim için.

Önemli paralar kazanamasak da Suudi Arabistan'da yaptığımız işler, yurtdışı deneyimimizi geliştirmekte önemli olmuştur. O günden bugüne kadar, gittikçe hacmini çeşitliliğini artırarak dünyanın pekçok yerinde işler yaptık. Birleşik Arap Emirlikleri'nde, Cezayir'de, Dubai'de, Afganistan'da, Türkmenistan'da, Özbekistan'da, Tataristan'da, Kazakistan'da, Rusya Federasyonu'nda ve Polonya'da işler yaptık.

ZEKATSIZ ÇALIŞMAYAN YERLER

Özellikle ilk yıllarda yaptığımız işler inşaat sektörü geri kalmış ülkelerdeydi. O ülkelerde hizmet vermenin koşulları çok farklıdır. Kurallar farklı, kuralsızlıklar farklı, insan kalitesi ve insan ilişkileri farklıdır. Kendi ülkende alışık olduğun kurallara göre davranamazsın. Oralarin adetlerini, kurallarını, oralarda nasıl iş yapılacağını bilmek gerekir. Her yerde iş yaptırmanın bir bedeli, o yere özgü bir yolu, yöntemi vardır. "Zekat" vermeden iş yapılmayan yerler vardır. Oralarda son derece normal, yapılması gereken bir işi yaptırabilmek için bin dereden su getirmeniz gerekir.

Önceleri Türkiye'den giden bizlere bu tür davranışlar çok ters geliyordu. 1980'lere gelene kadar Türkiye'de ciddi anlamda rüşvet diye bir şey yoktu. En azından bizim sektörde yoktu. Biz hep imkansızlıklar içinde çalışıyorduk. Birlikte yemek içmek, eğlenceye gitmek vardı. İşverenlerle müteahhitler arasında yemekli iş görüşmeleri olurdu. Ama para yoktu. Bir işi almak, devlette birine bir iş yaptırmak için para vermek zinhar yoktu. Bunlar, şu meşhur "Benim memurum işini bilir." sözüyle birlikte konuşulur oldu.

Yurtdışının koşulları ise bambaşkadır. Suudi Arabistan'da mesela, ancak vekiller aracılığı ile iş yapabilirsiniz. Suudi vatandaşı olan vekiller, sizinle Suudi devleti arasındaki iş ilişkisini sağlar ve yürütürler. O ilişkilerin nasıl yürüdüğünü bir onlar, bir de Allah bilir. Her ülkenin koşulları, iş yapma biçimleri farklıdır. Yurt dışında hiçbir zaman Türkiye'deki gibi rahat çalışamazsın. İlişkilerin sınırlıdır. Senin için bilinmeyenler çok fazladır. Bunlar riski artırır. Onun için kendini işe verecek, işi bir an önce bitirip oradan çıkmaya gayret edeceksin.

1980'ler boyunca biz bu tecrübeleri edindik. 1990 yılına gelindiğinde NUROL İNŞAAT, kendi sektöründe uluslararası alanda da bir öncü rol edinmişti. Bu yıldan itibaren uluslararası faaliyetlerimizi yüzde 50 hisse payı ile sahibi bulunduğumuz MENSEL A.Ş. aracılığıyla Rusya Federasyonu ve Bağımsız Devletler Topluluğu üyesi diğer ülkelere yönelttik. Sovyetler Birliği'nin dağılması da o bölgede Türk inşaat şirketleri için ciddi iş olanaklarını doğmasına neden olmuştu. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından yalnızca bir yıl sonra Türkmenistan'daki ilk işimizi aldık ve bölgede faaliyete geçen ilk Batılı şirketler arasına adımızı yazdırmış olduk.

Bölgeye adımımızı Türkmenistan'la attık. Daha sonra Rusya Federasyonu, Özbekistan, Tataristan ve Kazakistan gibi ülkelerde imza attığımız projelerle Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerinde genişlemeye başladık. Moskova'nın Serpuhov kasabasında kurulu olan Rockland Ayakkabı fabrikamız, yalnızca Rusya değil aynı zamanda Bağımsız Devletler Topluluğu ile Türkiye pazarını da hedef alan bir üretim yapıyor.

1990'ların başından beri yurtdışındaki işlerimizi sürekli genişletme, farklı bölgelere yayma ve çeşitlendirme anlayışıyla çalışıyoruz. Daha 1990 yılında, Afganistan'da komünist cumhurbaşkanı Necibullah işbaşındayken oralara gönderdiğimiz temsilcilerimiz aracılığıyla iş olanaklarını ve koşullarını araştırmaya başlamıştık. Bazı ilişkiler kurmuştuk. Daha sonra Taliban iktidarına kadar giden süreçte bu ilişkiler kesintiye uğradı. 2003 yılında, ABD'nin Afganistan'daki Taliban yönetimini devirmesinden sonra bu ülkeye olan ilgimiz tekrar canlandı. 2003 yazında, aralarında Kabil-Kandahar karayolunun 80 kilometrelik bölümünün de bulunduğu üç proje yürütmeye başladık Afganistan'da. 2004 yılında ise bu ülkedeki proje sayımız beşe çıktı.

Aynı dönemde Polonya'da da bir başka proje yürütmeye başladık. O ülkede MESA ile ortak olarak kurulan EUROPOWER CENTRUM LTD şirketi aracılığıyla 1100 dönüm alan üzerine toplam 93 bin metre kare kapali alanı olan Maximus Toptancılar Merkezi'nin birinci bölümünü yapıp bitirdik. Ocak 2005'de hizmete giren merkezin resmî açılışı, Başbakanımız Recep Tayyip Erdoğan ve Polonya Başbakanı Marek Belka'nın katılımı ile 17 Mayıs 2005 tarihinde yapıldı. Aynı yerde, yaklaşık 800 dönüm lan üzerindeki proje çalışmalarımız ise halen devam ediyor.

İlk olarak Orta Doğu'da, Suudi Arabistan'da başlayan faaliyetlerimiz, daha sonra Orta Asya ve Avrupa'ya da sıçramış oldu. Bu arada, Orta Doğu'daki faaliyetlerimizin kapsamını da genişletip Kuzey Afrika'ya açıldık. Cezayir'de Douera Barajı inşaatı işini aldık. Cezayir, Abu Dabi/BAE ve Bağdat/Irak'ta bölgesel müdürlükler kurduk. Halen bu bölge müdürlüklerimiz aracılığıyla çevre ülkelerdeki projeleri yakından takip ediyoruz. 2005 yılı başında, bu izlemelerin sonucu olarak Abu Dabi'de Abu Al Shoum Köprüsü inşaatını ve Dubai'de Nakheel Konutları 12. Paket Projesini alıp buralarda çalışmalara başladık.

TÜRKİYE'DE DE BÜYÜYORUZ

1980'lerle birlikte NUROL HOLDİNG olarak yurt dışına açılma çabalarımızı yoğunlaştırırken Türkiye'yi de ihmal edemezdik. Bir şirketin, hangi alanda iş yapıyorsa yapsın öncelikle ana vatanında ayağını yere sağlam basması, orada güçlü olması gerekir. Yurtdışı sizin için hiçbir zaman tam anlamıyla güvenli bir liman olamaz. Oralarda iş yapıp kazandıklarınızı ülkenize getirmeniz, ülkenizde yeni yeni projelere imza atmanız gerekir.

Ben her zaman bu anlayışla çalıştım. Bu yüzden Türkiye'deki işler, yurt dışındaki iş hacmimiz ne olursa olsun, önemini hiçbir zaman kaybetmedi. 80'lerin ortasından itibaren NUROL olarak, çağdaş Türk ağır sanayinin yapı taşları arasında yer alan projeleri gerçekleştirdik. Bu işlerde İskenderun Demir Çelik Fabrikalarını yaparken edinilen deneyimin büyük yararı oldu. 1984 yılında, Ankara'da TUSAŞ F-16 Uçak Fabrikası'nı alıp yaptık. Orada 8-10 bin ton çelik işleyerek kısa sürede inşaatı bitirdik. Türkiye'de bu kadar miktarda çeliğin o süre içinde işlenmesi, benim diyen adamın yapabileceği bir iş değildi.

Sivas Demir Çelik Fabrikası ve zamanının en son otomosyon teknolojisine sahip olan Nevşehir Rakı Fabrikasi da bizim eserimizdi. NUROL Makina Üretim Tesisleri ve Merkez Bankası Banknot Matbaası, bu dönemde gerçekleştirdiğimiz diğer endüstriyel projelerdir.

Atatürk Oto Sanayi 2. ve 3. Kısımlar, Bağcılar Güngören Küçük Sanayi Sitesi, Ankara'daki Gersan Yapı Kooperatifi Şaşmaz Tesisleri ile organize sanayi bölgeleri alt ve üst yapıları konusunda çalışmalar yapmış olduk. Ankara'nın su ihtiyacını uzun vadede çözüme kavuşturan İncegez Tüneli ile altyapı projelerinde, Merkez Bankası Genel Merkez Renovasyonu, TUSAŞ Lojmanlari ve lüks konutlardan oluşan NUROL Tarabya Konutlari gibi projelerle kurumsal yapı ve konut sektöründeki faaliyetlerimiz hız kazandı. 1989'da başlattığımız Bahçeşehir Konutları projesi ile "uydu kent" konseptini Emlak Bankası, MESA ve Dolmabahçe şirketleriyle birlikte Türkiye'ye getirmiş olduk. Yaklaşık 5 milyon metre kare proje alanına kurulu Bahçeşehir, Türkiye'nin altyapı sorunu olmayan tek yerleşim birimi durumunda ve bu özellikleriyle çok sayıda uluslararası kalite ve şehircilik ödülü aldı. Bu ödüllerle haklı bir gurur duyuyorum.

1980'lerin ortalarına doğru, NUROL olarak yan sektörlerde yeni

şirketler kurma ihtiyacı duyduk ve bu doğrultuda adımlar attık. 1983'de LAMAŞ Kalıp NUROL GRUBU'na katıldı. NUROL Matbaacılık kuruldu. NUROL Matbacılık hızla gelişerek Matbacılık ve Ambalaj Sanayi adını aldı. Ambalaj sanayinde Türkiye'nin önde gelen kuruluşlarından biri olmakla kalmayıp uluslararası alanda gurur duyduğumuz işlere imza attı. Alman Cewe Color firması ile imzaladığımız fotoğraf zarfı yapımı" anlaşması sonucunda yurtdışı için milyonlarca fotoğraf zarfı üretti. Bu anlaşmayı Finlandiyalı I.T.M firması ile imzaladığımız "pizza kutusu yapımı" anlaşması izledi. Belki şaka gibi ama, artık başta Finlandiyalılar olmak üzere İskandinav ülkelerinin vatandaşları, milyonlarca kez bizim ürettiğimiz kutuları tutuyor, pizzalarını o kutularda alıyor ve yiyorlar.

Daha gurur verici olanı ise Iraklı çocuklara kitaplarını üreten dünyanın 10 matbasından biri olmamız. NUROL Matbacılık ve Ambalaj Sanayi A.Ş. 2004 Ekiminde çok büyük bir projeye daha imza atarak BM öncülüğünde, Unicef aracılığıyla Iraklı çocuklara okul kitabı basımı işinin ana firmalarından biri oldu. Irak okullarında okutulacak kitapların 1.5 milyon adedini 23 gün gibi rekor bir sürede basıp ciltleyerek Irak'a gönderdik.

1985 yılında NUROL Dış Ticaret'i oluşturduk. Kuşadası'nda bir NUROL yatırımı olarak Otel Asena'yı inşaa ederek turizm sektörüne girdik. Böylece 1987'de NUROL Otelcilik ortaya çıktı.

1990 yılında finans sektöründeki ilk şirket olan NUROL Menkul Kıymetler çalışmalarına başladı. 1988'de FMC-NUROL Savunma Sanayi ve 1989'da TÜMAD Madencilik şirketleri faaliyetlerine başlamıştı. Şirketlerimizin sayıları hızla artıyordu ve bu kardeş şirketlerin iş hacimleri de büyüyordu. Eski yapımızla atılımlarımızı sürdürmemiz mümkün görünmüyordu. Bu yüzden 1980'lerin sonunda, kardeş şirketlerin koordineli bir şekilde yönetilebilmesi amacıyla yeniden yapılanma sürecine girdik. 1989'da kurulan NUROL HOLDİNG A.Ş. başkanlığında NUROL GRUBU'nu oluşturduk. Bugün grubumuz; inşaat, ticaret, turizm ve otel yönetimi, finans ve sigortacılık ile makine ve savunma sanayi olarak beş ana faaliyet alanına yayılmış otuz şirket ve ortaklıktan oluşuyor.

NUROL GRUBU olarak 21. yüzyıla önemli projeleri tamamlayarak girdik. İstanbul'da 875 konutluk Beylikdüzü Toplu Konutları'nı yaptık. Bir NUROL Gayrimenkul Yatırım A.Ş. yatırımı olan Uskumruköy Villaları'nı, lüks villalar içeren Saklıbahçe Konakları'nı tamamladık. Saklıbahçe'de MESA ve Dolmabahçe şirketleriyle çoğunluğun bizde olduğu bir ortaklık halinde çalıştık. Ankara'da gerçekleştirdiğimiz

NUROL Residence ise Türk konut sektörünün zirve noktası sayılır. Buradaki süper lüks ve akıllı konutları, NUROL finansmanı ile inşaa ettik.

Dünya ölçeğinde dev bir metropol olan İstanbul'a hizmet eden İstanbul Metrosu'nun 1. Aşama 1. Kısım'ı TEKFEN, GAMA ve KİSKA şirketleriyle birlikte yapıp teslim ettik. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Katı Atık Tesisleri de Danimarka projesi bizim tarafımızdan yapıldı.

NUROL Havacılık, Esenboğa Hangar ve Sosyal Tesisleri ile NUROL Matbaacılık ve Ambalaj Sanayi Üretim Tesisleri'ni birer NUROL yatırımı olarak gerçekleştirdik. 60 bin metre kare kapalı alanlı İstanbul Maslak İş Merkezi de özkaynaklarımızdan finanse edilerek yapıldı. 50 bin metre kare proje alanlı Bodrum-OASIS Alışveriş ve Kültür Merkezi, 21. Yüzyıl'a girerken gerçekleştirdiğimiz kurumsal projelerden bir diğeri.

Kürtün Barajı ve HES Tesisleri Projesi kapsamındaki Eymür-Kürtün Karayolu da çok zor doğa koşulları altında çalışılarak bizim tarafımızdan yapıldı.

1993 yılında, turizm sektöründeki önde gelen kuruluşlarımızdan olan Sheraton Ankara Hotel & Towers'in sahibi TURSER Turizm ve KARUM Yönetim grubumuz bünyesine katıldılar. 1994'de turizm alanındaki bir diğer kuruluşumuz olan NUROL Klüp Salima Tatil Köyü, 1995 yılında da BOSFOR Turizm NUROL GRUBU'na katıldılar.

1994'de NUROL Sigorta; 1995'de NUTRIFARMA Sağlık Ürünleri; 1996'da NUROL Bosna D.O.O., SGO İnşaat, NUROL Eğitim Kültür ve Spor Vakfı, 1997'de NUROL Havacılık, 3 Mayıs 1999 tarihinde NUROL Yatırım Bankası A.Ş. faaliyete geçti. BOTİM A.Ş., NUROL Gıda, NUROL Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı; birer iştirak olarak TOPRAK Mermer, 1988'de Palandöken Konakli Tatil Kenti, MNS İnşaat Taahhüt, NURMET Gıda ve Tarım Ürünleri, Bahçeşehir Gaz Dağıtım A.Ş. ile Çavundur Proje Geliştirme faaliyetlerine başladılar. 2004 yılının Şubatında ise TEKEL'e bağlı Alkollü İçkiler Sanayi ve Ticaret A.Ş., hissedarı olduğumuz grubun kazandığı ihale sonucu MEY Alkollü İçkiler A.Ş. adıyla bir başka iştirak olarak NUROL GRUBU'na katıldı.

Grubumuzun lokomotif şirketi olan NUROL İNŞAAT, 2000'li yıllara çok sayıda başarıya imza atarak geldi ve bu başarı grafiğini yükselterek sürdürüyor. NUROL İNŞAAT olarak 2003 Eylülünde Türkiye'nin önyüzü beton kaplamalı ilk kaya dolgu barajı olan Kürtün Barajı ve HES Tesisleri'ni tamamlayarak işverene teslim ettik. 570

milyon ABD Doları değerinde, 150 km uzunluğunda, TEM'in Türkiye'deki son bölümü olan ve büyük kısmı halihazırda trafiğe açılmış olan Toprakkale-İskenderun Otoyolu; Türkiye'nin en uzun karayolu tünelini içeren 250 milyon ABD Doları bedelli Karadeniz Bölünmüş Sahil Yolu'nun Bolaman-Perşembe arası YÜKSEL İnşaat ve TEKFEN İnşaat'la beraber, yine TEM dahilinde olan 270 milyon ABD Doları bedelli Adana-Pozantı Otoyolu Kemerhisar-Eminlik Kesimi projeleri CENGİZ, KİSKA ve YÜKSEL inşaat şirketleriyle beraber NUROL İNŞAAT'ın 2005'de hâlâ devam eden önemli işleri arasında yer alıyordu. Bu otoyol projelerinin tümünü, temin ettiğimiz hazine garantili dış kredilerle finanse ediyoruz.

2004 Mayısında GAMA İnşaat ve Japonlarla birlikte MARMARAY olarak anılan İstanbul Boğazı Tüp Tünel Geçişi Projesi ihalesini kazandık. Şantiye faaliyetlerine başladık ve 13.5 km uzunluğundaki bu projenin 1.8 km'lik kesimini deniz altında batırma tüp teknolojisi kullanarak inşaa edeceğiz.

2005'in ikinci yarısında tamamladığımız işlerden biri de Sheraton Ankara Hotel & Towers'ı bütünleyen Apart Otel ve Kongre Merkezi inşaasıdır. Bu projede de 35 metre derinlikte temel yapılarda özel zemin ve art germe teknikleri uyguladık.

SAVUNMA SANAYİNE GİRİYORUZ

Türkiye'nin askerî alanda elini kolunu bağlayan olayların yaşanması, Kıbrıs'a ilk askerî harekat düşünüldüğünde ABD'nin silah ambargosu ile karşılaşılıp harekattan vazgeçilmesi, Türk askerî ve siyasi yöneticilerinin kafasında yerli silah sanayinin kurulması fikrini her zaman canlı tutmuştur. Meşhur Johnson Mektubu olarak bilinen olay, kanaatimce Türkiye'de yerli askerî sanayi geliştirme ve bu alanda dışa bağımlılığı ortadan kaldırma düşüncelerini iyice pekiştirmiştir.

1963 yılının Aralık ayında Kıbrıs'ta hava iyice gerginleşmiş, Rumlar'ın Türkler'e saldırıları yoğunlaşmış ve kanlı olaylar yaşanmaya başlanmıştı. O zaman Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı olarak görev yapmakta olan İsmet İnönü, 1960 Kıbrıs Garantörlük Antlaşması'nın Türkiye'ye verdiği hak ve yetkiyi kullanarak adaya bir çıkarma yapmayı ve Kıbrıs Türklerini hedef alan kanlı olaylara bir son vermeyi planlamıştı. Kıbrıs'a çıkarma yapılacak gün olarak da 7 Haziran 1964 tarihi belirlenmişti. Kuşkusuz, Türkiye'nin bu hazırlık ve planlari ABD tarafından da izleniyordu ve çıkarmanın önlenmesi için diplomatik girişimlerde bulunulmuştu. Bu girişimler sonuç vermeyince 5 Haziran 1964 tarihinde, dönemin ABD Başkanı Johnson, İsmet İnönü'ye içinde

ağır ifadeler ve tehditler olan bir mektup gönderdi. Mektupta Türkiye'nin adaya çıkarma yapamayacağı, böyle bir girişimde bulunursa Sovyetler Birliği ile karşı karşıya gelebileceği söyleniyor ve NATO müttefiklerinin "rıza ve onayı" alınmadan yapılacak bir harekatta NATO'nun Türkiye'yi savunma yükümlülüğü olmadığı ima ediliyordu. Mektubun bütün Türk milletini yaralayan en ağır kısmı ise "Türkiye ile Amerika arasında mevcut 12 Temmuz 1947 tarihli yardım antlaşmasının 4. maddesine göre Türkiye Amerika'nın vermiş olduğu silahları Kıbrıs'a müdahale için kullanamaz. Çünkü bu silahlar, Türkiye'ye savunma amacıyla verilmiştir." diyen bölümdü. Başbakan İnönü, 12 Haziran 1964 tarihinde Johnson'a son derece yumuşak ifadelerle cevap veren bir mektup yazdı ve Amerikan Başkanı'nın mektubunun Türkiye gibi bir müttefikte nasıl hayal kırıklığı yarattığını bildirdi. Gerçekten de Johnson Mektubu, Türk-Amerikan ilişkilerinde ağır bir yara açmıştı. Öte yandan, bir başka devletin, Türkiye'ye, en ihtiyaç duyduğu dönemde "benim silahlarımı kullanamazsın" demesi, yerli savunma sanayinin önemini herkese çok acı bir şekilde kavratmış oldu.

Savunma sanayine önem verilmesi, aslında cumhuriyetimizin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün bize vasiyetidir. Atatürk, ölümünden tam bir yıl önce, 1 Kasım 1937'de, "Savunma sanayi kuruluşlarımızın, daha çok gelişmesi ve genişletilmesi için alınan önlemlere devam edilmeli ve sanayileşme çabalarımızda ordu gereksinimi ayrıca göz önünde tutulmalıdır." demişti. Atatürk'ün bu vasiyetinin tam anlamıyla yerine getirilmesine dönük adımların ciddi anlamda atılabilmesi için 1980'lerin ortalarına kadar beklememiz gerekti. O yıllarda, Atatürk'ün işaret ettiği doğrultuda önemli bir gelişme yaşanarak Savunma Sanayii Müsteşarlığı kuruldu. TAİ, Aselsan ve Havelsan gibi yerli savunma sanayi şirketleri birbiri ardına ortaya çıkarak bu alanda önemli bir boşluğu doldurmaya başladılar.

1988 yılında, biz de NUROL olarak savunma sanayi alanındaki yerimizi aldık. O yıllarda Türk Ordusu'nun zırhlı personel taşıyıcılarına ihtiyacı vardı ve bu araçların yerli şirketlerin iştirakiyle üretilmesi öngörülüyordu. Amerikan FMC şirketi, ABD içinde ve dışında zırhlı personel taşıyıcılar üretmekteydi. Bu şirketle ilişkiye geçip Türkiye'de üretim yapmak ve ihaleyi aldığımız taktirde ortak bir Türk şirketi kurmak için ilke anlaşması yaptık. FMC-NUROL Zırhlı Muharebe Araçları Üretim Tesisleri bu gelişmelerden sonra kuruldu. FMC'nin F'si ile NUROL'un N'sini bir araya getirilip FNSS oluşturuldu: FMC-NUROL Savunma Sanayi. 1991 yılında da NUROL Makina'nın savunma sanayinde hassas parça ve tekerlekli zırhlı araç üretimine yönelik Sincan/Ankara Tesisleri hizmete girdi. Burada ürettiğimiz

zırhlı araçları daha sonra yurtdışına, Birleşik Arap Emirlikleri, Malezya ve Filipinler'e sattık. Suudi Arabistan Krallığı ile satış ve orada imalat yapma projesi üzerine görüşmeler devam ediyor. Ayrıca Belçika, Hollanda, Kanada, Şili ve ABD için yedek parça imal edip bu ülkelere ihraç ediyoruz. TSK da bu araçları Kosova'da ve Somali'de kullandı.

FNSS'in temel atma töreninde bir şilt kazası yaşamıştık. Biz temel atma töreni sırasında verilmek üzere bir tek şilt hazırlamıştık ve o da Cumhurbaşkanı Turgut Özal'a verilecekti. Ankara Valisi Saffet Arıkan Bedük'dü. FNSS'de NUROL kontenjanından Yönetim Kurulu Başkanı olan Yavuz Canevi törenin takdim konuşmalarını yapıyordu. Bizden habersiz şilt verilmek üzere Başbakan Yıldırım Akbulut'u davet etti. Cumhurbaşkanı için hazırladığımız tek şilt böylece Yıldırım Akbulut'a gitti. Ben önde protokol sırasında oturuyordum ve yanımda da Vali Bedük vardı. Şilt gidince benim yüzüm allak bullak oldu. "Eyvah, şimdi rezil olduk." diye düşünmüşüm. Vali Bey benim sıkıntımı anlıyor. "Ne oldu?" diye sordu. Böyle, böyle dedim. "Cumhurbaşkanının şilti gitti". "Siz hiç endişe etmeyin." dedi. Kalktı gitti, şilti Akbulut'un korumasından aldı. Ona da "Hasta görünüyorsun." deyip 2 gün izin vermiş. Biz rahat bir nefes aldık. Şilti Cumhurbaşkanı'na taktim ettik. Aynı gün yeni bir şilt yaptırıp Sayın Akbulut'a gönderdik.

Temel atma töreninde böyle bir aksaklık yaşansa da sonu hayırlı oldu ve FNSS hem bizim için hem de ülkemiz için son derece yararlı bir yatırım oldu.

ERBAKAN'IN DESTEĞİ

FNSS'de ürettiğimiz zırhlı araçları Malezya'ya satmamızda Necmettin Erbakan'ın çok büyük katkısı vardır. Belki de iş hayatımda en büyük katkıyı Erbakan'dan görmüşümdür. Siyasette her zaman Süleyman Demirel'in şahsına yakınlık duydum. Onunla olan ilişkim çok farklıydı ve bunu hiçbir zaman gizlemem. Siyasetten uzak olduğu dönemlerde de sık sık Süleyman Bey'in ziyaretine gider kendisiyle görüşürdüm. Ancak Erbakan'la tanışıklığım, onun 24 Aralık 1995 seçimlerinden yüzde 21 oranında oy alarak Tansu Çiller'in Doğru Yol Partisi ile koalisyon hükûmeti kurmasından sonra oldu.

Erbakan, hükûmette olduğu dönem boyunca, Müslüman ülkelerle yakın ilişki kurmaya özen gösterdi.

İran'la ve Libya lideri Muammer Kaddafi ile kurduğu ilişkiler

Türkiye'de çok tepki çekti ve 1997 yılında iktidarı bırakmak zorunda kalmasında bu ilişkilerinin de bir rolü oldu.

Erbakan'ın partisine hiçbir zaman yakınlık duymadım. Onun dini siyasete alet eden yaklaşımını hep hatalı buldum. Ancak, kişi olarak tanıdığım Necmettin Erbakan'a saygı duyarım. Erbakan'la ilk kez onun Malezya ziyareti sırasında birlikte oldum ve kendisini vatanını, memleketini seven bir insan olarak tanıdım.

Malezya'ya onun uçağı ile giden işadamları arasında ben de vardım. Uçakta daha çok Refah Partisi'ne yakın ve MÜSİAD üyesi işadamları vardı. Yakalarında MÜSİAD yazıyordu. Hemen hemen hiçbirini tanımıyordum. Eski sayılabilecek beş işadamı vardık. Onlardan bir ya da ikisinin de yakasında TUSİAD yazısı vardı. Bende ise hiçbirşey yoktu. O beş kişi; Halis Toprak, Erdoğan Demirören, İdris Yamantürk, Yusuf Özer ve ben sürekli beraber oluyorduk. Erbakan'ın kendi çevresinden olan, tanımadığımız, çoğu sakallı, yakaları açık, kravatsız işadamlarından hemen ayrılmıştık. Onlar birbirlerinden ayrılmıyor, kendi aralarında konuşuyor, birlikte namaza gidiyorlardı. Biz beşimiz de otel lobisinde, uçakta birlikte oluyorduk. Daha önce de anlattığım gibi o seyahat sırasındaki konuşmalarımız Lice'de ortak mermer fabrikası kurmak gibi hayırlı bir işe de vesile oldu.

Neyse uçakta giderken ben Erbakan'ın özel kalem müdürüne "Sayın Başbakan'dan randevu istiyorum." dedim. "Biz de Malezya'ya gidiyoruz. Oraya araç satacağız." diye ekledim. On dakika sonra Erbakan beni çağırdı. Gidip yanına oturdum, konuyu anlattım. Ürettiğimiz araçları, onların niteliklerini, Malezya'nın bu tür zırhlı araçlar almak istediğini söyledim. Bana, "Siz" dedi, "iki dosya yapın. Biri Türkçe, biri İngilizce olsun." Dosyalarımız zaten hazırdı. Hemen kendisine ilettim.

Biz böylece Malezya'ya gittik. Orada bizim başbakan'ın şerefine bir resepsiyon verildi. O resepsiyonda Erbakan ile Malezya Başbakanı yanyana duruyorlardı. Erbakan beni yanına çağırdı. Kolumdan tuttu ve Malezya Başbakanı'na "İşte" dedi, "O zırhlı araçların sabibi bu kişi." Malezya Başbakanı'na da "Biz din kardeşiyiz. Burada Müslüman bir dinkardeşiniz varken o tür araçları yabancılardan alamazsınız." dedi. Sonra, bana da "Sen de gel bizim masamızda otur." dedi.

Protokol falan hak getire, ben gidip iki başbakanla oturdum. Erbakan olmasaydı biz o araçları Malezya'ya zor satardık. Onun sayesinde 300 milyon dolarlık ihracaat yaptık Malezya'ya.

O geziden sonra aramızda bir yakınlık oldu. Türkiye'ye döndükten sonra ayda bir telefon açıp "Bir sıkıntınız var mı?" diye soruyordu. Beni sevdi. İstanbul'dan milletvekili adayı olmam için teklifte bulundu. "Ben politika yapmam." deyip teşekkür ettim. Milletvekilliği teklifini kabul etmedim ama sonradan partisi kapatılıp kendisi Balgat'taki evine çekilince ziyaretine gittim. Benim vefa duygum gelişmiştir. Sıkıntılı anlarımda yanımda olan insanları unutmam. Sıkıntılı anlarında onlardan uzak durmam. Erbakan'a da Malezya'daki desteği için müteşekkirim.

ÖZAL BANA RANDEVU VERMİYORDU

Bizim bu savunma sanayine girişimiz dolayısıyla Turgut Özal'la ilgili de bir anım vardır. Yeri gelmişken onu da aktarayım. Aslında Turgut Bey'i çok eski zamanlardan beri tanırdım. Süleyman Bey'in sağ koluydu. Turgut Özal, Fehim Adak, Korkut Özal, Recai Kutan... Bu siyasetçilerin hepsi Süleyman Bey'in yetiştirdiği ve çok güvendiği kişilerdi. Süleyman Bey'in yanında oldukları yıllarda dinle politikayı o kadar içiçe geçirmiş değildiler. Sonradan öyle oldular. Neyse, ben Turgut Özal'ı ve saydığım diğer siyasileri Süleyman Bey'in yanında oldukları zamanlardan tanıyordum. 1980 ihtilalinden sonra parti kurma çalışmalarına izin verilince Turgut Bey de ANAVATAN'ı kurma çalışmalarını başlatmıştı. Çok iyi hatırlıyorum, rahmetli partinin ilk kuruluş konuşmalarından birini Erzurum'da yapmıştı ve biz o gün tesadüfen uçakta karşılaştık. Bana yaptığı çalışmalardan bahsetti. "Boşuna uğraşma" dedim. "Bak Turgut Sunalp partiyi kurdu. İçinde askerler var, eski bakanlar var. Onlardan başkası seçim kazanamaz. Daha seçim olmadan aralarında bakanlıkları bile paylaşmışlar. Adamlar birbirlerine 'Sayın Bakanım' diye hitap ediyorlar." dedim. Aramızda böyle bir konuşma geçti.

Zaten Turgut Bey de kendisine fazla şans tanımıyordu. O gün bana "Valla, benim niyetim 30-40 milletvekili çıkarmak." dedi. Meclis'te bu sayıyla bir grup kurabilirse ilerde daha büyüyeceğini düşünüyordu. Fakat, daha sonra Kenan Evren'in tavrını açıkça belli eden ve Sunalp'i destekleyen konuşması memleketteki bütün havayı değiştirdi. İnsanlar, Kenan Evren'e tepki olarak Turgut Özal'a oy verdiler. Turgut Bey, kendisinin bile hayal etmediği bir seçim başarısı kazanarak iktidara geldi.

FNSS'i kuracağımız günlerdi. Amerikalılar Özal'dan randevu alıyorlar; ben alamıyordum. Bir gün bizim Amerikalı ortaklar bizi arayıp Başbakan'la görüşmek istediklerini bildirdiler. Ben Turgut Bey'den randevu almak için çalmadık kapı bırakmadım. Oraya telefon açtım, buraya telefon açtım, oğlunu buldum ama yok, ulaşamıyorum. Ortağım, "Amerika'dan falan gün geliyorum, randevu al." diye beni arıyor ama ben randevu alamıyorum. Çıldıracağım, Amerikalılar'a rezil oluyorum. Böyle çırpınip dururken rengim atmış, tepem atmış, burnumdan soluyorum. Ekrem Ceyhun gördü. "Ağabey" dedi, "Ben seni

hiç böyle görmedim. Bu ne hal?" dedi. "Bu hayati bir mevzu." dedim. "Adamlar Amerika'dan geliyorlar, bizi bir halt sanıyorlar, başbakandan randevu istiyorlar, ben alamıyorum. Rezil olacağım. Bir türlü randevu vermiyor, ne yapacağımı bilmiyorum."

Bunun üzerine Ekrem Ceyhun, Başbakan'a telefon açtı. O'na "Hemen gelsin." demiş. Kalktım gittim. "Ben sana bunu mahsus yaptım." dedi. "Zaten Amerikalılar'a randevuyu verdim."dedi. "Efendim"dedim, "Randevuyu onlara vermeniz önemli değil. Siz, randevuyu bana vereceksiniz. Ben de onlara diyeceğim ki, 'Gelin, Başbakan'dan randevuyu aldım"."

Turgut Bey güldü. "Sen"dedi, "Bizden uzak duruyorsun. Bizi hiç aramıyorsun. Ben de sana mahsus böyle davrandım." Turgut Bey'in uçak seyahatleri de çok keyifli olurdu. Uçakta herkesle ilgilenir, tek tek konuşurdu. Bir Irak seyahatinde, bana yine aynı şekilde serzenişte bulundu. "Nurettin, sen benden neden kaçıyorsun?" dedi. "Sayın Başbakanım, ben sizden kaçmıyorum." dedim. "Size ulaşamıyorum. Etrafınız o kadar dolu ki işi olan da var, olmayan da var. Girmek mümkün değil." O gün çok üzüldü. Uçakta uzun süre konuştuk.

KONUTTA TAVUKLU GECE YARISI SOHBETİ

Bir gece saat 01:00'i geçmiş 01:30'a geliyor, evde telefon çaldı. Dediler ki, "Turgut Özal konutta, sizi bekliyor." O saatte olacak şey değil. İnanamadım ama işin şakası yok. Hemen Erol'a ve Oğuz'a telefon açtım. "Oğlum" dedim, "Başbakan konuta çağırıyor. Ben gidiyorum. Haydi siz de gelin, ne olur ne olmaz." Erol'la Oğuz da geldiler. Biz konuta gittik. Baktık ki gerçekten bizi bekliyor.

Azizim, inanılır gibi değil ama gittiğimizde gecenin o saatinde masaya kurulmuştu. Masada kocaman bir tepsi pilav, kızarmış tavuk. Turgut Bey elleriyle yumulmuş tavuk yiyor. Tavuğun budunu, şöyle elleriyle koparıp ağzına götürüyor. "Hele gelin, siz de oturun." dedi. Oturduk, başladık yemeye. Turgut Bey de başladı anlatmaya. Bana Süleyman Bey'le ilişkilerini anlatıyor. "Sayın Başbakanım, bunlara hiç gerek yok. Ben bunları zaten biliyorum." dedim. "Hayır" dedi, "Bunları iyi dinleyin. Ben 1971 muhtırasını aldığı zaman ona bir rapor hazırladım. Onu uygulasaydı, bugün Türkiye'nin çehresi çok değişmiş olurdu. O gün onun uygulamadıklarını şimdi ben uyguluyorum." dedi. Özel kalem müdürü Hüseyin Bey vardı. Onu çağırdı. Sabaha karşı 03:00'de arşivden o dosyayı çıkarttı. Saat 04:00'e kadar bize o raporu anlattı.

O gece anladım ki ben ne kadar Demirelciyim onu kontrol ediyor. Belki de Süleyman Bey'le olan yakın ilişkim yüzünden kafasında bazı sorular var. "Ben" dedim, "Süleyman Bey'i severim. Bunun partiyle bir ilişkisi yok. Benim parti yönümü, onun partisinden mi, sizin partinizden mi olduğumu bir tek Allah bilir. Ben Süleyman Bey'i sevdiğim gibi sizi de severim. Bilin ki yarın sizin başınıza da bir şey gelirse, sizin de yanınızdayız." Ondan sonra bize inandı ve aramız çok iyi oldu.

Turgut Bey'in memlekete yaptıkları saymakla bitmez. Çok yapıcı bir insandı. İşlere olumlu yönünden bakardı. Ufku genişti. Türkiye'ye gerçekten çağ atlattı. "Benim memurum işini bilir." anlayışını da getiren o ama çok önemli kanunlar çıkardı. Açık söyleyeyim, onun yaptıklarını başkası yapamazdı. Özal'ın elini kolunu sallayarak yaptığı şeyleri yapmak için başka politikacılar yüz kere düşünür. Özal yaşasaydı şimdi oto yollar da bitmişti, hızlı tren de.

ANKARA: İŞ VE SİYASET

Benim hiçbir zaman siyasetle doğrudan bir ilişkim olmadı. Aslında Türkiye gibi bir ülkede iş yapıyorsanız siyasetten bütünüyle uzak kalmanız mümkün değildir. Büyük çapta iş yapan işadamlarının ise dünyanın her ülkesinde hükûmetlerle, siyasilerle ilişkisi olur. Bu, iki tarafın da yararına seyreden bir ilişkidir. Biz taahhüt sektörüyüz. İşlerimizin çoğu devletledir. Türkiye'de bizim yaptığımız işlerin büyük çoğunluğu için siyasi karar ve hükümetin onayı gerekiyordu. Hükûmetin merkezi, siyasi iradenin oluştuğu yer de Ankara'dır. Ben bu yüzden işlerimi İstanbul'dan yürüteceğime Ankara'da olayım diye düşündüm. Grubumuzun merkezini Ankara'da oluşturduk.

Ancak daha sonra Ankaragücü Spor Kulübü başkanlığım sırasında gördüm ki Ankara'da olmak o kadar da önemli değilmiş. Futbol kulübü yöneticiliği de nerede olursanız olun, siyasilere ulaşmada size ciddi bir olanak sağlıyor. Bu olanağın ölçüsü de yöneticisi olduğunuz kulübün büyüklüğüne göre değişiyor.

Ankaragücü-Galatasaray maçı için İstanbul'a gitmiştik. O zaman Ankaragücü'nün yönetim kurulunda bakanlar da vardı. Maçtan sonra Galatasaray yönetecileri bizi yemeğe davet ettiler. Bizim grupta beş ya da altı bakan vardı. Yemekte 20-25 kişi olduk. Yemeğin başlangıcında üç beş dakika maçtan ya konuşuldu, ya konuşulmadı. Yenilenlere geçmiş olsun dendi. Sonra başlandı iş konuşulmaya. Bütün gece bakanlarla ticari işler konuşuldu.

O masadaki insanların hepsi aynı şekilde Ankara'da toplansalar ne konuşurlar? Emin olun, işten çok siyaset konuşurlar. Ankara'nın havası böyle. İstanbul iş kokar, Ankara siyaset. Bir gün İstanbul'a giderken uçakta bir işadamı arkadaşımla karşılaştım. Hoş beş ettik. "Ankara'da işim vardı." dedi. "Telefonla randevu almıştım. İşimi ballettim dönüyorum." Şimdi, onun İstanbul'dan telefonla randevu aldığı bakandan ben Ankara'da olduğum halde günlerdir randevu alamıyordum.

Yani Ankara'da olmak, başlı başına bir avantaj değil. Başkent'te olmanın avantajları da var, dezavantajları da. Ankara'da ister istemez daha fazla siyaset soluyor, siyasetçilerin içine giriyor, siyaset konuşuyorsun.

72'LER HAREKETİ VE DEMİREL

Süleyman Bey'le tanışıklığımız onun Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü yaptığı günlerde başladı. Ona karşı her zaman sevgi ve saygı duydum. Siyasete girmem için onun çevresinin de telkinleri oldu. Süleyman Bey'le o kadar yakın olmamıza rağmen siyasete girmedim. Siyaseti takip ederim ama bir işadamının doğrudan siyasetin içinde olmasını yanlış bulurum.

1970 yılının başlarında Adalet Partisi'nde (AP) büyük bir olay patlak vermişti. 72 AP'li milletvekili ve senatör, ortaklaşa hazırlayıp imzaladıkları bir muhtırayı, 17 Ekim 1970 tarihinde Başbakanlığa götürüp AP Genel Başkanı ve Başbakan Demirel'e vermişlerdi. Süleyman Bey'in buna tepkisi "Biz muhtıra ile iş görmeyiz. İp nereden incelmişse oradan kopsun." şeklinde olmuştu. Sonradan "Yetmişikiler Hareketi" olarak anılan bu olay sonucu AP'den ayrılanlar, Demokratik Parti'yi (DP) kurmuşlardı. DP'nin kurucuları arasında Yüksel Menderes, Mutlu Menderes ve Aydın Menderes gibi Adnan Menderes'in üç oğlu ile Celal Bayar'ın kızı Nilüfer Gürsoy da olunca, DP eski Demokrat Partililer üzerinde son derece etkili olmuştu. Bu yeni parti, 14 Ekim 1973 genel seçimlerine "Sağcıyız, Milliyetçiyiz, Demokratiz" sloganıyla girdi ve yüzde 11.9 oy alarak Meclis'e 45 milletvekili soktu. Bu, Süleyman Bey için büyük bir darbe olmuş ve AP'nin oyları rekor düzeyde düşmüştü.

DP, kendisine yapılan koalisyon tekliflerini reddedip hükümetin dışında kaldı. Kıbrıs Harekatı sırasında Ecevit-Erbakan hükûmetine destek verdi ve Meclis'de Süleyman Bey ve kardeşi hakkındaki yolsuzluk iddialarını sürekli dile getirerek Demirel'e karşı sert bir muhalefet yaptı.

Ecevit'in hükûmette olması, DP-AP geleneğinden gelen insanların işlerini iyice zora sokmuştu. 1975 yılının başlarında Aydın'dan tanıdığım bir arkadaşım yanıma gelerek çok basit işleri bile yaptıramadıklarından yakınmıştı. Devlet dairesine gitmiş, adamı yokuşa sürmüşler. Eski bir milletvekili olarak devlet dairesinde bazı işlerini yaptıramaması buna çok dokunmuş. Bana "Memleket battı, memleket ne hale geldi." diye dert yanıyor. Ben de DP'nin Süleyman Bey'e yaptıklarını hatırlatıp "Süleyman Bey'i devirdiniz. Kendi elinizle Ecevit'i iktidara getirdiniz. Şimdi oturduğunuz yerde oturun, çekin bakalım." demiştim. O ara, Kemal Ziya Öztürk de geldi. Meclis Başkan

Yardımcısı idi. Aynı şekilde o da dertliydi.

Ben onlara "Vallahi" dedim, "Yeniden partiye dönersiniz, sorumluluk alırsınız, yakındığınız konuları halledersiniz. Bunun başka yolu yok. Siyaset sizin işiniz. Benim işim değil. Neden bana yakınıp duruyorsunuz? Ama şikayet ettiğiniz konuların çözümü de belli: Birleşeceksiniz."

Açıkçası, hiçbir şekilde siyasetin içinde olmamama rağmen, Süleyman Bey'e olan şahsi sempatim yüzünden AP'nin düştüğü duruma çok üzülüyordum. 72'ler hareketini Demirel'i arkadan hançerleyen bir hareket olarak görüyordum.

72'lerin oluşturduğu DP de fazla uzun ömürlü olamadı. Bir süre sonra DP'li milletvekilleri arasında huzursuzluk başladı. Bazı milletvekillerinin DP'den ayrılıp AP'ye geçmek istediklerini duyuyorduk.

DP'deki kaynamanın iyice yoğunlaştığı günlerde bir iş için yurtdışına çıkmıştım. Sık sık Ankara ile telefonla görüşüyordum. O görüşmelerden birinde, başlangıçta DP'den istifa fikrine karşı olan Sadettin Bilgiç'in de istifa edeceği söylendi. Sadettin Bilgiç AP geleneği içinden gelen önemli bir politikacıydı. Onun istifa edeceğini duyunca, DP'nin artık yürümeyeceğini düşünmüştüm.

Gerçekten de, bir süre sonra Sadettin Bilgiç, Mutlu Menderes ve Nilüfer Gürsoy'un da aralarında bulunduğu 12 milletvekili DP'den ayrıldılar. Bu isimlerin ayrılması DP'nin belini büktü. DP'den ayrılanlar hemen AP'ye kayıt yaptırdılar. Bu gelişmeler, Süleyman Bey'in MHP, MSP ve bazı bağımsızların desteği ile Milliyetçi Cephe hükümetini kurmasına yol açtı. DP de artık bir daha toparlanamadı. Eski gücünü tamamen yitirdi.

Bütün bu olaylar yaşanırken, ben hep aktif siyasetten uzak durdum. Her zaman iş hayatını tercih ettim. İşle siyaseti birbirine karıştırmamaya özen gösterdim.

DEMİREL'LE DOSTLUK

Siyasete mesafeli durmam Süleyman Bey'le olan dosluğumu hiç etkilemedi. 1980 İhtilali'nden sonra etrafındaki en yakın dostları bile ondan uzaklaştı. Yanına uğramaz oldular. Bense her gün ziyaretine giderdim. Güniz Sokak'taki evine neredeyse her gün giderdim. Ben ve Yavuz Donat devamlı ziyaretçileriydik.

Süleyman Bey'in müthiş bir hafızası vardır. Onun hafızasının gücüne kaç kez tanık oldum. Yine, 80 sonrası bir gün, Güniz Sokak'taki evinde oturuyoruz, koruması gelip "Efendim, Ilgın kasabasından bir heyet geldi. Ziyaret etmek istiyorlar." dedi. Bunun üzerine ben müsade istedim. "Yok" dedi, "Sen de otur. Zaten onlar fazla kalmaz giderler. "Neyse ben de odada kaldım. Ilgınlı ziyaretçiler geldi. Sonraları Konya'da rektörlük yapan Profesör Halil Cin de heyetteydi. Ilgınlılar, "Ilgın'dan size şunu getirdik, bunu getirdik." dedikten sonra "Vatandaşlar Evren'den de işaret bekliyorlar ama biz sizin talimatınızı almaya geldik. Nasıl derseniz öyle hareket edelim." gibi şeyler söylediler.

Süleyman Bey, onlara doğrudan birşey söylemedi. Başladı eskilerden anlatmaya. "Ilgın'a" dedi, "1965'te gitmiştim. Seçim konuşmasına. Orada bir köye gittim." dedi. Köyün ismini de verdi. "Konuşmam bitti. Köyde bir çeşmeden su içiyordum. Orada bir ağa vardı", bunları söylerken hep tek tek isimleri veriyor, "O ağanın çeşmenin yanında güzel bir evi vardı. İlla çay içmek için beni bahçeye davet etti. Bahçeye gittik oturduk. Onun hukuk fakültesinde okuyan Halil isminde bir de oğlu vardı." dedi. İşte o zaman Halil Cin, "O Halil benim, efendim."dedi. Ben bunları dinlerken orada bir kez daha Süleyman Bey'in zekasına ve hafızasına hay ran olmuştum. Zaten onu o zor günlerinde sık sık ziyaret etmemin nedeni de ona duyduğum bu hayranlıktı.

Bir gün Yavuz Donat bana geldi. Süleyman Bey'e uğramış, Süleyman Bey de ona iki kutu gül reçeli ile bir kitap hediye etmiş. Kitaba baktım, hoşuma gitti. Süleyman Bey'e telefon açtım, "Öğleyin ziyaretinize geliyorum." dedim. "Yalnız Yavuz'a verdiğiniz hediyeden ben de isterim." "Tamam, gel." dedi. Yavuz yine bana takıldı. Birlikte gittik. Orada oturduk, biraz sohbet ettik. Süleyman Bey korumasını çağırıp "Bir tane de Nurettin Bey'e verin." dedi. Ben kitap alıyorum diye düşünerek "Bir tane olur mu efendim?" dedim, "Benim iki tane de

kardeşim var. Birer tane de onlara verin". "Peki, üç tane olsun." dedi. Biz biraz daha oturduk, sohbet ettik.

Sonra çıktık. Arabaya gittim, şoföre "Hani, kitaplar nerede?" dedim. "Ne kitabı efendim?" dedi, "Arabaya sadece üç kutu reçel getirdiler". Öyle utanmıştım ki! O bana bir kutu reçel veriyor, ben "Bir tane yetmez, kardeşlerime de verin." diyorum.

Süleyman Bey'le olan dostluğumuz hiç eksilmedi. Hâlâ devam eder. Her zaman sevdim, saydım. Ancak bir tek gün bile "Benim şu işim var. Yapar mısın?" demedim.

Ben ve Süleyman Bey Ankara'da olmasaydık, belki de bu kadar sık görüşmezdik. Yasaklı olduğu o zor günlerde nerede olsa ziyaretine giderdim ama her halde böyle günlük ziyaretler olmazdı. Daha önce de belirttiğim gibi Ankara'da olmak, siyasetçilerle yolunuzun daha sık kesişmesine yol açabiliyor.

MESUT YILMAZ'IN ŞANSSIZLIĞI

Mesut Yılmaz'ı siyasete girdikten sonra, bakan olduktan sonra tanıdım. Köken olarak bizim oralardandı. Rize'nin önemli eşraf ailelerinden birine mensuptu. İkimizin de Doğu Karadeniz'den geliyor olması, aramızda bir tür hemşeri yakınlığı hissetmemize neden olmuştu.

Mesut Bey'in ailesini tanıyordum. Ailesi bölgede çok iyi tanınıyordu. O da iyi eğitim görmüş, kendisini yetiştirmişti. Bakanlığı dönemindeki çalışmalarını başarılı buluyordum.

Siyasete girişi, o dönemdeki pek çok genç yeni politikacı gibi, Turgut Özal sayesinde oldu. Bu gençler Turgut Bey'in prensleri olarak önemli başarılara imza attılar. Mesut Bey'i politikaya ve ANAP'a Turgut Özal çekti. Yani, politikada geldiği noktayı ve yerleri bütünüyle Turgut Özal'a borçluydu.

Ancak, bana sorarsanız, Turgut Özal Mesut Bey'in hem şansı hem şanssızlığı oldu.

Şansızlığı Turgut Özal gibi bir liderin ardından, onun boşluğunu doldurnak üzere siyasette rol oynamak zorunda kalmasıydı. Oysa bu, sadece Mesut Yılmaz'ın değil, belki de hiç kimsenin başarabileceği bir iş değildi. Turgut Bey çok özel bir dönemin çok özel koşullarında, kendi üstün yeteneklerini kullanarak partisini bir yere taşımıştı. Onun yokluğunda ANAP'ın aynı başarı grafiğini izlemesi mümkün değildi. Nitekim, Mesut Bey'le birlikte ANAP da dalgalı bir süreç içinde inişe geçti.

ÇİLLER VE ANKARA'NIN ÇARMIKLISI

Türkiye'nin ilk ve tek kadın başbakanı olan Tansu Çiller ile ise çok kısa bir iki görüşmem olmuştu.

Tansu Hanım'la ilk kez bir resepsiyonda ayak üstü birkaç cümle konuştuk. Onun genel başkan yardımcıSi Hasan Ekinci vardı. Beni Tansu Hanım'a o tanıştırdı. "İşte, Nurettin Çarmıklı." dedi. Tokalaştık. O an söylediğini hiç unutmam; bana dönüp "İstanbul Çarmıklısı mı?" dedi. "Hayır" dedim "Ben Ankara Çarmıklısıyım." Elimi bıraktı, gitti.

Daha sonra, Erbakan'la koalisyon döneminde başbakan yardımcısı iken, bir kez Ankara Bilkent'teki evine kahvaltıya davet etti. Şakir Kaleli Bey'le birlikte gittik. Giderken de aramızda "Bu işte bir yanlışlık olmasın." diye konuşuyoruz. Çünkü günlerden 30 Ağustos ve bir başbakan yardımcısının herhalde resmî törenlerde bulunması gerekir. Ancak herşey o kadar kesin ki bizi 30 Ağustos günü sabah saat 09:00'da kahvaltıya davet etti. Randevu günü ve saati kesin. Eve gittiğimizde gördük ki Tansu Hanım yok. Meğer bizi davet ederken 30 Ağustos'u unutmuş. Sabah törenlere giderken de mutlaka kendisini beklememizi söylemiş. İki saat bekledik. Saat 11:00'de geldi de ancak kahvaltıya oturabildik.

Salima Tatil Köyü'nün yerini 20 milyon dolara Vakıflar Bankası'ndan almıştım. Bir başka işadamı daha oraya talipti ve "12.5 milyon dolardan fazla etmez." diyordu. Biz 20 milyon dolar verip alınca Başbakan Çiller o işadamı adına devreye girdi. Vakıflar Bankası Genel Müdürü Gültekin Bey'i arayıp "o firma, NUROL'a 1 milyon dolar versin, yeri onlar alsınlar" demiş. Bunu bana Necmettin Cevheri iletti. Beni çağırıp "Başbakan'ın emri. Size 21 milyon dolar versinler, siz bu yerden vazgeçin."

dedi. Ben vazgeçemeyeceğimizi söyledim. Salima'nın yeri böylece bizde kaldı.

DİĞER SİYASİLER

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın özellikle dış projelerde yakın ilgi ve desteğini görüyoruz. Bu sadece bize özgü bir destek değil. Sayın Erdoğan, Türk müteahhit ve işadamlarının yurtdışına açılmalarına, yurtdışında işler yapmalarına büyük önem veriyor. Biz de NUROL olarak onun bu çabalarına yakından tanık oluyoruz.

Polonya'da inşa ettiğimiz merkezin açılışında bizi yalnız bırakmadılar. Suudi Arabistan, Abu Dabi ve BAE'nindeki işlerimizde de desteğini gördük. Suudi Arabistan Kralı ile birebir görüşerek bizim ve diğer Türk işadamlarının sorunlarını çözmeye dönük çabalar sarfettiler. Yemekli toplantılarda iş dünyası ile bir araya gelip sorunları dinliyor.

Şimdi onun partisinde olan Ankara Belediye Başkani Melih Gökçek'le tanışıklığımız, spor kulübü başkanlığımız dönemine gider. Ben Ankaragücü başkanı iken Melih Bey de Keçiörengücü başkanı idi. Futbolcu alış verişimiz olmuştu. Daha sonra da birkaç kez ziyaretime gelmiştir. Ama benim belediye ile herhangi bir işim olmadı, belediyeden hiç iş almadım. Gökçek akıllı bir politikacı. Önemli yatırımlar yapıyor. Mesela metro. Metro Türkiye ve Ankara için beş vakit namaz gibi farz. Dilerim bir an önce Ankaralılar'ın hizmetine girer ve bir sorun çıkmadan onyıllarca çalışır.

Soldaki politikacılarla ise hemen hiç ilişkim olmadı. Ne Bülent Ecevit'le ne Deniz Baykal'la ne de Erdal İnönü ile uzaktan yakından bir ilişkim olmadı. Murat Karayalçın'ı ise belediye başkanlığı döneminden tanırım. Bir merhabamız vardır. İşte o kadar.

Holdingde çalışan eski siyasiler ve bakanlık yapmış arkadaşlarımız vardır. Onları çalışmalarına, zekalarına, iş disiplinine hayran kaldığımız için şirketimize kazandırdık. İlhan Evliyaoğlu, Ekrem Ceyhun, Orhan Kilercioğlu birlikte çalıştığımız ve bir dönem bakanlık yapmış arkadaşlar. Daha sonra Sayın Hüsnü Doğan da bize katıldı. Hüsnü Bey'i bakanken tanımazdım. Sonradan tanıdım. Çalışmalarının ve zekasının hayranıydım. Bizimle çalışmasını teklif ettik, kabul etti. Onun bize katılmasıyla gerçekten güç kazandık. Hüsnü Bey engin deneyimleri olan, son derece birikimli, yaptığı her işte başarılı olmuş, çalışkan bir insan. Bir zamanlar bakanlık yapmış olduğu için değil saydığım yüksek nitelikleriyle grubumuza büyük katkı sağladığı için onunla birlikteyiz.

Bu durum, bizimle çalışmış olan diğer siyasi kimlikli arkadaşlarımız için de geçerlidir. İnsanların siyasi kimliklerinden ve bir dönem devlette aldıkları görevlerden dolayı çalıştıkları şirketlere fayda sağladıklarını düşünenler yanılırlar. Yalnızca böyle bir fayda beklentisi ile insanlarla birlikte olmak, hem onlara karşı saygısızlıktır hem de bizim gibi siyasal iktidarların sık sık değiştiği bir ülkede bugün sağlanan fayda yarın zarar haline dönüşebilir.

Sayın İlhan Evliyaoğlu'nu Süleyman Bey aracılığı ile tanımıştım. Niteliklerini, bize ne gibi faydalar sağlayacağını Süleyman Bey anlatmış ve tavsiye etmişti. İlhan Bey bizde çalışmaya böyle başladı. Ancak daha sonra Turgut Özal onun bizimle çalışmasından rahatsız oldu. Turgut Bey'in uzun süre bana karşı mesafeli ve soğuk davrandığını daha önce anlatmıştım. Nedeni beni Süleyman Bey'e çok yakın biri olarak bilmesiydi. Belki de İlhan Bey gibi Süleyman Bey'in yanında önemli görevler almış arkadaşların bizimle çalışıyor olmasını da Süleyman Bey'e bir destek olarak yorumluyordu. Bu yüzden İlhan Bey'in bizde çalışmasına karşı çıktı. İşten çıkarılmasını istedi. Konu Süleyman Bey'in kulağına gidince, o da bana "Çıkarın, İlhan başka yere girer." demişti. Bu yüzden, Turgut Bey'le ve hükûmetle sorun yaşayıp zarar görmemizi istememişti. Ben, "Olmaz" dedim. "İlhan Bey şirkete son derece yararlı bir kişi. O artık bizim ekibimizin bir parçası. Siyasi kimliğinden dolayı değil bize yararlı olduğu ve ekibimizin bir parçası olduğu için bizimle." Başbakan Özal öyle istemesine karşın İlhan Bey'i çıkarmadım. Özal'a gidip çıkaramayacağımı söyledim. İlhan Bey, İş Bankası Yönetim Kurulu Başkanı olana kadar bizimle çalıştı.

ANKARAGÜCÜ BAŞKANLIĞI

Türkiye'de işadamlarının spora ve medyaya ilgi göstermelerinin altında yatan önemli nedenlerden biri de siyasilerle olan ilişkileri ya da siyasilerle ve iktidar çevreleriyle ilişki ihtiyacı duymalarıdır. Tabii, bunun yanında iş hayatında belli bir noktaya ulaştıktan sonra, hedeflerinizi önemli ölçüde gerçekleştirip bir doyuma ulaştıktan sonra, memlekette daha fazla iz bırakacak işler yapma arzusunun da bu ilgide bir payı vardır. Bu arzu, işadamlarının sosyal ve kültürel faaliyetlere ilgi duymalarına yol açıyor ve bu sayede memlekette gerçekten çok sayıda hayırlı iş de yapılmış oluyor.

Şimdi, spor benim ilgi alanım değildir. Futboldan hiç anlamam. Ama ben futbol kulübü başkanlığı da yaptım. Üstelik, iddia ediyorum, çok da iyi yaptım. Bir futbol kulübü başkanının yapması gereken futbolculuk değil ki! Çıkıp top oynamayacak. Ama iyi organizasyon bilecek. Kurum olmayı, kulübü kurumlaştırmayı bilecek. Futbolun sadece sahada oynanan topla sınırlı olmadığını bilecek. Bunun bir altyapısı olduğunu, tesisleri olduğunu, olması gerektiğini görecek. İnsanlara sorumluluk verecek. Sorumluluk verdiği kişileri doğru seçecek ve ondan sonra onların işlerine müdahale etmeyecek. Gerekirse sorumluluk verdiği kişinin sözünü dinleyecek, ona kendi görüşlerini dikte etmeye çalışmayacak.

Bunlar bir futbol kulübü için değil aynı zamanda bir şirket, herhangi bir işletme ya da kurum için de geçerli kurallardır. Ben bunları biliyordum ama futbolu bilmiyordum. O dünya ile hiçbir ilişkim yoktu. O dünya ile kuracağım ilişkiden bir beklentim de yoktu. Ancak ben başkentte yaşıyordum ve başkentin takımı olan MKE Ankaragücü de ciddi sıkıntılar içindeydi. Bu yüzden, bana birkaç kez kulüp başkanı olmamı, kulübe yardımcı olmamı teklif ettiler. Her seferinde "Ben o işten anlamam." diyerek bu teklifleri reddettim. Bir gün rahmetli Özal telefon etti. O zaman başbakandı. Sene 1985. "Nurettinciğim" dedi, "Sana Ankaragücü başkanlığını teklif etmişler, kabul etmemişsin. O takımı al, senin katkına ihtiyaç var." dedi. Bunun üzerine ben de "Emriniz olur Sayın Başbakanım." diyerek kabul ettim.

O gün başbakanın ricası olduğu için kulüp başkanlığını kabul ettim, ama o işi yaparken çok zorlandığımı da itiraf etmeliyim. Özal'ın ricasını "Emredersiniz." deyip kabul ederken sanıyordum ki orada bir yönetim kurulu olacak, ben başkan olacağım ama herkes bir işin

ucundan tutacak. Herkesin bildiği, ilgilendiği bir konu olacak. Herkes birşeyler yapacak, ben de başkan olarak birşeyler yapacağım. Ama nerede? Güvendiğim dağ kar yağdı. Başkan olduktan ve kulubün içine girdikten
sonra gördüm ki iş hiç benim düşündüğüm gibi değil. Ortada bir şey yok. Bir şey yapmaya soyunan da yok. Ne yaparsam ben yapacağım.

Kulübe gittim. Acemiyim ama öğrenmek de istiyorum. Herkesle konuşuyorum, her yeri açıp bakıyorum. Önce futbolcuların kaldığı yeri gezdim. Durmuş diye bir futbolcumuz vardı. "Çok iyi futbolcu", diyorlardı. Kaldığı yeri açtırdım. Kokudan giremedim. Pislik, rezalet. Orada insan nasıl yaşar, orada yaşattığın insandan nasıl sportif başarı beklersin? Çocuklar, sadece maç zamanları, maçlara bir iki gün kala kampa giriyorlar, bir otele gidip kalıyorlar, onun dışında tavuk kümesi gibi pis bir yerde yaşıyorlardı. Kendileri de o koşullara uymuşlardı. Acınacak durumdaydılar.

Anladım ki yapmamız gereken ilk iş, sporculara insanca yaşayabilecekleri, kalabilecekleri mekanlar yaratmak. Derhal o işe giriştim. Kulüp binasını ve futbolcuların kalacağı oteli süratle bitirdim. Her türlü sportif faaliyeti sürdürebilecekleri açık ve kapalı spor sahaları yaptım. Yeşil sahalar yaptım. Kapalı mekanlar, kaloriferle ısıtılan pırıl pırıl mekanlar oldu. Bunlar o zamana kadar görülmüş şeyler değildi. Benim o dönemde Ankaragücü'ne kazandırdığım tesisler, İstanbul'da bile yoktu.

Bunların yapılması taraftarın saygısını ve sevgisini kazandırdı bana. Futbolcular mutlu oldular. Onlar da beni sevdiler. Beş yıl kulüp başkanlığı yaptım, bir tek kez bile küfür duymadım taraftardan. Bu Türkiye'de, hatta dünyada belki de ilktir. Taraftarlar da futbolcular da nasıl çalıştığımı görüyorlardı. Kısa sürede ortaya çıkan eserleri görüyorlardı. Nasıl bir pislikten çıktıklarını, hangi koşullarda yaşamaya başladıklarını biliyorlardı. Bu yüzden bana karşı hep sevgi ve saygıyla yaklaştılar.

Hayatta hiçbir başarı tesadüfen kazanılmaz. Her başarının arkasında çalışma ve disiplin vardır. Bu, iş hayatında böyledir, sporda da. Başka türlü olması düşünülemezdi. Dolayısıyla bir yandan o tesisleri yaparken diğer taraftan da kulübe ve futbolculara sıkı bir disiplin getirdim. Futbolcuların gece hayatına dalmalarına asla izin vermezdim. "Gece dışarda yakaladığımın hayatını söndürürüm." derdim. Çok başarılı bir oyuncumuz vardı, onu sırf bu gece hayatı ve disiplinsizlik yüzünden takımdan gönderdim.

FATİH TERİM BENİM BAŞKAN OLDUĞUM KULÜBE GELİR

Futbolcular henüz hayatı tam olarak tanıyamamış gencecik çocuklar oluyorlar. Onlara gerektiğinde ağabeylik, gerektiğinde babalık yapacaksınız. O yaşta çocukların elleri biraz para görünce yollarını şaşırmaları çok doğal. Ben, kurduğum disiplin içinde, takımdaki çocukların geleceğini düşünmeyi de ihmal etmezdim. Çoğu zaman paralarının tümünü vermedim ellerine. Paralarıyla onlara ev, daire aldım. Kazandıklarını gece hayatında tüketmeyip geleceklerine yatırım yapmalarını öğrettim. Buna zorladım.

Ben kulübe başkan olduğumda takımın teknik direktörü, hocası yoktu. Antrenör bırakıp gitmiş, takım başı boş kalmıştı. Zamanın DPT Müsteşar Muavini Bülent Öztürkmen, Fatih Terim'i tavsiye edip tanıştırdı. Terim'i Ankaragücüne ben getirdim. Fatih Terim o zaman bugünkü Fatih Terim değildi. Onun Fatih Terim olmasında benim katkım çoktur. Kendisi de bunu defalarca söyledi. İtalya'daki bir televizyon konuşmasında "Benim bugünkü duruma gelmeme neden olan Nurettin Çarmıklı'dır." demiştir. "Bana ne yapacağımı, nasıl yapacağımı o öğretti. Bana her türlü koşulu, çalışma ortamını o sağladı." demiştir. Evet, Ankaragücü'nün bir yönetim kurulu vardı. Yönetim kurulunda 5-6 bakan, müsteşar vardı. Kararlar orada alınıyordu ama ben her zaman derdim ki "Arkadaşlar, hocaya karışmak yok. Bizim görevimiz hocanın istediklerini yerine getirmektir. Futbolcu almak, çıkarmak bizim içimiz değil. Bırakın bu işleri Fatih yapsın. Çocukları yetiştirsin. Onun işlerine müdahale etmeyelim." Hep böyle dedim ve kimsenin de Fatih'e müdahale etmesine izin vermedim. Fatih Ankaragücü'nde çok rahat çalıştı. O yüzden şimdi ben "Bir yere kulüp başkanı oluyorum, gel benimle çalış." desem, inanıyorum ki Fatih gelir.

Ben Ankaragücü'ne başkan olduğumda kulübün hiçbir şeyi yoktu. Beş sene sonra başkanlığı bırakırken son derece modern tesisleri ve kasasında da o günün parasıyla 4-4.5 milyar vardı. Ankaragücü için o kadar para ve emek harcadım, karşılığında kazandığım taraftarın ve futbolcuların sevgisi oldu. Bir de arkamda bir eser bırakmanın gururu ve keyfi. Bunlar da bana yetti.

MEDYADAN UZAK DURDUM

Ben medyadan her zaman uzak durdum. Bunun için beni eleştirenler, yanlış yaptığımı söyleyenler çok oldu. Ali Rıza Çarmıklı medyayı severdi, medyada görünmeyi severdi. O yüzden "Çarmıklı" denince ilk akla gelen hep o olurdu. Ben özel yaşantımın bana ait olduğuna inanırım. Orada başkalarıyla paylaşacağım, medyanın ilgisini çekecek birşey yok. Zaten, çalışma dışında özel yaşantı denebilecek birşeyim de yok. Bu yüzden beni öyle gazetelerde, televizyonlarda göremezsiniz.

Dünyada bu işler nasıl oluyor bilmiyorum ama Türkiye'de iş adamları, belli bir noktaya geldikten sonra işlerini daha da büyütmenin, iktidarla iyi ilişkiler kurmanın, rakiplerine karşı kendilerini koruyup kollamanın bir aracı olarak görüyorlar medyayı. Biraz da bu yüzden medya sahibi olmaya özeniyorlar. Bunları bana da çok söyleyen oldu. Gazete, radyo, televizyon almam için telkinde bulunanlar oldu. Aslında bu doğrultuda bazı girişimlerim de oldu. Neyse ki o zamanlarda "medyaya bulaşma" diyenler de vardı etrafımda. Ben de o alana girmemeyi tercih ettim.

Medyaya girmemenin sıkıntılarını duyduğum da çok olmuştur. Ama sonuç olarak baktığımda, girmemekle yanlış yaptığımı sanmıyorum. Benim anlayışıma göre, medya ile uğraşan adamın başka işi olmayacak. Sadece gazetecilik yapacak. O zaman olur. Ama bir taraftan bir sürü ticari işin, devletle işlerin, hükümete yakın durmaktan çıkarın varsa gerçek anlamlarda gazetecilik yapmakta zorlanırsın. Sanırım Türkiye'de medyaya olan güvenin azalmasının bir nedeni de budur.

1979 yılında az kaldı gazetecilik işine ben de giriyordum. Milliyet gazetesini alacaktım. Hatta almıştım bile. İngiltere'de Lütfi Akdoğan beni Milliyet'in sahibi Ercüment Karacan'la tanıştırdı. Lütfi Bey, Tercüman'ın hissedarlarındandı. Arap dünyasında muazzam itibarı olan bir kişiydi. Onun aracılığıyla, Sayın Karacan'la konuştuk anlaştık. Sonra Türkiye'ye döndüğümde, Yavuz Donat ile Milliyet'in o zamanki Ankara temsilcisi Orhan Tokatlı beni aradılar. O zamanlar medyanın durumu da çok kritikti. Bana dediler ki, "Aman sakın bu işe girme, başına bela alırsın." Ben de vazgeçtim. Daha sonra Milliyet'i Aydın Doğan aldı.

Medya işine girmememin eksikliğini biz Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yenilenmesi işini yaptıktan sonra duydum. O iş, bizim açımızdan bir prestij işiydi. Biz üzerimize aldığımız işi dört dörtlük yaptık. Bizden ne istenmişse onu yaptık. Şartnameye konulmuş; şu kalitede, şu nitelikte koltuk olacak, derisi şöyle olacak denmiş. Dahası, istedikleri halının tüylerinin uzunluğunun ne kadar olacağı bile yazılmış. Kullanmamız istenen malzemenin bütün detayları verilmiş O imalat, dünyada bir tek yerde var. Bize söylenmeyen tek şey, o mali satan firmanın adresi. Bunu kim satıyor? Bakmışız, malı satan o tek adresi bulmuşuz. Bize İtalya'da yerini göstermiş, rengini vermişler, biz de gidip oradan almışız. Tarif edilen nitelikte malzeme nerede varsa bulup getirmişiz. Kontrol mimarları da "Tamam" demiş.

Medya bunu diline doladı. Her gün bir gazete faturaları 100 kat, 500 kat şişirdiğimizi yazıyor, ortağımız MESA'nın Meclis Bakanı Mustafa Kalemli'ye karşılıksız ev verdiği iddia ediliyor ama bunlara karşı bizim söylediklerimiz bir türlü medyada yer bulmuyordu. Biz de kendimizi gazetelere ilan vererek savunma yoluna gitmeyi denedik. Onca para verip gazetelere tam sayfa ilan vermek istedik. Ama ilanlarımızı da yayınlamadılar. Yayınlayan bir iki gazete de ilanlanda değişiklikler yaparak yayınladı. Biz aşağıdaki ilanla kamuoyuna sesimizi duyurmaya çalıştık. O zaman çok düşündüm, "Biz de medya sahibi olsaydık bize karşı bu taarruz yapılır mıydı?" diye. "Yapılsa bile hiç değilse kendimizi savunacak bir kanala sahip olmuş olmaz mıydık?" diye.

Böyle düşünmemek de olanaksızdı. Her gün aleyhimizde onlarca haber yayınlanıyor ama biz onlara cevap veremiyorduk. Sonunda iddialara; parasını ödeyerek vereceğimiz bir ilanla cevap vermeyi denedik.

Mesa-Nurol Ortak Girişimi imzasıyla, 14.01.1998 tarihinde gazetelere verdiğimiz, "KAMUOYUNA VE DEĞERLİ BASINIMIZA DUYURU" başlıklı ilanda:

"Bir süreden beri bazı gazetelerde ve televizyon kanallarında TBMM Genel Kurul salonunun yenilenmesi ihalesi ile ilgili olarak yayınlar yapılmaktadır.

Bu yayınlarda şirketlerimizi töhmet altında bırakacak ve kamuoyunda olumsuz intibalar yaratacak nitelikte isnatlar yer aldığından aşağıdaki hususların açıklanarak kamuoyunun aydınlatılması zorunlu bulunmuştur;

1-NUROL ve MESA Toplulukları, kendilerine bağli 40'a yakın şirketleriyle 30 yıldan beri yurt içinde ve yurt dışında başarı ile hizmet vermektedir. Bugün toplumumuzun her kesiminden 40 binden fazla aile şirketlerimizin üretmiş olduğu konutlarda yaşamaktadır.

Şirketlerimizde çalışmakta olan onbini aşkın kişi, çalışmalarının ve başarıya ortak olmanın gururunu taşımaktadır. Şirketlerimiz her zaman kendi hizmet alanlarında başarılı olmuş ve ödediği vergilerle her zaman ön sıralarda yer almıştır.

2- TBMM, Genel Kurul salonunun yenilenmesine karar verildiğinde, gerçekleştirme işini bir kamu kuruluşu olan Emlak Konut A.Ş.'ye tevdi etmiştir.

Emlak Konut A.Ş., işveren sıfatı ile söz konusu projeyi teklif birim fiyatı üzerinden Anahtar Teslimi esası ile şartnamelerine uygun olarak ihale açmış, davet edilen yedi firmadan teklif istenmiş, en düşük teklif veren NUROL-MESA ortak girişimine ihaleyi vermiştir.

3-Bu ihalenin şartnamesi, TBMM'nin kişilik ve saygınlığına yakışan, yüksek düzeyde mimarlık, mühendislik ve teknoloji ürünü olacak bir "ESER"in yaratılması amaçlanmış ve doğal olarak bu çok özel "ESER"in gerçekleştirilebilmesi için en üstün kalite, malzeme, işçilik, teknoloji kullanılması ve gerekli garantilerin verilmesi istenmiştir.

Teklif fiyatları bu anlayışla hazırlanmış, çalışmalar, sınırlı ve çok zor şartlar altında geceli gündüzlü sürdürülmüş, Yüce Meclis'in olağan çalışmaları hiçbir şekilde aksatılmamıştır.

4- Ancak elektronik sistemlerin üreticisi firmaların işveren tarafından seçilecek olması ve bu seçimdeki gecikme ve seçilen firmanın 14 Ocak 1998 tarihine kadar istemiş olduğu sürenin kabülü, birlikte yapılması gereken diğer işleri de etkilemiştir. Bizden kaynaklanmayan ve elektronik sistemlerin üreticisi firmaya verilmiş olan bu sürenin doğal sonucu olarak şirketimize verilen sürenin de uzatılması gerekmiş ve süre uzatımı talebimiz, sözleşme şartlarına uygun bulunarak kabul edilmiştir.

Dolayısıyla sebepsiz ve haksız bir süre uzatımı söz konusu değildir.

5- Bu ihalenin verilişinin, yapımının, süresinin ve ödemelerinin, ÖNYARGISIZ ve TARAFSIZ bir yaklaşımla incelenmesi halinde mevzuat ve sözleşmelere aykırı hiçbir durumun olmadığı görülecektir.

Bazı görsel ve yazılı yayın organları, yanlış bilgilendirilmeleri nedeni ile şirketlerimize baketmedikleri eleştiri ve suçlamalarda bulunmuşlardır.

6- Ürettiğimiz konutların taşıdıkları üstün niteliklerinden dolayı konut edinmek isteyen bakan ve milletvekillerinin, bürokratların, ordu mensuplarının, basın mensuplarının ve tüm vatandaşlarımızın genellikle aradıkları ve tercih ettikleri konutlar şirketlerimizin konutlarıdır. Kamu görevlilerinin de bu konutlara, bedelini ödeyerek sahip olmaları en doğal haklarıdır.

7- Bugün, 14 Ocak 1998 tarihi itibari ile ülkemizin ve Yüce Meclisimizin saygınlığına yakışan bir "ESER"i Şartnamesine ve Sözleşmesine uygun olarak ve ihale bedelinde hiçbir ARTIŞ olmadan tamamlayarak teslime hazır hale getirmiş olmanın gururu içindeyiz.

Durum böyleyken:

İlgili taraflardan doğru bilgi almadan, belgeleri doğru incelemeden, pahalı diye iddia edilen kalemlerin istenen hangi tasarım değişiklikleri, bangi nitelikleri, hangi özel işlemleri gerektirdiği irdelenmeden elde edilen sonucun "para-değer" ilişkisi bilimsel bir şekilde saptanmadan kişi, kurum ve kuruluşlarımıza yöneltilen ithamların yanlış olduğunu ve tümünü kesinlikle reddettiğimizi, bu konuda hak ve hukukumuzu yasal çerçeve içinde koruyacağımızı kamuoyuna ve değerli basınımıza bu ortak açıklama ile duyuruyoruz." demiştik.

Nitekim o ilanın sonunda da belirtildiği gibi yasal süreçler işledi. Emlakbank'a karşı dava açıldı. Ama sonuçta bizi suçlayan birşey çıkmadı ortaya. Biz, o hakkımızda yazılanlarla kaldık. Kendimizi bir ilanla ve bir de milletvekillerine gönderdiğimiz broşürle savunmaya çalıştık. Uzun süre paramızı alamadık. Alamadığımız paralar için davalar açtık. Bu davaların bir kısmı sonuçlandi ve paramızı aldık. Bir kısmı ise hâlâ devam ediyor. Ama kamuoyu bütün bunları, paramızı mahkemelerde aldığımızı öğrenemedi. Kati kabul tutanakları, teknik heyetler tarafından imzalanmış olmasına rağmen, Meclis Başkanı tarafından henüz onaylanmış değil. Bu nedenle sorumluluğumuz devam eden Meclis Salonu, onu hukuken teslim almayan TBMM tarafından yıllardır fiilen kullanılıyor ve neredeyse eskitildi bile. Ne yazık ki bu ülkenin bir işadamı olarak böyle garip uygulamalar içinde iş yapmak zorunda da kalıyorsunuz.

Meclis'te konunun en fazla üzerine gidenlerden birisi Uluç Gürkan'dı.

"Meclis'te suistimal", "Ceylan derisi alınmış", "Ne lüzumu vardı, müteahhit bu kadar para kazandı?" diye konuyu sürekli gündemde tutuyordu. Ben ona iki seçimde de yardımcı olmuştum, çok masraf ediyordu ve ben destek olmuştum. Bu yüzden tanıyordum. Telefon açıp dedim ki "Size yanlış bilgi veriyorlar. Gelin, size işin doğrusunu anlatayım, ondan sonra siz yine bildiğinizi yapın." "Yok abi, siz gelin." dedi. Ben sinirlendim gitmedim. Ona proje müdürünü gönderdim.

Meclis konusunun o kadar gündeme getirilmesinde bazı siyasi hesaplar da vardı sanırım. Belki, Kalemli'yle ilgili hesaplar vardı. Bunları bilemiyorum. Sonuçta bir deli, medya kuyusuna taş attı, biz ne kadar uğraşsak da çıkaramadık.

O sırada, çok sayıda köşe yazarı aleyhimizde yazılar yazıyordu ve biz bir türlü onlara derdimizi anlatamadık. Verdiğimiz paralı ilanın bile bazı gazeteler tarafından yayınlanmaması, yayınlayanların da ilanı değiştirmesi beni tam bir çaresizlik duygusu içine itmişti. O duygular yüzünden medya sahibi olmak ya da olmamak arasında sürekli gidip gelmişimdir. Star TV ihalesine de bu duygusal git-geller içinde bir ortakla birlikte girdim. İhale Aydın Doğan'da kaldı ama açıkçası ihale anında bile bu işi ne kadar istediğimden pek emin değildim.

MEDYA BENİ HAPİSTEN İZİNLİ DE ÇIKARDI

Bizim bu ilanımızın yayınlanmasından iki gün sonra 16.01.1998'de, Necati Doğru, Sabah gazetesinde, "Egemenlik Kayıtsız şartsız Mesa ve Nurol'undur" başlıklı bir yazı yazdı. Yazıda "Meclis salonu yenilendi... Eski koltuklar söküldü... Söküm becerisi için 5 milyar liralık faturayı Mesa ile Nurol, 100 misli şişirerek 500 milyar liraya Millet Meclisi'ne kökledi̇ler. 1.2 milyon dolara mal olan havalandırma sistemi faturasını yüzde 150 şişirerek Meclis'e geçirdiler." dendikten sonra bir başka iddiaya yer veriliyordu. "Kökledi̇ler", "geçirdiler" gibi ifadelerin uygunluğu konusunu bir kenara bırakıp Sayın Doğru'nun "Evet evet, araştırdım, doğrulattım, Atatürk'ün Selanik'te doğduğu evin aynısını Ankara'da Orman Çiftliği'nde süper hızla bunlar yapıyor. Çok ilginç öyküsü var..." diye aktardığı konuya değinmek istiyorum. Önce Sayın Doğru'nun yazdıklarına bakalım sonra izin verirseniz, ne kadar doğru olduğunu görelim.

"Nurol şirketinin sahiplerinden Nurettin Çarmıklı, Bayındırlık Bakanlığı'nın bir tünel inşaatında yolsuzluk yaptığı iddiasıyla hapse giriyor. Onu hapse askerler atıyor. Çünkü o sırada General Evren ve arkadaşları, sivillerin ülkeyi iyi yönetemediklerine karar vermişler ve partileri kapatıp, liderleri Zincirbozan'a hapsedip, duvarlarında Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir' yazan Meclis'in yönetiminin başına geçmişler.

Fakat bir gün...

Bir sünnet düğünü yapılıyor...

Bir oğlan çocuğu sünnet ediliyor. Sıradan bir oğlan çocuğu değil. Babası, o sırada ihtilali yapan askerî kadronun beyin takımından olan bir paşanın arkadaşı bir çocuk. İsmini tam doğrulatamadığım için buraya yazamıyorum. Dolayısıyla bu paşa da sünnet düğününe davetli geliyor. Nasıl oluyorsa hapiste olan Nurol şirketinin sahiplerinden Nurettin Çarmıklı da bir günlüğüne hapisten izinli çıkabiliyor ve bu sünnet düğününe katılıyor. Düğünde o yüksek rütbeli askerin yanına sokuluyor, Paşam, biz de Atatürk aşığıyız... Onun aydınlattığı yolun yolcusuyuz. Ankara'da Atatürk Orman Çiftliği'nde bir yer gösteriniz. Atatürk'ün Selanik'te doğduğu evin aynısını yaptıralım...' teklifinde

bulunuyor.

Yer gösteriliyor...

Temeller, törenle atılıyor...

Ankara Ticaret Odası da şemsiye yapılarak Nurol Firması, Orman Çiftliği'ndeki Atatürk Evi'ni 'Atatürk 100 yaşında...' kutlamaları çerçevesinde yaptırıyor. Duvarına Bu ev Nurettin Çarmıklı tarafından yaptırılmıştır...' diye plaket çakılıyor. İnanmayan gidip okuyabilir."

Umarım, Atatürk Orman Çiftliği'ne gitmiş ve oradaki Atatürk Evi'ni görmüşsünüzdür. Gerçekten de girişte, duvarda 'Bu ev Nurettin, Erol ve Oğuz Çarmıklı tarafından yaptırılmıştır... yazar ve ben bundan gurur duyuyorum. Atatürk Evi'nin yapılış macerasını anlatmıştım. Ancak Doğru, hapisten bir günlüğüne izinli çıkıp bir sünnet düğününde konuştuğum paşa sayesinde o işi yaptığımızı iddia ediyor. Bu satırları okuyunca ne diyeceğimi şaşırmıştım. Önemli bir köşe yazarı, üstelik "araştırdım, doğrulattım" diyerek bir iddia ortaya atıyor. Güya ben hapisten izinli çıkarak Atatürk Evi'nin yapımı için bir paşadan yer talep etmişim! Oysa "araştırdım, doğrulattım" diyen Doğru, bir iki tarihi kontrol etse ben hapse girdiğimde Atatürk Evi'nin zaten bitmiş olduğunu görürdü.

Atatürk Evi'nin temel atma töreni, 19 Mayıs 1981 günü saat 17:00'de yapıldı. 29 Ekim 1981 Perşembe günü kutlanacak Cumhuriyet Bayramı sırasında da bir müze olarak hizmete açmayı planlamıştık.

Temel atma töreninde konuşan Başbakan Bülend Ulusu, "Devletimizin kurucusu, Ulu Önder Atatürk'ün Selanik'teki evini ziyaret etme imkanı bulamayan vatandaşlarımızı, bu imkana kavuşturmak üzere büyük bir tarihi değer taşıyan bu evin aynısının Ankara'da yapılması 100. Yıl Kutlama Milli Komitesince tasvip edilmiştir. Cumhuriyetin tarım alanındaki atılımlarına bir başlangıç ve örnek olmak üzere Atatürk tarafından kurulan ve onunla ilgili çok değerli anıları taşıyan Atatürk Orman Çiftliği'nde bugün temeli atılacak bu müze, Atatürk'e ait hatıraları daima canlı tutacaktır. Ankara Ticaret Odası'nın girişimiyle Nurol İnşaat Şirketi tarafından bir armağan olarak yapılmakta olan bu değerli eserin gerçekleşmesinde emeği geçenlere ve geçeceklere teşekkür eder, bu vesileyle Ulu Önder Atatürk'e tekrar minnet ve şükranlarımızı sunarım." demişti.

Temel atma töreninde ben de vardım ve Sayın Ulusu'dan sonra kürekle temele harç atmıştım. Cezaevine girişim, temel atma töreninden çok

sonra Atatürk Evi'nin bitirilip açılmaya hazır hale getirildiği günlerdeydi. Bu yazıyı okuduğumda Sayın Doğru'ya temel atma töreninin tarihini, benim cezaevine giriş tarihimi ve temel atma töreni sırasında çekilen fotoğraflarımı ya da Yüce Divan'ın 1982/2 Esas ve 1983/1 Karar Sayılı, 09.03.1983 tarihli, beraatimle sonuçlanmış olan mahkeme kararını gönderip göndermemeyi çok düşünmüştüm. "Araştırdım, doğrulattım" diyen Doğru da gerçekten araştırsa bu bilgilere kolaylıkla ulaşabilirdi. Ulaşsaydı, benim gözaltına alınma tarihimin 20.10.1981 olduğunu, tutuklanma tarihimin 03.06.1982 olduğunu, yani tam sekiz ay tutuklama olmaksızın gözaltında tutulmak gibi bir hukuk cinayetinin mağduru olduğumu, 17.06.1982 tarihinde de tahliye edildiğimi görürdü. O tarihleri görse 19.05.1981 tarihinde temelini attığım Atatürk Evi'ne arsa ayarlamak için beni tam beş ay sonra girdiğim cezaevinden bir günlüğüne izinli çıkarmazdı belki. Ama medya öyle insafsız bir kampanya ile bizim üzerimize geliyordu ve bırakın bizi dinlemeyi, paralı ilanlarımızı yayınlamaktan bile imtina ediyordu ki ben de boş verip Doğru'yu kendi doğruluğu ile başbaşa bırakmayı seçtim.

Anayasa Mahkemesi'nin numarasını yukarıda verdiğim 09.03.1983 tarihli kararıyla beraat ettiğimi belirtmiştim. Ancak, belki de bütün hayatım boyunca yaşadığım en büyük haksızlık olduğundan, bu konuya biraz daha değinmek istiyorum. Beratimde gerekçe olarak "suç sabit olmadığı gibi suçun yasal unsurları da tekevvün etmediğinden" denmişti. Bu gerekçenin anlamı, benim 8 ay gözaltında, 15 gün de tutuklu olarak toplam 8.5 ay ceza çekmeme neden olan olayların, gerçekleşmiş olsalar bile suç olmadığının karar altına alınmış olmasıdır.

Sırası gelmişken Anayasa Mahkemesi'nin o tarihteki Sayın Başkan ve üyelerinin davalara ve hukuka ne kadar bigane kaldıklarını da söylemek istiyorum. Bir olay mahkemeye intikal ettikten sonra tutukluluk halinin devam edip etmemesine mahkeme karar verir. Tutukluluk devam ediyorsa bu durumun en fazla 1 ay içerisinde incelenmesi yürürlükteki Ceza Usul Kanuna göre bir zorunluluktur. Oysa, hakkında 19 Mart 1982 tarihinde Anayasa Mahkemesi'ne dava açılan ben, 3 Haziran 1982 tarihine kadar, tam 76 gün hakkımda hiçbir işlem yapılmadan, hakim huzuruna çıkarılmadan cezaevinde tutuldum. Uğradığım bu haksızlığa karşı da 12 Eylül döneminde yapılan işlemlerden dolayı kimseyi dava etmeye yasalar izin vermediği için hakkımı hiçbir yerde arayamadım.

AYAŞ TÜNELİ HABERİNE 100 MİLYARLIK TAZMİNAT

Meclis konusunda olduğu gibi ağır bir medya taarruzu altında tutulduğumuz bir başka konu da Ayaş Tüneli konusuydu. Bu konunun ne olduğuna, benim için ne anlam ifade ettiğine daha önce de değinmiştim. Ancak gazetelerde öyle haberler çıkıyordu ki saç baş yolmamak mümkün değil. Sürekli Ayaş Tüneli işinde devleti nasıl "hortumladığımıza" ilişkin haberler yapılıyordu. Biz bu konudaki görüşlerimizi ve gerçek durumu da bir türlü medyaya yansıtamıyorduk. 21 Mart 2004 tarihinde Sabah gazetesi kocaman puntolarla "HORTUM TÜNELİ" diye manşet atınca hiç yapmadığımız bir şeyi yapıp mahkemeye başvurduk. Sabah, bu haberinden dolayı bize 100 milyar lira tazminat ödemeye mahkum oldu.

Aslında Ayaş Tüneli konusundaki temelsiz iddialara, Ulaştırma Bakanlığı Demiryollar, Limanlar ve Hava Meydanları İnşaatı Genel Müdürlüğü'nün, 27 Ekim 2004 tarihinde Ankara 16. Asliye Hukuk Mahkemesi'ne gönderdiği, B.11.0.DLH.0.12.00.00/144 sayılı yazı en net cevabı veriyordu. Ne yazık ki, Ayaş Tüneli konusunda bizim hakkımızda her türlü temelsiz iddiayı haberleştirenler, bu resmî belgeyi görmezden geldiler.

Yazının ekinde Ayaş Tüneli için bütçede tefrik edilen ve harcanan ödenek miktarları bir tablo ile gösteriliyor ve:

2) Her yıl İdaremizce tefrik edilen ödenekler tümü ile harcanarak çalışmalar geciktirilmeksizin sürdürülmüştür.

3) 10065 metre uzunluğundaki Ayaş Tüneli'nin 8000 metrelik bölümü açılarak yüzde 80 oranında gerçekleşme sağlanmıştır.

4) İş programında yer alan ödeneklerin idaremizce eksik tefrik edilmesi sebebi ile bahse konu iş zamanında tamamlanamamaktadır. Özellikle Ayaş Tüneli zemininde ortaya çıkan sorunlar sebebi ile Keşif Artışları meydana gelmiş olup söz konusu iş, sözleşme keşfi içerisinde tamamlanamamaktadır.

5) Yukarıda (4.) maddede belirtildiği üzere eksik ödenek tefrik edilmesi ve zemin sorunları sebebi ile söz konusu işin gecikme

gerekçelerinde, müteahhidin kusuru bulunmamaktadır." deniyor.

Bakan adına Genel Müdür Niyazi Zalgı imzasıyla mahkemeye gönderilen bu resmî yazı açıkça müteahhidin, yani bizim, bir kusurumuz olmadığını belirten, bu gibi durumlarda kolay kolay örneğine rastlanamayacak bir belge. İşveren, işte bugün gelinen noktada müteahhidin hiçbir kusuru olmadığı, sorunun kaynağının almamız gereken ödeneklerin kendisi tarafından eksik tefrik edilmesi olduğunu kabul ediyor. Daha önce yapılan haberlerden çok daha fazla haber değeri olan bu belgede, medyamız bir haber değeri görmüyor.

Sonuçta o yazılıp çizilenlerin, iftiraların, iddiaların kalıcılığı sizin yaptıklarınızın ve yarattığınız eserlerin kalıcılığı karşısında duramaz diye düşünürüm hep. Yaptığımız her işin, dünyada bıraktığımız her izin insana ve insanın mutluluğuna hizmet etmesi gerektiğine inanırım. Türkiye bir deprem ülkesi. Memleketin dört bir yanı yıllardır depremlerle sarsılıyor. Başta kamu binaları olmak üzere üzere on binlerce bina yıkılıyor, yerle bir oluyor. O binaların içinde oturan insanlar ölüyor, ocaklar sönüyor. Ben böyle bir ülkede yıllardır inşaat yapıyorum, binalar dikiyor, konutlar kuruyorum. Bana o konutlardan, benim yaptığım binalardan bir tanesini gösteremezsiniz ki yıkılmış, çatlamış olsun. Benim anlayışıma göre insanı sevmek, insana saygı duymak budur. Biz insanlara hizmet ediyoruz. İnsanlar için yaptıklarımızın onları mutlu etmesi gerek, yaptıklarımızdan zarar görmemeleri gerek. Ben bunu başarmanın gururunu yaşıyorum.

KAÇAK RAKILAR

Grubumuzun en son girdiği işlerden biri de Tekel'in alkollü mamüller üretimini MEY Alkollü İçkiler A.Ş. ile bir iştirak olarak almak oldu. Daha biz rakı üretimine yeni girmişken piyasada bulunan ve bizimle hiç ilgisi olmayan rakılardan dolayı insanlar öldü. Gazeteler, televizyonlar her gün rakıdan ölen insanların haberlerini veriyordu. Bu işte bizim hiç bir sorumluluğumuz yoktu. Sahtekarlar bize ait olan bir malın sahtesini üretip piyasaya sürüyor ve bizi de büyük zarara uğratıyorlardı. Devletin, devletin güvenlik güçlerinin konunun üzerine gitmesi, hem vatandaşı koruması hem bizim zarara uğramamızı engellemesi gerekirdi. Ancak, işin ucunda insan hayatı vardı ve biz insana olan saygımız gereği, "Bu konunun bizimle ilgisi yok." deyip kenera çekilmedik. Piyasadaki bütün rakıları toplayıp imha ettik. Bir tek insanın dahi ölmemesi için trilyonlarca zarara razı olduk. Sahteciliğin önüne geçebilmek için yeni yatırımlar yapıp şişelerimizi ve kapaklarını değiştirdik. Bütün bunlari insan-merkezli iş anlayışımız ve iş ahlakımız yüzünden yaptık.

Bu konuya değinirken devlet otoritesinin ve devlet mekanizmalarının nasıl işlediğini ya da işlemediğini de belirtmeden geçemeyeceğim. Biz bu zehirlenme olayları öncesinde, bir yıl kadar önce, kaçak üretim yapılan yerleri ihbar ettik. Müteaddit defalar, "Şurada kaçak içki imal ediliyor, haberiniz var mı?" diye bildirmiştik. Hiç ilgilenen olmamıştı. Bizim ihbar ettiğimiz o yerler, bu ölümler olduktan sonra basıldı. Kaçakçılar yakalandı. Yazık değil mi? Bakın, bizde rakıdan zehirlenmelerin olduğu dönemde, Hindistan'da da alkolden ölümler oldu. Bu yüzden polis yetkilileri görevden alındı. Bizde ne oldu? Hiç!

İNSAN MERKEZLİ İŞ ANLAYIŞI

İnsana değer vermeyen, merkezine insanı koymayan bir anlayışı ben kabul edemiyorum. İnsanımızın ilerlemesi, daha fazla refah içinde yaşaması ve mutlu olması için her şeyden önce eğitim gerekiyor. Kaliteli, nitelikli ve insanlarımızı beceri sahibi kılacak bir eğitim. Ülkemizin durumu malum. On binlerce, yüzbinlerce evladımız imkanları olmadığı için okuyamıyor. Bu konuda herşeyi devletten beklemek de doğru değil. Biz, 15 yıldır, kurduğumuz NUROL Vakfı aracılığı ile ihtiyacı olan talebelere burs veriyoruz.

İlginçtir, bugüne kadar bizim bursumuzla okuyup okulu bitirenlerden hiçbiri de gelip "Allah razı olsun' demedi. Yalnız geçenlerde İstanbul'da Türk Ticaret Bankası Genel Müdür Muavinliği'nden emekli olmuş birisi geldi. Aydın'da lisede okurken benim yanımda çalışmış. İş yerinde onu ezmeye çalışmışlar, ben kollamış, ofise yanıma almış, daha sonra okumasına da yardımcı olmuşum. O bunu unutamamış. "Elinizi öpeceğim." diye geldi. Öyle duygulandım, öyle mutlu oldum ki!

Biz holdingleştikten sonra sadece belli sayıda üst düzey yöneticiler değil bütün çalışanlar birbirleriyle ilişki içinde olsun, sosyal etkinlikler içinde birlikte olsunlar istedik. Bunun için farklı etkinlikler düzenledik. Pikniklerde, tavla, bowling veya futbol turnuvalarında, gezilerde yüzlerce çalışanımız bir arada olurlar. Çalışanların kaynaşmasına katkıda bulunsun ve bir büyük aile olarak birbirimizden haberdar olalım düşüncesiyle 3 ayda bir NUROL DÜNYASI isminde bir dergi çıkarmaya başladık.

Ancak sosyal ve kültürel etkinliklerin holding çalışanlarıyla sınırlı kalması doğru değildi. Bir ülkeyi var eden o ülkenin vatandaşlarıdır, ama aynı zamanda, ülke de vatandaşları var eder. O yüzden her vatandaş yaşadığı ülkeye borçlu doğar. O ülkenin sağladığı olanaklarla yaşadığı sürece ülkesine olan borcu da artar. Ben, bir ülkenin vatandaşlarının yaşadıkları ülkeye borçlu olduklarını düşünürüm ve vatanseverlik duygumun da milliyetçiliğimin de temelinde bu düşünce vardır. Bizler, işadamları olarak bu ülkeye borçluyuz ve bu ülkeden kazandıklarımızı sürekli yeni yatırımlar yaparak, yeni iş ve istihdam olanakları yaratarak ve kültürel etkinlikleri destekleyerek bu ülke insanlarına aktarabiliriz, aktarmalıyız diye düşünüyorum.

Sosyal etkinliklerimizi bu anlayışla sürdürüyoruz. Bu anlayışla Arhavi'de bir Kültür Merkezi yaptık. Bodrum'da bir NUROL Kültür Merkezi yapıp belediyeye verdik. İskenderun'da bir ilköğretim okulu ve Göle'de bir lise yaptık. İstanbul Bahçeşehir'de bir camii yaptık. Kültürel etkinliklere sponsorluk yapıyoruz. Her yıl resim, heykel, müzik, sinema gibi çok sayıda sanatsal etkinliğe sponsorluk yapıyoruz. Nurol Sanat Galerisi, başkentte önemli görsel sanat etkinliklerinin ve sanatsal söyleşilerin gözde mekanlarından biri old Kendimizi ve çevremizi ne kadar sanatla yoğurursak o kadar zenginleşiyor, hayatımıza ve insanlarımızın hayatına o kadar güzellik katıyoruz.

TEK BAŞINA BAŞARI OLAMAZ

Ben, her şirketin yaşayan bir organizmaya benzediğini düşünürüm. O organizmanın sağlıklı bir şekilde büyüyüp gelişebilmesi için onu oluşturan hücrelerin de sağlıklı, birbiriyle uyumlu olması gerekir. Şirketlerin hücrelerini, orada çalışan insanlar oluşturur. Kapıcısından üst düzey yöneticisine kadar bir şirkette çalışan her bireyin çalıştığı işyerini benimsemiş olması, orada mutlu olması, diğer çalışanlarla bir anlayış birliği ve uyum içerisinde olması o şirketi başarıya götüren en önemli etkenlerin başında gelir.

NUROL olarak geride bıraktığımız yıllar içinde katettiğimiz yolu, eriştiğimiz başarıları borçlu olduğumuz çok sayıda insan var. Onları tek tek saymama imkan yok. NUROL'da taş üstüne taş koyan, koştuğumuz ve hâlâ koşmakta olduğumuz maratonun başlangıcından beri bizimle olan ya da o maratonun bazı metrelerini bizimle koşan binlerce çalışanımız, iş arkadaşımız var. Hepsine şükran borçluyum ve başarılarımızın arkasında onların emeklerinin olduğunun bilincindeyim.

Mutlaka isimlerini anmadıklarım, unuttuklarım olacaktır. Zaten amacım, burada, bu uzun maratonu birlikte koştuğumuz arkadaşlarımı isim isim anmak değil. Ben, yaşadıklarımıza ve birlikte başardıklarımıza ilişkin genel bir fotoğraf çizmek istedim. Bu genel fotoğraf içerisinde benzer fedarkarlıklar ve özveriler göstererek NUROL'un bugünlere gelmesine katkı veren çok sayıda arkadaşımın ismini anamadım. Önemli olan, bazı önemli olayların ve şirketimizi bugünlere getiren anlayışların, çalışma tarzlarının altını çizmekti. NUROL'u Nurol yapanların yalnızca biz Çarmıklılar olmadığımızı vurgulamaktı. Ortak anılarımız olan arkadaşlarımızdan bazılarını burada bu çerçevede anıyorum. İsmini anamadıklarımın da beni bağışlayacaklarını umuyorum.

Şinasi Eroğlu ile ilk günlerden beri birlikte çalışıyoruz. Onun bugünlere gelmemizde büyük katkıları vardır. Erzurum'da, Ağrı'da, Eleşkirt'te, İskenderun'da nice şantiyelerin kahrını birlikte çektik. Sabahtan akşama, koşturduğumuz zor şantiye günlerinin gecelerinde de geç saatlere kadar oturup ertesi günün planlamasını yaptık, hesapları gözden geçirdik. Başarılarımızın arkasında nasıl büyük bir çaba ve emeğin olduğunun, hangi güç koşullarda çalışarak bugünlere geldiğimizin en yakın tanıklarından biridir Şinasi Bey.

Kubilay Umul arkadaşımızın bina inşaatlarındaki, üstyapı alanındaki uzmanlıklarından çok yararlandık. Gayrimenkul konusundaki danışmanlıkları, bize önemli katkılar sağladı.

Halamın oğlu olan Yaşar Dişlioğlu, bir makine mühendisi olarak sanayi alanındaki ilk adımları atmamızı sağladı. NUROL Makine'nin kuruluşuna öncülük etti. Halen FNSS Yönetim Kurulu üyesi olarak bilgi, beceri ve birikimini NUROL'a katıyor.

FNSS Genel Müdürümüz Hüseyin Esenergün'ün savunma sanayinde yaptığımız bu büyük atılımda önemli bir payı vardır. FNSS'i Amerikalılarla bir ortaklık olarak kurduğumuzda, kuruluş şemamıza göre Amerikalılar bir genel müdür, biz de bir genel müdür yardımcısı atıyorduk. Hüseyin Bey bizim elemanımızdı ama Amerikalılar, bizim elemanımızı kendi kontenjanlarından genel müdür olarak atadılar. O zaman FNSS'in yüzde 51 hissesi Amerikalılar'daydı. Şimdi bizde ve bizim genel müdürümüz de Hüseyin Bey. İnsanın, kendi bünyesinde çalışan elemanların yeteneklerinin başkaları tarafındanda da takdir edildiğini görmesi son derece mutluluk verici bir olay.

Şimdi Müteahhitler Birliği Başkanı olarak önemli bir görev yapan Erdal Eren Bey de uzun yıllar bizimle birlikte çalıştı. 1996 yılına kadar NUROL İnşaat'ın Genel Müdürü olarak büyük başarılara imza attı. Son derece gayretli, çalışkan ve çalışmalarından her zaman memnun olduğumuz bir arkadaştı. Bugün yıllarca birlikte çalıştığımız bir arkadaşımızın birikimini Türk müteahhitliğinin hizmetinde kullanmasından gurur ve keyif duyuyorum.

Erdal Bey'in boşalttığı yeri içimizden bir arkadaş doldurdu. 1982 yılından beri bizimle çalışan, ODTÜ İnşaat Mühendisliği mezunu ve oradan master derecesi almış Bülent Erdoğan Bey, 1996'dan beri NUROL İnşaat'ın Genel Müdürü olarak hizmet veriyor. Bülent Bey, Nurol İnşaat Şirketimizin yurtdışındaki ilk işlerinden olan Yanbu ve Mekke Projelerinde yöneticilik yaptı. En riskli dönemlerinde, 1990 yılında Afganistan gibi ülkelerde şirketimiz için iş olanaklarını araştırdı. NUROL İnşaat Genel Müdürlüğü'ne 1987-1996 yılına kadar yürüttüğü Dış İlişkiler Müdürlüğü'nden sonra atandı. Halen bu görevinin yanında Nurol-Metiş Ortak Girişimi Mensel Şirketi'nin Yönetim Kurulu üyeliğini de yapıyor.

Ercüment Kılıçbay'la şirketimizin ilk kuruluş yıllarından itibaren birlikteyiz. Fransa'da kaldığımız otel yüzünden iş ortağımızı nasıl kaybettiğimizi daha önce anlatmıştım. Ercüment Bey'in şirketin

yönlendirilmesinde ve yaptığı atılımlarda büyük desteğini gördük. Kollektif şirket döneminde şirketin organizasyonunda ciddi katkıları oldu.

BİZDE EMEKLİLİK YOK

1980'lerin başlarında bütün büyük şirketler gibi biz de kendi pazarlama şirketimizi kurmaya yönelmiş ve NUROL Sanayi Mamülleri ve Pazarlama A.Ş.'yi kurmuştuk. Şirketin hedefini NUROL İnşaat'ın tedarik çalışmalarına yardımcı olmak, bunu yaparken de ticari rantabilitesi yüksek iş kollarında ihtisaslaşarak bir "Dış Ticaret Sermaye Şirketi'ne dönüşmek olarak belirlemiştik. Şirketin Genel Müdürlüğünü Ercüment Kılıçbay yapıyordu. Yanında lisan bilen deneyimli bir yöneticiye gerek duyuyorduk. Mazhar Vardar Bey'le bu arayışımız çerçevesinde görüştük ve kendisi 1983 yılında bizimle çalışmaya başladı. Genel Müdür Yardımcısı olarak işe başladı ancak 6 ay gibi kısa bir süre sonra Genel Müdürlüğe atandı.

Mazhar Bey, bu görevi boyunca, küçük kardeşim ve Yönetim Kurulu Başkan Yardımcımız Oğuz Çarmıklı ile birlikte yollara düştü. Avrupa ve Amerika'da fuar fuar dolaştılar. Önemli şirketlerin temsilciliklerini aldılar.

FMC ile ilk temasımızı sağlayan da Mazhar Bey oldu. Onun kurduğu ilk ilişki sonrasında NUROL, Türkiye'de FMC'ye ortak olmaya aday 37 önemli Türk şirketi arasından sıyrıldı. Mazhar Bey daha sonra bizden ayrıldı. NUROL'da geçirdiği başarılı iş hayatının deneyimlerini farklı alanlarda değerlendirmek istedi. Nihayet o da çok sayıda insanın hayallerini süsleyen bir emeklilik hayatı için Bodurum'a yerleşti. Ama biz onu orada da bulduk. Bodrum'un en önemli sosyal yaşam alanı olan OASİS'i yapmıştık ve orada iyi bir yöneticiye ihtiyacımız vardı. Mazhar Bey zaten bir OASIS müdavimiymiş. Kendisine OASIS Alışveriş, Kültür ve Eğlence Merkezi'nin yönetim şirketi olan BOTİM İşletme Yönetim ve Ticaret A.Ş.'nin Yönetim Kurulu Murahhas üyeliğini teklif ettim. Tipik bir emeklilik özlediğini biliyordum ve işi reddetmemesi için "Benim sana ihtiyacım var." dedim. Eski bir iş arkadaşınıza bunu diyebilmek için birlikte geçirdiğiniz çalışma döneminin olumlu hatıralarla dolu olmasi gerekir. O hatıraları biriktirmiş olsak gerek ki Mazhar Bey bizi kırmayıp OASIS'in yöneticiliğini kabul etti. Halen emekliliğinin kenti Bodrum'da bu görevi sürdürüyor. Öte yandan Polonya'daki Maximus Toptancılar Sitesi'nin sahibi olan EUROPOWER CENTRUM L.T.D.'in de Yönetim Kurulu üyeliğini yapıyor.

AİLE OLABİLMEK

Mehmet Buyurgun arkadaşımız, bugün Nurol İnşaat ve Ticaret A.Ş. Mali ve İdari İşler Genel Müdür Yardımcısı olarak çalışıyor. 1982 yılında, elinde tahta bir bavulla, 22 yaşında bir delikanlı olarak İskenderun'daki şantiyemize gelmiş ve o günden beri bizimle.

Mehmet'in halasının oğlu Abdullah Başer bizim şantiye şefimizdi. Mehmet ondan iş istemiş. O da Mehmet'i İskenderun'a çağırmış. Mehmet, İskenderun Demir Çelik'in kapısında otobüsten inmiş. O zamanlar dolmuş ya da belediye otobüsü yok. Şantiye'ye kadar tam 10 km yürümüş. Orada şantiye muhasebecimiz Ali Çakıroğlu'nun odasını bulmuş. Elinde bavulla karşısına dikilmiş.

Ali, Mehmet'i işe almak için bir sınav yapıyor. "Sana bir soru soracağım. Bilirsen kalırsın, bilemezsen 10 km yolu geri yürür, gidersin." diyor. Mehmet heyecandan titreyerek soruyu bekliyor. Soru da şu; "Kasa alacak bakiyesi verir mi?" Mehmet, "Hayır" deyip "Hiçbir kasiyer cebinden kasaya para koymaz." diye de açıklama yapıyor. Bu cevap üzerine işe alınıyor.

Bizde işe başladığında 22 yaşında olan Mehmet'in oğlu da şimdi bizimle çalışıyor. NUROL Dünyası dergimizde onunla bir röportaj yapmışlardı. "Patronlarımızın bulunduğu bir toplantı masasının iki yanında baba-oğul karşılıklı oturmanın gurununu anlatmak mümkün değil." demiş. En büyük dileği sorulduğunda, "Nurol ailesini daima bulunduğu yerden daha yükseklerde görmek en büyük dileğimdir." demiş.

Mehmet'in o röportajda söylediği şu sözler, beni burada yarattığımız insan ilişkileri ve o ilişkilerin başarımızdaki rolü konusunda ne kadar doğru düşündüğüme bir kez daha ikna etti ve çok mutlu oldum: "Ben, NUROL Ailesi ile tanıştığımda 22 yaşındaydım. Burada evlendim, burada çocuk sahibi ve torun sahibi oldum. Sevdiklerimi kaybettiğimde yine buradaydım, yeni dostları burada edindim. Maddi, manevi sahip olduğum herşeyi burada buldum. Her zaman söylerim: Birinci eşim Nurol, ikinci eşim Raziye diye."

Bunlar benim için gurur verici şeyler. Birlikte çalıştığımız arkadaşlara bir aile olduğumuz hissini verebilmişsek, yalnızca kendilerinin değil çocuklarının da geleceğini burada görmelerini sağlayacak bir güven

ortamı yaratabilmişsek, sırtımızın yere gelmesi mümkün değildir. NUROL'u hiç yoktan buralara getiren bu insanlar, onu çok daha ilerilere taşıyacaklardır. Bir şirket için orada çalışan insanların işe ve şirkete karşı böyle hissetmelerinden daha büyük bir başarı garantisi olamaz.

Mehmet'i işe alan Ali Çakıroğlu hâlâ şantiyelerimizde İdari İşler Müdürü olarak görev yapıyor. Kendisi Urfa Halfeti doğumludur. 1969 yılında Ankara'daki ofis binamızda onunla ben kısa bir görüşme yapmış ve işe başlatmıştım. Trene atlayıp iki gün süren bir yolculuk sonrası Erzurum'a gitti ve oradaki şantiyemizde çalışmaya başladı. Sağolsun, zaman zaman şirkette "Patronlar Karadenizli, onun için Nurol'da Karadenizliler torpillidir." gibi sohbetler yapıldığında bizi çok iyi savunuyor. İstatistiki verilerle Nurol'un kuruluşundan beri bizimle çalışanların değerlendirmesini yapıp Karadenizlilerin azınlıkta olduğunu ortaya koyuyor ve "Patronlarla hemşeri olmanın tek yolu sadakat, güven ve dürüstlüktür." diyor.

İş arkadaşlarımın bu tür değerlendirmelerinden gurur duymadığımı söylersem yalan olur. 1969 yılından beri tam 36 yıldır birlikte çalıştığımız sevgili Ali de gelecekle ilgili planları sorulduğunda "Çalışabildiğimiz kadar NUROL'da çalışmak. Kızım Ayşen'in eğitimini tamamlaması ve NUROL'da iş hayatına başlaması" demiş. Bunları duydukça yaratmak için büyük çabalar sarfettiğimiz iş ortamını yaratabildiğimizi görüyor ve mutlu oluyorum.

HER ÇALIŞAN ÖNEMLİDİR

Nasıl bir organizmanın bütün hücreleri onun sağlıklı olarak yaşaması ve gelişmesi için önemliyse bir şirketin her çalışanı da o şirketin yaşaması ve gelişmesi için önemlidir. Şirketin en tepesindeki yöneticiler de, alt düzeyde görev yapanlar da benim için her biri ayrı ayrı değer taşıyan insanlardır.

Bir yönetici için sekreter bazen herşey demektir. İyi bir sekreteri olmayan yöneticinin başarılı olabileceğini hiç sanmam. Allah'a şükür, sekreterlerim açısından hep çok şanslıydım. Esin, Lise'yi bitirmiş iş ararken bizimle tanıştı. Sekreterim oldu. Şantiye şefimiz olan Fatih Özçelik'le evlendi. Tam 20 yıl bizimle çalıştı, sekreterliğimi yaptı. İkinci çocuğu olunca emekli oldu, ayrıldı. Daha sonra Kazan'da NUROL Makina'da sekreterlik yapan Figen Tavil'le çalıştık. O da bir mühendisimizle evlendi ve Alsırt soyadını aldı, sekreterliğimi yapmayı sürdürüyor. İş hayatım boyunca birlikte çalıştığımız bütün sekreterlerime teşekkür borçluyum.

Rahmetli Kemal Şengül beni yıllarca taşıdı. Şoförlüğümü yaptı. 1975'te bizimle çalışmaya başlamıştı, 8 yıl kadar önce böbrek yetmezliğinden kaybedene kadar da birlikte çalıştık. Şimdi ızları Tülay ve Gülay, bizimle çalışıyorlar. Birisi muhasebede, diğeri hostes olarak çalışıyor. Onlar bana babalarının emaneti. İş yerinde, iş ortamında "Nurettin Bey" deseler de yalnız olduğumuzda "Nurettin Amca" diyorlar.

Babaları benim "sessiz yol arkadaşım'dı. Konuşkan değildi. Binlerce, onbinlerce kilometre yol yaptık birlikte, sessiz. 50 saat yolculuk yapsak ben konuşmazsam o tek kelime etmeden araba sürerdi. Yolda, sinirli olduğum zamanlar tesbih çektiğimi bilirdi. Onun için arabaya özel bir tesbih almıştı.

Kemal, asla alkol almazdı. Yorgun olduğunu hiç görmedim. Hep yola çıkmaya hazırdı. Araba kullanmadığı zamanlar dinlenir, gecenin hangi saatinde ihtiyaç olursa olsun dinlenmiş olarak direksiyon başına otururdu.

Hiç unutmam; Ali Rıza Çarmıklı Ağabey bir gün beni İzmir'e çağırdı. O İstanbul'da, ben Ankara'dayım. İzmir'de buluşacağız. O uçakta yer buldu, ben bulamadim. "Gelemeyeceğim" dedim. Zaten yeni yoldan

gelmiştim ve çok yorgundum. Baktım, "Gelemeyeceğim' deyince üzüldü. "Haydi" dedim Kemal'e; biz İzmir'e Ali Rıza Ağabey'den önce ulaştık.

Sevgili Kemal, benim sessiz yol arkadaşım, nur içinde yat!

KAPTAN KÖŞKÜ

NUROL'un kaptan köşkünde, yönetim kurulu başkanı olarak ben, başkan yardımcıları olarak da kardeşlerim Erol ve Oğuz bulunuyoruz. Şirketin rotasını çizen, stratejik planlamaları yapıp stratejik kararları alanlar Yönetim Kurulu'ndaki arkadaşlarımız Şinasi Büyüklü, Hüsnü Doğan, Yaşar Dişlioğlu, Şakir Kaleli, Ahmet Paşaoğlu ve oğlum Eyüp Sabri ile birlikte bizleriz.

Sayın Hüsnü Doğan'ın Yönetim Kurulumuza katılmasi ile güç kazandığımızı belirtmem gerek. Hüsnü Bey, her zaman taktir ettiğim yetenekleri, çalışkanlığı ve birikimi ile şimdi en üst düzeyde şirketimize katkı sunuyor.

Sayın Ahmet Paşaoğlu'nu Emlak Bankası Genel Müdür Yardımcısı iken tanımıştık. Kardeşim Oğuz ve ben, Paşaoğlu'nun başarılı çalışmalarını takdirle izliyor ve grubumuza katılmasını istiyorduk. Bir süre sonra kararımızı verip kendisini davet ettik. Aramıza katılmayı kabul etti ve bugün finans grubumuzu yönetiyor. NUROLBank'ın kurulmasında da onun bilgi ve birikiminden istifa ettik, bankayı birlikte kurduk.

Bütün önemli kararları, danışmanlarımızın getirdiği verileri de göz önünde bulundurarak yukarıda saydığım arkadaşlarla birlikte Yönetim Kurulu'nda alıyoruz. Burada yaptığımız tartışmaların son derece özgür bir ortamda geçmesini, her türlü eleştirinin rahatlıkla dile getirilmesini şirketimizin başarısı için hayati sayıyorum. Bunu yukarıdan aşağı şirketin bütün karar mekanizmalarında ve kademelerinde başarabilmeyi son derece önemsiyorum. Çünkü hepimizin ortak aklını çalıştırarak herkes için en doğru kararı verebilmenin başka yolu yok.

Şinasi Büyüklü arkadaşımızın sorgulayıcı, eleştirel yaklaşımları bizim muhtemel gelişmelere karşı önceden hazır olmamızı sağlıyor. Şinasi Bey, ülkemizin en değerli maliyecilerinden. Bizimle çalışmaya başlamadan önce 25 yıl devlete büyük hizmetleri olmuş, Maliye Bakanlığı'nda Genel Müdür Yardımcılığı, Genel Müdürlük, Bakanlık müşavirliği gibi görevlerde bulunmuştu. Devletten emekli olup bizimle çalışmaya başladığında 1983-84 yılıydı. Hiç unutmam, işe başlarken "Benim için vergi ve mali mevzuata çok hakim, İngilizceyi çok iyi biliyor, çok iyi idareci, devlet ile özel sektör ilişkilerinde yardımı dokunur gibi düşünceleriniz varsa yanılırsınız ama hepsinden bir

miktar var." demişti ve neler yapabileceğini şöyle özetlemişti: "Kuralı olmayan yerde kural koyup düzeltirim, kuralları olan yerde de iyi yönetici olurum. Kuralsız yerde benden birşey beklemeyin, zorlanırım."

Şinasi Bey, gerçekten de hep bu anlayışla çalıştı. NUROL'un muhasebe ve maliye bölümlerinin temellerini attı, şekillendirdi. FNSS'in kurulmasına da katkı sağladı.

Bugün hâlâ ve her fırsatta holdingimizin çekirdek üst kadrosunu sayı olarak yeterli bulmadığını ve daha etkili olmamız gerektiğini ifade eder. Yetki devrinin yeterli olarak çalıştırılmadığından yakınır. Her zaman katılmasam da, onun bu eleştirel yaklaşımlarını şirket için son derece yararlı bir katkı sayarım. Bu tür eleştirilerin açıklıkla yapılmadığı yapılarda eksikliklerin ve aksaklıların görülmesi imkansızdır. Eleştiri ve ileriye dönük planlama yoksa şirketler eksikliklerini o eksikliğin getirdiği yıkımla birlikte tespit etmek zorunda kalabilirler.

Günümüzde, büyük aile şirketlerinin çoğu ikinci jenerasyonun şirketi devralmasının yaratacağı potansiyel sorunlarla karşı karşıyadır. Bu bizim için de geçerli. Gerekli tedbirler alınmazsa, bu geçişin ciddi maliyetleri olabilmektedir. Şimdi şirketlerimizi bizlerden devralacak olan çocuklarımız bugünlere neler yaşayarak geldiğimizi çok da iyi bilmiyorlar. Bu geçişe iyi hazırlanmak gerekiyor. Biz, böyle bir ihtiyacı hisseder hissetmez, Şinasi Bey'in dünyadaki ve Türkiye'deki örnekleri bir araya getirerek hazırladığı ikinci jenerasyona geçiş sürecine ilişkin raporunu önümüzde bulmuştuk.

GÜVEN EN ÖNEMLİ ŞART

Bir şirketin çalışanları birbirlerine güvenmiyorlarsa, en önemlisi kaptan köşkündeki yöneticilerin birbirlerine olan itimatları sonsuz değilse orada başarıyı yakalamak mümkün değildir. Bizler NUROL'un kaptan köşkünde karşılıklı olarak birbirimize duyduğumuz sarsılmaz güvenle çalışıyoruz.

Ben üst yöneticilerimle sözleşme yapmam. Çok profesyonelce görülmese bile bizleri birbirimize bağlayan şeyin yazılı sözleşmelerden daha güçlü bir bağ olmasi gerektiğine inanırım. Şimdi, Yönetim Kurulu üyemiz olarak çalışan Şakir Kaleli Bey'le taa 1985 yılında bizde işe başlaması için görüşürken aramızda geçen konuşmayı bugün gibi hatırlıyorum.

Şakir Bey, 1985 yılının Aralık ayında Yargıtay üyeliğinden ayrılmıştı ve bir ortak arkadaşımız aracılığıyla biz onunla tanışıp birlikte çalışmayı konuşmuştuk. Şakir Bey, sözleşme isteyip "Ücretim ne olacak? Süresi ne olacak?" gibi sorular sormuştu. "Ben üst yöneticilerimle sözleşme yapmam. NUROL var olduğu sürece birlikte çalışırız." demiştim. Şakir Bey, avukat olarak girdiği NUROL'da şimdi Yönetim Kurulu üyesi olarak çalışıyor. Zaman ve mekan sınırı tanımadan bütün birikimini ve enerjisini şirket için harcıyor. Günün hangi saatinde ve dünyanın neresinde olursa olsun kendisine ihtiyaç duyduğumuz anda ihtiyaç duyduğumuz yerde oluyor.

Bugün birlikte çalıştığımız arkadaşlarımızla beraberleğimiz çok eski yıllara gider. Güven, kısa sürede oluşabilecek birşey değil. İnsanlar yıllar içinde ilişkilerini pek çok sınavdan geçiriyor ve o sınavların sonucunda güven denilen duygu ya oluşuyor ya da oluşmuyor.

Hiç unutmam; Ankaragücü başkanlığını yaptığım yıllardı, İsviçre ve Suudi Arabistan'dan konuklarım vardı. İstanbul'da bu konukları ağırlamam gerekiyordu. Şakir Bey'den bizi bir eğlenceye götürmesini rica ettim. O, bir dostu aracılığıyla 2005 yılı Ekim ayında vefat eden eğlence dünyamızın en büyük ismi Fahrettin Arslan'a ulaşıp Fahrettin Bey'in gazinosunda bize bir yer ayırtmış. Sanatçının şarkı söylediği sahnenin hemen devami olan uzunca bir masa ayırılmıştı bize. Sibel Can dans ediyordu. O gece bizi muhteşem ağırladılar. Bir ara, Sibel Can, ona gönderdiğim çiçeğe teşekkür etti. Ben şaşırdım. Çiçek falan göndermemiştim. Meğer Şakir Bey, benim adıma çiçek göndermiş.

Gerçekten o gece biz çok güzel eğlendik. Yabancı misafirler, son derece hoşnut kaldı. Hesap geldi; bayağı ağır bir hesap. Ben kredi kartımla ödedim. Kalkacağız ama kalkamıyoruz. Masada bir hareketlilik var. Şakir Bey sinirli, kıvranıyor.

İşin aslı biraz sonra ortaya çıktı. Şakir Bey de hesap isteyince ona "Hesap yok" demişler. Önce Fahrettin Arslan bize jest yapıyor sanmış. İlla hesabı ödeyeceğim diye bastırmış. Şakir Bey'in, benim olduğum yerde hesabı ödemek için böyle diretmesine şaşırıyorlar. "Patron varken o neden israr ediyor"? diye düşünüyorlar. Ona, bana getirdiklerinden daha hafif bir hesap getiriyorlar. Şakir Bey, o gece misafirlere de fazla çaktırmadan bayağı bir kavga edip "Ben Nurettin Bey'in imzasını bu pavyonda bırakmam." diyerek kartla yaptığım ödemeyi iptal ettirdi.

Hayatta birlikte yaşadığınız böyle küçük küçük olaylar bile karşınızdaki insanlara duyduğunuz güvenin oluşmasına, pekişmesine neden oluyor. Ben, birlikte çalıştığımız arkadaşlarıma talimat vermeyi pek doğru bulmam. Adetim değildir. "Nasıl yapsak?" diye sesli düşünürüm ve arkadaşlarım da yapılması gerekeni anlayıp gereğini yaparlar. 1998 yılında, Taşucu'nda torununun doğum gününü kutlayan Şakir Bey'e bir iş için İstanbul'da ihtiyacımız olmuştu. O gün akşam saat 17:00'de aradım. Torununun yaşgünü olduğunu anlayınca "İstanbul'a gelebilir misin?" bile diyemedim. Ancak ertesi sabah baktık ki Şakir Bey İstanbul'da. Gece 12'ye kadar torunuyla kalip, sonra atlayıp İstanbul'a gelmiş.

İstanbul'da Nurol Plaza'yı, Arsa Ofisi'nden tahsisli bir araziye kat karşılığı olarak yapıyorduk. Yaptık bitti ama tapuların alınmasında sorun çıktı. Orası bir kooperatif işi olarak yapılmıştı ve kooperatifle bazı sorunlar yaşandığından tapular alınamıyordu. Şakir Bey sorunun çözümü için dava açmaya karar vermiş ve dava harcı olarak 250 bin dolar gerekiyormuş. Benden kendisine 250 bin dolar göndermemizi istedi. Ne için, neden konusunda hiçbir açıklama yapmamıştı. Ben ise nedenini sormaya gerek bile duymadım. Çünkü miktarı ne olursa olsun, yönetim kurulumuzdan bir arkadaşımın bu türden bir talebinin mutlaka geçerli bir gerekçesi olduğundan en küçük bir kuşkum olmazdı.

RAHAT UYU SEVGİLİ TURAN ESEN

Kadim dostum, Holdingimizin Yönetim Kurulu Üyesi ve Genel Koordinatörü Sevgili Turan Esen'i kaybettiğimiz 7 Mart 2000 tarihi hayatımın en acı günlerinden biridir. Sevgili Turan'la NUROL'u bugünlere taşıyan maratonun çok önemli bir kısmını birlikte koştuk. Yalnızca iş arkadaşı değil aynı zamanda çok iyi iki arkadaştık. Birlikte o kadar çok şey paylaştık ki hepsini saymak için yeni bir kitap gerekir.

Turan Bey'le ilk kez 1973 yılında, o Adana DSİ Bölge Müdürlüğü yaparken uçakta karşılaşıp tanışmıştım. Kısa sürede, birlikte büyük bir uyum içinde çalışacağımız düşüncesi oluştu kafamda. Kendisine genel müdürlük teklif ettim. Kabul etmedi. "Ben kendimi bu devlete bir bürokrat olarak hizmet etmeye adadım." dedi. Aradan bir yıl kadar geçti. Bakan Selahattin Kılıç, Adana'da, kendi bölgesinde, siyasi etki yapamadığı bir Bölge Müdürü istemediği için Turan Bey'i Genel Müdür Yardımcılığı'na atayarak kızağa çekti. Turan Bey Ankara'da alacağı maaşla geçinemeyecekti. Ben kendisine olan teklifimi yineledim. Bu kez kabul etti ve Nurol İnşaat'ın Genel Müdürü olarak çalışmaya başladı. Sonra yerini Erdal Eren'e bıraktı ve Genel Koordinatörlüğümüzü yapmaya başladı.

NUROL'un bugün ulaştığı yerde, en büyük pay sahibi olanların başında Turan Esen vardır. Kendisini hergün rahmetle anıyor, huzur içinde yatmasını diliyorum. Onunla paylaştığımız anıları tekrar tekrar yaşıyorum.

Turan Bey yemek yemeyi severdi. Bu açıdan da birbirimizle çok iyi anlaşırdık. Suudi Arabistan'da çalıştığımız günlerdi. Şantiyeden uzun süre çıkamamış, iş yoğunluğundan yemek de yiyememiştik. Yanbu'daki şantiyemizden çıkıp karnımızı doyurmak için Cidde'ye gittik. Cidde'de Beyrutlulara ait Yıldızlar Lokantası vardı. Açlıktan gözümüz kararmış bir şekilde lokantaya daldık. "Ne varsa getirin." dedik. Durmadan yiyoruz. Rahmetlinin favori yemeği içli köfteydi. Biz ha babam içli köfeteleri götürüyoruz, bir ara baktım Turan Bey'in bir elinde bir köfte, diğer elinde de bir köfte, ağzı da dolu. Garson sonunda dayanamadı; "Yeter, beyefendi" deyip tabakları önümüzden aldı. Biz akşam Türkiye'ye döneceğiz, uçak vaktine az bir zaman kala Turan Bey fenalaştı. Boncuk boncuk soğuk terler dökmeye başladı. Hiç

unutmuyorum; sanki daha önce birkaç kez ölmüşüm gibi bana bakıp "Nurettin Bey, insanlar nasıl ölür?" diye sormuştu.

Bir kez de Turan Bey'le birlikte ölüm tehlikesi atlattık. 1979 yılında, Lütfü Akdoğan, ben ve Turan Bey Irak'a gidiyorduk. Başbakan Yardımcısı Hikmet Çetin de bizimle aynı uçaktaydı. Bağdat havalanına indiğimizde karşılaştığımız manzara hepimizi şaşırtmıştı. Iraklilar, Lütfü Akdoğan'ı Hikmet Çetin'den çok daha itibarli bir karşılamayla uçaktan aldılar. Türkiye Başbakan Yardımcısı'nın gelişi, televizyonda sadece küçük bir haber oldu o kadar. Lütfü Akdoğan ise Arapçayı çok iyi konuştuğundan ve Arap dünyasında şeyhlerle yakın ilişkisi olduğundan muazzam bir itibar görüyordu.

Biz Irak'ta bir hafta kadar kaldık. Sonra Lütfü Akdoğan, Turan Bey ve ben birlikte döndük. Uçak geldi, İstanbul havaalanı üzerinde dönmeye başladı. Hostese ne olduğunu sorduk. "Yer trafiği fazla, havada biraz döneceğiz." dedi. Halbuki uçağın tekerlekleri açılmıyormuş ve gövde üzerine inmek için tedbir alıyorlarmış. Bir taraftan uçak yakıtını denize boşaltıyor, bir taraftan da yerde hazırlık yapıyorlar.

Bunlar anlaşıldı, gövde üzerine ineceğimiz söylendi. Önce Lütfü Akdoğan başladı vasiyet etmeye. "Nurettin Bey" dedi, "Kitabım bitti, basılmaya hazır. Ben ölürsem senden rica ediyorum, ne olur kitabımı bastır." Ne diyeyim, "Tamam" dedim. "Merak etme". Bu sefer Turan Bey başladı. "Nurettin Bey" dedi. "İki çocuğum da sana emanet. Ne olur, çocukları okut. Okuyabildikleri kadar, sonuna kadar okut. " Onların bana böyle vasiyet ettiklerini duyan arka koltuktaki adam, gayet ciddi bir şekilde başını bize doğru uzattı. "Beyefendi" dedi, "Cebimde bir miktar para var, bunları aileme verir misiniz?"

Ben dayanamayıp patladım. "Yeter be" dedim. "Hepimiz aynı uçaktayız. Uçak düşerse benim yaşayacağımin ne garantisi var!" Uçak, o gün hiçbirimizin burnu kanamadan piste indi. Havada ölümden söz ettiğimiz o günden sonra Turan Esen'le daha 20 yıl nice anılar paylaştık.

NUROL'u bugünlere taşıyıp da aramızdan ayrılmış olan arkadaşlarımızın hepsine rahmetler diliyorum. Bugün hâlâ bizimle birlikte olan binlerce çalışanımıza katkıları için teşekkür ediyor, birlikte, sağlık içinde nice başarılara imza atmayı diliyorum. NUROL'u bizlerden. devralıp yarınlara taşıyacak çocuklarımızdan, bizi biz yapan insanları asla unutmamalarını istiyorum. Bilsinler ki bir şirketin en küçük bir başarısı bile bir tek insanın eseri olamayacak kadar büyüktür.

SONUÇ

Şirketler gelişip büyüdükçe işler çeşitlenir ve karmaşıklaşır. NUROL'un macerası bunun bir kanıtıdır. Bizden sonraki nesile ve çocuklarımıza bizim başladığımız işten kıyas götürmez derecede büyük ve karmaşık bir iş bırakıyoruz. Artık tek başına Nurettin Çarmıklı'nın şantiyelerde sabahlayarak, birkaç kardeşin gecelerini gündüzlerine katarak yürütebileceği bir iş yok karşılarında. Bir tek kişinin yeteneklerini, çalışkanlığını ve yönetim becerilerini kat kat aşan bir iş var. Bu durumda, başarının sürdürülebilir olması ilkelerinizin, kurallarınızın, şirket içinde sınırları iyi çizilmiş bir iş bölümünüzün ve rol dağılımının olmasına bağlıdır. Aynı amaç ve hedefe kilitlenmiş, farklı farklı ama iyi koordine edilmiş rollere dayanan bir sistem. Bizden sonrakilerin bizim başarılarımızı sürdürebilmeleri, kurduğumuz sistemin de geliştirilerek sürdürülebilmesine bağlıdır.

Bir işadamının dişiyle tırnağıyla yarattığı değerler; işi ve şirketi, bir noktadan sonra o işadamı olmadan da yoluna devam etmek zorundadır. Kurumlaşmayı başarabilen işletmelerin ve şirketlerin ömürleri, insan oğlunun ömrüyle kıyaslanamayacak kadar uzundur. Eğer yarattığınız şirketteki işler, sizin yokluğunuzda da tıkır tıkır yürüyorsa orada kurumlaşma olmuş demektir. Siz işlerin başından ayrıldığınızda işler aksıyorsa kurumlaşmayı beceremememişsiniz demektir ve bu o işletmenin ömrünü, insan ömrü ile sınırlayabilecek ciddiyette bir tehlikedir.

NUROL bir aile şirketi olarak doğdu ve bugünlere geldi. Benim hayat hikayem aynı zamanda NUROL'un nasıl doğup geliştiğinin de hikayesidir. Aile ve şirket birbirlerinden farklı iki kurumdur. Her ikisinin de kendisine özgü kuralları, değerleri ve işleyiş biçimi var. Bunları birbirine karıştırmamak, birbirlerinin yerine ikame etmemek gerekir. Ancak, bir aile şirketinde aile değerleri ile şirket değerleri arasında uyum olması gerekir.

Aile değerlerimiz bizden önceki nesiller ve aile büyüklerimiz tarafından bizlere aktarıldı. Yıllar içinde, hayatın karşımıza çıkardığı binbir türlü engeli aşarken ve acı tatlı olayları yaşarken değiştiler, geliştiler. İşletme ya da şirket değerleri dediğimiz şeyler ise birden bire gökten düşmedi. Ya da sadece kitabi bilgilerden aktarılmadı. Aile değerlerimizin, yarım asırı aşan iş hayatımız içinde, bu ülkede ve

dünyanın değişik yerlerinde biriktirdiğimiz iş tecrübesinin doğruladığı ilkelerle yoğurulması sonucu oluştu. Aile değerlerimiz de şirket değerlerimiz de bizden sonraki kuşaklara aktarmamız gereken mirasın en kıymetli hazinesini oluşturuyor diye düşünüyorum.

Başlangıçta, bir-iki kişinin kontrol ettiği küçük bir şirkette, aile ve işletme değerleri arasındaki uyumun sağlanması hiç de zor değildir. Şirketi kuranlar, onu yoktan var edenler, aynı zamanda hemen her konuda karar veren kişilerdir. Şirketin ve kendilerinin maceraları, hayat hikayeleri, birebir örtüşmektedir. Zaman içinde işler gelişip büyüdüğünde, bir tek kişinin ya da birkaç kişinin kontrol edemeyeceği boyutlara ve karmaşıklığa ulaştığında aile ve şirket değerleri arasındaki uyumda da sorunlar baş gösterebilir. Geçmişte, kurucuların geliştirdiği kural ve değerlerin, günün koşullarına uyarlanmış kurallar ve değerler olarak varlıklarını sürdürmesi gerekir.

Tarih bilinci, yalnızca toplumlar için gerekli değildir. Tarih bilinci; kişiler, aileler ve şirketler için de gereklidir. Bu kitapta sizlerle hayat hikayemi paylaşmamın bir nedeni de bir şirket olarak NUROL'un tarih bilincine katkı sağlamaktır. Her insan gibi bizler de ölümlüyüz. Yarattığımız şirketler ve değerler bizden sonra da dilerim daha nice nesiller boyunca yaşayacaktır. Bu bayrağı bizden devralacakların nasıl bir bayrak devraldıklarını, o bayrağın ne zorluklarla yükseltildiğini bilmeleri gerekir. Şirketin kuruluş hikayelerini, şirket tarihi boyunca yaşananları, ailemizi ve işletmemizi bir arada tutan değerleri, ilkeleri bilmeleri gerekir. O ilkelerin hangi hayat tecrübelerinden süzülerek oluştuğunu ve geliştiğini hissetmeleri gerekir. Bizlerin taşıdığı sorumluluk duygularını onların da taşımasının ve kendilerinden sonraki nesillere aktarmalarının yolunun böyle bir tarih bilinci yaratmaktan geçtiğine inanıyorum.

Bizden sonra bayrağı devralacak yeni kuşakların küçük hırslara yenilmemelerinin, onlara devredilen değerlerin sadece onlara aktarılmış bir miras değil, bütün bir topluma ait ve kendilerinden sonraki nesillere aktaracakları bir emanet olduğunu kavramalarının yolu da bu tarih bilincinden geçiyor. Umarım, hayatımı onlarla paylaşmam, NUROL ailesinin birlik ve bütünlüğüne ve daha nice nesiller boyu başarılarını sürdürmelerine bir nebze olsun katkı sağlar.

Aile değerlerimizle şirket değerlerimizin uyumlu kılınması, NUROL ailesinin varlığını ve başarılarını sürdürmesinin en önemli ön koşullarındandır. Aile, her milletin temel taşıdır. Ailenin çözüldüğü, dağıldığı toplumlarda bütün bir millet çözülüp dağılabilmektedir. Aile şirketlerinde ise ailenin dağılması, şirketler için çok daha kesin ve

ölümcül bir darbe olur. Şirketlerin temel dayanağı olan ailelerin "birlikten kuvvet doğar" ilkesi ile hareket etmeleri ve her zaman kendi ayakları üzerinde sağlam durmaları gerekir.

Aile içindeki ihtilaflar aile içinde çözülmeli, bu sorunlar şirketlere yansıtılmamalıdır.

Yaşlılık işe yaramazlık değildir. Geleneksel topluluklar yaşlılarına kulak vererek ilerlediler. Yaşlılık aynı zamanda bilgelik, bilgi ve tecrübe birikimi demektir. Günümüzün modern hayatları içerisinde yaşlılar, geçmişte sahip oldukları statüleri büyük ölçüde kaybetmiş olsalar da aile içinde yaşlılara hak ettikleri değer verilmelidir. Herkes bilmelidir ki bugün sahip olduğumuz şeylerin temelinde, aile büyüklerimizin emekleri, çabaları, alınterleri vardır. Ailemizde "yaşça en büyük" olanın fikir ve önerilerini sonuna kadar dinlemek, onlara saygı duymak ve onları dikkate almak bir köklü gelenek olarak her zaman yaşatılmalıdır.

Çarmıklı ailesi olarak bugüne kadar, her zaman gelişmelere, yeniliklere ve modern değerlere açık olduk. Ama aynı zamanda geleneklerimize de bağlı kaldık. Geleneklerimizin kökeninde gösterişten uzak durmak ve dürüstlüğü temel almak vardır. Bu kökten hiçbir zaman kopmamalıyız. İş hayatımız boyunca sermayeye, kâra saygı duyduğumuz oranda alınterine, kaliteli mal ve hizmet üretimine de saygı duyduk. Bu, ailemizin benimsediği temel anlayış oldu.

Aile çıkarlarımızı gözetmenin zorunluluğuna, şimdiye kadar ailemizin bütün bireyleri inandı. Bundan sonra da bu inancı sürdürmeliler. Ancak bu inancın temelinde de ülke ve toplum çıkarlarının kişi ve grup çıkarlarının toplamı lduğu anlayışı vardır. Aile olarak "Yalnızca kendimizi düşünelim, başkalarının hali, toplumun hali bizi ilgilendirmez." gibi bir yaklaşıma hiçbir zaman sahip olmadık. Olmamalıyız.

Çarmıklı ailesi, babam Eyüp Sabri Çarmıklı'nın küçük dükkanından başlayıp bugünlere gelirken, "Her türlü güçlüğü aşarak, birlik içinde, daima daha iyiye, en iyiye gideceğiz." idealiyle hareket etti. Bu aile idealimizi, şirketlerimize de taşıdık.

Şirketlerimizin daha etkin ellerde varlıklarını sürdürebilmesi, ailemizin şimdiki ve gelecek kuşaklarının öğrenimine ve en iyi şekilde eğitim görmelerine önem vermekten geçiyor. NUROL ailesinin, gerek bir aile gerekse de grup olarak daha ileri noktalara taşınması için eğitim nasıl gerekliyse ülkemiz için de öyle gereklidir. Türkiye'nin

bugün olduğu noktadan çok daha ileri noktalara taşınması, çok daha gelişmiş ve güçlü bir ülke olması ancak vatandaşlarımızın iyi eğitim görmeleriyle mümkündür. Çarmıklı ailesinin bütün bireyleri; devlette, derneklerde, vakıflarda ya da özel sektörün farklı birimlerinde görev alırken bu gerçeği hep göz önünde tutmalıdır.

NUROL bayrağını bizlerden devralacak gelecek nesiller, yukarıda değindiğim aile değerlerimizin, nasıl bir çalışma hayatı içinde gelişerek birer "işletme değeri'ne dönüştüklerini, umarım bu kitabı okurken görme fırsatı bulurlar. Sanırım, hayatımı ve anılarımı bütün çıplaklığı ile sizlere aktardığım bu kitabın sonunda, o hayatın bana öğrettiklerini de sizlerle paylaşmakta yarar var.

Daha önceki sayfalardan hatırlarsınız ki şantiyerlerde mesaimiz sabah saat 5:30'da başlardı. Akşam en erken 21:00'de biterdi. Öyle tatilimiz falan da olmazdı. Bu, sadece çalışanlardan istenen birşey değildi. Bu, aslında doğrudan benim mesaimdi. Kendim yapmadığım şeyleri hiçbir zaman çalışanlarımdan istemedim. Onlar, benim nasıl ve ne kadar çalıştığımı görür, bana ayak uydurmaya çalışırlardı.

Bir işadamının aynen ordusunun başındaki komutan gibi işlerinin başında olması gerekir. Komutanını, en ön safta, en büyük fedarkarlıkları bizzat yaparak ve en büyük riskleri bizzat alarak savaşırken gören bir asker müthiş motive olur. Bu, iş hayatında da böyledir. Ben, sabahtan akşama kadar şantiyede adımlamadık yer birakmaz, akşamları da geç saatlere kadar şantiye şeflerim ve mühendilerimle oturarak ertesi gün yapacağımız işleri planlardım. Rüyamda bile yaptığımız ve yapacağımız işleri düşünürdüm. Gördüm ki benim bu çalışma tarzım, birlikte çalıştığımız arkadaşlar için her zaman en büyük motivasyon oldu.

İş hayatında liderlik önemlidir. İşadamının başarılı olabilmesi için ekip çalışmasına yatkın ama liderlik özelliklerine sahip biri olması gerekir. Tüm işi kendi başınıza yapmanız imkansızdır. İşler, çalışma hayatına başladığınız günlerdeki boyutlarını fersah fersah aşmamışsa zaten pek başarılı olmuş sayılamazsınız. Eğer ilk günkü hacmini yüzlerce defa, binlerce defa aşmış bir işe sahipseniz başarılısınız demektir ama artık süpermen bile olsanız işleri tek başınıza idare edemezsiniz.

Bu yüzden çalıştığınız ortamda lider olmanız, işin çerçevesini çizip sınırlarını ve kriterlerini belirlemeniz gerekir. İşi en iyi yapacak kişileri bulup yetkinizin ve sorumluluklarınızın bir kısmını, o işle ilgili kısmını, o kişilere devretmeyi bilmelisiniz.

Patron ya da bir şirket yöneticisi olarak birçok insanla birlikte çalışacaksınız. Sizin gücünüz, onları çalıştırabilmekten gelir. Liderlik budur. İyi liderler, çevrelerindeki insanları en etkin bir şekilde çalıştırabilen insanlardır. İyi bir lider olmak, asla "astığım astık kestiğim kestik" anlayışıyla hareket etmek değildir. Tersine iyi liderlik ve çalıştırdığınız insanlardan maksimum verimi almak, zaman zaman onların zaaflarına göz yummayı gerektirir. İlk zaaf gösterdiğinde bir insandan vazgeçerseniz onun ilerde işletmeye sağlayacağı büyük yararlardan da vazgeçmiş olabilirsiniz.

Bir süre önce elime bir kitap geçti. Dr. Rüştü Bozkurt'un, Anadolu'nun hemen her yerindeki işletmeleri değerlendirerek yazdığı makalelerden oluşan "İşleyen Kurumlar Yaratmak" kitabı. O kitapta benim yarım asırlık iş hayatından çıkardığım sonuçların pekçoğunun vurgulandığını görmekten mutlu oldum.

Dr. Bozkurt, işletme yöneticilerine tavsiyelerde bulunurken "Yapıya zarar vermeye başlamadığı sürece etrafınızdaki insanların zaaflarını görmezden gelin, onların zarif yanlarını öne çıkarın." diyor. Ben, bu göz yummayı her zaman o zaafları gidermeye yardımcı olacak bir tarzda yapmaya özen gösterdim. Çalışanlarınızın zarif yanlarını öne çıkarmak ise, ki her insanda mutlaka zarif yanlar vardır, iyi liderliğin bir başka gereğidir. Bir lider, iyi bir yönetici ancak böyle davranarak elemanlarının potansiyel güçlerini şirket için en yararlı şekilde kullanabilir. Bunu yaptığı ölçüde de çalışanlar üzerindeki etkisini artırabilir. Karizmatik, sevilen ve sözü dinlenen bir yönetici olmayı başarmak için böyle davranmak gerekir.

"Yanınızda çalışanlara hangi hataların hoşgörülebilir olduğunu, hangi hataların ise hoşgörü alanının içine girmediğini çok net olarak anlatabilmeli, hissettirebilmelisiniz." diyor Dr. Bozkurt. "İşyerinizin temel kurallarını israrla öğrenmemekten, merak ve ilgiden yoksunluktan kaynaklanan hatalar boşgörülemez. Ancak yeni birşeyler yaratma, ortak değerlerinize ve şirkete katkıda bulunmak çabasıyla yapılan hatalar hoşgörülebilir. Bu tür hataları hoşgörmediğiniz zaman şirkette yenilik ve atılımların önünü kesersiniz." diye de ekliyor. Bunlar, benim başlangıçta büyük ölçüde el yordamıyla bulup geliştirdiğim ve iş hayatımın her döneminde uygulamaya çalıştığım davranış biçimleri oldu.

Her zaman özgüven sahibi olmayan küçük insanların küçük sorunları büyüttüklerine inandım. Küçük sorunları büyüterek liderlik ya da yöneticilik yapılamacağını belki yüzlerce kez deneyerek gördüm. Her

türlü soruna, onu aşmaya yönelik bir ciddiyetle yaklaşmak ve bu anlamda hiçbir sorunu küçümsememek gerektiğini, ancak küçük sorunları büyüterek başarılı olamayacağımızı öğrendim. Geçmişte, usta-çırak ilişkileri üzerine güvensizlik aşılayan pehlivan hikayeleri dinledik hep. Hani ustasından bütün oyunları öğrendikten ve ustası iyice yaşlandıktan sonra ona meydan okuyan genç bir pehlivan vardır. Köy meydanında ustasıyla güreşe tutuşur, hangi oyunu yapsa usta kurtulur. Usta ve çırak karşılıklı olarak tam 99 oyun dener yenişemezler. Usta son bir oyunla haddini bilmez çırağının sırtını yere getirir. "Ama bana bu oyunu öğretmemiştin." diye öfkeyle doğrulur genç pehlivan. Usta, "Bu 100. oyun" der, "Onu, senin gibi saygısız çıraklar için saklarım".

Bu anlayışın, iş hayatımızda da zaman zaman astlarımızla olan ilişkimize yansıdığını görür üzülürüm. Şirketlerde deneyimli yöneticilerin, genç ve yeni yönetici arkadaşlarına usta pehlivanın kuşkuculuğu ile yaklaşmasını doğru bulmam. Yöneticilerimizin, usta pehlivanı değil, "Usta bütün bildiğini çıraklarına öğreten, ertesi gün öğretebilecek yeni bilgiler üretebilen insandır." diyen cam ustasını örnek almasını isterim. Bence günümüz dünyasında iyi bir yönetci olmak, insanları doğru yönetip yönettiğiniz şirketleri ileriye götürmek için hep bir 100. oyun saklayan ve ona güvenen pehlivan davranışından kaçınmak gerekir.

"Kötü yönetim korkuya, iyi yönetim paylaşmaya dayanır." derler. Çok doğrudur. İyi yönetimin temelinde güçlü ve doğru liderlik, açıklık ve şeffaflık yatar. Yanlış yapan astlarınızı, eğer yaptığı yanlış ya da hata hoş görülebilir nitelikte değilse değiştirme hakkınız vardır. Hatta bunu mutlaka yapmalısınız. İşyerinde çalışmanın ve başarının ödüllendirildiğini göstermek kadar yanlışların karşılıksız kalmadığını göstermek de önemlidir. Yanlış yapan yöneticilerinizi, elemanlarınızı değiştirin ancak onların bulunmadığı ortamlarda onlar hakkında asla ileri geri konuşmayın, "dedikodu" yapmayın. Bilin ki şirketteki konumunuz ne olursa olsun, bu size astlarınız hakkında dedikodu yapma hakkı vermez.

Olumsuzlukları ve başarısızlıkları astlarının sırtına yükleyen ve kendini suçsuz ilan eden yönetici de iyi yönetici olamaz. İyi bir yöneticinin ve iyi bir liderin başarılardan çok başarısızlıkları üstlenebilmeyi becerebilmesi gerekir. Modern bir işletmede bir padişah gibi davranarak başarılı olunamaz. Tek tip düşünce tuzağına düştüğünüzde iyi yöneticilikten uzaklaşmış olursunuz. Tayfalarını dinlemeyen bir kaptanın, ne kadar iyi olursa olsun, gemisini fırtınalı denizlerden aşırıp doğru limanlara yanaştırması mümkün değildir.

İyi bir lider, ekibindeki insanların sonuna kadar arkasında durmalıdır. Bir savaş sırasında askerlerin komutanlarına güvenmeleri ne kadar önemliyse iş yaşamı boyunca birlikte çalıştığınız ve çalıştırdığınız insanların size güvenmeleri de o kadar önemlidir. Bu güven olmazsa birlikte yürüyemezsizniz. Güven, kolay oluşan birşey değildir. İnsan ilişkileri, iş hayatında da yüzlerce kez test edili ve bu testlerden başarı ile çıkıldığı oranda güven oluşur. Çalışanlarınızın size güven duymaları için değişik dönemlerde ve değişik çevrelerden onlara yönelen baskıları, bazen hiç hissettirmeden bizzat göğüslemeniz gerekir. Sizin çalışanlarınız için yaptığınız fedakarlıklar ve aldığınız riskler, onların siz ve şirket için misliyle fedakarlık yapıp risk aldığı bir ilişkiye dönüşür.

İş hayatında her dönemin kendine özgü koşulları vardır. Bunları iyi izlemek ve öngörebilmek, sizi başarıya götürecektir. Bir zamanlar, "Ortaklık mı? Aman kalsın. Asla ortakla iş yapılmaz." anlayışı hakimken bugünün koşullarında ortaklık, büyümenin ve başarılı olmanın önemli koşullarından biri haline geldi. Tek başınıza alamayacağınız, yapamayacağınız işleri en uygun, en doğru ortakları bularak almak ve o işten birlikte kazanmak mümkün. Aslında, bugünün dünyasında, en büyük şirketlerin bile devasa boyuttaki bazı projeleri ortaklık yapmaksızın gerçekleştirmeleri mümkün olmuyor.

Şirketler arasında ortaklığın, birlikte iş yapmanın da kendine özgü bir kültürü ve hukuku var. O kültüre sahip olmak ve o hukuka uygun davranmak, başarılı ortaklıkların en önemli ön koşuludur. Burada gururla belirtmek isterim ki NUROL olarak gerçekleştirdiğimiz ortaklıkların hiçbirinde, şimdiye kadar bir tek sorun bile yaşamadık. Kendime övünme payı çıkardığım bu durum, kuşkusuz ortaklarımızın nitelikleri sayesinde oluşmuştur. Ancak doğru ortağı seçmek ve ortaklık hukuku ile kültürünü özümseyip tavizsiz hayata geçirebilmek de NUROL'un başarı hanesine yazılması gereken puanlardır.

Bir işadamı, iş hayatının hiçbir döneminde, en başa çıkılmaz sorunlarla karşılaştığı anlarda bile hukukun dışına çıkmamalıdır. Kendi tecrübelerimden süzüp çıkardığım bu ilkenin, NUROL'un gelecek nesillerinin kulaklarına küpe olmasını isterim.

Sheraton Otel'i satın alırken bazı büyük sorunlarla karşılaştık. Tam 8 milyon dolarımız batıyordu ve bütün hukuki yollar tıkanmıştı. Bana, "Bu konuyu mafyaya havale edelim. Parayı tahsil etsinler." diyenler oldu. Öyle bir durumdaydık ki ya 8 milyon dolarımız uçup gidecek ya da bana yapılan "mafyaya havale edelim" telkinlerine kulak

verecektim. Konuyu bilen çok sayıda arkadaşım tanıktır; "Bu 8 milyon doların üzerine su içerim ama asla yasa dışı bir kuvvete başvurmam." dedim. Yıllar önce Eleşkirt'te eşkiyaya karşı kendimi korumak için Tosya'dan getirdiğim adamların bana nasıl sorun olduklarını hiç unutmadım. Bugün bir an için size faydalı gibi görünen yasadışı bir gücün, yarın size sağladığı faydalardan çok daha büyük zararlar vereceğini hiç aklınızdan çıkarmamanız gerekir.

İş hayatında kararları alırken duygusallıktan uzak olmakta ve akıl ölçüsüne güvenmekte yarar vardır. Ancak zaman zaman hislerinizle hareket etmekten de kaçınmamalısınız. O hislerin temelinde adalet duygusu, dürüstlük, hukuka saygı gibi değerler varsa, hislerinize güvenmek sizi zaman zaman yanlışlar yapmaktan koruyabilir.

Ben bunun bir örneğini 1989 yılında yaşadım. O yıl, NUROL için son derece zor bir yıldı. Şirketin elinde iş yoktu. Mali açıdan çok sıkışık durumdaydık. İstanbul'da Emlak Bankası'nın Atakent denen konut inşaatları vardı. İnşaatın yapılacağı arsanın ortaklarından biri de Selim Edes'miş. Küçük ortak ama öyle bir protokol yapmış ki müteahhit seçiminde rol oynuyor. Sıkışıklık içinde olduğumuz o günlerde bize, "10 bin konutu siz yapın, bana da danışmanlık ücreti olarak şu kadar para verin." diye bir teklif getirdi. Arkadaşlarla konuştuk. İşe gerçekten çok ihtiyaç duyduğumuz, son derece zor bir dönemimizdi. Ben, "Bu işten iyi koku almıyorum." diyerek girmeyi reddettim. Reddederken "koku almak" ya da içimdeki bir histen başka birşey yoktu dayandığım. Sonradan Selim Edes'in isminin karıştığı olaylar da kanıtladı ki hislerim beni yanıltmamış.

Aynen bazı değerlerimizin ve ilkelerimizin olduğu gibi, hislerimizin de bize yaşadığımız hayatın ve tecrübelerimizin bir hediyesi olduğunu düşünürüm. Bu yüzden gerektiğinde onlardan da yararlanmalıyız. Ancak hayatın size öğrettiklerini kayıt altına almazsanız, zamani ve zemini geldiğinde onlardan yararlanmanız da zor olacaktır. Tecrübelerimizden öğrendiklerimizi, yaşadığımız hayatın bize sağladığı bilgileri kayıt altına almak, yazılı bir kültür geliştirmek, kişisel başarılarımız için de şirketlerimizin başarısı için de önemlidir.

Dr. Bozkurt, "Kayıt sistemi geçmişten ders alarak sağlıklı gelecekler yaratmak isteyen tüm toplumlar için gerekli bir araç, ekonominin en küçük teknik birimleri olan işletmeler için de geçerli en büyük örgütlenmeler olan devletler için de" diye yazmış ve "Kayıt bilinci, tarih bilinci yaratmanın temeli; ekonomi bilinci yaratmanın özü ve hukuk bilinci yaratmanın gerek şartıdır." demiş. Ne kadar doğru! Hayatımı kayıt altına almamın, bu kitabı yazmanın bir nedeni de bu

aslında.

Bozkurt'un da dediği gibi, sadece kâr peşinde koşan, sosyal sorumluluklarını unutan bir kuruluşun "büyük" sıfatını haketmesi mümkün değildir. İşadamı sıfatını hak eden birinin, küçük hırsların esiri olmaması gerekir. Nalıncı keseri gibi "hep bana, hep bana" mantiğıyla hareket edenler, "bir bana, bir sana" diyemeyenler, çevresini ve ülke kalkınmasını dikkate almayanlar büyük işadamı olamazlar.

Kuşkusuz, her şirket kâr peşinde koşar. Başarınızın en belirgin ölçütlerinden biri ne kadar kâr ettiğinizdir. Ancak NUROL'da bizler, hiçbir zaman "başarıya giden her yol mübahtır" anlayışıyla hareket etmedik. Etmeyiz. Başarıyı, ailemizin ve şirketimizin değerlerine göre hareket ederek ideallerimizi ve ilkelerimizi göz ardı etmeden yakalamak isteriz. İdeallerinizin peşinde koşarken, daha fazla kazanmaya çabalarken, ilkelerinizden taviz vermemelisiniz. İlkesiz bir şekilde yaratılan zenginlik, yaratıldığından çok daha büyük bir hızla tepe taklak olup yoksulluğa dönüşür.

Zenginliği daha fazla tüketmek için size sunulmuş bir imkan olarak göremezsiniz. Zenginlik, bir toplumsal sorumluluk da gerektirir ve "yatırım yapmak" o sorumlulukların en önemlisidir. Yatırım yapmak, NUROL'un önemli şirket ilkelerinden biridir. Yatırım yapmak, ciddi bir iştir. Şirket ve bütün bir toplum için fırsatlar sunduğu gibi önemli tehlikeleri de içinde barındırır. İşi bilenlerle tartışmadan, danışmadan, uzun inceleme süreçlerinden geçip iyi fizibilite çalışmaları yapılmadan yapılan yatırımlar hüsranla sonuçlanır. Öngörülerle beslenmeden risklere karşı gerekli önlemler alınmadan yapılan yatırımların ne şirketinizin ne de ülkenin zenginliğine katkısı olması mümkün değildir. Bu tür yatırımlar sadece kaynak israfı yaratırlar. Bilmek gerekir ki yapılan yanlış yatırımların bedelini yalnızca o yatırımı yapan işadamı ödemez. Kontrol ettiğiniz ve yönlendirdiğiniz kaynağın israfından dolayı ülkeniz, bütün bir toplum ve sizinle çalışan binlerce insan zarar görür. İşadamının böyle bir sorumluluk duygusu ile hareket etmesi gerekir. Zaman zaman Doğu'dan Batı'ya bu ülkeyi dolaşırsanız, memleketin dört bir yanındaki boşa atılmış temelleri, hiçbir değer üretmeksizin toprağa gömülmüş trilyonlarca liralık yatırımları görürsünüz. Ülkenizin bir “ölü yatırımlar ülkesi" olduğunu farketmek içinizi acıtır. İşadamlarımızın bu acıyı hissetmesi gerekir. İnanıyorum ki o acıyı ne kadar derinden hissedersek kendimizi yanlış yatırımlardan o kadar uzak tutabiliriz.

Kişiler ve şirketler için başarı, bazı riskleri beraberinde getirir. Belli

bir yere geldikten, önemli bir gücü kontrol eder olduktan sonra etrafınızın hep sizi öven, her yaptığınızın doğru olduğunu söyleyen insanlar tarafından sarıldığını görürsünüz. Bu, bir yönetici veya patron için en ciddi tehlikedir. Sakın kendinizi bu tehlikenin kollarına bırakmayın. Aykırı düşünceler üreten insanları, sizi eleştirenleri etrafınızdan uzaklaştırmayın. Yalnızca sizi onaylayanlarla çalışarak bir başarı elde etmişseniz bile onu sürdürmeniz mümkün olmaz.

Bir başarı yaratmak önemlidir. Ama daha önemlisi o başarıyı sürdürebilmektir. Sürdürülebilir bir başarı dünya genelinde olup bitenleri izlemeyi gerektirir. Bunun için kendi iş ve ilgi alanınızdaki uluslararası fuarlari sürekli izlemek gerek. Grubumuz içindeki FNSS gibi önemli kuruluşların oluşmasında fuarları izlemenin rolü büyüktür. Rakiplerinizden farklı olanı yapmak, onların önünde olmak ve kendinizi güçlü hissetmek de uluslararası düzeyde yaşanan gelişmelerin farkında olmayı gerektirir.

Güçlü olmak önemli ve yararlıdır. Ancak bir otomobil lastiği reklamında da söylendiği gibi "Kontrol edilemeyen güç, güç değildir". Kontrol edilemeyen güç size yarardan çok zarar verir. Gücünüzü kontrol edebilmenin sırrı, onun sınırlarını iyi bilmekten geçer.

Menderes ve arkadaşlarının idama mahkum edildiği dönemde bir grup gençlik önderi İsmet Paşa'yı ziyaret ederler. İsmet Paşa, onlara "Siyasette haklı haksız yoktur, güçlü ya da güçsüz vardır. Kim güçlü ise o haklı gibi görünebilir. O nedenle siyasette maharet, en güçlü olduğunuz zaman kendinize ilkelerden ve yasa lardan sınırlar çizmesini bilmektir. Eğer sınır çizemezseniz, gücünüz bir gün sizi esir edebilir. Siyasette gün haksız gibi görünenler, yarın kahraman olabilir.

Tarih bunun sayısız örnekleriyle doludur. Bu tarih dersinden yararlanarak ikibinde bir ihtimalle de olsa siyasette tamiri imkansız hata yapmamak gerekir. İdam, tamiri imkansız bir hata olur." der.

İsmet Paşa'nın "Siyasette maharet, en güçlü olduğunuz zaman kendinize ilkelerden ve yasalardan sınırlar çizmesini bilmektir. Eğer sınır çizemezseniz gücünüz bir gün sizi esir alabilir." sözü, şirketler ve iş hayatı için de geçerlidir. Bu yüzden ne kadar güçlü olurlarsa olsunlar şirketlerin ilkeleri, iş yaşamının kendi ahlaki kuralları olmalıdır. Kendilerinin oluşturup koydukları bu türden ilkeler ve kurallarla kendi güçlerini kontrol edemeyen, o gücü doğru zaman ve yerde, doğru oranda kullanamayan şirketler kendi kendilerini yok edebilirler.

Bizler NUROL'u bugünlere taşırken pek çok şeyi yaşayarak ve hatalar yapıp onları düzelterek öğrendik. İşin boyutu büyüdükçe yapılan hataların maliyeti de büyük olur. Dilerim, bayrağı bizden devralacak nesiller bizim yaptığımız hataları tekrarlamaz, yıllar içinde oluşan aile ve şirket değerlerimizi korumaya özen gösterirler. Onları başarıya götürecek olanın, bizlerin tecrübelerini yeni gelişmelerin gerekleriyle buluşturmak olduğunu kavrarlar.

NUROL, nice badireler atlatarak bugünlere gelirken aile değerleri yanında bazı işletme değerleri de geliştirdi ve yürüdüğü yolu hep o değerlere sahip çıkarak yürüdü. Hayatımı ve anılarımı sizlerle paylaştığım bu kitaba, gerek bizden sonra NUROL bayrağını devralacak yeni nesillerin gerekse de bu ülkede iş hayatına atılmak isteyen gençlerimizin yararlanması umuduyla, NUROL'a yol gösteren şirket değerlerimiz ve ilkelerimizle son noktayı koymak istiyorum:

1- Dengeli büyüyün.

2- Tasarrufu özendirin.

3- Kazandıklarınızı işletmeye veya yeni işlere yatırın.

4- Rizikoyu / kârı dengede tutmaya özen gösterin.

5- Gösterişten uzak durun.

6- İşletme varlıklarına sahip çıkın.

7- Ne kendinizi ezdirin ne de başkalarını ezin

8- Attığınız her adımda dürüst ve tutarlı olun.

9- Toplumun bir parçası olduğunuzu unutmayın.

10- Doğayı koruyun ve onu, sizden sonraki kuşakların da kullanacağını unutmayın.

11- Şirket çıkarları ile ülke ve toplum çıkarlarının uyum içinde olmasına özen gösterin.

12- Disiplin içinde çalışın, çalıştırın.

13- Çalışanı ödüllendirin.

14- Ödülde de, cezada da adil olun. Ayrımcılık yapmayın.

15- Sağlam iş yapın, nitelikli mal üretin, hakkınızı arayın.

16- Plan ve program uyarınca faaliyette bulunun.

17- İşletmeyi politikanın dışında tutun.

18- Basiretli bir işadamı olun ve bu alışkanlığınızı asla terk etmeyin.

Sevgili çocuklarım, şirket yöneticisi arkadaşlarım ve iş hayatına atılacak yeni müteşebbisler... Bilmenizi isterim ki bu değerlerin hepsi, yarım asırı aşan iş hayatımın bu kitap boyunca tanıklık ettiğiniz evrelerinden süzülerek geldi. Onları öğrenmenin ve hayata geçirmenin bir bedeli oldu. Dilerim sizler, bu değerlerden en az maliyetle en yüksek faydayı sağlarsınız.